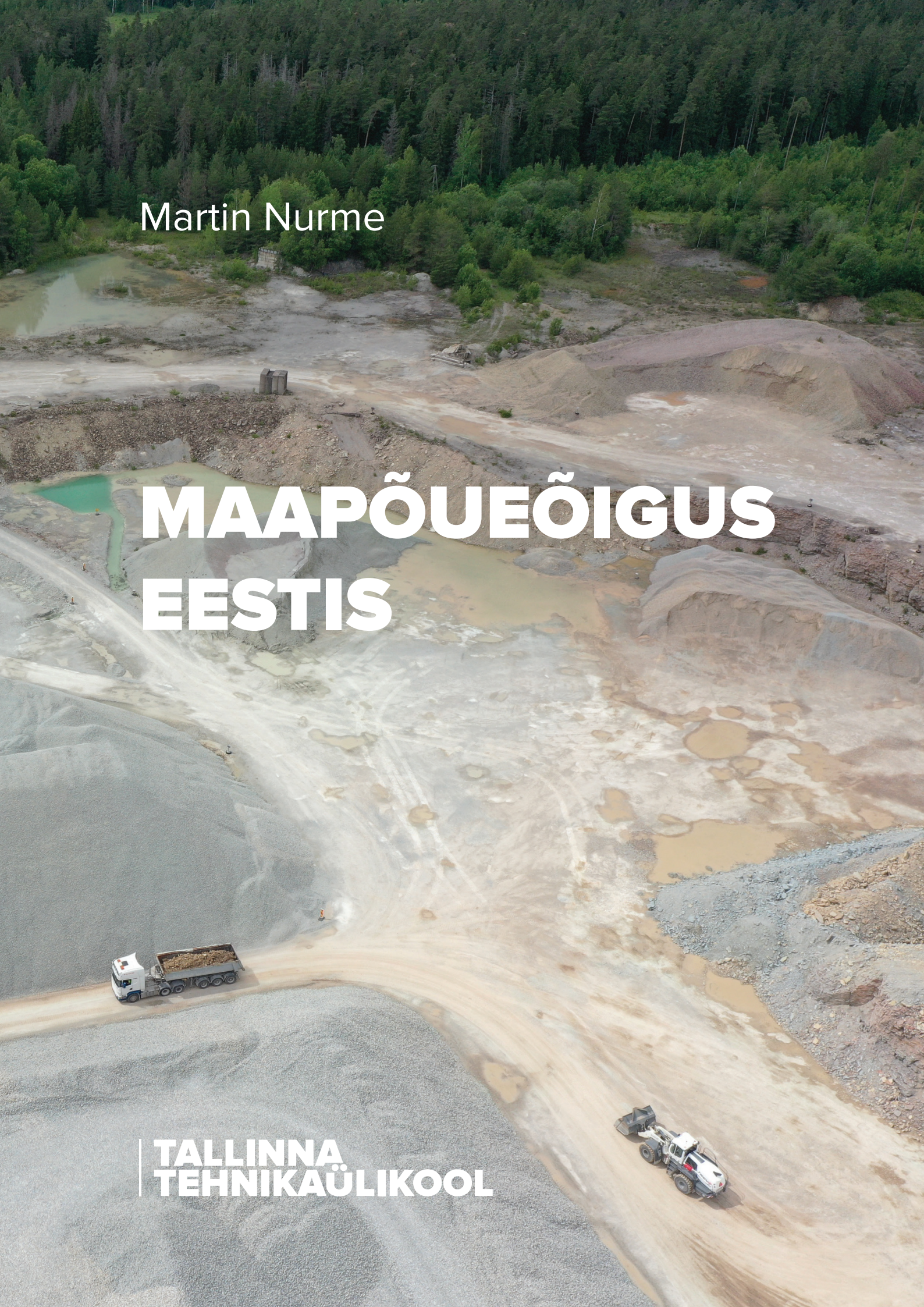

Martin Nurme

MAAPÕUEÕIGUS EESTIS

TALLINNA
TEHNIKAÜLIKOO

Tallinna Tehnikaülikool
Geoloogia instituut

Martin Nurme

MAAPÕUEÕIGUS EESTIS

Tallinn
2025

Käesolevale õpikule kohaldatakse Creative Commons'i litsents (versioon 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Autoriõigus ©: Martin Nurme, 2025

Keeletoimetaja: Helle Pohl-Raidla

Kujundaja: Mirjam Piik

Kaanefoto: Reinu lubjakivikarjäär, Olle Hints

ISBN: 978-9949-584-24-6

ISBN: 978-9949-584-25-3 (pdf)

Trükk: EVG Print

SISUKORD

Eessõna.....	5
1 Sissejuhatus	6
1.2 Maapõueõiguse ajalooline taust	6
1.3 Olulisemad õigusaktid.....	9
1.4 Ülevaade ametiasutustest ja liitudest.....	12
1.5 Peamised infosüsteemid	14
1.6 Statistika	15
2 Uuringulubade taotlemine ja menetlemine	19
2.1 Põhimõisted.....	19
2.2 Uuringuloa taotlemine ja menetlemine	20
2.3 Geoloogilise uuringu või uurimistöö sisu	39
2.4 Varude maavarade registrisse kandmine.....	42
2.5 Uuringulubade muutmine.....	44
2.6 Uuringuruumi korrastatuks tunnistamine.....	45
3 Keskkonnaloa taotlemine ja menetlemine (I).....	46
3.1 Põhimõisted.....	46
3.2 Tegevused, mida soovitakse kaevandamisloa alusel läbi viia.....	47
3.3 Loa taotlemine ja menetlemine (ainult kaevandamise osa)	50
3.4 Kaevandamisloa muutmine	66
4 Keskkonnaloa taotlemine ja menetlemine (II)	69
4.1 Põhimõisted.....	69
4.2 Tegevused, mida soovitakse keskkonnaloa alusel läbi viia	70
4.3 Keskkonnaloa taotluse puudused	73
4.4 Jäätmete eriosa	75
4.5 Vee eriosa.....	79
4.6 Välisõhu eriosa	82
4.7 Riigilõiv.....	90
4.8 Põlevkivi ja turba spetsiifika	90
5 Keskkonnamõju.....	92
5.1 Keskkonnamõju hindamine.....	92
5.2 Keskkonnamõjude eelhindang	98
5.3 Natura eelhindang	100
5.4 Kaitsealused liigid, PEP ja VEP.....	102
5.5 Rohe- ja kaitsealad	111

6	Avalik huvi ja riigi huvi	117
6.1	Avaliku huvi mõiste	117
6.2	Üleüldine vastuseis.....	118
6.3	Avalikkuse ja kohalike elanike peamised murekohad	120
6.4	Enampakkumine.....	136
6.5	Riigi huvi mõiste ja selle sisustamine	138
7	Vaided ja kohtulahendid.....	144
7.1	Vaie	144
7.2	Vaiete näited.....	147
7.3	Kohtusüsteem ja statistika.....	153
7.4	Kohtuotsuste näited	154
8	Kaevandamine	165
8.1	Enne kaevandama asumist	165
8.2	Ettevalmistustööd	169
8.3	Lõhketööd.....	173
8.4	Loa omaja meelepea ja hea tava	177
8.5	Seire.....	180
8.6	Keskkonnatasud. Deklareerimise kohustus.....	182
8.7	Loa ümberregistreerimine	188
9	Uuritud ja kaevandatud alade korrastamine	191
9.1	Korrastamiskohustus	191
9.2	Uuritud maa korrastamine	191
9.3	Korrastamissuund ja -tingimused.....	193
9.4	Korrastamisprojekt	198
9.5	Korrastamine ja korrastatuks tunnistamine	202
9.6	Varingud. Kaevandaja ja riigi vastutus	211
10	Maapõue kaitse. Järelevalve. Planeeringud. Loodusliku materjali võtmine	213
10.1	Maapõue kaitse.....	213
10.2	Järelevalve	217
10.3	Planeeringud.....	222
10.4	Loodusliku materjali võtmine	226
	Kasutatud allikad.....	232

EESSÕNA

Õppisin Tallinna Tehnikaülikooli mäeinstituudis geotehnoloogia õppekaval maavarade uurimist ja kaevandamist. Magistritöö kaitsesin 2015. aastal, ent juba õpingute ajal töötasin mäeinstituudis, kus mind kaasati õppetöösse, kaevandamis- ja korrastamisprojektide koostamisse, veeseire läbiviimisse, müra, peenosakeste ja maavõngete mõõtmistesse ning mitmetesse teistesse tegevustesse. Seejärel suundusin Keskkonnaametisse, kus töötasin nii maavarade spetsialisti kui ka maapõue peaspetsialisti ametikohal. Aastatel 2018–2024 juhtisin Keskkonnaametis maapõuebürood. Aastaid olen teinud koostööd Tallinna Tehnikaülikooli geoloogia instituudiga, osaledes lektorina nii õppetöös kui mäetehnikute ja mäeinseneride täiendkoolitustel. Alates 2024. aastast töötan geoloogia instituudis lektorina ja 2025. aastast Eesti Geoloogiateenistuse maavarade registri osakonna juhatajana.

Juba pikemat aega on mul olnud plaanis koostada õpik, mis annaks tervikülevaate vajalikust tööprotsessist alates kaevandamise mõtte tekkimisest kuni kaevandatud ala korrastamiseni välja. Olen näinud sellise õpiku koostamise vajadust erinevatel ametikohtadel töötades ning eri huvigruppide ja valdkondade esindajatega suheldes. Eeltööd õpiku koostamiseks alustasin 2022. aastal ja jätkasin 2024. aastal seoses loengute andmisega õppeaines „Maapõue seadusandlus ja rahvusvahelised nõuded“.

Seadused ja määrused annavad küll juhiseid maapõueõiguse rägastikus orienteerumiseks, kuid tihtipeale jäävad keeruliselt sõnastatud paragrahvid üsna kaugeks neile, kes seaduste ja maapõuega igapäevaselt kokku ei puutu. Õpiku koostajana olen püüdnud võimalikult vähe paragrahve tsiteerida, pigem oli eesmärk jutustavalt ja rohkete näidete varal ning oma kommentaaridega täiendatult edasi anda seaduslooja mõtet. Õpiku koostamisel olen aluseks võtnud seadused ja määrused, erinevate asutuste kodulehtedelt saadud informatsiooni, dokumendiregistrites leiduvad dokumendid, intervjuud eri valdkonna inimestega ning enda aastatepikkuse kogemuse. Paraku muutuvad ajas nii õigusaktid, praktika kui ka asutuste teenused. Seega peab antud õpiku lugeja sellega arvestama.

Õpik on mõeldud eelkõige ülikooli tudengitele, kes õpivad geoloogia ja maapõuega seotud erialadel. Kindlasti leiavad õpikust enda jaoks kasulikku riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse töötajad, aga ka kodanikud, kes on seotud mõne uuringu- või kaevandamisloa menetlusega. Samuti on õpik heaks meeldetuletuseks kõigile maapõuevaldkonna esindajatele.

Head lugemist!
Martin Nurme

1 SISSEJUHATUS

1.2 MAAPÕUEÕIGUSE AJALOO LINE TAUST

Maapõu on maismaal, sise- ja piiriveekogudes, territoriaal- ja sisemeres ning majandusvööndis inimtegevuseks tehniliselt ja majanduslikult kättesaadav maakoore osa. Maapõues leiduvad kivimid, setendid, vedelikud ja gaasid. Kui need vastavad teatud nõuetele ja on registrisse kantud, on tegu **maavaradega**. Eestis hetkel kaevandatavad maavarad on liiv, kruus, lubjakivi, dolokivi, savi, põlevkivi, turvas, järvemuda ja meremuda. Lisaks leidub Eesti maapõues järvelupja, fosforiiti ja aluskorra ehituskivi. Maavarade kasutamisel tuleb arvestada nii ümbritseva keskkonna kui majanduslike ja sotsiaalsete mõjudega ning leida sobivaimad lahendused.

Maapõue on kasutatud tuhandeid aastaid. Mererannast saadud kive tahuti tänavakivideks, põllukive kasutati kiviaedade ja hoonete ehitamiseks. Külades olid omad saviaugud ja paemurrud, kust saadi vajalikku ehitusmaterjali hoonete ehituseks ja savi nõude tarvis. Sooraua kasutuselevõtul tekkisid juba rauatootmiskeskused. Kohalikud liivakünkad on leidnud kasutust matmispaikadena. Seda, kust mõnda maavara võtta, määrati külades ühiskondlike kokkulepetega. Näiteks oli ilmselge, et mõisamaalt ilma mõisniku loata maavara võtta ei tohtinud. Kindlasti tuli ette ka omavolitsemist, mis tegi kahju nii ühiskonnale kui looduskeskkonnale.

Tehnoloogia arenedes võeti kasutusele aina rohkem maavarasid. Näiteks tuli autode arvu kasvades hakata paremaid tänavaid ja teid ehitama, raudteetammide rajamisel kulus üha enam liiva ning peagi algas põlevkivi ja fosforiidi tööstuslik kaevandamine. Aja jooksul laienes ka maavarade kasutusala – kui algselt suunati põlevkivi peamiselt elektrienergia ja õli tootmiseks, siis hiljem õpiti seda tarvitama ka parfümeerias, kosmeetikas jm. Turvast kasutati algselt loomadele allapanuks, seejärel elektrienergia tootmiseks, tänapäeval aga hoopis aianduses ning komposiitmaterjalide ja ilutoodete valmistamiseks.

Kaevandamisvajaduse kasv, teiste riikide praktika jms andsid tõuke maapõue kasutamise reguleerimiseks. Selleks loodi käitumisreeglite kogud ehk seadused, mille ülesanne ongi reguleerida tegevusi selliselt, et maavaravaru efektiivne kasutamine oleks tagatud, aga mõju ümbritsevale keskkonnale ja oht tervisele minimaalsed.

Üheks esimeseks maavarade kasutamise reguleerimise õigusaktiks maailmas võiks pidada 1783. aastal Hispaania kuninga poolt välja antud määrust, millega tunnistati selles loetletud maavarad kuninglikuks pärusvaraks ning mis kehtis nii Hispaanias kui selle asumaades. Napoleoni 1810. aasta mäseadus sätestas, et ilma riigipoolse kontsessioonita ei valda maaomanik tema maal paiknevaid maavaravarasid. Paljud riigid võtsid aga oma maapõueteemaliste seaduste koostamise aluseks 1865. aasta Preisi mäseaduse põhimõtted. Seaduses oli loetelu maavaradest, mille kaevandamiseks võis õiguse anda üksnes riik. Kui maavara nimekirjas ei olnud, kuulus see maaomanikule. Maavarade geoloogilise uurimise keelamiseks maaomanikul sõnaõigust peaaegu ei olnud – maavarauurijal oli eelisõigus tähtajatule mäeeraldisele uuritud uuringuruumis.

Eesti mäseadus. Eesti Vabariik iseseisvus 1918. aastal. 1919. aasta maaseaduses on kirjas: „Kõik maapõues peituvad loodusvarad Eesti riigi piirides tunnistatakse riigi omaks. Maapõue varade valitsemise ja kasutamise kohta antakse eriseadus.“ Kuni 1927. aastani kehtis Eestis Vene mäseadus, 1927. aastal kehtima hakanud mäseadus oli jõus 1940. aastani. Eesti

mäeseaduse aluseks oli Venemaa ja Saksamaa kaudu tulnud Preisi mäeseadus. Eesti mäeseadust täiendati ja muudeti kahel korral – 1932. ja 1937. aastal. Seaduse alusel määrati Eesti maavaradeks: marmor, dolomiit, tulekindel savi, kips, põlevkivi, fosforiit, metallimaagid, metalli- ja värvimullad, soolad, nafta ja looduslik gaas. Kõikide eelpoolmainitud maavarade uurimist ning kaevandamist korraldas riik. Seda teostati uuringulubade ja kaevandamiskontsessioonidega. Kontsessioon on lepinguline luba kasutada riigile kuuluvaid varasid.

Eesti Vabariigis menetles uuringulubasid ja sõlmis kaevandamiseks kontsessioonilepinguid Majandusministeerium, mille alla oli loodud mäeamet. Loa andmisest ja lepingu sõlmimisest anti taotleja kulul teada Riigi Teatajas. Uurida ja kaevandada oli keelatud avalikel platsidel ja teedel ning kalmistutel. Ka suvituskohtades ja kuurortides oli kaevandamine keelatud. Vabariigi Valitsus võis keelata kaevandamise ka muudel juhtudel, kui selle tingisid üldised huvid.

Uuringuid hoonete all, õuedes ja viljapuuadades ning 60 m raadiuses neist võis läbi viia üksnes maaomaniku nõusolekul. Uuringuruumi pindala võis olla kuni 2000 ha ning luba uuringuks anti kuni 18 kuuks. Seda võis mõjuval põhjusel pikendada poole võrra antud loa kehtivusaja pikkusest. Uuringuloa andmisest tuli teavitada Riigi Teatajas. Uuringuloa omanikul oli eelisõigus uuringuruumis kontsessiooni saamiseks.

Maavarasid võis kaevandada kontsessioonilepingu alusel, mis sõlmiti Majandusministeeriumi ja taotleja vahel üksnes ühe konkreetse maavara kaevandamiseks. Kui alal esines üle ühe maavara, sai kaevandamisõiguse esmavaldaja eelisõiguse uuele lepingule vaid juhul, kui teiste taotlejate tingimused olid samad. Kui ühele alale esitati üle ühe kaevandamistaotluse, sai eesõiguse taotleja, kelle tingimused olid riigi seisukohast parimad. Kaevandamiseks antud mäeeraldise suurus võis olla kuni 2000 ha. Mõjuval põhjusel ning Vabariigi Valitsuse loal võis ala olla ka suurem. Leping võis olla kas tähtajaline või tähtajatu – viimase puhul võis kaevandada kuni maavaravaru ammendumiseni. Lepinguga määrati ka kaevandamise aastane alammäär. Kui alammäär ei täidetud, oli Majandusministeeriumil õigus kohtu kaudu leping tühistada. Kaevandamisõigust võis teisele isikule üle anda vaid Majandusministeeriumi nõusolekul.

Maaomanik võis maa loovutamisel kaevandamiseks keelduda üksnes elumajade, majapidamis- ja tehnohoonete all olevatel ning nende juurde kuuluvatel maadel, samuti õuemaadel. Kui kaevandaja ning kinnisasja omanik kokkuleppele ei jõudnud, lahendas olukorra mäeamet. Ametnikest moodustatud komisjon määras loovutatava maa eest tasu. Kui mäeameti otsusega nõus ei oldud, võis selle edasi kaevata majandusministrile, ministri otsuse omakorda kohtusse. Komisjoni otsuse võis ka otse kohtusse kaevata. Loovutatud maa-ala kasutamise eest tuli kaevandajal igal aastal hüvitist maksta.

Lisaks mäeseadusele reguleerisid maapõue kasutamist ka teised õigusaktid: kaevandustööde julgeoleku sundmäärused, lõhkeainete hoidmise ja tarvitamise sundmäärus, mäetööstuse järelevalve instruksioon ja töökaitseadus. 1924. aastal võeti vastu seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes. See reguleeris ka tööd sellistes tööstuslikes ettevõtetes nagu „mäekaevandused, kivimurrud, turbatööstus ja igasugused teised ettevõtted, kus maapõue varasid maapinnast välja tuuakse“.

Eesti NSV maapõuekoodeks. Nõukogude ajal ENSV-s ja 1994. aastani Eesti Vabariigis kehtis maapõuekoodeks. Maapõuevaldkonda reguleeris ka dokument „NSV Liidu ja liiduvabariikide maapõueseadusandluse alused“. Maapõue oli riigi omand ja seda anti vaid

kasutamiseks. Maapõue kasutamise ja kaitsega tegelesid Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asunud valitsused – Riikliku Tehnilise ja Mäejärelvalve Valitsus ning Eesti NSV ministrite Nõukogu Geoloogia Valitsus. Geoloogiliseks uuringuks anti välja luba ja kaevandamiseks mäeeraldusakt. Riiklikud mäejärelvalve organid ja riiklikud geoloogilise kontrolli organid lahendasid leiukohtade kaevandamise ja geoloogiliste uuringutega seotud vaidlusi ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste vahel. Rajoonide tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteed tegelesid üldlevinud maavarade leiukohtade kaevandamise küsimustega ettevõtete, organisatsioonide, asutuste ja ka kodanike vahel.

Maapõueseadus. 1995. aastast hakkas Eestis kehtima maapõueseadus. Üleriigilise tähtsusega maardlates andis uuringu- ja kaevandamislube välja Keskkonnaministeerium. Kohaliku tähtsusega maardlates tegeles vastavate lubade väljaandmisega haldusterritooriumi maavalitsus. Maavara geoloogilise uuringu ja üldgeoloogilise uurimistöö läbiviimise õiguse andis geoloogiliste tööde litsents, mille väljaandmise korra kehtestas majandusminister. Litsents ei asendanud uuringuluba. Kinnisasja omanik oli kohustatud lubama uuringuloa valdaja kinnisasjale loas määratud tööde teostamiseks. Ainult õues ja viljapuuadades, samuti 50 m ulatuses hoonete ja elamute ümbruses, oli uurimine lubatud üksnes kinnisasja omaniku nõusolekul. Uuringuloa omaja oli kohustatud kinnisasja omanikule maksma tema kinnisasja kasutamise eest tasu. Riigile kuuluva kinnisasja kasutamine uuringute teostamiseks oli tasuta. Füüsiline isik võis talle kuuluval kinnisasjal enda tarbeks maavarasid kaevandada ilma kaevandamisloata ja tasuta.

Kaevandamisloa võis üleriigilise tähtsusega maardlas anda kuni 25 aastaks ja kohaliku tähtsusega maardlas kuni 10 aastaks. Rekultiveerimise (kaevandatud alade korrastamise) tagamiseks kaevandaja kas maksis enne tööde alustamist tagatissumma deposiiti või andis varalise tagatise mingil muul viisil. Lisaks uuringu- ja kaevandamislubadele sai taotleda ka maa-ainese lube, mida väljastas kohalik omavalitsus. Mäejärelvalvet teostas Riiklik Tehnilise Järelevalve Amet.

Lisaks maapõueseadusele kehtisid järgmised määrused:

- „Eesti Maavarade Komisjoni põhimäärus“;
- „Üleriigilise tähtsusega maardlate nimekiri“;
- „Ravimudale ja tehnoloogilisele liivale esitatavad nõuded“;
- „Riigi maavarade katastri põhimäärus“;
- „Riigimaal paikneva ja riigi poolt uuritud maavara kaevandamise loa enampakkumise teel müügi kord“;
- „Geoloogilise informatsiooni esitamise ja säilitamise kord“;
- „Geoloogilise uuringu loa taotlemise ja väljaandmise kord“;
- „Maavara kaevandamise loa taotlemise ja väljaandmise kord“;
- „Riigi maavarade katastri pidamise kord“;
- „Maavara kaevandamise kehtivate lubade nimekirja avaldamise kord“;
- „Allmaaehitise rajamiseks tehtavale uuringule loa taotlemise ja väljaandmise kord“;
- „Järve- ja meremuda kaitse kord“;
- „Maavara geoloogilise uuringu läbiviimise ja maavaravarude kinnitamise kord“;
- „Maavarade uuringu korra rakendamise juhend põlevkivile“;

- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend fosforiidile“;
- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend karbonaatkivimitele“;
- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend kristalliinsele ehituskivile“;
- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend liivale ja kruusale“;
- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend savile“;
- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend turbale“;
- „Maavara uuringu korra rakendamise juhend järve- ja meremudale“;
- „Välitöödeks kasutatud maa-ala korrastamine“;
- „Üldgeoloogiliste uurimistööde läbiviimise kord“;
- „Pealmaakaevandamisega rikutud maa rekultiveerimise kord“;
- „Turba tootmisalade rekultiveerimise kord“.

Aastakümnete jooksul on õigusakte parandatud ning muudetud, koondatud ja juurde lisatud määrusi, aga ka muudetud kokkuleppeid. Näiteks menetles enne 2017. aastat üleriigilise tähtsusega maardlates lube Keskkonnaministeerium ja kohaliku tähtsusega maardlates Keskkonnaamet. Täna on kogu uuringu- ja kaevandamislubade menetlemine üle antud Keskkonnaameti maapõuebüroole.

1.3 OLULISEMAD ÕIGUSAKTID

Seadus on riigi kehtestatud üldkohustuslik käitumisreeglite kogum ehk õigusakt. Seadusest madalam, kuid seadusega kooskõlas olev täidesaatva võimu õigusakt on **määrus**. Määruse võib välja anda Vabariigi Valitsus, minister või kohus. **Seadusandlus** on seaduste kehtestamise protsess, mille alla kuuluvad seaduse algatus, ettevalmistus, eelnõu koostamine ja kooskõlastamine, valitsuse heakskiit, Riigikogu heakskiit, presidendi poolt seaduse väljakuulutamine, avaldamine Riigi Teatajas ning rakendamine. Seaduse algatamise eel on vaja aru saada probleemi või võimaluse ulatusest (keda, kuidas ja kui oluliselt puudutab) ning olemusest (püsiv või ajutine, teadaolev või uus, riigi või kohaliku omavalitsuse või hoopis kodanikevaheline).

Õigusloomeline algatus saab esimese tõuke sellest, et kehtivas seaduses on vaja midagi muuta. Suuremas plaanis juhindub valitsus oma tegevusprogrammist ja strateegiatest, samas võib vajadus muudatuse järele tuleneda ka Euroopa Liidu õiguse ülevõtmise või rakendamise vajadusest või siis probleemidest, millele on juhtinud tähelepanu riigikogu, mõni ministeerium, riigiasutus või huvigrupp.

Kõik seadused ja määrused on leitavad Eesti Vabariigi ametlikus võrguväljaandes Riigi Teataja (<https://www.riigiteataja.ee>).

Peamine seadus, mis igapäevaselt maapõuevaldkonda reguleerib, on **maapõueseadus** (MaaPS). See koondab endas:

- maapõue kaitset;
- maaomaniku õigust kasutada oma kinnisasja piires maavarasid;
- uuringute loastamist ja läbiviimist;
- kaevandamise loastamist ja läbiviimist;

- uuritud ja kaevandatud maa korrastamist;
- maapõue kasutamisega kaasnevate keskkonnahäiringute ja -riskide leevendamist;
- riiklikku järelevalvet.

Maapõueseaduses on mitmeid viiteid **keskkonnaseadustiku üldosa seadusele** (KeÜS). See seadus aitab tagada:

- keskkonnahäiringute vähendamist võimalikult suures ulatuses, et kaitsta keskkonda, inimese tervist, heaolu, vara ning kultuuripärandit;
- säästva arengu edendamist, et kindlustada tervise- ja heaoluvajadustele vastav keskkond praegustele ja tulevastele põlvetele;
- loodusliku mitmekesisuse säilimist ja kaitset;
- keskkonna head seisundit;
- keskkonnale kahju tekitamise vältimist ja keskkonnale tekitatud kahju heastamist.

KeÜS on käsitletav üldseadusena ja MaaPS eriseadusena. Kui sama tegevust reguleerivad nii üld- kui eriseadus, kuuluvad erisuste korral kohaldamisele eriseaduse normid. Vastav põhimõte on korratud üle MaaPS § 1 lõikes 4: „Käesolevas seaduses ettenähtud maavara kaevandamiseks antud keskkonnaloa (edaspidi kaevandamisluba) menetlusele kohaldatakse keskkonnaseadustiku üldosa seaduse 5. peatükki, arvestades käesoleva seaduse erisusi.“ Õeldu tähendab, et KeÜS ei ole MaaPS suhtes ülimuslik. Mõlemad seadused on lihtseadused ja omavad ühesugust õigusjõudu. Kohaldada tuleb KeÜS-i arvestades MaaPS erisusi.

Kui kaevandamisega tekitatakse jäätmeid, on vaja tunda lisaks **jäätmeseadust** (JäätS). Kui toimub vee ärajuhtimine mäeeraldiselt ja/või selle teenindusmaalt, on vaja tunda **veeseadust** (VeeS). Maavara väljamisel (nt lõhkamisel) või töötlemisel (purustamisel ja sõelumisel) peab tundma **atmosfääriõhu kaitse seadust** (AÕKS). Kui enne kaevandamise alustamist on vaja mets raadata, reguleerib seda tegevust **metsaseadus** (MS). Kuna enne kaevandamist ja kaevandamise ajal võivad tegevused mõjutada looduskaitsealisi liike, aitab seda teemat paremini lahti seletada **looduskaitse seadus** (LKS). Selleks, et hinnata mõju nii looduskaitsealsetele objektidele kui elukeskkonnale, tuleb lähtuda **keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusest** (KeHJS). Lisaks eelpoolmainitud seadustele tuleb maapõuevaldkonnas rakendada ka nende määrusi.

Maapõueseadusel oli 2025. aasta seisuga 13 erinevat rakendusakti (ministri või valitsuse määrust). Need aitavad reguleerida maapõue kasutamist alates selle uuringust kuni uuringu- või kaevandamisala korrastamiseni. Keskkonnaministri määrus „**Üldgeoloogilise uurimistöö loa ja geoloogilise uuringu loa taotluse esitamise kord, täpsustatud nõuded taotluse kohta, loa andmise kord ning taotluse ja loa andmekoosseis**“ kajastab, nagu pealkirigi ütleb, uuringulubade taotluse esitamise ja loa andmise korda, nõudeid ja andmekoosseisu. Sealhulgas on ära toodud taotluse seletuskirja ja graafilise lisa vajalikud komponendid. Peamiselt on antud määrus vajalik loa taotlejale ning loa andjale ehk Keskkonnaametile. Keskkonnaministri määrusega „**Üldgeoloogilise uurimistöö ning maavara geoloogilise uuringu kord ja nõuded ning nõuded fosforiidi, metallitoorme, põlevkivi, aluskorra ehituskivi, järvelubja, järve- muda, meremuda, kruusa, liiva, lubjakivi, dolokivi, savi ja turba omaduste kohta maavaranarvelevõtmiseks**“ reguleeritakse maapõueuuringute läbiviimise, aruande koostamise

ja varude arvelevõtmise nõudeid lähtuvalt maavara spetsiifikast. Seda määrust kasutavad peamiselt uuringu või uurimistöö läbiviijad ning Eesti Geoloogiateenistus.

Maavaradest on üldjuhul kitsendused seatud vaid turba kaevandamisele. Keskkonnaministri määrus „**Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade ning kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekiri**“ annab vastused, kuhu võib esitada turba kaevandamiseks kaevandamisloa taotluse. Määrus „**Turba kaevandamise aastamäär ning kriitilise ja kasutatava varu suurus**“ seab turba kaevandamisele veelgi rangemad piirangud. 2025. aasta seisuga oli turba kaevandamise aastamäär 2850 tuhat tonni ning see oli maakondade kaupa ära jaotatud, nagu ka turba kriitiline (1 590 000 tuh t) ja kasutatav varu (573 100 tuh t).

Kinnisasi, kuhu karjäär, kaevandus või turbatootmisala tuleb, võib olla era- või riigi omanduses. Viimase puhul reguleerib tegevust määrus „**Riigile kuuluva kinnisasja maavara kaevandamiseks kasutada andmise täpsustatud nõuded ja kord**“. Sellega pannakse paika, kui kauaks ja mis piirides kinnisasi kasutada antakse, lepingu sõlmimise nõuded, kahju hüvitamine jms. Kui samale alale esitab loa saamiseks taotluse mitu isikut, tuleb läbi viia enampakkumine, mille läbiviimise võimalused ja kord on reguleeritud määrusega „**Geoloogilise uuringu loa ja maavara kaevandamise loa saamise õiguse enampakkumise ning põlevkivi kaevandamise aastamäära osa ja tagantjärele kaevandatava põlevkivi koguse kaevandamise õiguse enampakkumisel müümise täpsustatud nõuded ning kord ja enampakkumise alghind**“.

Pärast kaevandamisloa kättesaamist ei või kohe järgmisel päeval kaevandama hakata. Enne on vaja ära lahendada mitmed muud nõuded, näiteks kaevandamisprojekti koostamine. Määrusega „**Kaevandamisprojektile esitatavad täpsustatud nõuded**“ tuuakse välja, milline peab kaevandamisprojekt vormiliselt välja nägema, millest koosneb seletuskiri ja graafiline lisa. Kuna kaevandamist loetakse pigem ohtlikuks tegevuseks, reguleerivad ohutust ja päästmist majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus „**Kaevandamise ohutusnõuded**“ ja sise- ministri määrus „**Kaevanduses päästetöö kohta esitatavad nõuded ja päästeasutustega tehtava koostöö kord**“.

Kaevandamisloa kehtivusaja jooksul tuleb kvartaalselt deklareerida kaevandamis- mahtusid. Täpsustavad nõuded on toodud määruses „**Keskkonnatasu deklaratsiooni vormid ja täitmise kord ning maavara kaevandamise mahu aruandele esitatavad nõuded, aruande vorm ja esitamise kord**“. Selleks, et deklareeritud mahud vastaksid reaalsele olukorrale, tuleb läbi viia markšneiderimõõdistusi, mis on kehtestatud määrusega „**Markšneiderimõõdistuse täpsustatud nõuded ja kord**“. Kui maavara on kaevandatud, tuleb ala lähtuvalt korrastamistingimustest ja -projektist korrastada. Täpsustavad nõuded on kirjas määruses „**Uuritud ning kaevandatud maa korrastamise täpsustatud nõuded ja kord, kaevandatud maa korrastamise projekti sisu kohta esitatavad nõuded ning maa korrastamise akti sisu ja vorm**“.

Kõigis menetlustes peab rakendama **haldusmenetlusseadust**.

Vastavalt Eesti Vabariigi **põhiseadusele** on loodusvarad ja loodusressursid rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. Maapõueressursid on vajalikud Eesti majandusarengule, seega olulised ühiskonnale tervikuna. Riik kui maapõues leiduvate ressursside uurimise ja kasutamise koordineerija peab kindlustama, et varadega käiakse ümber säästlikult ja heapere- mehelikult. Riigikogu 06.06.2017 otsusega vastu võetud „**Maapõuepoliitika põhialused aastani 2050**“ on arengudokument, mis annab pikaajalise visiooni ja suunad selle valdkonna arengu juhtimiseks, käsitledes kogu maapõue potentsiaali. Dokumendiga määratakse Eesti

Vabariigi kui maapõue ja maavarade peamise omaniku roll ja huvid maapõue uurimisel, maapõue ja maavarade kasutusse andmisel ning kasutamisel. Maapõuepoliitika põhialused on raamstrateegiaks valdkonnaga seotud arengukavadele ja õigusaktidele.

Dokumendi visioon on lühidalt järgmine. Maapõue ja seal leiduvaid loodusvarasid uuritakse ning kasutatakse Eesti ühiskonnale võimalikult suurt väärtust looval moel, arvestades keskkonnavalasid, sotsiaalseid, majanduslikke, geoloogilisi ja julgeolekuaspekte. Eesti pikaajaline eesmärk maapõue valdkonnas on tagada maapõueressursside teaduspõhine, riigi majanduskasvule ja ressursitõhususele suunatud keskkonnahoidlik ning inimeste tervist säilitav haldamine ja kasutus. Samal ajal on oluline vähendada sõltuvust taastumatutest loodusvaradest. Valdonna arendamise põhimõtted ja prioriteetsed arengusuunad on järgmised:

- uurimine ja kasutamine;
- keskkonnamõju ja tõhusus;
- õppe-, teadus- ja arendustegevus;
- info kogumine, säilitamine ja levitamine ning teadlikkuse suurendamine.

Maapõue kasutamist suunavad ka tellitud uuringud ja aruanded, näiteks 2017. aastast „Ehitusmaavarade uuringu- ja kaevandamisalade korrastamise käsiraamat“ ning „Elanike teadlikkus ja hoiakud maapõue valdkonnas“, aga ka „Põlevkivi kaevandamise eelispriirkondade määramine looduskeskkonna ja majanduslike tingimuste põhjal“ ning „Põlevkivi altkaevandatud alade varingute uuring“ aastast 2018.

Seadused ja määrused muutuvad ajas, seega tuleb alati veenduda nende ajakohasuses.

1.4 ÜLEVAADE AMETIASUTUSTEST JA LIITUDEST

Keskkonnaministeerium (KeM) oli 2023. aastani valitsusasutus, mille ülesanne maapõuevaldkonnas oli maapõuepoliitika kujundamine, strateegiliste dokumentide ja õigusaktide loomine ning muutmine, allasutuste abistamine ja üldküsimuste lahendamine. Ministeerium andis ka erinevaid nõusolekuid. KeM-i allasutused olid valitsusasutused nagu Keskkonnaamet ja Maaamet, hallatavad riigiasutused nagu Keskkonnaagentuur ning riigi osalusega tulundus- ja sihtasutused ning äriühingud nagu OÜ Eesti Keskkonnauuringute Keskus ja SA Keskkonnavesteeeringute Keskus.

Kliimaministeerium (KliM), KeM-i õigusjärglane, on 2023. aastal loodud valitsusasutus, mille põhieesmärk on olla ühiskonnas keskkonnahoidliku mõtte- ja toimimisviisi eestvedaja ning loodusesse vastutustundliku suhtumise kujundaja, et meie elukeskkond oleks puhas, loodus liigirikas ning areng jätkusuutlik. KliM viib ellu maapõuepoliitikat, kus Eesti on seadnud eesmärgiks maapõue ja seal leiduvate loodusvarade uurimise ning kasutamise Eesti ühiskonnale võimalikult suurt väärtust looval moel ja nii, et arvestatud on keskkonnavalasid, sotsiaalseid, majanduslikke, geoloogilisi ja julgeoleku aspekte. Ministeeriumi alla koondati ka mitmed varem teiste ministeeriumide alla kuulunud asutused või struktuuriüksused.

Keskkonnaamet (KeA) menetleb ja annab maapõuevaldkonnas välja uuringu- ja kaevandamislube (sh ühtsed keskkonnaload), korraldab uuritud ja kaevandatud maa korrastamist, teostab järelevalvet lubatud või loata tegevuste üle ning tegeleb kaevandamisvaringutega.

Enne 2021. aastat korraldas järelevalvet Keskkonnainspeksioon, kuid tänaseks on asutus liitunud Keskkonnaametiga.

Maa-amet oli kuni 2024. aasta lõpuni valitsusasutus, mille tegevusvaldkonnaks oli maa-andmete registreerimine, nende ajakohastamine ja avalikkusele kättesaadavuse tagamine, ruumiandmekogudega seotud ülesannete täitmine, geoloogiliste, kartograafiliste ning geodeetiliste tööde ja maa hindamisega seotud tegevuse korraldamine, maareformi toimingute suunamine ning hoonestamata riigimaaga seotud riigivara valitseja antud ülesannete täitmine. Maa-amet koostas iga-aastaselt maavaravarude koondbilansi maavarade varude, kaevandatud koguste ja varumuutuste kohta, kasutades selleks maardlate nimistu andmeid. KeA kasutas maardlate nimistu andmeid varustuskindluse hindamiseks loa andmisel. Maa-amet korraldati 2025. aastal ümber Maa- ja Ruumiametiks (MaRu). Samal aastal läksid Maa-ameti maapõueteemalised teenused üle Eesti Geoloogiateenistusele.

Maavarade komisjon kuulub KliM-i valitsemisalasse ja selle põhiülesanne on ministeeriumi ja tolle valitsemisala asutuste nõustamine maapõue uurimise, kasutamise ja kaitse ning maavara arvestamise küsimustes. Komisjoni koosseisu kuuluvad geoloogia, mäenduse, keskkonnakaitse ja teiste erialade asjatundjad.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi (MKM) eesmärgiks on luua tingimused Eesti majanduse konkurentsivõime kasvuks ning tasakaalustatud ja jätkusuutlikuks arenguks riigi majanduspoliitika väljatöötamise, elluviimise ja tulemuste hindamise kaudu. Ministeeriumi allasutus on **Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet** (TTJA), mille ülesanne maapõuevaldkonnas on lõhkematerjali käitlemise loa andmine ja järelevalve korraldamine vastutava spetsialisti, kaevandamisprojekti, markseiderimõõdistuse, kaevandamise ohutusnõuete ja allmaakaevetööde kasutamise üle muul otstarbel kui kaevandamisel.

Eesti Geoloogiateenistus (EGT) kuulus varem MKM-i alluvusse, ent on nüüdseks üle viidud KliM-i allasutuseks. Teenistuse ülesandeks on esindada riiki üldgeoloogiliste uurimistööde ja geoloogiliste uuringute teostamisel, geoloogilise teabe säilitamisel ja kättesaadavuse tagamisel, valitsusasutuste nõustamisel ning avalikkuse maapõuealasel teavitamisel. EGT ülesanne on ka analüüsida ehitusmaavarade levikut, kaevandamist, kasutamise perspektiive ja varustuskindluse olukorda ning tõsta esile need piirkonnad, kus loodusliku maavara omaduste järgi on võimalik eeldada ehitussektori, sh eelkõige teedehituse jaoks vajaliku toorme kaevandamist. Valminud on Harju, Rapla, Pärnu ja Järva maakondade uurimistööd. Alates 2025. aastast tegeleb EGT maavarade registri toimingutega, maavarade koondbilansi koostamisega ja maapõue ning maavara kaitse tagamisega.

Päästeamet teostab järelevalvet kaevanduse päästetöö üle.

Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu majanduskontrolli teostav riigiorgan, kelle tegevuse eesmärk on kontrollitegevuse kaudu aidata kaasa riigivara säilimisele ja heapere-meheliku kasutamise tagamisele. Riigikontroll juhendub kontrollimisel nendest õigusaktidest, mis reguleerivad kontrollitavate asutuste, ettevõtete ja muude organisatsioonide majandus-tegevust.

SA Keskkonnaõiguse Keskus (KÕK) on sõltumatu, avalikes huvides tegutsev ekspertorganisatsioon. KÕK-i tegevuste hulka kuulub õigusabi andmine, koolituste korraldamine, juhendite koostamine keskkonnaotsuseid tegevatele ametnikele ja kodanikele, keskkonnaõiguslase info vahendamine ja levitamine, juriidiliste analüüside koostamine ja õigusloomesse panustamine.

Kohalik omavalitsus (KOV) on omavalitsusüksuse – valla või linna – demokraatlikult moodustatud võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduste alusel iseseisvalt korraldada ja juhtida kohalikku elu, lähtudes valla- või linnaelanike õigustatud vajadustest ja huvidest ning arvestades valla või linna arengu iseärasusi. Eestis on 79 kohalikku omavalitsust, mis jagunevad 64 vallaks ja 15 linnaks. Ükskõik kui suured omavalitused on, peavad need täitma kõikjal Eestis samu ülesandeid ning pakkuma elanikele ühesuguseid teenuseid. **Eesti Linnade ja Valdade Liit** (ELVL) on üleriigiline omavalitsusliit, mille eesmärgiks on esindada ja kaitsta liikmete huve nii riigisisel kui ka maailmatasandil. Liidu tegevusvaldkond hõlmab kogu kohalike omavalitsuste korraldust, alates eelarvetest ja lõpetades välissuhtlusega.

Maapõue valdkonnas tegutsevad ka erialaliidud: **Eesti Mäetööstuse Ettevõtete Liit** (EMTEL), **Eesti Ehitusmaterjalide Tootjate Liit** (EETL), **Eesti Mäeselts** (EMS), **Eesti Geoloogia Selts** (EGEOS) ja **Eesti Turbaliit**.

1.5 PEAMISED INFOSÜSTEEMID

Infosüsteemis KOTKAS (<https://kotkas.envir.ee>) toimub 2021. aastast uuringu- ja keskkonnalubade taotlemine, menetlemine, deklareerimine ja seiretulemuste esitamine. Varasemalt toimus loa taotluste menetlemine dokumendihaldussüsteemis KIRKE ja load olid leitavad keskkonnalubade infosüsteemist KLIS2. Taotluse menetlusse võtmise, eelnõu valmimise ja loa andmise kohta leiab informatsiooni väljaandest **Ametlikud Teadaanded** (<https://www.ametlikudteadaanded.ee/avalik/>).

Maavarade register on riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu, mille eesmärk on maapõuealaste otsuste tegemiseks koguda andmeid Eesti maavara varude paiknemise, uurituse, kvaliteedi ning kasutamise kohta. Kuni 2024. aastani haldas registrit Maa-amet ja alates 2025. aastast EGT. Registri juurde kuulub **maavarade registri veebiliides**, mille kaudu saab esitada geoloogilise uuringu andmeid. Maavarade registri ruumiandmestik on avalikustatud Maa- ja Ruumiameti **maardlate kaardirakenduse** (<https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maardlad>) kaudu. Rakenduse kaudu saab infot maardlate, maavaravaru plokkide, mäeeraldiste (sh mäeeraldiste teenindusmaade) ja uuringuruumide kohta.

Eesti Geoloogiateenistuse geoportaal (<https://gis.egt.ee/portal/home/>) sisaldab EGT allalaetavaid ruumiandmeid. Seal asuvad Eesti pinnase radooniriski kaart, EGT puuraukude rakendus, Geoloogiline baaskaart ja 1:200 000 mõõtkavas geoloogilised kaardid.

Eesti Geoloogiafond (<https://fond.egt.ee/fond/>) sisaldab Eestis läbiviidud maapõuealaste uuringute tulemusel koostatud aruandeid.

Puursüdamike andmebaas sisaldab infot Eesti geoloogilise baaskaardi andmepunktide, puursüdamike ja neist võetud proovide kirjeldusi ning fotosid. Puursüdamike andmebaasi veebiliidese arendus on töös.

eMaapõu (<https://geoloogia.info/>) sisaldab infot Eesti geoloogiliste andmete, andmekogude ja e-teenuste kohta.

GEOkirjandus (<https://kirjandus.geoloogia.info/>) on portaal, mis sisaldab infot Eesti maapõue, geoloogia, maavarade ja mäenduse trükiste kohta.

Eesti turbauuringute andmebaas (<https://turba.geoloogia.info/>) sisaldab infot Eesti turba leviku, omaduste ja proovipunktide kohta.

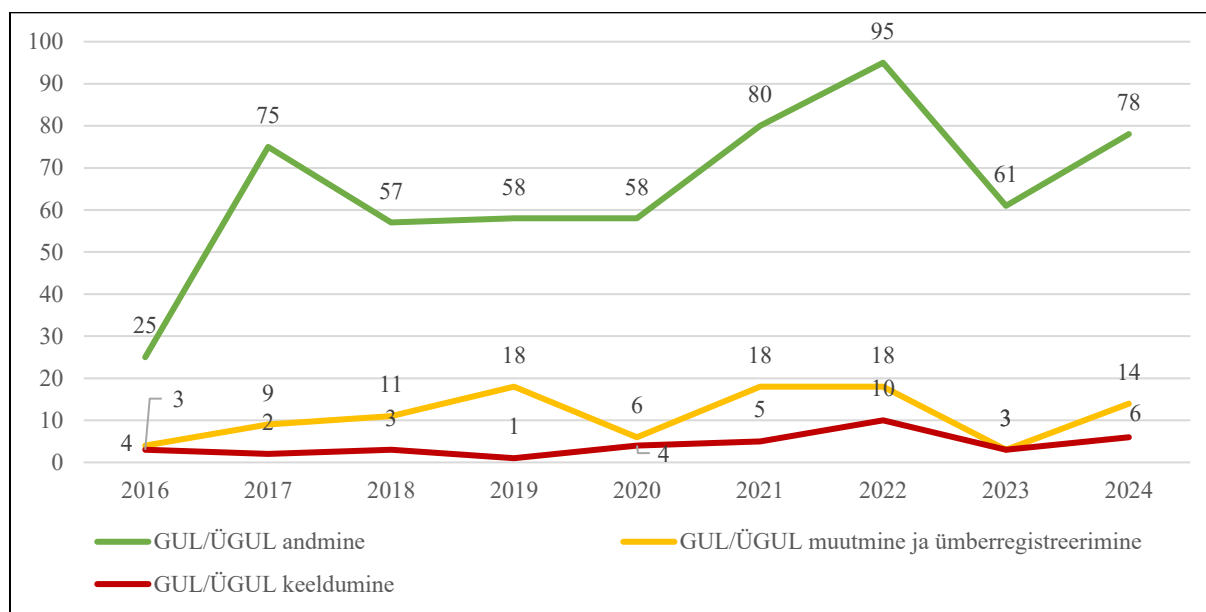
1.6 STATISTIKA

Varem Maa-amet ja alates 2025. aastast EGT koostab igal aastal maavaravarude koondbilansi. See annab viimase aasta kohta infot maardlate ja maavarade koguste muutuste kohta. Seisuga 31.12.2024 on maavarade registris kokku 997 maardlat. Maardlate arv maavara liigi kaupa on järgmine: aluskorra ehituskivi – üks, põlevkivi – üks, järvelubi – üks, järvemuda – kaks, meremuda – kolm, fosforiit – neli, dolokivi – 38, savi – 46, lubjakivi – 65, kruus – 185, turvas – 281 ja liiv – 370.

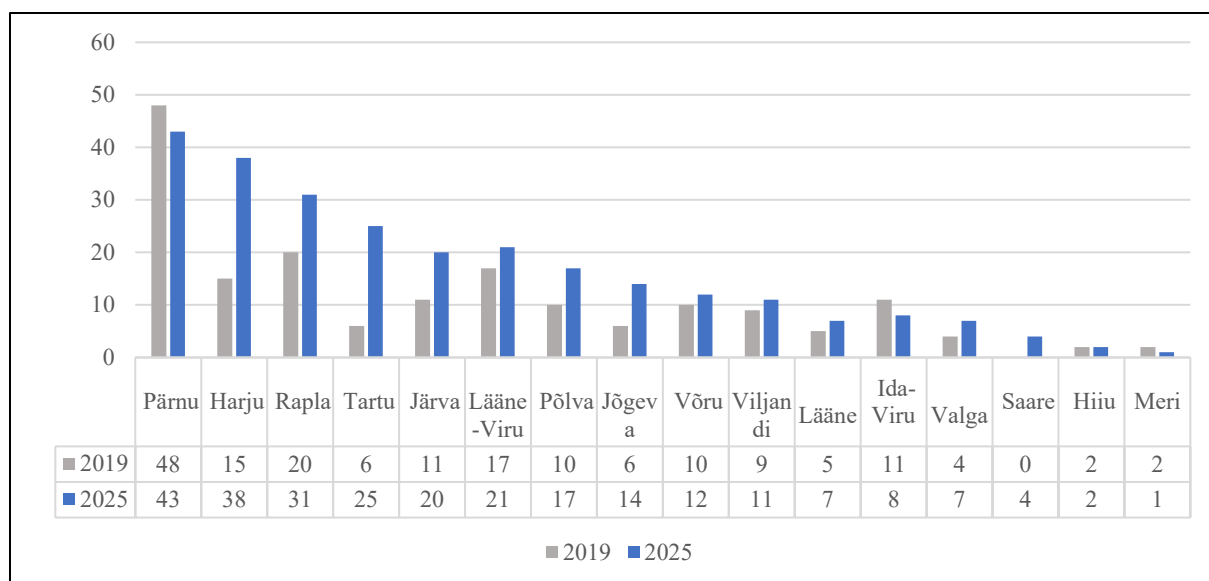
Lubade statistika on hetkeväärtusega ehk annab tõest pilti vaid konkreetsel ajahetkel, mistõttu järgnevates tabelites olevad arvud aitavad lihtsalt paremini mõista seadustega reguleeritava maapõue kasutuse mahu suurus. Eri liiki lubade menetlusi käsitletakse pikemalt edasistes peatükkides.

Maavaraliigiti uuritakse enim ehitusmaavarasid (liiv, kruus, lubja- ja dolokivi). Uuringuid teostatakse aina rohkem, sest ehitustegevus on kasvanud ning kvaliteedinõuded on karmimaks läinud (nt teedehituse puhul). 20 aastat tagasi välja antud kaevandamisluba ehitusliivale ei pruugi tähendada, et too ehitusliiv vastab tänapäeva teedehituse nõuetele.

2025. aasta aprilli seisuga kehtis 249 maavara geoloogilise uuringu luba ja 12 üldgeoloogilise uurimistöö luba. Kaevandamislubade arv oli 829.

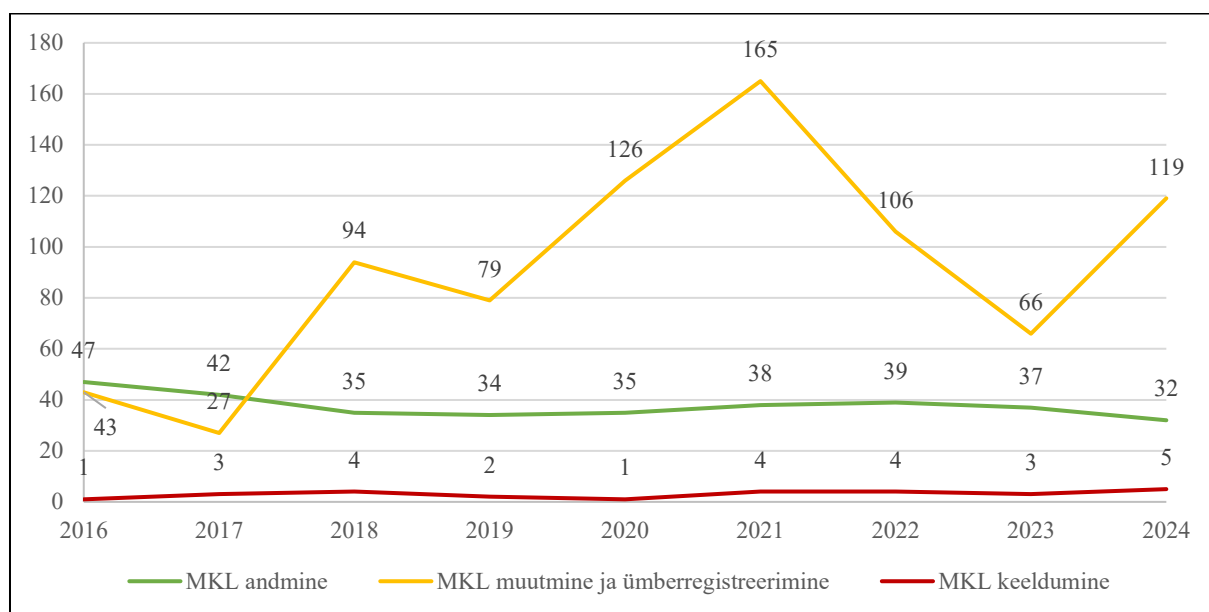

Joonis 1. Maavara geoloogilise uuringu (GUL) ja üldgeoloogilise uurimistöö lubade (ÜGUL) andmine, muutmine ja andmisest keeldumiste arv aastate lõikes.

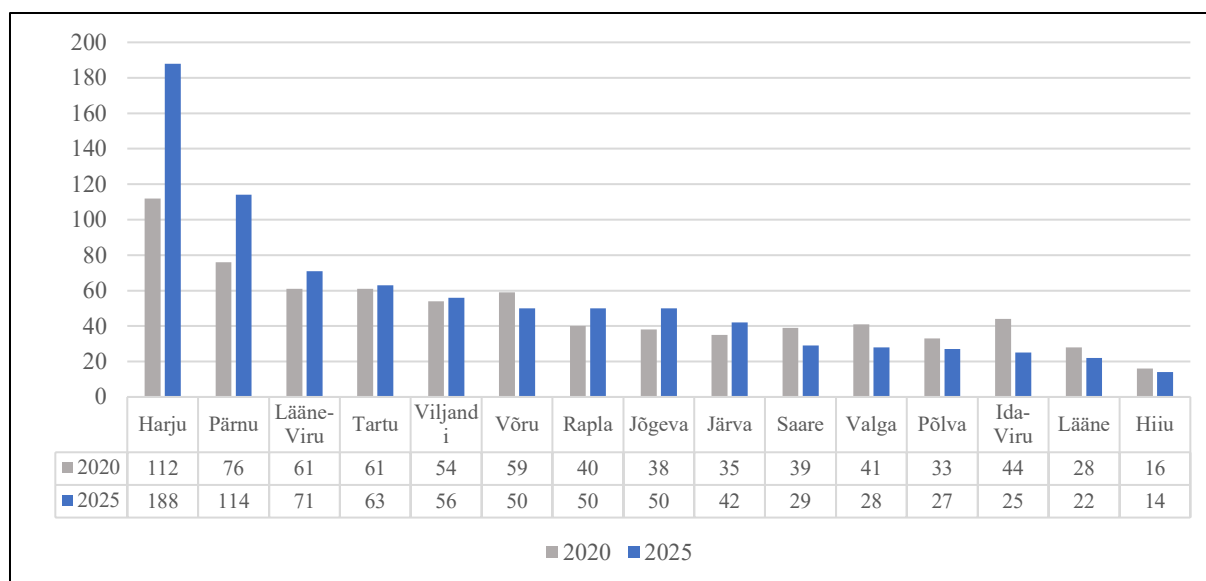

Joonis 2. Kehtivad uuringuload (GUL ja ÜGUL) maakonna lõikes 2019. ja 2025. aastal.

Kui vaadata välja antud kaevandamislubade arve maakondade lõikes, siis enim kaevandamislubasid on Harju, Pärnu, Lääne-Viru ja Tartu maakondades. Sellel, et teatud maakondades kaevandatakse rohkem, on mitu põhjust. Esiteks kindlasti Eesti suuremate asulate paiknemine just neis piirkondades, aga ka suurprojektid nagu Tallinn-Tartu maantee või Rail Baltic. Arvestades rahvaarvu ja ehitatavate objektide mahtu, on ilmne, et näiteks Hiiumaal on lubade arv väike.

Joonis 3. Kaevandamislubade (MKL) andmine, muutmine ja andmisest keeldumiste arv aastate lõikes.

Joonis 4. Kehtivad kaevandamisload maakonna lõikes 2020. ja 2025. aastal.

Erinevaid kaevandamislubade omajaid oli 2025. aasta aprilli seisuga 278. Neist 16 omas igaüks rohkem kui 10 kaevandamisluba. Neid isikuid, kes omas vaid ühte kaevandamisluba oli 171. Lisaks äriettevõtetele omasid kaevandamislube ka 10 eraisikut, 9 kohalikku omavalitsust (Järva, Kihnu, Muhu, Saaremaa, Saue, Vormsi, Võru ja Väike-Maarja vallavalitsused ning Pärnu Linnavalitsus), Riigimetsa Majandamise Keskus ja Kaitseministeerium.

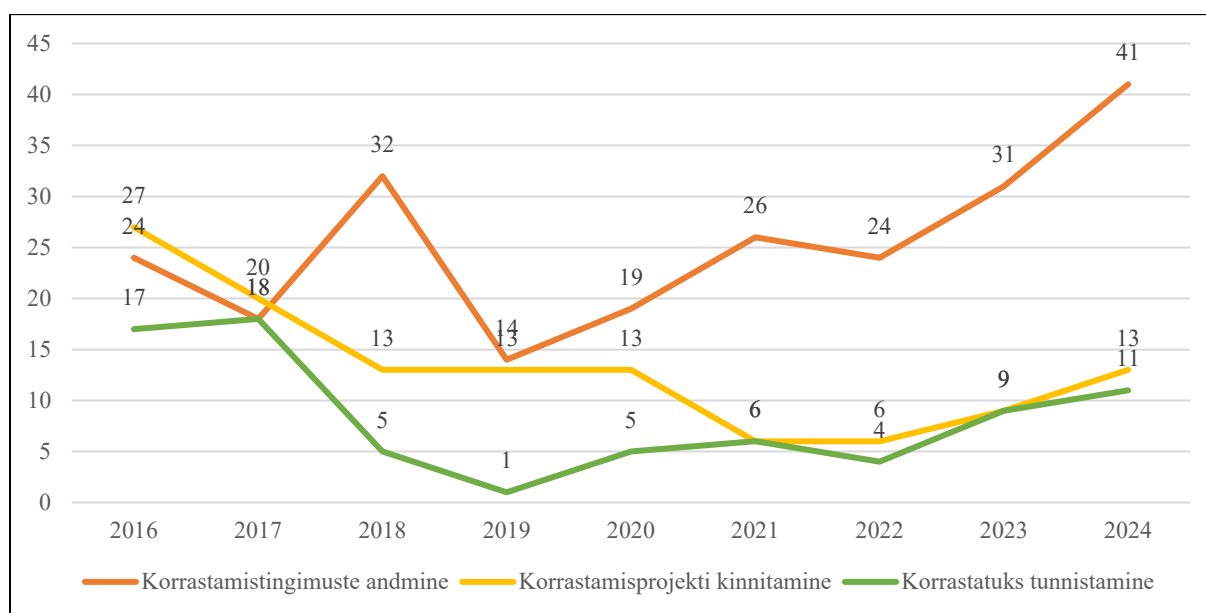
Tabel 1. Enim uuringu- ja kaevandamislubasid omavad isikud 2025. aastal.

	Loa omaja	Uuringulubade arv		Loa omaja	Kaevandamislubade arv
1	Marina Minerals OÜ	37	1	TREV-2 Grupp AS	42
2	TREV-2 Grupp AS	28	2	Verston Eesti OÜ	33
3	Tariston AS	17	3	Tariston AS	30
4	Suuremäe Karjäär OÜ	11	4	KMG OÜ	27
5	Verston Eesti OÜ	11	5	Tootsi Turvas AS	27
6	Eesti Killustik OÜ	10	6	MOREEN OÜ	25
7	Roger Puit AS	10	7	Eesti Killustik OÜ	22
8	Sokkel Karjäärid OÜ	9	8	KIIRKANDUR AS	20
9	Eesti Geoloogiateenistus	8	9	Aigren OÜ	19
10	KIIRKANDUR AS	6	10	EMG Karjäärid OÜ	18

2024. aastal oli Eestis kaevandamislubadega hõivatud kaevandatavat ala (mäeeraldist) 1,7% riigi pindalast ehk 77 545,12 ha, teenindusmaadega koos 45 728,80 ha. See arv on väiksem, sest kaevanduste korral teenindusmaa puudub või on mäeeraldisest väiksem. Pindalalt kuni viie hektari suuruseid kaevandamisalasid oli 25%, 5–10 ha – 26%, 10–20 ha – 22%, 20–30 ha – 6%, 30–40 ha – 2%, 40–50 ha – 1%, 50–100 ha – 6% ja suuremaid kui 100 ha – 12%. Pindalalt kõige suurem on Estonia kaevandus, mille mäeeraldise pindala on 13 824,23 ha

(teenindusmaa 720,97 ha). Võrdluseks – Tallinna linna pindala on 15 920 ha. Suurimate kaevandamisalade hulka kuuluvad põlevkivikaevandused ja -karjäärid ning turbatootmisalad: Estonia kaevandus (põlevkivi), Sirgala karjäär (põlevkivi), Narva karjäär (põlevkivi), Viru mäeeraldis (põlevkivi), Uus-Kiviõli kaevandus (põlevkivi), Sompa kaevandus (põlevkivi), Lavassaare ja Elbu turbatootmisala (turvas), Uus-Kiviõli II kaevandus (põlevkivi), Ojamaa põlevkivikaevandus (põlevkivi) ja Puhatu turbatootmisala (turvas). Kõige väiksem kaevandamisala on 0,37 ha suurune Selgase dolokivikarjäär. Lisaks sellele on alla ühe hektari ka Määra lubjakivikarjäär, Kalajärve II liivakarjäär, Alesti II kruusakarjäär, Kose-Risti kruusakarjäär, Põrgumäe VII kruusakarjäär, Tõrenurme liivakarjäär, Kõduküla liivakarjäär, Kalajärve III liivakarjäär ja Sigaste kruusakarjäär.

Kaevandatud alade korrastamiskohustuse täitmine on olnud langustrendis mitmel põhjusel. Esiteks pole kaevandamislubadega kaetud kaevandatava maavara maht veel ammendunud, mistõttu ei soovita loast ilma jääda. Selleks pikendatakse lube ja lükatakse korrastamiskohustust edasi. Teiseks võib mitme kõrvuti asetseva mäeeraldisse korrastamissuunaks olla ühine veekogu. See tähendab, et isegi kui ühest karjäärist on varu ammendunud, ei saa seda korrastatuks tunnistada enne, kui ka teised alad on ära kaevandatud. Korrastamiskohustuse mittetäitmise põhjus võib olla ka selles, et kaevandamisload on lihtsalt niivõrd värsked või kaevandamine alles poole peal, et korrastamisele on kaevandaja sõnul veel vara mõelda. Samas soosib KeA kaevandatud alade osalist korrastamist.

Joonis 5. Kaevandatud alade korrastamise etapid.

2 UURINGULUBADE TAOTLEMINE JA MENETLEMINE

2.1 PÕHIMÕISTED

Loodusvara on loodusliku tekkega aine või ressurss, mida inimene kasutab toorainena, energiaallikana või mõnel muul viisil. Loodusvarad jagunevad taastuvateks (päike, vesi) ja taastumatuteks (maavarad). **Maapõu** on maismaal või veekogus paiknev maakoore alumine osa, mida kasutatakse inimtegevuseks. **Maavara** on maakooses leiduv looduslik aine, kivim, setend, vedelik või gaas, mis on oma kasutuselevõtuks sobilike omaduste tõttu maavarade registris arvele võetud. **Kivim** on geoloogiliste protsesside käigus tekkinud mineraalide ja mitmete ühendite kogum. Tekkeviisi järgi kvalifitseeritakse kivimid tard-, sette- ja moondekivimiteks. Tardkivim tekib magma tardumisel (nt graniit), settekivim mineraalainete ja organismide jäänuste kuhjumisel ja kivistumisel (nt liiva- ja lubjakivi), moondekivim aga kivimite ümberkristalliseerumise käigus kõrge temperatuuri ja rõhu juures (nt kvarts). **Mineraal** on maakoore füüsikaliste ja keemiliste protsesside käigus tekkinud ja kindla keemilise koostise ning omadustega produkt. Selleks, et kõige paremini aru saada kivimi ja mineraali mõistest, on kasulik vaadelda graniidi erimit rabakivi. Graniit ise on kivim ning tema erinevat värvi terad on mineraalid. Roosakaspunane on (kaalium)päevakivi, hallikasvalge kvarts ja must biotiit. Kui kivim on keemiliste ja füüsikaliste protsesside käigus murenenud, kantakse selle osad vooluvee ja tuule abil maismaal või veekogus kuhja ehk **setteks**.

Maapõue kaevandamisega alustamiseks on meil esmalt vaja kinnistut ja geoloogilist informatsiooni. Kinnistuks võib olla eramaa, juriidilisele isikule või riigile kuuluv maa. Peale kinnistuomaniku nõusolekut on vaja sellel alal teostada üldgeoloogiline uurimistöö või maavara geoloogiline uuring. Eelnevalt tuleb aga geoloogiafondist järele vaadata, kas huvialusel või piirnevatel aladel on eelnevalt teostatud geoloogilisi uuringuid ja/või uurimistöid. Saadud andmetest lähtuvalt saab seejärel prognoosida vajaminevate puuraukude-kaevandite hulka, tööde teostamise mahtu jms.

Riigile kuuluvad aluspõhjas ja avalikus veekogus asuvad maavarad. **Aluspõhi** on maapõueseaduse tähenduses maapinnal avanevad või pinnakatte alla mattunud ennejäaaegse tekkega kivimid.

Üldgeoloogiline uurimistöö on maapõue geoloogilise ehituse või maavarade leviku väljaselgitamiseks teostatav töö, milleks võib olla nii geoloogiline kaardistamine kui maavarade otsing. Töö raames uuritakse paljandeid, kivimeid, setendit, rajatakse kaevandeid või puurauke, võetakse laboratoorseteks uuringuteks proove, analüüsitakse esineva materjali koostist ja levikut, mille raames antakse hinnang prognoos- ja reservvarudele. Mõnikord võib üldgeoloogiliseks uurimistööks olla ka geofüüsikaline-keemiline uuring või muu sihtotstarbeline töö. Üldgeoloogilise uurimistöö tulemusel ei saa tarbevaru arvele võtta – see toimub vaid geoloogilise uuringuga. Üldgeoloogiliseks uurimistööks luba vaja pole, kui:

- välitöid ei ole kavandatud või need piirduvad looduslike või tehispaljandite kirjeldamisega;
- kivimit uuritakse paljandist või maapinnalt kivististe kogumisega;
- käsipuuri või labidaga sondeeritakse ja võetakse proove või teostatakse geofüüsikalisi uuringuid.

Geoloogiline uuring on maavara kaevandamiseks ja kasutuselevõtmiseks teostatav uuring. Selle käigus rajatakse samuti uuringukaevetööd, puuraugud, koostatakse uuringuala plaan, arvutatakse eri maavaravarude kogused, tuuakse eraldi välja põhjaveetasemest üleval- ja allpool asuvad maavaravarud. Geoloogilise uuringu alusel võetakse arvele ja kinnitatakse maavara tarbevarud konkreetse maardla või mäeeraldise piires. Geoloogiliseks uuringuks luba vaja pole, kui:

- geoloogiline uuring tehakse kaevandamisloa alusel mäeeraldise piires;
- välitööd piirduvad looduslike või tehispaljandite kirjeldamise ning kivimi uurimiseks paljandist või puursüdamikust võetud kivimitükkide või kivististe kogumisega maapinnalt.

Geoloogiliseks uuringuks ei loeta veeseaduse § 208 punkti 1 alusel tehtavaid hüdrogeoloogilisi uuringuid ja nende tegijalt ei nõuta geoloogilise uuringu luba. Lisaks on olemas **ehitusgeoloogiline uuring**, mille eesmärgiks on saada ehitise planeerimiseks, projekteerimiseks ning ehitamiseks vajalikke andmeid pinnasekihtide ning maapõue kohta. Ehitusgeoloogilistel uuringutel tuleb juhinduda määruse „Ehitusgeoloogilisele uuringule esitatavad nõuded“ ettekirjutustest. Kuna tegevus on seotud ehitamise, mitte maavarade uurimise ja kaevandamisega, siis antud uuringuliiki siin ei käsitleta.

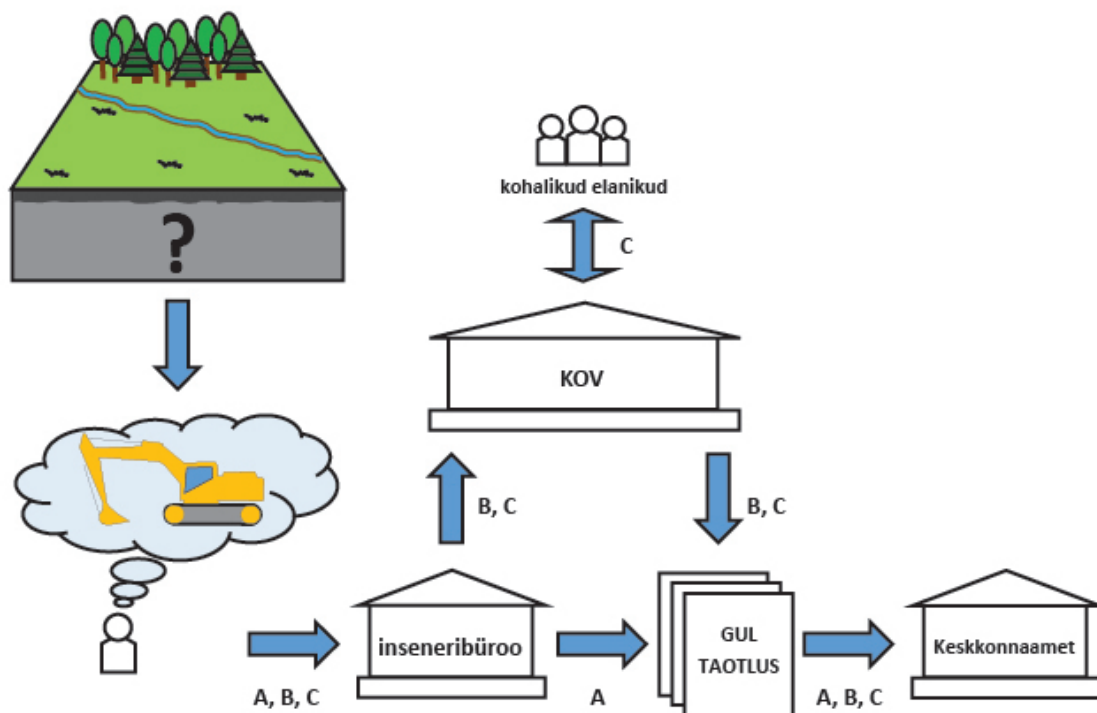
Uuringuruum on üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu loaga geoloogilisteks töödeks määratud maapõue osa. **Uuringuruumi teenindusala** on üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu loaga geoloogilisteks töödeks määratud territoorium uuringuruumi kohal. **Uuringupuurauk** on üldgeoloogiliseks uurimistööks või geoloogiliseks uuringuks rajatav puurauk, mille abil selgitatakse maapõue geoloogilist ehitust ning hüdrogeoloogilisi ja hüdroloogilisi tingimusi, uuritakse maapõue kivimeid ja setteid ning nende lasundites sisalduvat vedelikku või gaasi. **Uuringukaevetöö** on üldgeoloogiliseks uurimistööks või geoloogiliseks uuringuks rajatav kaevand, mille abil selgitatakse maapõue geoloogilist ehitust, uuritakse maapõue kivimeid ja setteid ning nende lasundites sisalduvat vedelikku või gaasi, samuti fikseeritakse võimaluse korral põhjaveetase või tehakse hüdrogeoloogilisi ja hüdroloogilisi uuringuid. Uuringupuuraugu ja uuringukaevetöö rajamiseks ei nõuta veeseaduse § 208 punktide 3 ja 5 kohast tegevusluba. Küll aga võib üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa alusel hüdrogeoloogilisi uuringuid teha vaid isik, kellel on veeseaduse § 208 punkti 1 kohane tegevusluba.

2.2 UURINGULOJA TAOTLEMINE JA MENETLEMINE

Enne taotluse esitamist. Pärast asukoha väljaselgitamist tuleb taotlejal teha eeltööd. Selle ulatus ja maht sõltub suuresti taotleja vajadustest. Näiteks võib taotlejal olla kinnistu maakonnas A, ta soovib seal lihtsalt kaevandama hakata ning alles uuringu käigus selgub varu maht ja tulusus. Teine taotleja analüüsib täpsemalt näiteks hoopis riigimaid, millised võiksid olla uuritava ala ulatus ning võimalikud riskitegurid. Tema eeltöö on seetõttu mõnevõrra põhjalikum. On ka neid kaevandajaid, kes käivad lisaks kohalikus omavalitsuses uurimas valla meelestatust uue karjääri avamise osas ning küsitlevad piirinaabreid. On piirinaabreid, keda ei huvita, mida uuritakse ja kaevandatakse naaberkinnistul. Ent on ka neid, kes hakkavad kohe

muretsema kaevuvee olukorra ja kõigi teiste häiringute üle, mida „kaevandus“ võib tekitada. Tihti ei tee kohalik elanik vahet uuringul ja kaevandamisel. KeA soosib enne loa taotlemist igal juhul põhjalikumalt eeltööd vaatamata sellele, milline reaktsioon kohalikult omavalitsuselt või elanikelt lõpuks tuleb. Taotleja võiks näidata üles ka initsiatiivi enne loa taotlemist avaliku istungi korraldamises, kus ta selgitaks huvigruppidele võimalikult ausalt ja põhjalikult, mida ja kuidas antud kinnistul tegema hakatakse. Vajadusel võiks oma juttu ilmentada videolõikudega analoogsetest uuringutest mujal. Kui selgub, et rahva ja kohaliku omavalitsuse meelsus on negatiivne, tuleks kaaluda, kas loa taotlemine plaanitud mahus on üldse mõistlik. KeA küll menetleb taotlust, aga tegevusi peavad taotlejad kohapeal ise läbi viima. Kui juba alguses on suhted paigast ära, töötab edasiste plaanide realiseerimine olla keeruline.

Mõnikord levib eksiarvamus, nagu valiks loa andja ehk KeA ise välja alasid, kus tulevane uuringuruum või kaevandamisala paikneda võiks. Neid alasid valib siiski kas eraisik, juriidiline isik, KOV või mõni teine riigiasutus (näiteks Kaitseministeerium või varasemalt ka Maanteeamet). Riik võib küll kaudselt suunata mõnda maakonda või valda taotlema uuringu- või kaevandamisluba, näiteks mõne riikliku suurobjekti rajamise tõttu, ent ei määra asukohta kinnistu täpsusega.

Joonis 6. Geoloogilise uuringu loa jõudmise valikud mõttest taotluseni. Tavapäraselt on kasutusel alternatiiv A. Mõnikord kasutab isik alternatiivi B ning väga harva valikut C.

Taotlus. Üldgeoloogilise uurimistöö ja geoloogilise uuringu tegemiseks on vaja luba. Selleks tuleb KeA-le esitada vastavasisuline digitaalne taotlus läbi infosüsteemi KOTKAS ning tasuda riigilõiv. 01.01.2024 seisuga tuli maavara geoloogilise uuringu loa saamise või muutmise taotluse läbivaatamise eest tasuda riigilõivu 400 eurot, alates 01.07.2024 aga juba

1060 eurot. Maavara geoloogilise uuringu loa ümberregistreerimise või loal geoloogilise uuringu tegija või loa omaja andmete muutmise taotluse läbivaatamise eest tasutakse riigilõivu 30 eurot. Üldgeoloogilise uurimistöö taotluse menetlemine on riigilõivuvaba.

Taotluse koostab kas taotleja ise, kui tal on selleks pädevus, või mõni inseneribüroo, kes oskab isikut nii nõustada kui ka vajadusel kõik nõutud toimingud ise ära teha.

Taotlus koosneb vajalikest andmetest, seletuskirjast ja graafilisest lisast. Üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa taotlusele märgitakse:

- loa taotleja ja üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu teostaja ärinimi, registrikood ja aadress või eraisiku puhul nimi, isikukood ja aadress;
- andmed uuringuruumi ja selle teenindusala kohta, maavara otsingu ja uuringu korral maavara oletatava koguse kohta;
- kui uuringuruum asub maardlal, andmed maardla ja maavara kohta;
- andmed üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu iseloomu ja mahu kohta.

Taotluse **seletuskiri** peab sisaldama:

- üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu lähteülesannet;
- andmeid üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu iseloomu ja mahu kohta;
- üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu kirjeldust;
- lühikest ülevaadet uuringuruumi varasema uurituse kohta;
- geoloogilise uuringu korral andmeid uuritava maavara kohta;
- andmeid kasutatavate uurimismeetodite kohta;
- andmeid üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringuga kaasneda võivate keskkonnahäiringute ja nende vähendamise meetmete kohta;
- põlevkivi, fosforiidi ja metallitoorme geoloogilise uuringuga kaasneva sotsiaal-majandusliku mõju analüüsi;
- töö ajakava;
- andmeid geoloogilise uuringu käigus tekkivate kaevandamisjäätmete kohta.

Taotluse **graafilisele lisale** märgitakse:

- uuringuruumi ja selle teenindusala piir;
- olemasoleva maardla ja varem uuritud maavaraplokkide kontuurid;
- kehtivate uuringualade ja mäeeraldiste ning katastriüksuste piirid.

Kui munitsipaalomandis või eraõigusliku isiku omandis oleva kinnisasja korral ei kuulu kinnisasi uuringuloa taotlejale, tuleb uuringuloa taotlusele lisada uuringuruumi ja selle teenindusala asukoha kinnisasja omaniku nõusolek tema omandis oleval kinnisasjal geoloogiliseks uuringuks ja maavara arvele võtmiseks.

Juhul kui geoloogilise uuringu käigus tekib kaevandamisjäätmeladestamiskoht ei ole jäätmevõimaldaja JäätS § 35² tähenduses, tuleb uuringuloa taotlusele lisada ka

kaevandamisjäätmekava. Jäätmekava koostamisel, esitamisel ja kinnitamisel lähtutakse JäätS §-ga 42¹ kehtestatud nõuetest. Uuringute käigus üldjuhul jäätmeid ei teki.

Fosforiidi ja metallitoorme uurimiseks uuringuloa saamise eesõigus on riigil, mistõttu KeA tagastab teiste isikute uuringuloa taotlused neid läbi vaatamata, kui riik ei ole oma eesõigusest loobunud. Riigi loobumise otsustab energia- ja keskkonnaminister.

Üldgeoloogilise uurimistöö ja geoloogilise uuringu lubade taotlemise nõuded on ära toodud määruses „Üldgeoloogilise uurimistöö loa ja geoloogilise uuringu loa taotluse esitamise kord, täpsustatud nõuded taotluse kohta, loa andmise kord ning taotluse ja loa andmekoosseis“.

Loa taotluse koostamise teenus ja hilisemad tööd on otstarbekas sisse osta, kui puudub sellekohane pädevus.

Näide 1. Uuringuruumi teenindusala pindala on 25 ha. Tegemist on tarbevaru uuringuga, mille käigus plaanitakse rajada kuni 15 puurauku ja kuni 25 uuringukaevet, uurimissügavusega kuni 20 m. Uuritavateks maavaradeks on ehituslubjakivi ja -dolokivi. Täiendavalt on uuringu käigus planeeritud teostada järgmised hüdrogeoloogilised katsetööd ja muud sihtotstarbelised tööd: veetasemete mõõtmine, katsepumpamine, kivimi purunemis- ja külmakindluse määramine, kivimi keemiline analüüs, uuringuruumi teenindusala topograafiline mõõdistamine. Taotletava loa kehtivusaeg on neli aastat.

Menetlus. Uurimistöö ja uuringu menetlused teatud osas erinevad. Üldgeoloogilise uurimistöö loa andmine otsustatakse 30 päeva jooksul nõuetekohase taotluse saamisest arvates ning see toimub mitteavatud menetlusega. Uuringuloa menetlus toimub avatud menetlusega ning uuringuloa andmine otsustatakse 120 päeva jooksul nõuetekohase taotluse saamisest arvates. Loa andja võib mõjuvatel põhjustel loa menetlemise aega ka pikendada. Avatud menetlus tähendab seda, et taotlus edastatakse arvamuse avaldamiseks isikutele, kelle õigusi või kohustusi võidakse puudutada (nt piirinaabrid), ja kohalikule omavalitsusele. Menetluse algatamisest, otsuse eelnõu valmimisest ja tehtud otsusest teavitatakse Ametlikes Teadaannetes, ajalehes ja/või avalikes kohtades. Vajadusel korraldatakse avalik arutelu. Mitteavatud menetlus viiakse läbi, kui loa andmine ei mõjuta keskkonnamislikku suurt, st mõju on marginaalne või kolmandate isikute olulise mõjutamise võimalus väike.

KeA-le esitatava taotluse vaatab esmalt üle ameti maapõuespetsialist ning vajadusel teavitatakse taotlejat lisaandmete esitamise või puuduste likvideerimise soovist. Mõnikord küsitakse sisendit mõne teise valdkonna spetsialistilt. Näiteks küsiti jäätmebüroo sisendit uuringuloa taotlusele, kus taotletavast uuringuruumist 300 m kaugusel asusid konserveeritud reaktorisektsioonid ja radioaktiivsete jäätmete vaheladustuspaik. Maapõuebüroo soovis hinnangut, kas 5 m sügavuste uuringukaevetõõnte tegemine kujutab ohtu tuumajäätmetele.

KeA saadab taotluse EGT-le, kes esitab oma arvamuse kirjalikult kümne päeva jooksul taotluse saamisest arvates. EGT vaatab üle taotluse andmed ja graafilised lisad ning lisab maavarade registrisse taotletava ala ruumikuju.

Kui soovitatav uuringuala kuulub riigile, esitab amet taotluse riigivara valitsejale, kes nõustub või keeldub kinnisasja kasutusse andmisest. Riigivara valitsemine on vara Eesti

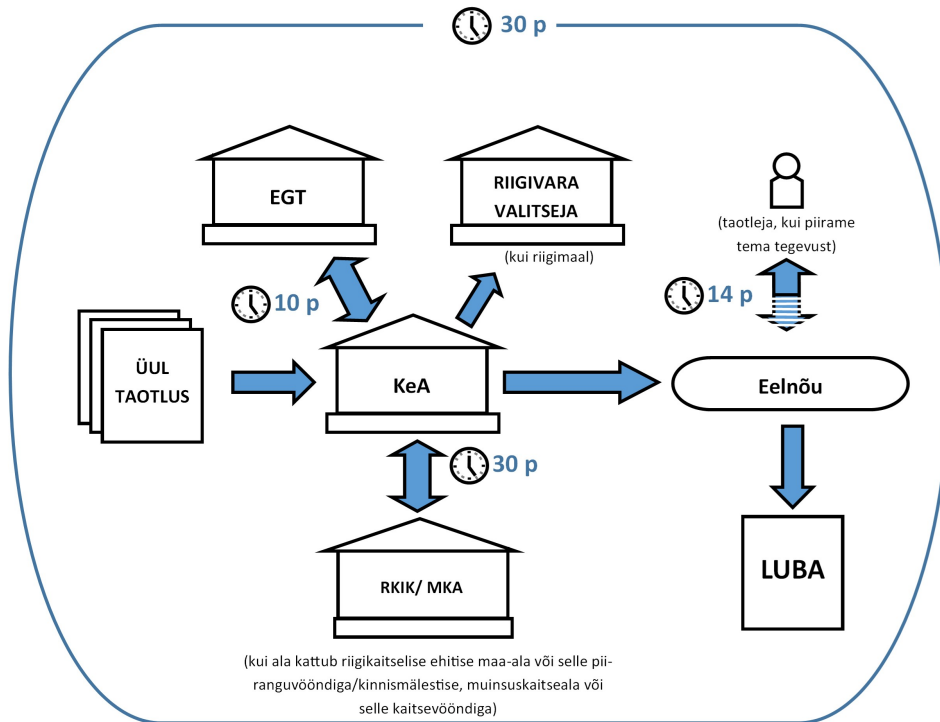
Vabariigi nimel omandamine, kasutamiseks võtmine, valdamine, kasutamine ja käsutamine ning riigi osalemine Eestis registrisse kantud juriidilises isikus või varaühisuses ja välisriigis registreeritud piiratud vastutusega eraõiguslikus juriidilises isikus. Uuringulubade menetluses on riigivaravalitseja üldjuhul mõni ministeerium (KliM, Kaitseministeerium), kellelt arvamust küsitakse. Kui nii on määratud, tuleb arvamust küsida riigivaravalitseja volitatud asutuselt, kelleks võib olla mõni ministeeriumi allasutus (MaRu, Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK)).

Taotlus saadetakse Muinsuskaitseametile (MKA) ja Riigi Kaitseinvesteeringute Keskusele (RKIK) (varasemalt Kaitseministeeriumile), kui uuringualal asub muinsuskaitse- või riigikaitseobjekt ja selle piiranguvöönd. MKA eesmärk on tagada kultuurimälestiste ja muinsuskaitsealade ning neid ümbritsevate kultuuriväärtusega keskkondade säilitamine ja kaitse, arheoloogiliste leidude ja arheoloogiliste leiukohtade kaitse ning vaimse kultuuripärandi kaitse. RKIK-i eesmärk on antud juhul kindlaks teha, kas uuring/uurimistöö võib ohustada riigikaitse ehitist või riigikaitsele ehitisele määratud või kavandatud ülesannete täitmist või riigikaitse ehitise töövõimet.

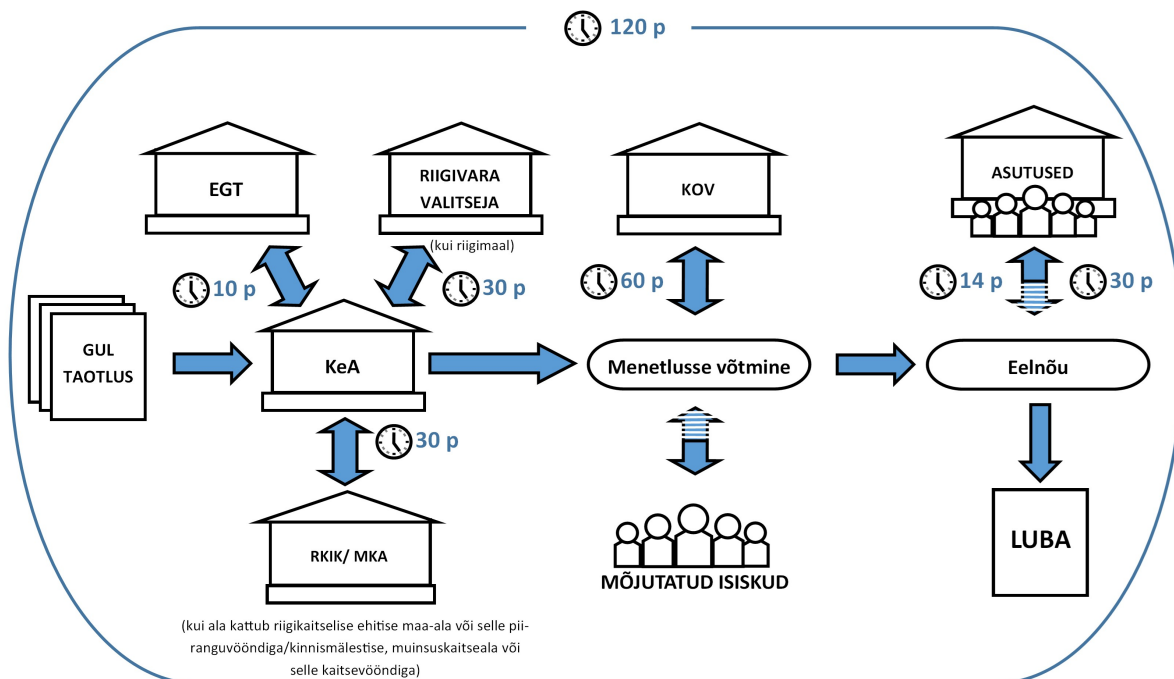
Näide 2. KeA küsis MKA-lt arvamust Koke uuringuloo taotluse kohta, kuna Kiigeoru hiiesalu ei paiknenud otseselt küll Koke uuringuruumis, kuid oli selle vahetus läheduses. MKA juhtis tähelepanu kultuurimälestise kaitset puudutavatele asjaoludele ning soovitas tungivalt kõige loodepoolsemat uuringupunkti mitte rajada või siis seda veidi nihutada, sest ala jääb tõenäoliselt tulevikus Ohvrikoht Pühäsalo kaitsevööndisse, kus mälestise kaitsevööndi eesmärkidest lähtuvalt ei ole kaevandamine lubatud. Samuti sooviti olla kursis uuringutulemustega ja kaasatud planeeritavatesse tegevustesse uuringualal.

Näide 3. KeA küsis RKIK-ilt arvamust Pugastu VI uuringuloo taotlusele. Taotletav Pugastu VI uuringuruumi teenindusala asus riigikaitse ehitise Nursipalu harjutusvälja piiranguvööndis. Ühtlasi asus taotletav uuringuruum Nursipalu harjutusvälja laiendamise huvialal. RKIK vastas, et lähtudes taotletava tegevuse eeldatavast mõjust praeguse riigikaitse ehitise Nursipalu harjutusvälja töövõimele, ei ole RKIK-i hinnangul ette näha, et geoloogilise uuringu tegemisega kaasneks sellele negatiivne mõju. Seetõttu ei esitanud RKIK taotluse kohta vastuväiteid.

Arvestades, et taotletav uuringuala asus Nursipalu harjutusvälja laiendamise huvialal ning taotletava GUL soovitatav kehtivusaeg oli 2 aastat, tuli harjutusvälja laiendamise kavandamise etapis eeldada, et geoloogilist uuringut taotletakse Nursipalu harjutusvälja tulevasel laienduse alal. Seetõttu paluti GUL saamise korral geoloogilise uuringuga seotud välitööde täpsemat sisu ja ajakava harjutusvälja laiendusel tegutsemiseks täiendavalt RKIK-ga kokku leppida. Rõhutati, et käesolev aramus GUL taotluse kohta ei anna õigustatud ootust kaevandamisloa kooskõlastamiseks edaspidi.

Joonis 7. Üldgeoloogilise uurimistöö loa taotluse menetluse protsessiskeem.

Joonis 8. Geoloogilise uuringu loa taotluse menetluse protsessiskeem.

Kui selgub, et esitatud taotlusmaterjalid on vastavuses maapõueseaduse ja määruse nõuetega ning KeA peab andmeid piisavaks uuringuloe menetlemise alustamiseks, võetakse taotlus menetlusse. Amet teavitab sellest avalikkust läbi väljaande Ametlikud Teadaanded ning

vajadusel ka ajalehes. KeA teavitab uuringuloa taotluse menetlusse võtmisest ametliku kirjaga ka loa taotlejat, kinnisasja omanikku, kohalikku omavalitsust ja teisi huvitatud isikuid.

Uuringuloa taotluse avaliku menetluse läbiviimist reguleerib MaaPS § 30 ja HMS § 47, mille lõike 2 kohaselt teavitatakse avatud menetluse algatamisest teiste hulgas isikuid, kelle õigusi võib antav haldusakt (uuringuluba) piirata. Uuringuloa andmine ei piira naaberkinnistute omanike õigusi, st ei sea neile mingeid kohustusi või piiranguid. Hea haldustava kohaselt teavitab KeA lähimaid piirinaabreid uuringuloa taotluse esitamisest ja avatud menetluse algatamisest juhul, kui taotletav uuringuruum asub n-ö uues kohas ja uuel alal. KeA ei ole teavitanud piirinaabreid, kui uuringuruum asub kehtiva kaevandamisloaga karjääri lamamis ehk uurida soovitakse maavara, mis asub sügavuti karjääri põhjas.

Kohalike elanike arvamused. Piirinaabrite teavitamise eesmärk on eelkõige informatiivne, kuid samas annab võimaluse ettepanekute, vastuväidete jms esitamiseks, mida osa kohalikke kogukondi on aktiivselt ära kasutanud. Enamasti püüavad elanikud ennetada tulevase kaevandamisala tekkimist. Amet arvestab laekunud avaldusi loa täiendavate tingimuste määramisel ning informeerib kohalikke elanikke, et uuringuloa andmine ei anna automaatselt nõusolekut maavara kaevandamiseks. Asjaolu, et kodanikud ei ole geoloogilise uuringuloa andmisega nõus, ei ole MaaPS § 35 lg-tes 1 ja 2 sätestatud uuringuloa andmisest keeldumise aluseks.

Paljudel kordadel võrdsustavad kohalikud elanikud uuringut kaevandamisega. See on ühest küljest arusaadav, sest ettevõtte uurib reeglina mitte uurimise vaid tulevase kaevandamise eesmärgil. Teisest küljest on uuringuloa ja kaevandamisloa menetlused kaks täiesti erinevat protsessi.

Näide 4. Kihlepa uuringuruumi geoloogilise uuringuloa menetluses esitati järgmised vastuväited:

- „1. Meie pöördumise kontekstis on huviks meie, naaberkinnistute, Kihlepa küla ja lähedalasuvate külade elu- ja talukohtades elamisväärse keskkonna säilimine, kuna uuringuloa taotluses on märgitud, et uuringu teostamise eesmärgiks on ka hilisem kaevandamine. Oleme uuringule vastu, kuna kaevandamine rikub jäädavalt meie ja ka kogukonna elukeskkonda, kahandab märkimisväärselt meie elukvaliteeti, mõjutab tervist, kahandab kinnisvara väärtust ning häiriks meie igapäevaelu (kostuv müra, leviv tolm, liikluskoormuse kasv).
2. Siinkirjutaja elamuga /.../ katastriüksuse hoov asub teenindusalast ca 30 meetri kaugusel, mis on liialt lähedal.
3. Uuringuruumis on Eesti Looduse Infosüsteemis (EELIS) mittekajastatud looduskaitsealuse taimeliigi kasvukoht.
4. Piirkonnas on piisavalt olemasolevaid karjääre ja kaevandamislubasid, mille maht pole ammendatud. Samuti on uuringuloa seletuskirjas väljatoodud RB trassikoridoris Pärnumaa piires väljastatud piisavalt geoloogilise uuringu lube.
5. Keskkonnakaitse ja kohaliku kogukonna huvid kaaluvad siin üles huvi ettevõtluse arendamise vastu.
6. Antud juhul uuringu seletuskirjas esitatud põhjendused maavarade suuremas mahus kaevandamiseks ei kinnita ka riigi huvide suuremat kaalu võrreldes kohalike huvidega.“

Näide 5. Elanike vastukiri: „Ainuüksi uuring ise võib puuraukude hulka arvestades keskkonnale märkimisväärselt mõju omada. Mõju on muuhulgas:

1. Põhjavee kahjustamine. Uuringualale lähedal olevas Naage asumis ei ole tsentraalset aastaringset veesüsteemi ja pered kasutavad puhta vee jaoks kruntidel olevaid lokaalseid kaevusid. Uuringuga tahetakse rajada 65 puurauku sügavusega 35 m ja 65 ekskavaatoriga kaevatavat 7 m süvendit. Naage asumini on uuringualalt ca 150 m ja kaevud võivad suure puuraukude ja kaevendite mahu tõttu kuivaks jääda. Teine oluline risk on, et vee kvaliteet võib vee kihtide segunemise tõttu rikutud saada. Vee kahjustumine on väga tõsine asi, eriti kui kasutatakse lokaalseid kaeve. Sest kui ei ole puhast vett, siis muutub Naage asum praktiliselt mitte elatavaks.

2. Puuraugud tehakse olemasolevate metsateede kaudu. Neid teid kasutataksegi seal metsas sportimiseks ja liikumiseks, millele eelpool viitasin. 65 puurauku ja 65 kopaga metsa kaevatavat 7 m sügavust auku kahjustavad ilmselt metsa taimestikku ja sealseid radu märkimisväärselt isegi ka ilma kaevandust rajamata.“

Tihti kardavad kohalikud elanikud, et geoloogiliste uuringute käigus kaob vesi. Sellisel juhul selgitab KeA, et geoloogilisel uurimisel puuraukude ja kaeveõõnte rajamine ei mõjuta veerežiimi. See on sarnane joogivee-puurkaevude ja salvkaevude rajamisega. Ka joogiveekaevude rajamisel ei jää teised kaevud kuivaks, v.a juhul, kui kaevu rajamise järgselt hakkab sealt toimuma intensiivne veevõtt ning ümber intensiivse veekasutusega kaevu tekib põhjaveetaseme alanduslehter. Geoloogilisel uurimisel intensiivset veevõttu reeglina ei toimu. See piirdub põhjaveetaseme mõõtmise ja/või ajutise veepumpamisega. Pärast vajalike proovide võtmist puurauk või kaeveõõs suletakse. Kui puurauk jäetakse põhjaveetaseme jälgimiseks vaatluskaevuks, siis puurauk manteldatakse.

Mihkli II uuringuruumi puhul tunti muret, et uuring kahjustab kõrvalasuvat kaitsealust tammikut. KeA vastus oli, et tammedel on sügavale tungiv peajuur ja kaugele ulatuvad külguured. Isegi juhul, kui uuringu käigus satub puurauk tamme külguure peale, ei tähenda see tamme hukkumist ega mõjuta puu tuulekindlust. Samuti ei mõjuta puuraukude tegemine pinna- ega põhjaveetaset (uuring depressioonilehtrit ei tekita), mistõttu mõju kaitseala kaitseväärtustele eeldatavalt puudub. Ameti hinnangul uuring kaitstavat loodusobjekti oluliselt ebasoodsalt ei mõjuta, kuid sama ei saa öelda kaevandamise kohta.

KOV-i arvamus. Menetlusse võtmise kirjaga saadab KeA taotluse arvamuse saamiseks KOV-ile. Valla- või linnavalitsus avaldab seitsme päeva jooksul uuringuloo taotluse saamisest arvates oma veebilehel lihtsalt juurdepääsetava teate uuringuloo taotluse saamise kohta, lisades sellele viite Ametlikes Teadaannetes avaldatud teatele. Teade peab olema veebilehel kättesaadav kuni taotluse lahendamiseni. Uurimistöö puhul ei teavitata piirinaabreid ega küsita arvamust KOV-ilt.

Eraldi reegel kehtib meregeoloogilistele uuringutele. Omavalitsuste haldusterritooriumid paiknevad maismaal ja ei laiene merealale. Veeseaduse § 23 lg 1 p 1 kohaselt on sisemeri avalik veekogu ja sama paragrahvi lg 2 kohaselt kuuluvad avalikud veekogud riigile. Eesti riigi

valitsusel on täielik jurisdiktsioon mereala, sh territoriaalmere ja majandusvööndi üle. Rahandusministeeriumi vastutusel on planeerimisõigus. Teiste ametkondade vastutada on merekasutuse reguleerimine ja muud teemad.

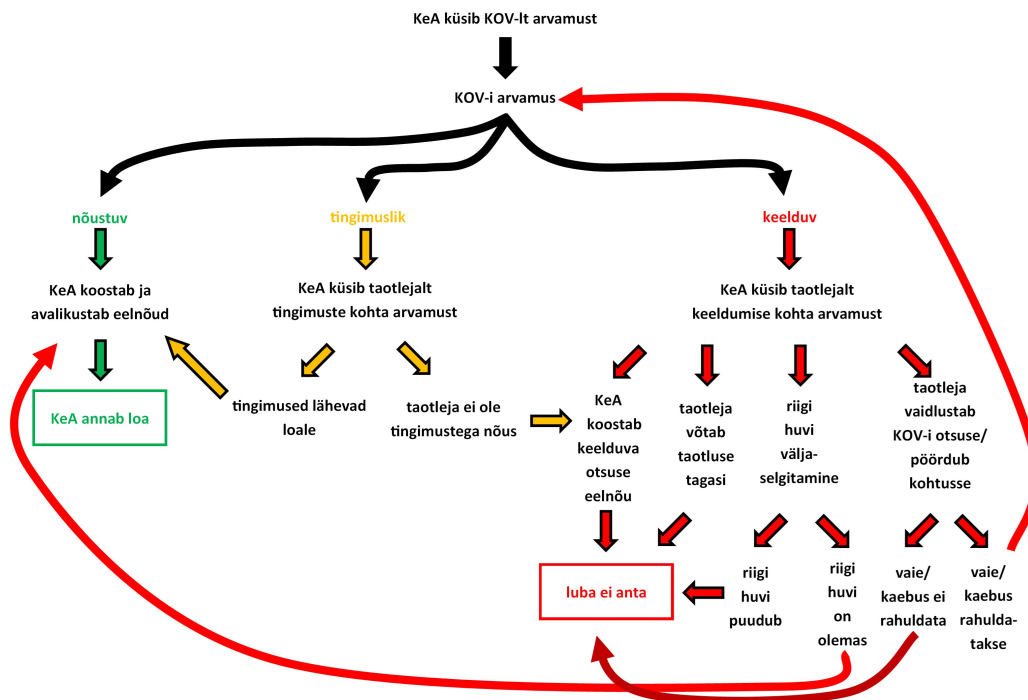
Näide 6. Liivi lahe uuringuruumi teenindusala paiknes sisemeres ning koosnes kahest lahustükist. Uuringuruumi teenindusala pindala oli 1760,73 ha – põhjapoolisel lahustükil 1278,98 ha ja lõunapoolisel 481,75 ha. Mere sügavus oli uuringuruumi teeninduslal 8–20 m. Tööde eesmärk oli leida kaevandamisväärne liiva ja/või kruusa ja/või veeristiku lasund. Uuringute käigus planeeriti rajada kuni 112 puurauku sügavusega kuni 5 m. Muu sihtotstarbeline töö oli granulomeetriline analüüs.

KeA saadab uuringuloa taotluse arvamuse saamiseks taotletava uuringuruumi asukoha kohaliku omavalitsuse üksusele, kes esitab oma arvamuse kirjalikult hiljemalt kahe kuu jooksul taotluse saamisest arvates (MaaPS § 27 lg 7). Arvamuse annab kohaliku omavalitsuse volikogu, kes võib selle delegeerida oma valla- või linnavalitsusele. Sellisel juhul tuleb otsusega koos esitada ka volitus. Arvamuse esitamine ei piira kohaliku omavalitsuse üksuse õigust esitada edasise menetluse käigus täiendavaid seisukohti. Arvamus on menetlustoiming, mis peab olema põhjendatud ning tulenevalt kohtupraktikast iseseisvalt vaidlustatav.

Omavalitsusest saabuv otsus võib olla nõustuv, tingimuslikult nõustuv või keelduv. Keelduva ja tingimuslikult nõustuva otsuse puhul tuleb seda põhjendada, nõustuv on reeglina ühelauseline.

Tingimusliku otsuse puhul peab KeA üldjuhul arvestama KOV-i tingimustega, sest kui amet mõnda punkti ei arvesta, võrdub see omavalitsusepoolse keelduva otsusega. KeA kaalub igal juhul kõiki KOV-i esitatud tingimusi, kuid ei pruugi nende kõigi rakendamisega tulenevalt kehtivatest õigusaktidest või muudest kaalutlustest nõus olla. Näiteks, kui KOV seab tingimuseks, et uuringuloaga nõustutakse üksnes juhul, kui taotleja ehitab kohalikule lasteaiale uue katuse, siis selline nõue pole mitte kuidagi seotud uuringuloaga. Esitatavad tingimused peavad siiski olema vastavuses uuringuloaga kaetavate tegevustega (nt keskkonnanäringute vähendamine). Muud tingimused tuleb läbi rääkida uuringuloa taotlejaga, kellega võib vajadusel omavahel sõlmida lisakokkuleppeid.

KeA küsib taotlejalt üle, kas esitatud tingimustega ollakse nõus. Kui ollakse, siis määratakse need uuringuloa kõrvaltingimusteks. Kui taotleja ei ole omavalitsuse tingimustega nõus, võib ta KOV-i otsuse vaidlustada kas esitades vaide või pöördudes kohtusse. Taotleja soovil võib ta omavalitsuse ja vajadusel ka KeA-ga läbirääkimisi pidada. Samas oleks hea, kui läbirääkimised toimuksid enne otsuse tegemist. Mõnikord kutsutakse taotlejad volikogudesse või keskkonnakomisjonidesse oma projekti tutvustama. Seal oleks hea erimeelsused ära lahendada.

Joonis 9. KOV-i otsusest sõltuvad menetluse järgmised sammud.

Omavalitsuse keelduvale otsusele võib järgneda mitu erinevat lahenduskäiku. KOV-i keelduva otsuse puhul ei tohiks see olla tingimuslikult keelduv, sest on juhtunud, et KOV-i seisukoht sisaldab nii otsust keelduda loa andmisest kui otsust algetada KMH. Ent sellisel juhul läheb arvesse keeldumine. Keelduva otsuse peale on taotlejal võimalik esitada vaie, pöörduda kohtusse, paluda ametil selgitada välja riigi huvid, et KOV-i otsusest mööda minna, nõustuda Keskkonnaameti poolt tehtava keelduva otsusega või taotlus tagasi võtta.

Näide 7. Vasalemma III uuringuruumi teenindusala pindala oli 16,48 ha. Tegemist oli tarbevaru uuringuga, mille käigus plaaniti rajada kuni 15 uuringukaeveõont ja kuni 10 puurauku sügavusega kuni 20 m. Uuritavaks maavaraks oli ehitusliiv ja -kruus, täiteliiv ja -kruus ning ehituslubjakivi. Täiendavalt oli uuringu käigus planeeritud teostada järgmised sihtotstarbelised tööd: veetaseme mõõtmine, katsepumpamine, lubjakivi purunemis- ja külmakindluse määramine, kivimi keemiline analüüs, purdsetete terastikulise koostise, filtratsiooniomaduste, kruusa purunemiskindluse määramine, uuringuruumi teenindusala topograafiline mõõdistamine. Taotletava loa kehtivusaeg oli 3 aastat.

Lääne-Harju Vallavolikogu ei nõustunud uuringuloa andmisega Vasalemma III uuringuruumis. KeA küsis taotleja seisukohta uuringuloa taotluse menetluse jätkamise osas. Ettevõtte teatas, et vaidlustab vallavolikogu otsuse halduskohtus. Samas kirjutas paluti KeA-l jätkata uuringuloa taotluse menetlust. Kui KeA peaks soovima uuringuloa väljastamisest keelduda, siis palus ettevõtte enne keelduva otsuse tegemist küsida Vabariigi Valitsuse nõusolekut uuringuloa väljastamiseks. KeA vastas ettevõttele, et ootab ära kohtuotsuse ja alles pärast seda kaalub Vabariigi Valitsuse poole pöördumist.

Tallinna Halduskohus tunnistas Lääne-Harju Vallavolikogu otsuse õigusvastaseks ning kohustas valda geoloogilise uuringu loa taotluste kohta uut otsust tegema kahe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest. Lääne-Harju Vallavolikogu nõustus uuringuloa andmisega järgmistel tingimustel:

1. Geoloogilise uuringu tellija peab koostama seirekava, mille alusel seiratakse nii enne kui ka pärast geoloogiliste uuringute teostamist uuringualast kuni 1 km kaugusele jäävaid salv- ja puurkaeve, et välistada geoloogiliste tööde mõju puurkaevude veetasemele ja -kvaliteedile. Kahju tekitamisel tuleb see uuringu tellijal hüvitada;
2. Geoloogilise uuringu tellija viib enne uuringutega alustamist läbi kaasamiskoosoleku ümberkaudsete asumite elanikele, et selgitada uuringu eesmärki, võimalikke mõjusid ja kahjulikku mõju maandavaid meetmeid.

Taotleja andis KeA-le teada, et menetlusega on võimalik edasi liikuda, arvestades kohaliku omavalitsuse arvamusega ning selles väljendatud tingimustega.

Mitmed KOV-id on keeldunud uuringuloast põhjusel, et nad ei soovi oma valda või konkreetsesse kohta uut karjääri. Uuringu ja kaevandamise vahel märgatakse selget seost, mis on ju tegelikult ka õige, kuid juriidiliselt on asi keerulisem. Uuringuluba taotleval ettevõttel on loomulikult soov tulevikus kaevandada, samas uuringuloa ja kaevandamisloa menetlused on kaks eraldiseisvat protsessi. KeA on seda ka korduvalt rõhutanud.

Siiski esitavad KOV-id analoogseid vastuargumente: „Kuigi geoloogilise uuringu loa ning maavara kaevandamise loa menetlemine on kaks eraldiseisvat protsessi, mis antakse erinevate menetluste käigus, on geoloogilise uuringu loa taotlemise eesmärk välja selgitada, kas tulevane kaevandamine on otstarbekas arvestades võimalikku maavara hulka ja kuidas seda kõige parem teha oleks. Kuna uuringuloa taotlusest ilmneb üheselt, et uuringu teostamise eesmärgiks on kindlasti hilisem kaevandamisloa taotlemine, siis kaevandamisega seotud asjaolude arvestamine ka uuringuloa andmise menetluses on viimaste aastate järjepideva kohtupraktika kohaselt õiguspärane. Eelnevale tuginedes peame õiguspäraseks ja ökonoomseks kaevandamisega seotud kaalutluste arvestamist uuringuloaga nõustumise otsuses, kuna kaevandamisloa andmise võimatus võib olla uuringuloast keeldumise aluseks, kuna kaebaja taotleb uuringuluba just kaevandamise tasuvuse väljaselgitamiseks.“

KeA on vastanud, et uuringuloa taotluse menetluse käigus ei anta hinnanguid võimaliku tulevase, uuringualaga kattuvale alale esitatava kaevandamisloa taotluse üle. Samuti ei käsitleta uuringuloa andmise või mitteandmise menetluse käigus kaevandamisega kaasneva võivaid keskkonnamõjusid ega muid asjaolusid. Seda suuresti seetõttu, et enne uuringute teostamist ei ole teada kas, kui palju ja millistes piirides leidub vastava kvaliteediga maavara.

Geoloogilise uuringu tegemine ja maavaravaru arvelevõtmine on eelduseks maavara kaevandamiseks antava keskkonnaloa (kaevandamisloa) taotlemiseks, kuid ei tähenda seda, et kaevandamisluba antakse. KeA-l ei ole võimalik keelduda uuringuloa andmisest põhjusel, et potentsiaalse kaevandamisega kaasnevad võimalikud negatiivsed häiringud. Arvestada saab vaid konkreetselt uuringuloa alusel tehtavate töödega kaasnevate mõjudega.

14.04.2022 Tallinna Ringkonnakohtu otsuses 3-20-2094 on märgitud, et neil loamenetlustel (geoloogilise uuringu luba ja maavara kaevandamise luba) on erinevad eesmärgid ning

uuringu- ja kaevandamisloaga lubatud tegevuste majanduslikud, sotsiaalsed ja keskkonnavalased mõjud on eelduslikult väga erineva intensiivsusega (vrd MaaPS § 4 lg 2, § 6 lg 1 ja § 18 ning § 20 lg 2 ja § 42 lg 3). Maavara kaevandamine on lubatud üksnes kaevandamisloa alusel, kuid uuringuluba ei tekita selle loa omanikule õiguspärast ootust saada hiljem kaevandamisluba. Eeltoodut arvestades ei saa uuringuloa andmist reeglina tõrjuda kaevandamist ja selle mõjusid puudutavate vastuväidetega. Uuringuloa andmisest keeldumine kaevandamisega seotud põhjendustel võiks põhimõtteliselt kõne alla tulla vaid siis, kui juba uuringuloa menetluses on ilmselge, et kaevandamisloa andmine konkreetsetes uuringuruumis on välistatud.

Tallinna Halduskohtu 30.06.2022 otsuses 3-21-2487 on välja toodud, et uuringuloa tagajärjeks ei ole kaevandamine ning kaevandamisega kaasnev mõju KOV-ile ja kogukonnale. Uuringuloa alusel viiakse läbi üksnes uuringud ja seeläbi kogutakse maavara kohta teavet (MaaPS § 4 lg 2, § 18, § 20 lg 2). Geoloogilise uuringuloa taotlusmenetluse eesmärk ei ole võimalikult varases etapis ära hoida kaevandamisloa väljastamine, vaid välja selgitada, kas uuring kui selline ning kaasnevad tegevused ja mõjud võivad KOV-ile, kogukonnale või keskkonnale negatiivsed olla, kaaludes üles loa taotleja õiguse viia läbi maavara geoloogiline uuring (Tallinna Ringkonnakohtu 30.04.2020 otsus asjas nr 3-19-1041, p 12.3).

Avalik istung. Uuringuloa andmise võib otsustada ilma avalikku istungit pidamata, välja arvatud juhul, kui uuringuloaga lubatud tegevusega võib kaasneda oluline regionaalne või üleriigiline keskkonnahäiring. Siiski on juhtumeid, kus kohalike elanike surve tõttu otsustab KOV enne oma arvamuse andmist korraldada avaliku istungi. Sinna on tavaliselt oodatud kohalikud elanikud, omavalitsuse esindajad, taotleja, KeA esindaja ja teised kaasatud või huvitatud isikud (nt Muinsuskaitseameti esindaja). Siinkohal on oluline just taotleja kohalolek.

Vahel on taotleja põhjendanud oma puudumist sellega, et on juba nõuetekohase taotluse esitanud ning tal polevat rohkem midagi lisada. Kuna kohalikele elanikele mõeldud avalikud istungid toimuvad valdavalt väljaspool tööaega, siis pole taotlejad ka vahel sellele viidates kohale tulnud. See aga on halb praktika. Esiteks peavad sellisel juhul KeA ja KOV ise rahvale selgitama, mida taotleja soovib või mõtleb, olemata ettevõtte esindajad. Teiseks suurendab see elanike ja taotleja vahelisi möödarääkimisi ja võib tekitada trotsi.

Enamasti on taotleja siiski kohal ja tutvustab ise oma plaane ning seda, millistes mahtudes uuringut läbi viiakse. Siinkohal on oluline, et taotleja räägiks lähemalt, mida kujutavad endast puurimistööde ja kaevandite tegemine ning kui kaua välitööd reaalselt toimuvad. Hea oleks, kui näidataks oma tegevuse ilmetamiseks videolõike või fotosid. Seejärel vastavad omavalituse ja ameti töötajad rahva küsimustele. Tahes-tahtmata jõutakse uuringututvustuselt kiiresti kaevandamisteemani.

Vabariigi Valitsus. Kui KOV on keeldunud geoloogilise uuringuloa andmisest ning otsus on jõus ehk ei ole kohtu poolt tühistatud, annab KeA taotlejale kolm valikut: 1. saada keelduv otsus, 2. võtta taotlus tagasi, millisel juhul ka riigilõiv osaliselt tagastatakse või 3. selgitada välja riigi huvi ning pöörduda loa saamiseks Vabariigi Valitsuse poole, kelle otsusega on võimalik mööda minna KOV-i keelduvast otsusest. Kui riigil huvi ei ole, ei pöörduta ka Vabariigi Valitsuse poole ning KeA pakub taotlejale uuesti välja kaks esimest varianti. Riigi huvi väljaselgitamiseks küsib KeA KliM-ilt (varasemalt MKM-ilt ning KeM-ilt) põhjendatud seisukohta, tuues välja seosed arengudokumentide, kavade või muude asjassepuutuvate dokumentidega. Vabariigi Valitsuse nõusoleku taotlemisel peatub uuringuloa taotlusmenetlus alates loataotleja ettepanekust valitsuselt luba taotleda kuni valitsuse otsuse tegemiseni.

Näide 8. Maardu III uuringuruumi puhul olid MKM-i esitatud riigi huvi põhjendused järgmised:

„Harju maakonnas on tervikuna ehitusotstarbelise karbonaatkivimi varustuskindlus kriitiline. Rail Balticu ehitus ja planeeritavad tee-ehituse objektid (Tartu mnt Kose–Mäo 2+2 maantee) suurendavad alates 2019. aastast märgatavalt nõudlust ehitusmaavarade järele, mille tõttu on riigi huvi tagada ehitusmaavarade ratsionaalne uurimine ja kasutamine eelkõige seal, kus seda looduskaitsetelised ja muud piirangud ei piira.

Madalama purunemiskindlusega (LA35) killustiku tootmiseks sobiliku ehitusotstarbelise karbonaatkivimi varustuskindlus piirkonnas on rahuldav. Samas suurema purunemiskindlusega (LA30) killustiku tootmiseks sobiliku karbonaatkivimi varustuskindlus on kriitiline. Taotletava uuringuga püütakse sellele küsimusele lahendust leida. Kui uuringu tulemused on positiivsed ja keskkonnamõju hindamine maavara kaevandamise loa taotlemisel peab kaevandamist võimalikuks, võib kõnealuse maardlaosa kasutuselevõtt riigi seisukohast olla mõistlik.

Geoloogilise uuringu loa andmine Maardu III uuringuruumis on seega oluline, kuna lisaks maavara kvaliteedile ja kvantiteedile kirjeldatakse uuringu aruande koostamisel ka piirkonna keskkonnatingimusi, mille alusel saab otsustada maavara varu kasutusele võtmise otstarbekuse üle.“

KeM-i põhjendused olid järgnevad:

„Aktsiaseltsi Teede Tehnokeskus tööst „Rail Balticu ehitamiseks vajalike ehitusmaavarade varustuskindluse uuring“ selgub, et Harju maakonnas on kõrgema kvaliteediga ehitusotstarbelise karbonaatkivimi kaevandatavat varu kriitiliselt vähe, jätkudes 4–5 aastaks. Töös on märgitud, et Harju maakonnas kõrgema kvaliteediga ehitusotstarbelise karbonaatkivimi varustuskindluse tõstmiseks rahuldavale tasemele tuleb laiendada olemasolevaid karjääre ja avada uusi.

Geoloogilise uuringu tegemine annab riigile olulist informatsiooni maavara kvaliteedi ja koguste kohta, mis aitab paremini planeerida riigile oluliste infrastruktuuriobjektide ehitamist ja annab infot selleks vajalike ehitusmaavarade ressursi kohta, arvestades siinkohal, et geoloogilise uuringu luba ei anna taotlejale õigust kaevandamiseks. Taotletaval uuringuruumil ei ole looduskaitse- ega Natura 2000 alasid. Seetõttu on geoloogilise uuringu loa andmine Maardu III uuringuruumis kooskõlas riigi huviga.“

Näitest järeldub, et võrreldes riigi huvisid KOV-i huvidega, leidis Vabariigi Valitsus, et Maardu III uuringuruumis geoloogilise uuringu loa andmine on põhjendatud ja vajalik ning riigi huvi saada informatsiooni maavarade paiknemise kohta kaalub üles Jõelähtme Vallavolikogu esitatud kohaliku kogukonna huvid.

Kui KeA on välja selgitanud riigi huvi, palub amet KliM-il pöörduda Vabariigi Valitsuse poole. Ajavahemikul 2017–2021 palus KeA Vabariigi Valitsuse otsust geoloogilise uuringu taotluse kohta 19 korral, ühel juhul oli tegu üldgeoloogilise uurimistööga.

Ülejäänud huvitatud isikud. Lisaks kohalikele elanikele, KOV-ile, MKA-le ja RKIK-ile leidub teisigi mõjutatud isikuid. Näiteks Transpordiamet, erinevad elektri-, vee- ja sideettevõtted. Liivi lahe uuringuruumi geoloogilise uuringuloa taotluse menetluse raames teavitas KeA ka mittetulundusühingut Liivi Lahe Kalanduskogu, sest taotletud uuringuala asus kalade kude- ja rannapüügalal.

Näide 9. Väljavõte Transpordiameti kirjast: „Teavitame, et Marina Minerals OÜ soovib uuringuruumi eraomandis oleva Santeri maaüksuse peale (kat tunnus 56701:001:0725), kus teadaolevalt maavaravaru leidub ja seda saaks täiendaval uurimisel tulevikus ära kasutada kavandatava Mäeküla liiklussõlme ehituseks. Kuna perspektiivne täitematerjali levikuala on väike, siis pöörduge Transpordiameti poole küsimaks, kas peetakse võimalikuks riigitee 25 Mäeküla-Koeru-Kapu 30-meetrise teekaitsevööndi mõningast vähendamist nii, et tugimaantee liiklusohutus oleks tagatud. Vajadusel soovite, et Transpordiamet esitab omapoolsed tingimused, kui tugimaantee teekaitsevööndi osaline vähendamine on võimalik.

Transpordiamet, tutvunud esitatud taotlusega, märgib järgmist:

- kehtiv Ehitusseadustik (RT I, 05.03.2015, 1) ei tee takistusi geoloogiliste uuringute läbiviimiseks;
- EhS §-d 70-72 sätestavad teede kaitsevööndite ulatuse ja nende kasutamise piiranguid, mh on tee kaitsevööndis keelatud eemaldada ning kuhjata pinnast, kaevandada maavara. Kaitsevööndis kehtivatest piirangutest võib kõrvale kalduda vaid tee omaniku nõusolekul;
- teede kaitsevööndite ulatust saab muuta vaid läbi KOV-i üldplaneeringute;
- Mäeküla liiklussõlme eelprojektiga seondvalt piiranguid ei ole, sest Santeri kinnisasjale (kat tunnus 56701:001:0725) ega sellega vahetult külgnevale alale projektiga teerajatisi ei kavandata.

Transpordiamet ei tee takistusi maavara geoloogiliseks uuringuks riigitee 25 km 0,77–0,98 piirneval Santeri kinnistul tingimustel:

1. Peale uuringute lõpetamist tuleb riigitee kaitsevöönd korrastada;
2. Uuringutega teemaale sisenemine ei ole lubatud.

Eeldades, et uuringutega leitakse kaevandamisväärset maavara, annab Transpordiamet tingimused hilisemaks maavara kaevandamise loa taotlemiseks:

1. Vastavalt EhS § 70 lg 3 on kaeveloa taotlemine lubatud vähima kaugusega 13 m riigitee 25 teekatte servast, sama kehtib ka aT varude kinnitamisel;
2. Mäeeraldis ja teenindusmaa piirid peavad ühtima riigiteepoolsel küljel;
3. Vastavalt ristumiskohtade vahekauguste juhendile on lubatud mahaõitute vahekaugus tugimaanteel liiklussagedusega vahemikus 500–1500 sõidukit minimaalselt 150 m, sh arvestatakse mõlemas sõidusuunas olemasolevaid ristumisi. Seega uut mahaõitu (maavara väljaveoteeks) sellesse riigiteelõiku kavandada ei saa.
4. Maavara kaevandamise loa taotlus kooskõlastada Transpordiametiga.“

Näide 10. Elering AS-ile saabus teade geoloogilise uuringu loa väljastamise kohta, millele ettevõtte andis oma selgituse: „Juhime Teie tähelepanu, et vahetult uuringuruumi kõrval paiknevad Elering AS omanduses olevad maagaasi ülekandetorustikud. Elering AS omanduses on Jõhvi-Tallinn D-kategooria maagaasi paralleelülekandetorustikud, mille projekteeritud töö rõhk on 38 bar ning nimiläbimõõt DN500 ja DN200 mm.

DN500 gaasitorustiku kaitsevööndi ulatus on 10 m ja DN200 gaasitorustiku kaitsevööndi ulatus on 5 m gaasitorustiku teljest mõlemale poole (MTM määrus nr 73, § 13). Gaasitorustiku kaitsevööndi ulatust võib suurendada 1,5 korda, et vältida paralleelgaasitorustike vahele jääva kaitsevööndiga katmata ala teket (MTM määrus nr 73, § 13).

Kaitsevööndis on keelatud: ohustada ehitist; ehitada ehitusloakohustuslikku teist ehitist, sealhulgas eemaldada ning kuhjata pinnast, takistada ehitisele juurdepääsu; takistada ehitise hooldamist, sealhulgas kaitsevööndiga ehitise asukohast või ehitisest tulenevast ohust teavitavate tähiste paigaldamist; takistada kaitsevööndis asuva taimeistiku või pinnase säilitamist seisundis, mis ei ohusta ehitist; muud seaduses sätestatud tegevused (EhS § 70 lg 2).

Lisaks kaitsevööndist tulenevale piirangule tuleb majandus- ja ehitustegevust planeerides arvestada ohutusalasest standardites toodud kitsendustega ning ohustavast tegevusest tulenevaid mõjusid, millised üldjuhul määratakse asjakohase tööde teostamise projekti ja täiendavate ekspertiiside ning asjakohaste uuringute läbiviimistega.

Käesoleva kirjaga anname teada, et Elering AS soovib olla kaasatud võimaliku kaevandamisloa väljastamise menetlusse Samma II uuringuruumis.“

Loa andmine. KOV-i või Vabariigi Valitsuse nõustuva otsuse korral jätkab KeA uuringuloa menetlemisega, koostades loa ja korralduse eelnõud. Uuringuloa osas tehtava otsuse eelnõu valmimisest ja selle avalikustamisest teavitab KeA Ametlikes Teadaannetes. Samuti saadetakse eelnõu loa taotlejale ja teistele menetlusosalistele tutvumiseks ning ettepanekute esitamiseks. Kui vastuväiteid ei esitata või need saavad vastused, annab KeA loa välja. Uuringuloa osas tehtavast otsusest teavitab KeA samuti Ametlikes Teadaannetes.

Keskkonnamõjude hindamist (KMH) uurimistöo- ja uuringulubadele ei tehta. KMH vajalikkuse eelhindang tuleb anda vaid juhul, kui toimub süvapuurimine ehk rajatakse üle 1000-meetrise sügavusega puuraugud. See, et uuringute käigus keskkonnamõjusid ei hinnata, on tihtipeale toonud kaasa looduskaitsete ja kohalike elanike pahameele.

Valitsuse määruses „Tegevusvaldkondade, mille korral tuleb anda keskkonnamõju hindamise vajalikkuse eelhindang, täpsustatud loetelu“ nimetatud kohustus anda KMH vajalikkuse eelhindang geoloogilisele uuringule (§ 3 p 2) kehtis kuni 10.05.2012. Uue, 11.05.2012 jõustunud redaktsiooniga täpsustati § 3 p 2 sisu järgmiselt: „KMH vajalikkuse eelhindang tuleb anda geoloogilisele uuringule, välja arvatud liiva ja kruusa uuringud maismaal“. Määruse nr 224 31.01.2020 jõustunud redaktsiooniga kaotati § 3 p 2 täielikult. Muudatusest võib järeldada, et geoloogilise uuringu puhul on mõju keskkonnale tõenäoliselt niivõrd väike, et eelhindangu andmine ei ole põhjendatud.

KeA-le jääb loa andjana siiski võimalus KMH algatamiseks, kuna geoloogiline uuring liigitub määruse kohaselt muude tegevuste alla, mis võivad teatud juhtudel kaasa tuua olulise

keskkonnamõju (määrus nr 224 § 15 p 8). Tasub rõhutada, et vaja on põhjendatud alust. KeA peab haldusmenetluses kaalutusõigust rakendades tagama, et rakendatavad meetmed on proportsionaalsed taotletava eesmärgiga.

Kuigi geoloogilise uuringu mõiste selgitamiseks kasutatakse sõnastust „maavara kaevandamise ja kasutusele võtmise eesmärgil tehtav geoloogiline töö“ (sest on olemas ka ehitusgeoloogilised tööd), ei kaasne geoloogiliste uuringutega kaevandamisega seotud mõjusid. Geoloogilise uuringu tegemine ning vastavalt uuringule maavaravaru arvele võtmine maavarade registri maardlate nimistus on eelduseks maavara kaevandamisloa taotlemiseks, mitte kaevandamisloa saamiseks. Uuringuloa saamisel ei teki õiguspärast ootust kaevandamisloa saamiseks ning ettevõtjale kaevandamisluba garanteeritud ei ole.

Ka kohus on rõhutanud, et uuringuluba ei ole kaevandamisloa suhtes eelhaldusaktiks ja tegemist on iseseisvate haldusmenetlustega (Tallinna Ringkonnakohtu 06.11.2012 otsus haldusasjas nr 3-11-1018/55, p 17). Seega ei anta uuringuloa taotluse menetluse käigus hinnanguid võimaliku tulevase, uuringualaga kattuvale alale esitatava kaevandamisloa taotluse üle. Samuti ei käsitleta uuringuloa menetluse käigus kaevandamisega kaasneda võivaid keskkonnamõjusid ega muid asjaolusid. Ka kohtupraktikas on leitud, et uuringutegevuse ja kaevandamise mõjusid tuleb eristada, sest tegemist on oluliselt erineva intensiivsuse ja mõjuga tegevustega (Tallinna Halduskohtu 23.03.2012 otsus nr 3-11-1018/47, p 9).

Kaevandamise võimalikkus selgub lõplikult alles kaevandamisloa menetluse käigus. Mõnikord võib tekkida olukordi, kus puuduvad geoloogilise uuringuloa andmisest keeldumise alused (MaaPS § 35), aga võivad esineda kaevandamisloa andmisest keeldumise alused (MaaPS § 55). Kuigi geoloogilise uuringuloa andmine on kaalutusotsus, saab sellest keelduda vaid MaaPS-is sätestatud alustel. See tähendab, et võimalike kaevandamisloa andmisest keeldumise aluste esinemine ei ole piisav põhjus geoloogilise uuringuloa andmisest keeldumiseks.

Kõrvaltingimused. HMS § 3 lg 1 kohaselt võib haldusmenetluses piirata isiku põhiõigusi ja -vabadusi ning tema muid subjektiivseid õigusi ainult seaduse alusel. Haldusmenetluse üksikasjad võib haldusorgan määrata kaalutusõiguse alusel (HMS § 5 lg 1). Kaalutusõigus tuleb teostada kooskõlas volituste piiride, kaalutusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning kaaludes põhjendatud huve (HMS § 4 lg 2). HMS § 53 kohaselt võib haldusaktile kehtestada kõrvaltingimuse seaduses või määrmuses sätestatud juhul või kui kõrvaltingimusest tuleks haldusakt jätta välja andmata.

Vastavalt määruse „Üldgeoloogilise uurimistöö loa ja geoloogilise uuringu loa taotluse esitamise kord, täpsustatud nõuded taotluse kohta, loa andmise kord ning taotluse ja loa andmekoosseis“ nr 1 § 4 lõikele 3 kantakse uuringuloa lahtrisse „Täiendavad tingimused“ nõuded, mis seatakse maapõuekaitse ja maavara ratsionaalse kasutamise tagamiseks ning inimese tervisele, varale ja keskkonnale kaevandamisest ning kaevandamisjäätmete käitlemisest tuleneva kahjuliku mõju vähendamiseks ja vajadusel muud täiendavad nõuded. Uuringuloaga reguleeritakse vaid uuringuruumis ja uuringuruumi teenindusalal läbiviidavaid tegevusi ning nähakse ette leevendusmeetmeid otseselt uuringu teostamisest tulenevatele keskkonnamõjudele.

Geoloogilise uuringu loa omajale kehtivad kõik asjakohased õigusaktides sätestatud nõuded. Sellest tulenevalt ei ole geoloogilise uuringu loal täiendavate tingimuste osas tarvidust dubleerida õigusaktidega juba reguleeritud. Dubleerimine toimub erandolukorras ja eesmärgil mõnele olulisele punktile tähelepanu pöörata.

Kõrvaltingimusi võivad esitada KOV, riigivaravalitseja, erinevad ministeeriumid ning ametid, kohalikud elanikud jt. Kaalutusotsusega seatakse need vajadusel loale.

Näide 11. Erinevatele uuringulubadele kantud kõrvaltingimusi:

- „Loa omaja viib enne uuringutega alustamist läbi kaasamiskoosoleku ümberkaudsete asumite elanikele, et selgitada uuringu eesmärki, võimalikke mõjusid ja kahjulikku mõju maandavaid meetmeid.“
- „Uuringu läbiviijal tuleb e-posti teel teavitada Riigimetsa Majandamise Keskuse Viljandimaa metsaülemat välitööde läbiviimisest vähemalt 10 kalendripäeva ette.“
- „Kui geoloogilise uuringu raames on vaja teha raiet, tuleb sellest teavitada riigimetsa majandajat, kes sõlmib geoloogilise uuringu tegijaga kasvava metsa raadamiseks töövõtulepingu või raieõiguse omandamiseks kasvava metsa raieõiguse võõrandamise lepingu.“
- „Kui geoloogilise uuringu raames on vaja teha raiet, tuleb selleks küsida kooskõlastust Rakvere Vallavalitsuselt. Suurte, elujõuliste puude raie on keelatud.“
- „Geoloogilise uuringu läbiviimine, sealhulgas mootorsõidukiga sõitmine, on lubatud kui pinnas uuringuruumi teenindusalal on külmunud või perioodil, kui pinnas võimaldab mootorsõidukiga sõitmist pinnast kahjustamata.“
- „Geoloogilise uuringu teostamisel tuleb tagada maaparandussüsteemi toimimine ning puuraukude kõrvale jäävaid kuivenduskraave ja hooldustrassi ei tohi kahjustada. Geoloogilise uuringu tegijal tuleb teavitada kirjalikult Põllumajandus- ja Toiduametit e-kirja teel kolm päeva enne töödega alustamist.“
- „Geoloogilise uuringu teostamise ajal ja järgselt tuleb tagada maaparandussüsteemi reguleeriva võrgu koosseisu kuuluvate kuivenduskraavide nõuetekohane toimimine (maaparandusseadus § 5 lg 1 ja 2).“
- „Uringuaruanne esitada Transpordiametile enne varude kinnitamist, et oleks võimalik analüüsida võimalikku tulevast maavara kaevandamist teekaitsevööndis. Seniks Transpordiamet omale mingeid kohustusi teekaitsevööndis kaevandamise lubamise kohta ei võta.“
- „Kaldapääsukeste elupaika ei ole lubatud uuringupuurauke rajada.“
- „Kaldapääsukeste pesitsushooajal (1. maist kuni 30. augustini) on keelatud sõita raskete masinatega kaldapääsukeste elupaigas ja 10 m raadiuses elupaigaks olevast nõlvast (varinguohu vältimiseks) ning muul moel neid häirida.“
- „Kuni 1 km kaugusel metsise mängupaigast on metsise mängu- ja pesitsusperioodil (01. märtsist kuni 30. juunini) välitööd keelatud.“
- „Looduskaitseaduse § 55 lg 8 kohaselt on keelatud III kaitsekategooria taimede, seente ja selgrootute loomade hävitamine ja loodusest korjamine ulatuses, mis ohustab liigi säilimist selles elupaigas.“
- „Räimede kudeajal (mais-juunis) on puurimistööd keelatud madalamal kui 15 meetrit.“

Näide 12. Kõrvaltingimused, mis on kantud Eesti mereala üldgeoloogilise uurimistöö loale:

- „Uuringuid liikumispiranguga aladel tuleb võimalusel teostada väljaspool liikumiskeeluga. Juhul kui uuringute teostamine liikumispiranguga alal on liikumiskeeluga vältimatult vajalik, tuleb selleks taotleda Keskkonnaametilt liikumisluba konkreetsele kaitstavale alale.“
- „Enne üldgeoloogilise uurimistöö alustamist merekaablite ja gaasitoru kaitsevööndis kooskõlastada projekt Elering AS-iga.“
- „Uuringute teostamiseks Elektrilevi OÜ-le kuuluvate merekaablite kaitsevööndis on enne uuringute alustamist vajalik kooskõlastada tegevused Elektrilevi OÜ-ga.“
- „Teaduslikel eesmärkidel üldgeoloogilise uurimistöö raames akustiliste seadmete ja magnetomeetri kasutamise kavandamisel kultuurimälestisel ja selle kaitsevööndis tuleb eelnevalt teavitada Muinsuskaitseametit (muinsuskaitseseadus § 29 lg 2 p 1, § 46 lg 8).“
- „Uuringuid tuleb läbi viia väljaspool kultuurimälestist ja selle kaitsevööndit, kuna kavandatavad tegevused võivad mälestist ohustada. Juhul kui nimetatud uuringute tegemine kultuurimälestise kaitsevööndis on vajalik, tuleb sellest eelnevalt teavitada Muinsuskaitseametit (muinsuskaitseseadus § 58 lg 3 p 2, § 59).“
- „Uuringu ajal ei ole lubatud ankurdada mälestisel (muinsuskaitseseadus § 52 lg 6). Juhul kui tööde ajal on vajalik ankurdada kultuurimälestise kaitsevööndis, tuleb sellest eelnevalt teavitada Muinsuskaitseametit (muinsuskaitseseadus § 58 lg 3 p 4, § 59).“

Kuigi KeA on kõrvaltingimustes aeg-ajalt viidanud seadustele, ei ole nõude dubleerimine vajalik ega alati ka asjakohane. Seda on tehtud pigem rõhutamiseks ja uuringuteostajale eraldi meelepidamiseks. KeA-le on esitatud ka vaideid kõrvaltingimuste lisamise või mitte-lisamise tõttu.

Näide 13. MTÜ Roheline Pärnumaa esitas uuringuloale vaide. Vaide esitaja leidis, et uuringuluba on õigusvastane, kuna sellest puudub lindude pesitsemist kaitsev kõrvaltingimus ning järelikult on uuringuluba vastuolus LKS § 55 lg-ga 6¹. Vaide p-s 6 märgib vaide esitaja: „Lindude pesitsusaegse häirimise ja hävitamise keeld kehtib ka muude tegevuste, mitte ainult metsatööde korral, seega on see asjakohane ka geoloogilisteks uuringuteks luba andes. Keskkonnaamet on korralduses välja toonud kaalutlusõiguse teostamise kohustuse, kuid ise seda kohustust rikkunud, sest ei ole seadnud vajalikku kõrvaltingimust.“ Vaide punktis 7 leiab vaide esitaja, et: „Kõrvaltingimusena pesitsusaegsele raele piirangu seadmine loob nii loaomaniku kui ka geoloogilistest uuringutest puudutatud isikute jaoks vajaliku õigusselguse. Haldusakt peab olema selge ja üheselt mõistetav (HMS § 55 lg 1).“

KeA vastus oli järgmine: „Kehtivad seadused on täitmiseks kohustuslikud. LKS § 55 lg 6¹ kehtib uuringuloa omajale sõltumata sellekohase tingimuse kandmisest

uuringuloale. Keskkonnaameti seisukohta toetab ka Tallinna Halduskohtu seisukoht 18.01.2022 kohtuotsuses haldusasjas nr 3-21-1266 (p 12), mille kohaselt „ei ole kohtu hinnangul vastustajale etteheidetav see, et ta metsateatistele LKS § 55 lg-st 61 tulenevaid piiranguid ei märkinud. Lisaks ei tähenda asjaolu, et selliseid piiranguid metsateatistel ei ole, et kaebajal oleks õigus LKS § 55 lg-s 6¹ sätestatud keeldusid eirata. Tegemist on aastaringselt igapäevaste suhtes kehtivate keeldudega, mida kaebaja pidi iseseisvalt järgima.“ Seega ei ole KeA-l kohustust ega õigust kõrvaltingimusega piirata uuringute teostamise aega LKS § 55 lg-st 6¹ lähtudes. KeA-l on kaalutlusõigus (HMS § 55 lg 2), kuidas LKS § 55 lg 6¹ täitmist tagada ning see sõltub konkreetse juhtumi asjaoludest. LKS ega MaaPS ei kohusta kõrvaltingimust seadma ning uuringuloa andmist ei välista vastava kõrvaltingimuse puudumine (HMS § 53 lg 2 p 1, 2). Lisaks on LKS § 55 lg 6¹ piisavalt selge ja ühetaoliselt mõistetav kõikide isikute jaoks. Keskkonnaameti hinnangul on LKS § 55 lg 6¹ alusel ajalise piirangu seadmine haldusaktile vastuolus õigusselguse põhimõttega, kuna LKS § 55 lg 6¹ alusel ajalise piirangu seadmine võib haldusakti adressaati eksitada ja olla mõistetav selliselt, et piiranguvälisel ajal ei tule LKS § 55 lg 6¹ tulenevaid piiranguid järgida ega täita. LKS § 55 lg 6¹ ei sisalda ajalist piirangut, sest pesade ja munade tahtlik hävitamine ja kahjustamine, pesade kõrvaldamine, samuti lindude tahtlik häirimine, eriti pesitsemise ja poegade üleskasvatamise ajal, on keelatud aastaringselt. Osa linde alustab pesitsusega veebruaris ning osa linde lõpetab pesitsuse septembris.

Vaie oli esitatud 26.06.2022 ning sellest ei selgunud, millise linnuliigi pesitsus-aja kaitseks ja millise ajaperioodi ulatuses vaide esitaja piirangu seadmist vajalikuks pidas.

Loa andmisest keeldumise alused. Igat loa taotlust ei saa rahuldada. Taotluse menetluse käigus võivad esineda piirangud, mille eiramisega kaasneb suur keskkonnakahju või mõni muu oluline mõju. Uuringu- ja uurimistöö loa keeldumise alused on järgmised:

- puudub riigivara valitseja või tema volitatud asutuse nõusolek (ainult GUL puhul);
- kavandatud tegevus võib ohustada riigikaitse ehitist või tegevust;
- kavandatud tegevus võib ohustada kinnismälestist või muinsuskaitseala;
- tegevusega kaasneb keskkonnamõju, mida ei ole võimalik vältida;
- uurimistööd/uuringut soovitakse teha alal, kus see on keelatud;
- taotleja on teadlikult esitanud taotluses valeandmeid või võltsitud dokumente;
- loa andmine on vastuolus riigi huviga;
- tegevus mõjutab oluliselt ebasoodsalt kaitstavat loodusobjekti ja seda ebasoodsat mõju ei saa muul viisil vältida kui loa andmisest keeldumisega;
- taotletavad tööd võivad oluliselt ebasoodsalt mõjutada loodusobjekti, mille kaitse alla võtmise menetlus on kohaselt algatatud, ja seda ebasoodsat mõju ei saa muul viisil vältida kui loa andmisest keeldumisega;

- taotlejale on määratud rohkem kui üks karistus kuriteo või väärteo eest üldgeoloogilise uurimistöö, uuringu või kaevandamisjäätmete käitlemise valdkonnas ja nende andmed ei ole karistusregistrist kustutatud;
- kavandatud tegevus mõjutab oluliselt ebasoodsalt kultuuriväärtusega asja, mis on võetud muinsuskaitseaduse alusel ajutise kaitse alla, ja seda ebasoodsat mõju ei saa muul viisil vältida kui loa andmisest keeldumisega.
- loa andmine on vastuolus riigi huviga (ainult GUL puhul);
- KOV ei ole nõus uuringuloa andmisega (ainult GUL puhul).

2.3 GEOLOOGILISE UURINGU VÕI UURIMISTÖÖ SISU

Üldgeoloogilist uurimistööd ja geoloogilist uuringut peab korraldama ja juhtima selleks teadmisi, oskusi ja kogemusi omav isik. Üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa alusel võib hüdroteoloogilisi töid teha isik, kellel on veeseaduse § 208 punktide 1, 3 ja 5 kohane tegevusluba. Geoloogiliste uuringutöödega tohib alustada alles pärast loa saamist.

Lühidalt võib geoloogiline uuring koosneda järgmistest tegevustest: välitöödeks valmistumine, topograafiline mõõdistamine, puurimistööd, proovide võtmine, uuringuruumi korraldamine, laboritööd, uuringuaruande koostamine ja selle esitamine varude kinnitamiseks EGT-le. Vastava loa saanud isik peab enne välitööde teostamist kooskõlastama aja ja koha kinnistu omaniku, KOV-i, kaitstavate loodus- või muinsuskaitseobjektide, sideliinide (sh elektriliinide, torustike) omaniku või haldajaga. Talveperioodil peab arvestama võimaliku alale ligipääsmatusega, mis võib kaasa tuua tööseisakuid.

Iga maavaraliigi uuringu tegemise kord ja meetodika on erinevad. Uuringuruumi maa-ala koos lähiümbrusega mõõdistatakse topogeodeetilisel ja koostatakse uuringuala plaan, mis sõltuvalt uuritava ala suurusest koostatakse vastavas mõõtkavas ning nõuetekohases koordinaatsüsteemis. Plaanile märgitakse puuraukude ja uuringukaevetööde asukohad koos katendi- ning maavarakihi paksuse ning suudme kõrgusega; maavaraplokkide, maa katastriüksuste, mäeeraldiste ja nende teenindusmaa piirid, kaitstavad objektid, olemasolevad ehitised, koordinaatide võrk, veekogud koos veepinna kõrgusega, põhja-lõuna suund, maardla asukoht Eesti põhikaardi lehel, viide koordinaatide ja kõrguste süsteemile, plaani koostaja kontaktid ning tööde teostamise aeg. Eeltoodule lisatakse topograafiliste tööde seletuskiri.

Uuringu käigus rajatakse uuringualale kaevandid ja/või puuraugud. Kaevand kaevatakse ekskavaatoriga ning selle seinast võetakse proovid vaomeetodil. Kaevandi ristlõike pindala sõltub laboratoorseteks uuringuteks vajaminevast kogusest.

Uuringualale puuritakse uuringuvõrk, mille jaotus, tihedus ja sügavus on planeeritud selliselt, et minimaalsete töödega saadaks maksimaalne info maavara lasumise, kvaliteedi ja tektooniliste rikete kohta. Samas tuleb kinni pidada üldnõuetest, nt minimaalne puuraukude ja kaevandite vahekaugus konkreetse maavaraliigi puhul ning puursüdamiku väljatuleku intervall. Puurtehnika peab olema korras ja hooldatud ning ei tohi reostada ümbritsevat keskkonda. Puurmasinaga puurimisel väljuvad puursüdamikud, millest võetakse proovid kõigi litoloogiliste erimite kaupa. Õhukesed vahekihid, mida ei saa eraldi välja võtta, liidetakse üldproovi

koosseisu. Proovid kahandatakse kvarteerimise meetodil vajaliku laboriproovini, et hinnata kivimi füüsikalisi-mehaanilisi omadusi. Vajadusel puuritakse duubelpuuraugud. Keemiliseks analüüsiks poolitatakse puursüdamik, millest üks pool peenendatakse ja vähendatakse keemiliseks uuringuteks. Karbonaatkivimitel analüüsitakse keemiliselt nt CaO, MgO ja lahustamatu jäägi sisaldust. Teine pool jäetakse duplikaadiks. Karbonaatsetel kivimitel hinnatakse ka lõhelisust. Määratakse lõhede suund, kaldenurk ja sagedus, kasutades selleks nt mäekompassi.

Turbalasundi uurimine toimub käsipuuriga sondeerimisel, misjärel määratakse lasundi kogupaksus, hästi- ja vähelagunenud turbakihi ning järvemudalasundi paksused. Hinnatakse turba botaanilist koostist ja visuaalselt eristatavate kihtide kaupa lagunemisastet von Posti humifikatsiooniklassi alusel. Samuti võetakse proove laboratoorseteks katseteks. Turba kändudesisalduse määramiseks rajatakse uuringuruumis plats(id), mille(de)l tehakse lasundi tuseduse ulatuses käsipuuriga 1 m intervalliga 100 torget ning fikseeritakse kõik kännutabamused.

Põlevkivi geoloogilise ehituse eripärast lähtuvalt tehakse enne puurimistöid geofüüsikalisi töid, milleks on elektromeetriline profileerimine ja gravimeetriline uuring. Elektromeetrilise profileerimisega on võimalik tuvastada karstiilminguid ja elektrilise sondeerimisega rikkevööndeid.

Hüdrogeoloogiliste uuringute käigus hinnatakse vaatluspuuraugus katse- ja proovipumpamisega veeandvust, veekihtide omavahelisi seoseid, võetakse laboratoorseteks uuringuteks veeproove, mõõdetakse veetasemeid ja võrreldakse eelnevaid veetaseme kõikumisi saadud andmetega. Hüdrogeoloogiliste uuringutega tuleb saada piisav hulk parameetreid, et hinnata vee juurdevoolu kaevandamisalasse, eristada veerohkeid piirkondi, märgata põhjaveekvaliteedi halvenemist, prognoosida põhjavee alanduslehti arengut, määrata survealise põhjavee isoleerimiseks vajalike kaitsetervikute mõõtmed ning kuivendamise võimalused.

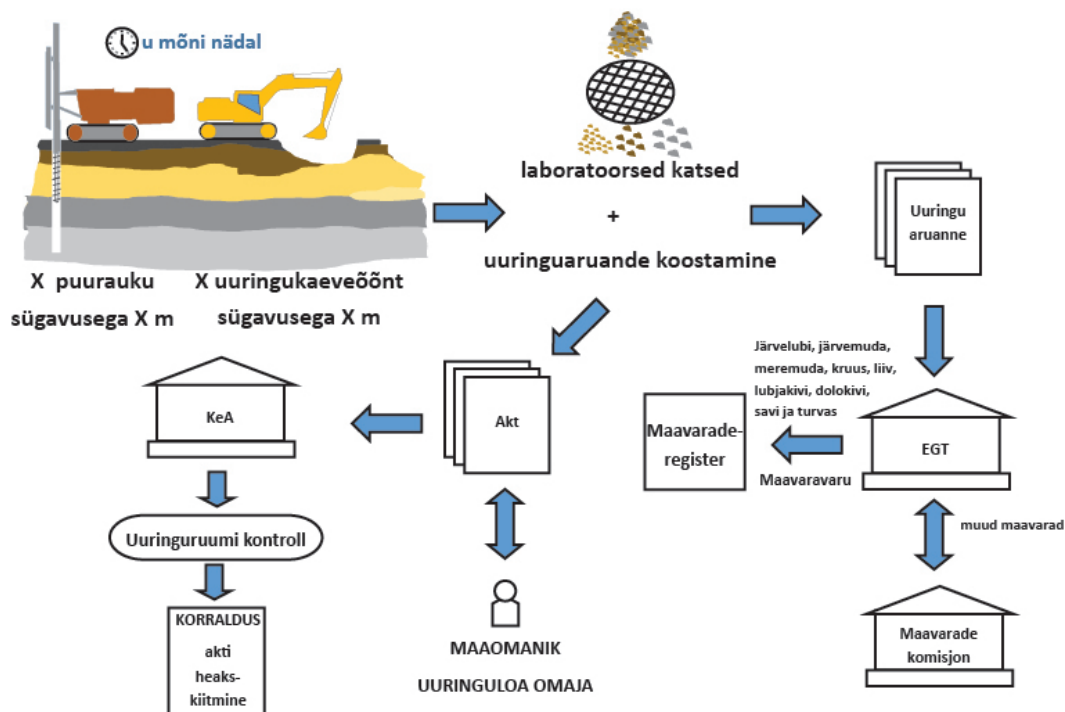
Näide 14. „Geoloogilisel uuringul kasutatava tavapärase tehnika (ekskavaatori) müra-tase võib tootjatehaste andmetel ulatuda masinast (punktmüraallikast) ligikaudu 10 m kaugusel kuni 80 dB-ni. Müraallikast eemaldudes müratase alaneb. Uuringuruumile lähimad majapidamised jäävad teenindusmaast ca 140–200 m kaugusele põhja- ning kagusuunal. Viidatud majapidamiste ja uuringuala vahele jääb Rakvere-Haljala tee (registriumbriiga 23). Uuringuruumi põhja- või lõunaosas kavandatava kaevandi või puuraugu rajamisel neeldub tekkiv müra liiklusrumasse enne majapidamisteni jõudmist. Lähim majapidamine karjääriga samal pool maanteed asub ca 300 m kaugusel, mis tähendab, et kavandatava kaevandi või puuraugu rajamisel ei ulatu müratase elamute juures üle lubatud piirnõrmi. Uuringualal olev pinnas on looduslikult niiske, mistõttu ei teki kaevandite rajamisel ega likvideerimisel õhusaastet (peenosakeste heidet). Uuringu läbiviimiseks kasutatakse tehnilise ülevaatusel läbinud ekskavaatorit. Geoloogilise uuringuga läbiviidava välitöö kestus on lühiajaline ning mõõdetav tundides.“

Kuna geoloogiliste uuringute käigus teostatavad välitööd on üldjuhul lühiajalised (näiteks kaks nädalat), siis olulist keskkonnamõju kohalikele inimestele ja ümbritsevale keskkonnale ei tekitata. Siiski peab müra ja tolmu tekitamine jääma piirnormidesse, kasutada tuleb korras tehnikat, kaevandid peab sulgema nõuetekohaselt ning jäätmeid ei tohi tekkida – ja üldjuhul ei tekigi, sest kaevanditest väljutatav materjal viiakse uuringuteks laborisse ja kasutatakse kaevandite sulgemiseks.

Maavara omadustest sõltub kaevandamise tehnoloogia ja maavara kvaliteet. Omaduste määramiseks teostatavaid laboratoorseid katseid läbi viies lähtutakse standarditest, kus tuuakse välja katsematerjali vajalik kogus, nõuetekohased seadmed ja tulemuste kajastamise nõuded. Materjali kvaliteeti on vaja kaevandamise käigus jälgida, et see säiliks või isegi tõuseks. Kvaliteeti saab suurendada näiteks seadmete (purusti, sõelur jms) väljavahetamise või reguleerimisega. Katseseadmed peavad olema kalibreeritud ja akrediteeritud.

Ehitusmaavaradele on kehtestatud üldnõuded, millele vastavad tulemused saadakse laboratoorselt. Lisaks võib tellija soovil teostada ka muid nõueteväliseid katseid. Näiteks hinnatakse (materjali ja puiste) tihedust, poorsust, tühiklikkust, niiskussisaldust, purunemiskindlust, survetugevust, külmakindlust, nõeljate ja plaatjate terade hulka, filtratsiooni, kaldenurka (varisemiskaldenurk õhkuivas olekus ja veega küllastunud), plastsust (savi puhul) jms. Ehitusmaterjali valiku juures võib mängida rolli ka värvus.

Põlevkivi puhul määratakse laboratoorselt kuivaine kütteväärtus. Turba puhul hinnatakse kütteväärtust, tuhasust, väävli ja raskmetallide sisaldust, botaanilist koostist (mikroskoobi all), tsentrifuugimeetodil lagunemisastet, happesust jne.

Joonis 10. Geoloogilise uuringu loa andmise järel tehtavad tegevused.

2.4 VARUDE MAAVARADE REGISTRISSE KANDMINE

Varu arvutamisel määratakse katendi ja mulla paksused, maavara eri plokkide pindalad, piirid, paksuse ning kvaliteedi näitajad olemasolevate puuraukude baasil. Mahtusid võib arvutada näiteks prismameetodit kasutades, kus ruumipunktid ühendatakse kolmnurkade abil ebaregulaarseks võrguks. Võrgupunktide väärtused tulenevad puuraukude andmetest ja omavad absoluutkõrguste väärtusi. Vajadusel lisatakse interpreteeritud punkte nende vahele. Massi arvutamisel võetakse arvesse ka kivimi erikaal. Kvaliteedi määramisel lähtutakse nii laboratoorsetest tulemustest, kui ka vajadusel interpreteeritakse väärtusi.

Varud arvutatakse eraldi üleval- ja allpool põhjaveetasel ning jaotatakse plokkidesse maavara, koostise, kaevandamiserisuste või varuliigi alusel. **Tarbevaruks** nimetatakse maavara-varu, mille geoloogiline uuritus võimaldab saada maavara kaevandamiseks ja kasutamiseks vajalikke andmeid. **Reservvaruks** nimetatakse maavaravaru, mille geoloogiline uuritus võimaldab hinnata maavaravaru perspektiivi ning suunata edasisi geoloogilisi uuringuid. **Proгноosvaruks** nimetatakse maavaravaru, mis paikneb maardlaga piirneval alal väljaspool tarbe- ja reservvaru, kus võib eeldada uue maardla olemasolu. Tarbevaru võetakse arvele geoloogilise uuringu alusel, reservvaru üldgeoloogilise uurimistöo või geoloogilise uuringu alusel ja prognoosvaru arvele ei võetagi.

Tarbe- ja reservvaru jaotatakse aktiivseks ja passiivseks. Varu on **aktiivne**, kui selle kaevandamine ja kasutamine on õigusaktidest tulenevalt lubatud ning kaevandamise ja keskkonnakaitse aspektist vaadatuna võimalik. Vastasel juhul on tegemist **passiivse** varuga.

EGT muudab arvel oleva aktiivse varu passiivseks varuks, kui on selgunud, et seda varu ei saa kaevandada. Ehitusseadustik ütleb, et tee kaitsevööndis on keelatud kaevandada maavara ja maa-ainest. Looduskaitseadus keelab maavara kaevandamise piiranguvööndis. Seega sellistel juhtudel tuleb varu passiivseks määrata.

Näide 15. Varuplokid Partsi maardlas. Maardlas on järgmised karjäärid: Partsi 2 kruusakarjäär, Partsi IV kruusakarjäär, Partsi VI kruusakarjäär, Partsi VII kruusakarjäär, Partsi VIII liivakarjäär ja Partsi IX kruusakarjäär. Maardlas asub 20 maavaraplokki. Näitena on välja toodud 5 plokki:

Ploki nimi	Kasutusala	Uuringuviis	Ploki liik
1 plokk	ehitusliiv	2005. a määrus nr 44	aT
10 plokk	ehituskruus	2005. a määrus nr 44	aT
12 plokk	täiteliiv	2005. a määrus nr 44	aT
2 plokk	ehituskruus	2005. a määrus nr 44	aR
23 plokk	täiteliiv	2018. a määrus nr 52	aR

*aT– aktiivne tarbevaru; aR– aktiivne reservvaru

Varu võib küll olla aktiivne, aga see ei tähenda, et seda saab kunagi kaevandada. 2022. aasta Riigikontrolli aruandest lähtub, et Maa-ameti hinnangul arvele võetud aktiivse varu kogusest umbes 20% puhul pole kaevandamine tegelikult võimalik. Näiteks oli 2022. aastal Harku maardlas arvel 76 mln m³ lubjakivivaru, mida ei saanud kaevandada sinna planeeritava

kaitseala tõttu. Tolleks ajaks ei olnud varu veel passiivseks muudetud – seda tehti alles kaitseala kinnitamise järel, kui olid teada kaitseala täpsemad piirid.

Uuringu kohta koostatakse uuringuaruanne, mis koosneb tekstist, lisadest ja graafilistest lisadest. Aruandes peab kajastuma uuringuala ja selle ümbruskonna iseloomustus, varasem uuritus, geoloogilise ehituse iseloomustus, kasutatavad meetodikad, maavaraomaduste uuringutulemused, mäendus-, hüdroloogilised ja hüdrogeoloogilised tingimused, uuringu keskkonnamõju, varuarvutus ja -piiritus.

Uuringuaruanne esitatakse koos varu arvelevõtmise ettepanekuga EGT-le, kes kontrollib selle vastavust määrusele: „Üldgeoloogilise uurimistöö ning maavara geoloogilise uuringu kord ja nõuded ning nõuded fosforiidi, metallitoorme, põlevkivi, aluskorra ehituskivi, järvelubja, järvemuda, meremuda, kruusa, liiva, lubjakivi, dolokivi, savi ja turba omaduste kohta maavarana arvelevõtmiseks“. Vajadusel laseb EGT uuringuaruannet parandada. Üksikute maavarade (näiteks põlevkivi) puhul vaatab aruande üle ka maavarade komisjon, kes annab EGT-le oma arvamuse. Kui aruanne vastab nõuetele, koostab EGT vastavasisulise korralduse ja kannab varud maavarade registrisse. Ühtlasi otsustab teenistus, kas uuringu käigus kogutud materjali on vaja säilitada või mitte. Vajadusel annab loa omaja materjali EGT-le üle koos pakendi ja etikettidega.

Maavarade registris on eri aegadel ehitusmaavarade varusid arvele võetud geoloogilistele uuringutele ja üldgeoloogilistele uurimistöödele kehtestatud nõuete alusel. Seal on kajastatud nii 2005. aastast kehtinud uuringukorra kui ka 2018. aastal kehtima hakanud uue korra alusel uuritud varud. Samas muutusid 2018. aasta uuringuviisiga oluliselt ehitusmaavara varude varasem uurimise meetodika, ehitusmaavaradele esitatavad kvaliteedinäitajad ja ehitusmaavarade kasutusalaade liigitamise nõuded. 2022. aasta Riigikontrolli auditi alusel oli Maameti andmete kohaselt 30.08.2022 seisuga 91,2% kaevandatavatest ehitusliiva varudest, 93,8% ehituskruusa varudest ning valdav osa lubjakivi ja dolokivi varudest uuritud 2005. aasta nõuete järgi.

Kui liiva- ja kruusavarude kvaliteedinäitajate ümberhindamiseks ja neile vastava kasutusala määramiseks on varasemate uuringuandmete teisendamiseks töötatud välja arvutusmeetodika, siis lubja- ja dolokivi puhul ei saa purunemiskindluse näitajat otseselt võrrelda varasema uuringukorra alusel hinnatud survetugevusega ega seda lihtsustatud kujul teisendada. Auditeeritute selgitusel peab nende varude korral uute kvaliteedinäitajate määramiseks läbi viima täiendavad geoloogilised uuringud ja laborikatsed.

Alati ei esitata uuringute aruannet ja maavara arvele ei võeta. Aastatel 2018–2021 lõppenud ja oma oodatud lõpp-punkti mitte jõudnud uuringulubade kohta on uuringuaruande esitamata jätmise põhjusena toodud järgmised asjaolud:

- Alale taotleti või saadi uus luba;
- välivaatluste või uuringute põhjal hinnati, et kaevandamisväärset maavara ei leidu, see levis ebaühtlaselt või selle maht ei olnud piisav;
- uuringutest loobuti, sest KOV ei olnud nõus väljastama uusi kaevandamislube;
- luba tunnistati KeA poolt kehtetuks.

2.5 UURINGULUBADE MUUTMINE

Uuringuluba ei anta küll väga pikaks ajaks (kuni 5 aastat), kuid sellest hoolimata võib tekkida vajadus seda muuta või ümber registreerida. Üldgeoloogilise uurimistöö luba või uuringuluba muudetakse, kui:

- muutunud on loa omaja ja üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu teostaja ärinimi ja registrikood või nimi ja isikukood ning aadress;
- loaga lubatud tegevusega kaasneb keskkonnoaht või oluline keskkonnahäiring ning huvi loa muutmata jätmise vastu ei ole ülekaalukas;
- loa andjal oleks olnud õigus jätta luba andmata hiljem muutunud asjaolude või keskkonnariski suuruse muutumise tõttu või hiljem muutunud õigusnormi alusel ning loa muutmist õigustab keskkonna ulatuslikuma kaitse vajadus või muu huvi, mis kaalub üles isiku usalduse loa kehtima jäämise vastu;
- kaevandamisjäätmekava muutmise või uue jäätmekava esitamise tõttu on vaja uuringuloale märgitud nõudeid muuta;
- ilmneb, et luba oli selle andmise ajal õigusvastane;
- loaga määratud nõuete aluseks olnud õigusnormid on muutunud;
- loa omaja on esitanud selleks põhjendatud taotluse.

Uuringuloa muutmine otsustatakse **avatud menetluseta**, kui:

- loa muutmine **ei mõjuta keskkonnariski suurust**, loa muutmisel ei hinnata keskkonnamõju ning puudub muu oluline avalik huvi avatud menetluse korraldamiseks;
- menetluse kiirem toimumine on **vajalik keskkonnoahu vältimiseks** või
- **muutunud on järgmised andmed**: loa omaja ja töö teostaja ärinimi, registrikood või nimi ja isikukood ning aadress
- taotletakse loa **ümberregistreerimist**, st loa omaja andmete ja vajaduse korral uuringu teostaja andmete muutmist.

KeA võib üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa omaja ja neid lube saada sooviva isiku ühisel taotlusel registreerida loa ümber teisele isikule. Luba loovutatakse koos üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu käigus saadud geoloogilise informatsiooniga. Loa ümberregistreerimisel lähevad loa uuele omajale üle kõik loaga seotud õigused ja kohustused. Senise loa omaja õigused ja kohustused loetakse lõppenuks loa ümberregistreerimisel, mis toimub reeglina mitteavatud menetlusel. Üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa ümberregistreerimine tähendab loa omaja andmete ja vajaduse korral uuringu teostaja andmete muutmist.

2.6 UURINGURUUMI KORRASTATUKS TUNNISTAMINE

Geoloogilise uuringuga rajatud kaevandid suletakse ja täidetakse samast kohast väljavõetud materjaliga, tihendatakse ja taastatakse kattekiht. Puuraugud, mida enam vaja ei ole, suletakse koheselt olemasoleva või kohale toodud materjali, nt killustikuga. Puuraugu veealune osa täidetakse loodusliku inertse puistematerjaliga, veepealne osa (kuni mullakihini) aga tsementeeritakse või täidetakse ja tihendatakse puurpingi või puurvankri hüdraulikasüsteemi abil killustiku sõelmetega, puuraugu ülemine osa täidetakse mullakihi paksuses mullaga.

Puuraukudesse ei tohi jätta torusid, puuraukude ümbrus tuleb viia uuringueelsesesse olekusse ning koostada puuraukude likvideerimise akt, mis kooskõlastatakse maaomaniku, uuringuloa omaja ning tööde teostajaga. Seejärel esitatakse see kinnitamiseks KeA-le. Ameti spetsialist kontrollib enne akti kinnitamist kohal käies ala korrastatust ning vajadusel nõuab täiendavaid korrastustöid.

Kuigi üldjuhul uuringuruumide kontrollimisel märkimisväärseid puudusi ei esine, on ka erandeid. Näiteks on uuringu käigus alal kasvavaid puid kahjustatud ja need siiski kasvama jäetud. Antud näite puhul oli korrastatuks tunnistamise aktile alla kirjutanud ka maaomanik. On esinenud juhtumeid, kus masinaga võsast läbi sõites jäetakse maha ebaesteetiline vaatepilt. Maaomanik peaks enne akti allkirjastamist ka ise veenduma, et uuringuruum on korras.

3 KESKKONNALOA TAOTLEMINE JA MENETLEMINE (I)

3.1 PÕHIMÕISTED

Kaevandamine on maavara looduslikust seisundist eemaldamise ettevalmistamiseks tehtav töö, maavara looduslikust seisundist eemaldamine ning mäeeraldise ja mäeeraldise teenindusmaa piires kaevise vedu ja esmane töötlemine. Kaevandamiseks peab olema kehtiv kaevandamis- ehk keskkonnaluba. Kaevandamine võib toimuda karjääris, kaevanduses või turbatootmisalal. **Karjäär** on maapealne kaevandamiskoht, kus kaevandatakse näiteks liiva, kruusa, lubja- ja dolokivi, savi ning põlevkivi. **Kaevandus** on maa-alune kaevandamiskoht. Tänapäeval on Eestis vaid põlevkivikaevandused, ajalooliselt on olnud ka näiteks liiva-kaevandused Piusa koobastes ja fosforiidikaevandus Maardus. Maardusse plaaniti rajada ka graniidikaevandust. **Turbatootmisala** on kaevandamiskoht, kus kaevandatakse turvast. Termineid nagu turbakaevandus, lahtine kaevandus jne tuleks vältida kui ebakorrektsed.

Maardla on geoloogilise uuringuga piiritletud ja uuritud ning maavarade registris arvele võetud maavaralasund või selle osa koos vahekihtidega. Varem olid tarvitusel mõisted „üleriigilise tähtsusega maardla“ ja „kohaliku tähtsusega maardla“, tänapäeval neid enam ei eristata. Maardlas ei pruugi olla ühtegi kaevandamisloaga tegutsevat kaevandamisala, kuid neid võib olla ka mitu. Harku turbamaardlas on nii hästilagunenud kui vähelagunenud turbavarud, kuid hetkel seal maavara ei kaevandata. Harku lubjakivimaardlas leidub valdavalt ehituslubjakivi ning seal on kaevandamisloaga lubatud tegutseda viiel mäeeraldisel: Harku karjäär, Harku II karjäär, Harku IV lubjakivikarjäär, Harku V lubjakivikarjäär ja Harku VI lubjakivikarjäär.

Mäeeraldis on kaevandamisloaga kaevandamiseks määratud maapõue osa. Plaanidel on mäeeraldiste piirid märgitud pideva musta joonega, mille kõrvale on seespool piiri tõmmatud punane katkendjoon. Mäeeraldis on kolmemõõtmeline ehk sellel on ka sügavuspiir. **Mäeeraldise teenindusmaa** on kaevandamisloaga kaevandamiseks määratud ala mäeeraldise ümber või kohal. Teenindusmaal kaevandada ei tohi, küll aga võib ladustada puistanguid, teha esmast töötlemist jne. Teenindusmaade piirid on plaanidel märgitud pideva musta joonega, mille kõrvale on seespool piiri tõmmatud kollane katkendjoon. Teenindusmaa on kahemõõtmeline ehk sellel puudub sügavusmõõde.

Katend on maavara katvad kivimid ja setendid, mille eemaldamine on vajalik pealmaakaevandamisel.

Keskkonnaloa olemus on reguleeritud keskkonnaseadustiku üldosa seadusega (KeÜS). KeA väljastatud keskkonnaluba annab isikule õiguse teha ühte või üheaegselt mitut järgnevatest tegevustest: maavara kaevandamine, vee erikasutus, saasteainete viimine paiksest saasteallikast välisõhku ja jäätmete käitlemine. Kui tegevused on omavahel ruumiliselt või tehnoloogiliselt seotud, antakse nendeks tegevusteks üks keskkonnaluba. Kui näiteks maavara kaevandamise käigus juhitakse välja vett, tekitatakse teatud künnisega peenosakesi (rahvakeeles tolmu) või jäätmeid, siis ei anta nelja erinevat, vaid ikka üks terviklik luba. Keskkonnaluba ja keskkonna kompleksluba on keskkonnakaitselood. Maapõue kasutamiseks keskkonnakomplekslubasid välja ei anta.

Selleks, et lihtsustada keskkonnalubade, üldgeoloogilise uurimistöö lubade, geoloogilise uuringu lubade jt lubade taotlemist ning menetlemist, loaga seotud seire-, aruandlus- ja muude

kohustuste täitmist ning kogutud andmete säilitamist, kasutamist ja kättesaadavust, on loodud keskkonnaotsuste infosüsteem KOTKAS.

Keskkonnalubade menetlemisel kasutatakse KeÜS-i, määrust „Keskkonnanaloo taotlusele esitatavad täpsustavad nõuded ja loa andmise kord ning keskkonnanaloo taotluse ja loa andmekoosseis“ ning eriseadusi. Antud juhul vaatame eriseadusena maapõueseadust ja olukorda, kus keskkonnanaloo raames taotletakse tegevusena vaid maavara kaevandamist. Seepärast kasutame edaspidi ka terminit kaevandamis-, mitte aga keskkonnaluba.

3.2 TEGEVUSED, MIDA SOOVITAKSE KAEVANDAMISLOA ALUSEL LÄBI VIIA

Siin ja järgnevates alapeatükkides tutvustatakse olukordi, kus kavandatavat tegevust on vaja reguleerida ainult kaevandamise osaga ning jätmete, vee ega välisõhu osa pole taotlusele vaja lisada. Tegevuste loetelu pole lõplik.

Liiva ja kruusa kaevandamine. Lihtsamaks kaevandamise näiteks on liiva kaevandamine ühtlase terasuuruse ja kvaliteedi korral. Peale metsa raadamist kooritakse katend (sh kasvukiht) buldooseri või kopplaaduriga. Enamasti on katend saastumata pinnas, seega on eeldatavalt välistatud õhu ja vee kaudu eralduvate saasteainete teke ja levik. Kattekiht ladustatakse vallidesse mäeeraldise piirialadele, teenindusmaale või turustatakse. Täpsed katendi ladustamise tingimused ja asukohad määratakse kaevandamise projektis. Puistangutesse ladustatud kattepinna kasutatakse üldjuhul ära karjääri korrastamisel.

Edasi toimub maavara kaevandamine. Sõltuvalt kihi paksusest kaevandatakse veepealne varu ühe kuni kolme astanguga ja veealune varu ühe astanguga veetasel alandamata. Kopp-laadur või ekskavaator võtab massiivist liiva ning laadib selle kallurile, mis viib valmis-toodangu otse tarbijani. Kopplaadur (ka frontaallaadur) on karjääris mitmeotstarbeline masin, mida saab kasutada kaevise väljamiseks, laadimiseks, transpordiks ja puistangute moodustamisel. Enamik ekskavaatoreid, mida võib kohata karjäärides ning ehitusplatsidel, on roomikutega hüdraulilised pöördkoppekskavaatorid. Väljamismasina töösükkel jaguneb üldjuhul järgmiselt: laadimine, pööramine, kopa tühjendamine ja pööramine. Kalluri töösükkel koosneb kohale sõitmisest, kasti täitmisest ning täiskoormaga kaevandamisalalt lahkumisest. Keskkonnanäiring on minimaalne ning tegevus on võrreldav ehitusobjektidel toimuvaga.

Tegelikult ei ole liiv ega ükski teine maavara üldjuhul homogeenne ehk ühtlase koostise ja tera/tüki suurusega. Seepärast võib väljamise ja turustamise vahele lisanduda mitmeid töid, näiteks kaevise esmatöötlemine. Liiva puhul on selleks sõelumine, kruusa korral purustamine ja sõelumine. Kuigi sõelur, purusti, ekskavaator, kopplaadur ja kallur(id) võivad koostoimel tekitada suuremat mürahäiringut, jäävad tegevused üldjuhul õigusaktidega sätestatud piirväärtuste sisse. Vajadusel võib müra summutada katendivallidega. Kaevandaja peaks hoolitsema selle eest, et liiv või kruus ei satuks kallurilt maanteele. Selleks tuleks kallurikastid pealt katta.

Kui liiva ja/või kruusa kaevandatakse ülalpool veetasel, ei toimu vee väljajuhtimist, mistõttu ei teki ka alanduslehtrit, mis jätaks ümbruskonna kaevud veeta. Veekõrvaldust ei teostata, kuna tänapäevase tehnikaga on mitu võimalust vee alt kaevandada veetasel alandamata ja seega puudub vajadus karjäärist vee väljapumpamiseks ning põhjaveetaseme alandamiseks.

Kui kasutatakse pikendatud noolega ekskavaatorit, seisab see veetasemest kõrgemal astangu lael, ammutab materjali vee alt (altpoolt põhjaveetasest) ja tõstab selle astangule valli, kus vesi kaemisest välja nõrgub ning tagasi pinnasesse imbub. Teine võimalus on, et ekskavaator asub parvel – sel juhul asetatakse liiva ja vee segu kaldale nõrguma.

Kolmas võimalus on kasutada parvel asuvat pinnasepumpa, millega pumbatakse veekogu põhjast liiva, kruusa või nende segu ning mööda pumbaga ühendatud metalltorustikku liigub pulp kaldale hüdropuistangusse (liivakaardile) nõrguma. Pulp on väljapumbatud kaevise ja vee segu, kus vesi moodustab üle poole segu mahust. Hüdropuistangust valgub vesi veekogusse tagasi. Maavara sõelutakse, purustatakse ja/või kaubastatakse. Kuna liiv on ammutamise ja puistangusse suunamise hetkel pidevalt niiskes olekus, ei teki kaevandamise hetkel tolmu. Küll põhjustab pinnasepumba töötamine müra, mis peab jääma piirnormidesse.

Kuigi liiv väljatakse veetaseme alandamiseta, toimub pulbi väljapumpamisel siiski ajutine veetaseme kõikumine, mis aga üldjuhul ei ole märkimisväärne. Veeringlus hüdropuistangu ja kaevandamisala vahel tekitab vee hägustumist, sest materjali hulgas esineb teatud kogus savi- ja tolmufraktsioone. Kuna tagasisettimine toimub samas veekogus, ei ole näha veekvaliteedi halvenemist ümbritsevatel aladel. Veereostus võib tekkida, kui pinnasepumpseadmest lekib vette kütust, määrdaineid jms. Seepärast peavad pinnasepumba pardal olema esmased õlitõrjevahendid.

Kui veealuse maavara kaevandamist korraldatakse nii, et karjäärist vett välja ei pumbata ja põhjaveetaseme alandamist ei toimu, siis hüdrogeoloogia aspektist lähtuvalt ei ulatu võimaliku põhjaveetaseme alanduslehtri mõju väljapoole mäeeraldise piire. Veealuse liiva kaevandamise ajal võib mäeeraldise piiri lähedal toimuda lühiajaline veetaseme alanemine, kuna pinnast tõstetakse vee alt välja koos veega, aga vesi nõrgub koheselt ka tagasi. Veetaseme muutus on väiksem kui veetaseme looduslik sesoonne kõikumine, mistõttu reeglina ei ohusta liiva ja kruusa kaevandamine lähimate kinnistute veevarustust ning ei põhjusta kaevudes tarbevee puudust. Seega ei ole põhjendatud veeseirekohustuse seadmine kaevandajale. Kui ebasoodsate tingimuste kokkulangemisel kaevandamine siiski alandab ajutiselt kaevude veetasest, tuleb sellest informeerida kaevandajat, et ta saaks võtta kasutusele leevendusmeetmed.

Näide 16. „Uku liivakarjääri eksperthinnang“ (töö nr 20/3195, koostaja OÜ Inseneribüroo STEIGER) tõi välja järgmise: „Kui veetasemest allpool paikneva kasuliku kihi keskmine paksus on ca 3 m ja varu väljatakse põhjaveetasest alandamata, ei ületa veetaseme alanemine 50 m kaugusel karjäärist 0,2 m. Põhjaveetaseme alanemine on igal juhul suurim karjääri vahetus läheduses, kuid hääbub juba ca 100 m kaugusel“.

Lubjakivi ja dolokivi kaevandamine. Kuigi enamasti toimub lubja- ja dolokivi kaevandamisel vee ärajuhtimine, siis see ei ole ilmtingimata vajalik. Vaatame olukorda, kus lubjakivikihid paiknevad pealpool veetasest või lubjakivi kaevandatakse vee seest. Kui liiva saab kaevandada ekskavaatori või kopplaaduriga, tuleb kaljuseid kivimeid enne kaevandamist ette valmistada ehk kobestada. Selleks kasutatakse teistsuguseid ja suurema keskkonnahäiringuga masinaid/tehnoloogiaid. Viimistluskivi saamiseks võib kasutada saagimist, killustiku saamiseks hüdrovasarat või puur-lõhketöid. Kuna saagimist kasutatakse vaid üksikutel juhtudel, siis sellel pikemalt ei peatu.

Kõige odavamaks, kiiremaks ja tootlikumaks lahenduseks on puur-lõhketööde kasutamine, mida arendajad ostavad sisse alltöövõtjatelt. Lõhketööde teostaja peab omama vastavat litsentsi. Tööee kohta koostatakse puur-lõhketööde pass või projekt, mis sisaldab laenguaukude ja laengute paigutamise skeemi, elektrisüütevõrgu põhimõtet ning ohutusnõudeid, aga ka infot piirangute kohta. Näiteks ei tohi lõhketöid teostada teatud tuulesuuna või -kiiruse juures, tiheda udu ja tuisuga, pimedal ja öisel ajal.

Vastavalt lõhketööde projektis toodule luuakse puurmasinaga astangu laele mitmerealine, teatud vahekaugustega vertikaalsete laenguaukude võrk. Lõhkeaukude arv sõltub lõhkeaine erikulust, mis näitab, kui palju kulub lõhkeainet ühe mahuühiku kivimi purustamiseks. Puurangu sügavus on astangu paksus, millele lisatakse ülepuure, et tagada õige põhjasügavus. Laenguaugu läbimõõt sõltub purustamist vajava kivimi kõvadusest ning astangu kõrgusest. Puuraukudesse lastakse lõhkeainepadrunid ning pulbriline lõhkeaine. Padrunid on veekindlad ka peale kilepakendi lõikamist – seepärast ei pea kartma lõhkeaine niiskumist. Kui kõik vajaminevad toimingud on tehtud, aktiveeritakse lõhkamine.

Veealuse lõhkamise korral kasutatakse laenguaugu- või välislaengumeetodit. Veealust lõhkamist (puurimist ja laengu paigaldust) teostab tuukerlõhkaja, kellele ulatatakse paadist vajalik lõhkamisvarustus. Karjäärides on kivimi kobestamiseks kasutusel lühiviitlõhkamine, mis kujutab endast väikeseid üksteise järel lõhatavaid laenguid. Sellega tagatakse väiksema lõhkeainekoguse kasutamine, vähendatakse massiivis tekkivaid lõhesid, ülemõõduliste kivimitükkide osakaalu ning keskkonnamõju (müra ja maavõnked). Lõhkamise müra ja „tolmupilve“ hajumine toimub vaid ühe-kahe minuti jooksul. Lõhatud materjali ammutab ekskavaator või kopplaadur ning suunab selle kas otse või kallurauto vahendusel töötlemisse. Kui lõhatud materjal on vee all, ammutab ekskavaator seda vee alt.

Juhul, kui kaljuste kivimite väljamistööde lähedal paiknevad gaasitorud, elektriliinid, teed, rajatised või muud tundlikud objektid, tuleb kaaluda lõhkekoguse vähendamist või kasutusele võtta alternatiivid. Puur-lõhketööde alternatiiviks on hüdrovasar, ripper või mäekombain. Kuna kaks viimast on vähe kasutatust leidnud, tutvustatakse siin vaid esimest.

Hüdrovasar on pöörkoppekskavaatori noole külge ühendatud hüdraulilise ajamiga vasar, mille põhitööorganiks on piik, mis pideva kivimikihi toksimisega massiivi purustab. Hüdrovasara tootlikkus võrreldes puur-lõhketöödega on märkimisväärselt madalam ja kulukam. Pidev töö hüdrovasaraga segab tunduvalt rohkem ümbritsevaid elanikke kui lühiajalised ja harvem teostatavad lõhketööd. Purustatud kivim läheb töötlemisse nagu lõhatud materjalgi.

Töötlemist pole loaga vaja reguleerida, kui kogused on künnisest väiksemad. Tavaliselt toimub sellisel juhul purustamine ja sõelumine mobiilsete masinatega. Need tekitavad küll märkimisväärselt müra ja „tolmu“, kuid häiringuid on võimalik vähendada katendivallide, veekardinate jms.

Merest kaevandamine. Eestis kaevandatakse merest peamiselt liiva ja meremuda. Üks võimalus meremuda väljata on lõigata talvisel perioodil jää sisse ~1,2 m diameetriga auk, mille kaudu surutakse mudas vajalikule sügavusele metallist silinder, et tekitada kaevandamise kaevik ning vältida muda võtmisel erinevate kihtide segunemist. Silindrisse jääv mudane vesi pumbatakse silindrist välja ja juhitakse samas asukohas merre tagasi. Muda võetakse labidate või sarnaste vahendite abil välja kihtide kaupa vastavalt nende kvaliteedile. Tööde järgselt silinder eemaldatakse, misjärel kaev kokku variseb ja veega täitub. Põhimõtteliselt on sama meetodit võimalik rakendada ka suvel pargase pealt.

3.3 LOA TAOTLEMINE JA MENETLEMINE (AINULT KAEVANDAMISE OSA)

Enne taotluse esitamist. Geoloogilise uuringu käigus saab ettevõttel selgeks, millise kvantiteedi ja kvaliteediga maavara uuringualal leidub. Nüüd peab otsustama, kas ja millises ulatuses esitada alale kaevandamisloa (keskkonnavalua) taotlus. Sõltuvalt maavaraliigist, kaevandamise intensiivsusest ja teistest aspektidest tuleb läbi mõelda, kas luba oleks lisaks kaevandamise reguleerimisele vaja ka teisteks tegevusteks. Kui ettevõttel on kõik läbi mõeldud, võiks ta meelestatuse teadasaamiseks minna kohtuma kohaliku omavalitsuse ja elanikega. Kogukonnale tuleks lihtsalt ja arusaadavalt selgitada, mis mahus, kuidas, kui kaua ja kui tihedalt hakkaks maavara kaevandamine toimuma ning mis oleks kaevandatud maa korrastamise sihtotstarve.

Kaevandajad on tõdenud, et mõnes vallas on KOV-iga mõttetu läbirääkimisi pidada, kuna omavalitsus hetkel võimul oleva juhi või tema erakonna juhtimise ajal vallas ühtegi uut karjääri avada ei luba. Samas, kui ettevõtte eeltöö tegemata jätab, saab KOV hiljem ette heita, et nendega pole karjääri avamist arutatud ning läbirääkimised algavad alles siis, kui KeA on loa taotluse KOV-ile arvamuse saamiseks esitanud. Siis aga võib juba hilja olla.

Riigile kuuluva maavara kaevandamise loa saamiseks on eesõigus sellel alal selle maavara uuringulua omajal uuringulua kehtivusajal ja kuni aasta pärast nimetatud loa kehtivuse lõppemist. Nagu ka uuringulua taotluse puhul, tellitakse kaevandamisloa taotlus enamasti mõnelt inseneribüroolt.

Taotlus. Kaevandamisloa taotlus koosneb taotlusel esitatavatest andmetest, seletuskirjast ja graafilisest lisast. Kaevandamisloa taotlusel märgitakse:

- taotleja ja kaevandaja nimi ja isiku- või registrikood ning aadress ja kontaktandmed;
- andmed maardla, mäeeraldise ja mäeeraldise teenindusmaa kohta;
- andmed maavara, sealhulgas kaevandatava maavara koguse kohta;
- andmed kaevandamise keskmise ja maksimaalse aastamäära ning kaevandamise kestuse kohta;
- andmed maavara kasutusala kohta;
- loa taotletav kehtivusaeg.

Kaevandamisloa taotluse **seletuskirjas** peab sisalduma järgnev teave:

- taotluse selgelt sõnastatud sisu;
- kavandatava tegevuse eesmärk ja põhjendus;
- kavandatava tegevuse iseloomustus;
- andmed tekkida võiva keskkonnahäiringu ja selle tekkepiirkonna kohta, sealhulgas tegevuse täpne asukoht, vajaduse korral geograafiliste koordinaatidega, piirkonna kommunikatsioonid, maastik, lähimad hooned, keskkonnaseisund;
- andmed kasutatava tehnoloogia ja seadmete kohta;
- kavandatavad investeeringud parima võimaliku tehnika kasutusele võtmiseks, kui parima võimaliku tehnika nõue on sätestatud õigusaktiga;
- muud asjaolud, mis võivad mõjutada taotletavast tegevusest lähtuva keskkonnariski suurust;
- meetmed keskkonnariski vähendamiseks;

- keskkonnaseire kava ja andmed keskkonnaseireks kasutatavate seadmete kohta;
- taotluse esitamise kuupäev ja taotleja allkiri;
- muud seadusega või määrusega „Keskkonnaloa taotlusele esitatavad täpsustavad nõuded ja loa andmise kord ning keskkonnaloa taotluse ja loa andmekoosseis“ nõutavad andmed;
- andmed kavandatava tehnoloogia ja kavandatava kaevandamise keskkonnamõju võimaliku ulatuse kohta;
- ülevaade maapõues tekkivate võimalike muutuste ning keskkonnahäiringu ennetamiseks ja vähendamiseks rakendatavate abinõude kohta;
- analüüs põlevkivi, fosforiidi ja metallitoorme kaevandamisega kaasneva sotsiaalmajandusliku mõju kohta;
- ülevaade kaevandamisega rikutava maa edasise kasutamise otstarbe ning tehnilise ja bioloogilise korrastamise, korrastatava maa veerežiimi kujundamise ning korrastamistööde eeldatava maksumuse kohta;
- andmed kaevandamise käigus tekkivate kaevandamisjäätmete kohta;
- andmed veeseaduse § 31 lõikes 1 ning §-des 32, 34 ja 36 sätestatud keskkonnanormide saavutamisele kavandatava kaevandamise tõttu avalduva mõju uuringute sisu kohta ja nende uuringute loetelu;
- ülevaade veeseaduse § 42 lõike 1 punktides 1, 3 ja 4 sätestatud tingimuste täitmise kohta.

Kaevandamisloa taotluse **graafiline lisa** koosneb taotletava mäeeraldisel plaanist, geoloogilistest läbilõigetest ja korrastatud maa plaanist.

Kaevandamisloa taotlusele lisatakse elektrooniliselt geoloogilise uuringu aruanne, milles esitatud ettepaneku alusel on tehtud otsus võtta arvele maavara, mille kaevandamiseks luba taotletakse.

Kui kaevandamise käigus tekib kaevandamisjätmeid, mida ladustatakse mäeeraldisel teenindusmaal, mis ei ole jäätmeoidla JäätS § 35² tähenduses, tuleb taotlusele lisada kaevandamisjäätmekava. Jäätmekava koostamisel, esitamisel ja kinnitamisel lähtutakse JäätS §-ga 42¹ kehtestatud nõuetest.

Kui kaevandamisluba taotletakse kehtiva uuringuloaga määratud uuringuruumi piires või vähem kui aasta möödumisel loa kehtivuse lõppemisest ja taotleja ei ole selle loa omaja, peab kaevandamisloa taotleja esitama selle uuringuloa omaja nõusoleku.

Eraõigusliku isiku omandis oleva maavara korral, kui maavara ei kuulu kaevandamisloa taotlejale, tuleb kaevandamisloa taotluse menetluse käigus esitada kaevandamisloa andjale mäeeraldisel ja mäeeraldisel teenindusmaa asukoha kinnisasja omaniku nõusolek tema omandis oleva kinnisasja kasutamiseks.

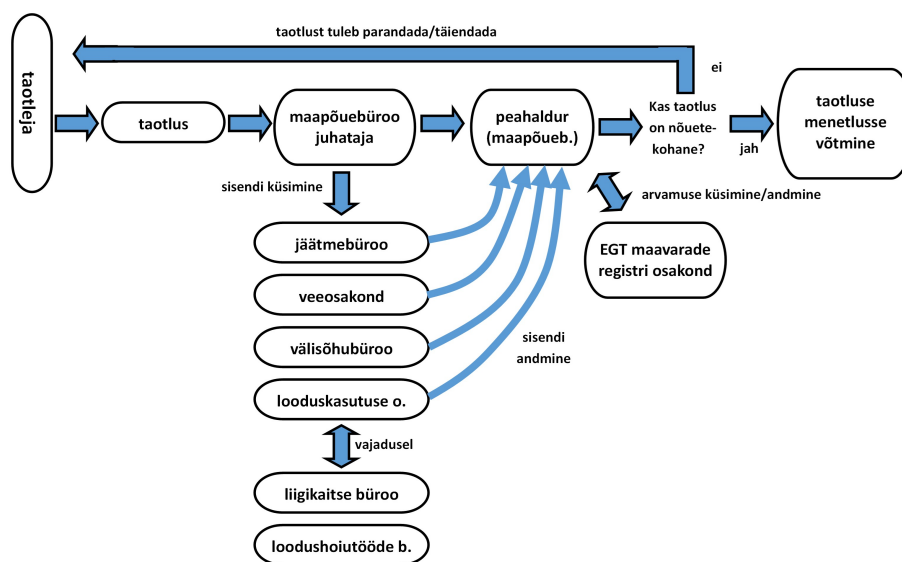
Alates 01.08.2023 kehtib nõue, et kui mäeeraldis või selle teenindusmaa asub elamule lähemal kui 100 meetrit, tuleb taotlusele lisada selle kinnistu omaniku, sealhulgas hoonestusõiguse, korteriomandi või korterihoonestusõiguse omaniku, või maareformi seaduse § 31 lõikes 2 nimetatud maal asuva elamu omaniku nõusolek. Hoonestusõiguse alusel ehitatud elamu puhul tuleb esitada nii hoonestusõiguse või korterihoonestusõiguse kui ka selle kinnisasja omaniku

nõusolek, millel elamu asub. Varasemalt oli elamu ja kaevandamisala vaheline kaugus määramata.

Kui kuni 30.06.2020 tasuti maavara kaevandamise loa andmise või muutmise taotluse läbivaatamise eest riigilõivu 500 eurot, siis 01.07.2020 muutunud riigilõivuseaduse alusel tasuti keskkonnaloa taotluse läbivaatamise eest riigilõivu lähtuvalt taotletavast tegevusest. Kui tegevuseks oli vaid maavara kaevandamine, tuli riigilõivu tasuda 1000 eurot. Kui taotleti tegevusi ka teistes valdkondades, siis riigilõivu osa muutus. Alates 01.07.2024 on maavara kaevandamise keskkonnaloa taotluse läbivaatamise eest riigilõiv 1990 eurot.

Näide 17. Tegevused, mida soovitakse teha kaevandamise käigus (kui teiste valdkondade kaasamise vajadus puudub): taotletava Selli II mäeeraldise pindala on 4,37 ha ja mäeeraldise teenindusmaa pindala 5,54 ha. Kaevandatav maavara on taotluse kohaselt ehitusliiv (aktiivne tarbevaru 170,7 tuh m³ ja kaevandatav varu 130,1 tuh m³). Maavara kavandatav kasutamise otstarve on ehitus ja teedehitus. Taotletav kaevandamise keskmine tootmismahd aastas on 8,7 tuh m³. Kaevandatud maa korrastatakse veekoguks ja rohumaaks. Keskkonnaluba soovitakse 15 aastaks.

Menetlusse võtmine. Kaevandamisloa saamiseks esitab taotleja KeA-le läbi süsteemi KOTKAS vastavasisulise taotluse. Taotluse laekudes vaatavad selle üle nii maapõuespetsialist kui teiste valdkondade (jäätmeh, vesi, välisõhk ja looduskaitse) spetsialistid.

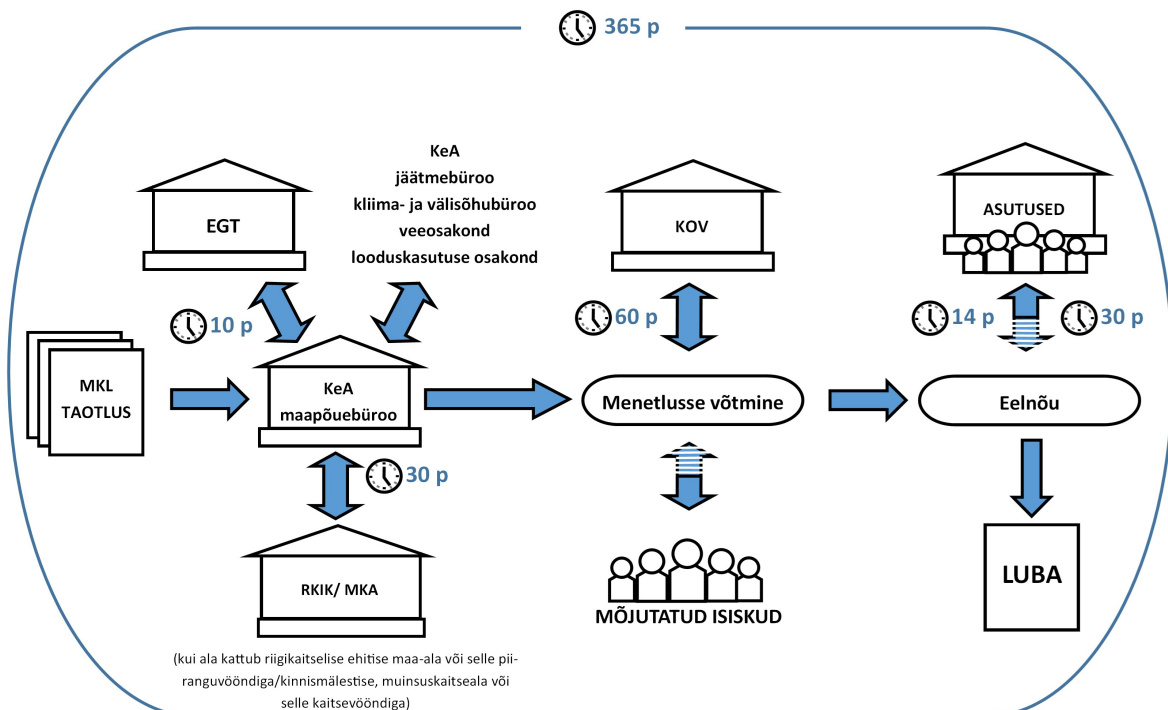
Joonis 11. Kaevandamisloa taotluse ülevaatamine.

KeA saadab taotluse EGT-le, kes esitab oma arvamuse kirjalikult kümne päeva jooksul taotluse saamisest arvates. EGT vaatab üle taotluse andmed ja graafilised lisad. EGT lisab maavarade registrisse taotletava ala ruumikujud.

Kui taotlus on KeA ja Maa-ameti poolt üle vaadatud, siis saadetakse see kas paranduste tegemiseks taotlejale tagasi või võetakse menetlusse. Puudusteks võivad olla näiteks graafilistel lisadel leitud vead või vajadus lisaandmete järele, samuti tuleb taotlus vahel esitada ka mõneks teiseks vajaminevaks tegevuseks.

Näide 18. KeA leitud puudujääke taotlustes:

- „Taotluse juures olevad graafilised lisad ei ole kooskõlas kehtivate keskkonnaloa taotluse graafiliste lisade vormistamise nõuetega.“
- „Graafiline lisa ei sisalda korrastatud maa plaani.“
- „Taotluse juurest puuduvad mäeeraldise ja selle teenindusmaa ruumikujud üldlevinud GIS- või CAD-vormingus ala-tüüpi ruumiobjektina ning maapinna reljeefi ja mäeeraldise lamami samakõrgusjooned üldlevinud GIS- või CAD-vormingus joon-tüüpi ruumiobjektina.“
- „Palume täpsustada varu koguseid, sest osa viie ploki varust jääb mäeeraldisest välja. Keskkonnaloa taotluse vormil olevad plokid ja varu kogused seisuga 30.09.2021 vastavad keskkonnaregistri maardlate nimistu andmetele, kuid viie ploki varu peaks olema 1 tuh m³ võrra väiksem, arvestades mäeeraldisest välja jäävat osa.“
- „Palume esitada Audevälja II kruusakarjääriga kattuvate kinnistute omanike nõusolekud.“
- „Graafilistel lisadel Mäeeraldise plaan ning Korrastatud ala plaan on märgitud katastriüksuse Vändra metskond 35 tunnuseks 93001:002:0305. Märkime, et tänaseks on katastriüksuse Vändra metskond 35 tunnus muutunud, korrektne tunnus on 63801:001:0837.“

Joonis 12. Kaevandamisloa taotluse menetluse protsessiskeem.

Taotlus saadetakse MKA-le ja RKIK-ile (varem Kaitseministeeriumile), kui mäeeraldis või selle teenindusmaa asub kinnismälestisel, muinsuskaitsealal või selle kaitsevööndis, riigikaitse ehitise maa-alal või selle piiranguvööndis. MKA eesmärk on tagada kultuurimälestiste ja muinsuskaitsealade ning neid ümbritsevate kultuuriväärtusega keskkondade säilitamine ja kaitse, arheoloogiliste leidude ja arheoloogiliste leiukohtade kaitse ja vaimse kultuuripärandi kaitse. RKIK-i eesmärk on antud juhul kindlaks teha, kas kaevandamine võib ohustada riigikaitse ehitist või riigikaitsele ehitisele määratud või kavandatud ülesannete täitmist või riigikaitse ehitise töövõimet. MKA ja RKIK esitavad oma arvamuse kirjalikult 30 päeva jooksul taotluse saamisest arvates.

Näide 19. Liivakarjääri kaevandamisloa menetluses palus MKA avalikustamise käigus loa vormil kõrvaltingimuste loetelus välja tuua muinsuskaitse erinõuded: „Kalme ümber tuleb säilitada ruum (minimaalselt 15 m mälestise servast arvestatuna), mis oleks avalikult juurdepääsetav ja tagaks kalme vaadeldavuse MuKS § 14 tähenduses. Arheoloogiamälestiste kaitsevöönditesse jäävatel teenindusmaadel tuleb läbi viia arheoloogiline eeluuring, mille tulemusena saab hinnata, kas ja millises ulatuses on seal arheoloogiline kultuurikiht säilinud. Täiendavalt on märgitud, et kui tööd piirduvad ainult mälestise kaitsevööndi alaga, peab tööde teostaja enne tööde algust esitama Muinsuskaitseametile tööde tegemise teatise (ameti kiri 24.03.2021 nr 5.1-17.6/716-1) või lisama viite erinõuetele.“

Näide 20. Kaitseministeerium andis menetluse käigus oma arvamuse: „Kalajärve IV liivakarjäär asub täielikult riigikaitse ehitise Kaitseväe keskpõlügeni (väline tunnus 48) piiranguvööndis. Taotletavast mäeeraldisest vahetult lõuna suunas asub Kaitseväe keskpõlügeni laiendatud ohuala, mis osa Kaitseväe keskpõlügenil toimuvate õppuste puhul on kasutuses ja kõrvalistele isikutele suletud. Laiendatud ohuala on võetud kasutusele eesmärgiga võimaldada keskpõlügenil toimuvat väljaõpet, kus relvade ohualad ei mahu keskpõlügeni alale.“

Kui selgub, et esitatud taotlusmaterjalid vastavad MaaPS-i ja määruse nõuetele ning KeA peab andmeid piisavaks, võetakse kaevandamisloa taotlus menetlusse. Nõuetekohane taotlus võetakse menetlusse ka juhul, kui on näha, et taotlust pole esitatud mahus võimalik rahuldada. Alles menetluse käigus selgub, millises ulatuses on taotlust võimalik rahuldada.

Amet teavitab taotluse menetlusse võtmisest avalikkust läbi väljaande Ametlikud Teadaanded ning vajadusel ka kohalikus või maakondlikus ajalehes. Teate võib jätta ajalehes avaldamata, kui kavandatud tegevusega kaasnev keskkonnahäiring või keskkonnarisk on nii väike, et selle vastu puudub piisav avalik huvi. Teade avaldatakse vähemalt ühes üleriigilise levikuga ajalehes, kui keskkonnaloaga lubatud tegevusega võib kaasneda oluline regionaalne või üleriigiline keskkonnahäiring. Vajaduse korral võib teate avaldada üleriigilise levikuga

ajalehes ka muudel juhtudel. Ajalehes avaldamise kulud tasub keskkonnaloa taotleja. Ajalehes teavitamist on amet teinud näiteks põlevkivimenetluste raames või kui piirinaabreid on üle 100. KeÜS-i alusel, kui kavandatud tegevuse asukoha kinnisasjaga piirneva kinnisasja omanike arv on suurem kui 100, ei pea igaühele neist teavitust saatma, vaid piisab ajalehes informeerimisest.

KeA teavitab kaevandamisloa taotluse menetlusse võtmisest ametliku kirjaga loa taotlejat, kinnisasja omanikku, kohalikku omavalitsust, taotletava ala piirinaabreid ja teisi huvitatud isikuid. Taotlus vaadatakse läbi avatud menetluse käigus. See tähendab, et enne otsuse tegemist antakse huvitatud osapooltele ja isikutele, kelle õigusi kavandatav tegevus võib puudutada, võimaluse avaldada taotluse kohta arvamust ja esitada vastuväiteid.

On arusaadav, et kohalikud elanikud ei tea kaevandamisloa menetluse ja seaduse nüansse, seega peab elanikke selles osas harima. Üks olulisemaid punkte, mida tuleb selgitada, on et KeA ise ei planeeri kaevandatavaid alasid, vaid ainult menetleb esitatud kaevandamisloa taotluseid.

Mõnikord saabub elanikelt vaid üks lause: „Seoses lubjakivikarjääri keskkonnaloa taotluse menetlusse võtmisega ja KMH-ga, avaldan oma vastuseisu uue karjääri avamisele, sest see mõjutab otseselt minu elukeskkonda.“ Siin tekib nüüd küsimus, kas inimene on kategooriliselt vastu karjäärile, sest ta on kusagilt kuulnud karjääride negatiivsest mõjust või ta lihtsalt ei oska välja tuua konkreetseid murekohti, miks ta kavandatava tegevuse vastu on. Elukeskkonna mõjutus on väga lai mõiste. On oluline, et nii kaevandaja kui KeA annaksid elanikule võimalikult täpse selgituse plaanitava tegevuse kohta, et ta saaks ametile edastada oma selged ja arusaadavad seisukohad, mida saaks siis loa menetluse raames juba konkreetsemalt kaaluda.

Näide 21. Kohalike elanike vastuväiteid, kus tuuakse välja erinevad põhjused, miks kaevandamisloa andmisele vastu ollakse: „Saime Keskkonnaametilt kirja. Kirjas teavitati A talu omanikke plaanist võtta menetlusse X kruusakarjääri kaevandamise loa taotlus. Taotletav mäeeraldis X piirneb A talu krundiga.

Lubada kodukülla veel üks karjäär tekitab meis ärevust, masendust ja kurbust. Veel ühe karjääri lubamine kodukülla oleks kurnav nii külale kui külaelanikele. Me ei toeta üksmeelselt taas ühe karjääri rajamist. Meie piirkond on armastatud elu- ja puhkepaik. Planeeritava karjääri lähisteles jääb kümme talu, kus elavad vanurid ning kasvatame oma väikeseid lapsi. Lähimad krundid ainult paarisaja meetri kaugusel. Siinsed naabrid eelistavad oma elukvaliteeti säilitada: puhast loodust, linnulaulu ja vaikust. Tahame pakkuda seda ka oma lastele. Praegu on meil kõik see olemas. Aga kui tuleb rikastusvabrik, ei ole meil enam midagi, mille pärast me omal ajal otsustasime siia elama jääda.

1. Kaevandamine halvendab kindlasti põhjavee kvaliteeti ja kättesaadavust. Terves piirkonnas puudub ühisveevärk ja inimeste elud sõltuvad puhtalt põhjaveest. Võimalik on põhjaveetaseme alanemine, mis võib tähendada, et majapidamised jäävad ilma kaevuveeta. Isegi kui vesi kaevudes säilib, saab aga vaieldamatult mõjutatud selle kvaliteet. Meie piirkonnas on hetkel vee kogunemisega kaevudes niigi raskusi.

2. Maavõnked, mis võivad põhjustada hoonete aluspinnase liikumist ning hoonetesse pragude tekkimist, lagunemist. Aeg-ajalt on tunda ka vibratsioone. Meie vara, kuhu oleme teinud märkimisväärseid investeeringuid! Võimalik, et kinnistutel on ka kohustusi. Langeb kinnisvara väärtus! Kellele meeldiks väljavaade soetada kinnisvara karjääri ümbrusse? Keegi ei taha, et linnulaulu asemel on lakkamatu kolin ja müra, selline tegevus alandab piirkonna arengut ja väärtust.

3. Kaevandamisest tingitud ja tulenev tolmusaaste ja mürareostus. Aastaid on küla vahel sõitnud suured kruusaveoautod ning veod muutuvad veel sagedasemaks. Lisamärkusena: aeg- ajalt veetakse lahtistes autokastides kruusa ja -liivakoormaid, nii et see lendab mööda küla laiali. Samuti tekkiv aluseline tolm võib levida kilomeetrite kaugusele ning avaldada olulist mõju astmaatikutele, allergikutele, loomadele.

Praegusest toimivast kruusa- ja liivakarjäärist, mis jääb meie kodust linnulennult 1 km kaugusele, kostub tihti müra. Müratase võib ulatuda kuni 5 km kaugusele. Maatingimustes on suurim „müra“ loodus ise. Lindude laulu ja ritsikate sirinat ei saa võrrelda karjääris tekkiva müraga ja ei ole mõtet rääkida, et selle müraga ei ületata lubatud detsibelle.

4. Üks olulisi tegureid, miks inimesed on oma elukohaks valinud maakoha ning miks elab hulgaliselt loomi just siin, ongi tervis, puhtam elukeskkond, vähene saastatus. Kõik see mõjutab suures plaanis piirkonna loodust – karjääri ümbruses on väike mets, kus elab väga palju II ja III kategooria kaitsealuseid metsloomi, linde, taimi, kahepaikseid. Kardame, et nende populatsioon võib piirkonnast kaduda. Meie krunt ja lähiümbruses asuvad loodusladad pakuvad püsielupaika siin elavatele veekonnadele ning meie jaoks haruldastele harivesilikele.

See olukord on pannud mõtlema, miks me peame seda taluma? Oleme alati kaas-tundlikud ning seisame alati loomede ja taimede eest, aga kuidas on lugu inimestega, kes tahavad oma elukeskkonda/kodu kaitsta? Kui ühele poolele ehk arendajatele on kodu lihtsalt maja, mida saab teise maja ehk kodu vastu välja vahetada, siis teise poole ehk tavainimese jaoks on see emotsionaalse väärtusega koht, kus on tema mälestused ja ajalugu. Mitte üheski inimesi austavas ühiskonnas ei pea keegi kellegi teise ärihuvide pärast kannatama. Lihtne on arendajatel otsida kohti, kus kohaliku kogukonna vastuseis on väiksem, kui arendustegevusteks ei ole vajalikud just geoloogilised või hüdroloogilised aspektid jms. Karjääril puudub selle väiksuse tõttu riiklik tähtsus, see teenib otseselt vaid *X* ärihuve, äriettevõtte omanike majanduslikke eesmärke, mis ei saa ega tohi üles kaaluda kohalike ja ümberkaudsete elanike huve ja põhiseaduslikku õigust kodu ja omandi puutumatusele, tervise kaitsele, elu- ja looduskeskkonna säästmisele! Tahame elada ühiskonnas, kus hoolitakse inimestest ja austatakse nende põhiõigusi.

Inimesed kolivad maale just nimelt rahu ja vaikuse pärast. Olemasolevate karjääride tõttu (50 km raadiuses on piisavalt toimivaid karjääre) on meie arvates piirkonna keskkonnataluvus juba ületatud. Ümberlükkamatult avaldaks karjäär vahetut mõju inimeste tervisele (füüsilisele, vaimsele), heaolule, varale, kultuuripärandile ja keskkonnale tervikuna. Meie, noor ja kasvav pere, loodame et tegeletakse emotsionaalsete väärtustega. Meie ettepanek on mitte anda luba *X* mäeeraldisel kaevandustegevuse alustamiseks. Loodame siiralt, et asjad nii kaugale ei arene, et oma kodukohast ja vallast ei pea lahkuma noored pered, kes näevad oma tulevikku just siin.“

Mõnikord pöörduvad elanikud advokaadibüroo poole, kes neid esindaks ja otsiks võimalusi loa andmata jätmiseks. Kui piirinaaber on Transpordiamet või taotletav tegevus kattub maantee piiranguvööndiga, küsitakse arvamust ka neilt.

Näide 22. Transpordiamet, tutvunud esitatud dokumentidega taotletava Nurme II kruusakarjääri osas, mis piirneb osaliselt riigitee 20162 Vardi-Nurme teekaitsevööndiga ning kust maavara väljavedu kavandatakse mööda kohalikku 5040527 Soo teed riigiteele 20162, märgib ühes oma arvamuses järgmist: „Tulenevalt eeltoodust ning tuginedes EhS § 99 lg 3, LS § 7² ja Maanteede projekteerimismäärustele, esitab Transpordiamet Nurme II karjääri keskkonnaloa realiseerimisele järgmised nõuded:

1. Enne kaevandamistööde alustamist tuleb riigiteel 20162 materjalide väljaveoks kasutatav ristumiskoht km 5,72 rekonstrueerida, sest olemasolevate ristmike gabariidid ei vasta maavara väljaveoks sobilikele tingimustele. Transpordiamet väljastab EhS § 99 lõike 3 kohased täpsemad nõuded projekti koostamiseks ristumiskoha kinnistu omaniku taotluse alusel;
2. Maavara väljaveoks kasutatavad teed tuleb vähemalt 100 m ulatuses enne riigiteega ristumist viia tolmuva katte alla, sest vastavalt liikluseaduse § 7² Tee kasutamisele esitatavad nõuded, lg 1 on keelatud teed kahjustada ja risustada.

Palume esitatud nõuded Nurme II karjääri keskkonnaloale lisada vastavalt KeÜS § 53 lg 1 p 11 kohaste kõrvaltingimustena.“

Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse § 6 lõike 1 punkt 28 sätestab pealmaakaevandamise suuremal kui 25 hektari suurusel alal olulise keskkonnamõjuga tegevusena. Seaduse § 11 lõike 3 kohaselt algatatakse eelnimetatud tegevuse korral KMH selle vajadust põhjendamata, st KMH on kohustuslik. Sellisel juhul algatab KeA koheselt ehk menetlusse võtmise kirjaga ka KMH.

Näide 23. Taotletava liivakarjääri mäeeraldise pindala on 19,21 ha ja mäeeraldise teenindusmaa pindala 26,95 ha. Sellisel juhul tuleb kohe algatada KMH.

Näide 24. Taotletava liivakarjääri mäeeraldise pindala on 19,21 ha ja mäeeraldise teenindusmaa pindala on 24,95 ha. Sellisel juhul kohe KMH-d algatada ei saa, mis ei tähenda, et KeA seda ei kaaluks. KMH-d saab algatada keskkonnamõjude hindamise eelhindangu koostamisel. See dokument tuleb kaevandamisloa taotluse menetluse käigus alati luua.

Kuna eelhinnangu koostamine on ajamahukas tegevus, siis menetluslikult jõuab KeA eelhinnangu eelnõu kohalikku omavalitsusse pärast taotluse esitamist KOV-ile. Ehk siis KOV saab arvamust avaldada kaks korda – esimesel korral taotlusele ja teisel korral eelhinnangule. Juhul kui kohalik omavalitsus ei peaks loa andmisega nõustuma, on KeA-l juba loa andmisest keeldumise alus olemas ning kaob vajadus eelhinnangu saatmiseks.

Kaevandamisloa andmise või andmisest keeldumise otsus tehakse ühe aasta jooksul alates nõuetekohase taotluse saabumise hetkest. KMH ajaks kaevandamisloa menetlus peatub. KeA võib antud tähtaega pikendada, kui ilmnevad asjaolud, mis ei võimalda selle tähtaja jooksul loa andmise otsustamist.

KOV-i arvamus. KeA saadab kaevandamisloa taotluse kohe pärast menetlusse võtmist arvamuse saamiseks taotletava kaevandamiskoha asukoha kohaliku omavalitsuse üksusele, kes esitab oma arvamuse kirjalikult hiljemalt kahe kuu jooksul taotluse saamisest arvates. Arvamuse annab KOV-i volikogu, kes võib selle delegeerida oma valla- või linnavalitsusele. Sellisel juhul tuleb otsusega esitada ka vastav volitus. MaaPS määrab kohaliku omavalitsuse arvamuse andmise tähtjaks kaks kuud. HMS-i kohaselt võib haldusorgan enda määratud menetlustähtaegu oma algatusel pikendada, samas ei anna HMS võimalust muuta seadusest tulenevaid tähtaegasid, mistõttu kuni 2023. aastani arvestas KeA loa andmisel kohaliku omavalitsuse seisukohaga, mis oli tähtaja jooksul esitatud. Hiljem esitatud arvamus ei olnud loa menetlemisel KeA jaoks enam siduv. 2023. aasta kohtuotsus aga sätestas, et KOV võib oma keelduva otsuse anda terve menetlusaja jooksul ning see peab olema KeA jaoks siduv. Seega on menetluse praktika selles osas muutunud.

Omavalitsusest saabuv otsus võib olla nõustuv, tingimuslikult nõustuv või keelduv. Keelduva ja tingimusliku nõustumise otsuse puhul tuleb seda põhjendada, nõustuva otsuse puhul ei ole see vajalik. Reeglina ei sea ühelauseline nõustuv otsus tegevusele täiendavaid piiranguid.

Tingimusliku otsuse puhul peab KeA üldjuhul arvestama KOV-i tingimustega, sest mõne omavalitsuse esitatud punkti mitteametamine võrduks keelduva otsusega. Tavapärast on arvamus ehitatud üles selliselt, et nõustutakse vaid konkreetsetel juhtudel. KeA kaalub igal juhul kõiki KOV-i poolt esitatud tingimusi, kuid ei pruugi kõigi tingimuste rakendamisega nõus olla tulenevalt kehtivatest õigusaktidest või muudest kaalutlustest. KeA käitub kõrvaltingimuste seadmisel ja KOV-i keelduva otsuse korral samamoodi kui uuringuloo menetluses.

Näide 25. KOV tõi oma otsuses välja, et killustiku väljaveotena tuleb välistada X tee, kuna selle kandevõime ei kannata raskeliiklust, selle parameetrid ei sobi rasketranspordile, seda pole võimalik laiendada ning osa sellest läbib tiheasustusala. Teed ei ole võimalik kasutada karjääri teenindava transporditeena ei koormatud ega ka tühjade veokite puhul. Samas aga mööndi, et kavandatavat karjääri läbiva tee asukoht ja teekaitsevööndi laius vajavad lahendust.

Teise aspektina sooviti, et kaevandamise ajal tuleb kaevandamisest tekkivad järsud kaldad tarastada, vältimaks loomade ja inimeste kukkumist karjääri. Maardla asub metsade keskel ja tegemist on jahialaga, kus jahiaegadel liiguvad aktiivselt ulukid ja inimesed erinevates ilmastikuoludes ning sõltuvalt jahipidamise viisist nii valgel kui ka hämaral ajal.

Näide 26. Saue Vallavolikogu otsustas:

„1. Nõustuda Harku IV lubjakivikarjääri maavara kaevandamise muutmisega järgmistel tingimustel:

1.1 Sademetevaesel ajal kasutada niisutamist tolmu leviku tõkestamiseks tolmu tekkekohtades ja selle tootmismaalt väljalevikukohtades (sh piirdealadel ning purustussõlmes) ning väljaveoteede piirdealadel teostada regulaarne teede puhastamine vältimaks tolmu levikut väljaspool kaevandusala.

1.2 Märgistada üheselt arusaadavalt mäeeraldise piirialad ohutuse tagamiseks tsiviiliikluse kaitseks.

1.3 Lõhkamistöodel Harku karjäär 8 kinnistul (katastritunnusega 72701:001:0534) kasutada väiksemaid laenguid, et vähendada vibratsiooni mõju lähedal asuvatele elamutele ja ettevõtetele ning ettevõtte teavitab ümberkaudseid ettevõtteid ning Saue Vallavalitsust toimuvatest lõhkamistööst mõistliku aja jooksul ning esitab iga kuu edasise lõhkamistööst ajagraafiku. 1.4 Purustussõlme liigutamine Harku karjäär 4, 8, 9 ja 10 kinnistutele ei ole lubatud.

1.5 Väljavedu karjäärist toimub 1. ploki kaudu.

1.6 Aktsiaseltsil Harku Karjäär peab olema ette näidata kogu karjääri ala rekultiveerimisplaan tervikuna ning selle realiseerimisplaan enne uue loa väljastamist.

1.7 Püsivate vibratsiooni seireseadmete paigaldamine Saue valla munitsipaliseeritava Põldmäe tee 3b kinnistule Vatsla külas.“

Näide 27. KOV muutis oma otsust supluskohta ja rannaala kujundamise osas. Ettevõtte esitas kaevandamisloa taotluse, millega KOV tingimuslikult nõustus. Seejärel peeti läbirääkimisi ning KOV ja ettevõtte jõudsid tingimuste osas kompromissile. KeA saatis loa andmise eelnõu välja, mispeale KOV aga oma soove muutis. Ettevõtte ja KOV pidasid taaskord läbirääkimisi, mille käigus ettevõtte KOV-ile mitmeid lahendusi pakkus. Lõppkokkuvõttes KOV lahendustega ei nõustunud, nagu ka ettevõtte KOV-i viimase kompromissettepanekuga. Seega jäigi luba saamata.

Näide 28. Riigikontroll tõi oma auditis välja positiivse näite KOV-i ettepanekutega arvestamisest Männiku XIX liivakarjääri kaevandamisloa menetluses. KOV esitas ettepanekud liiva ja tolmu kandumise vältimiseks ümbruskonda ja avalikele teedele (nt karjäärist väljasõidule rattapesuvannide paigaldamine, teede niisutamine, karjääriteede mustkatte alla viimine). Kaevandaja nõustus KOV-i esitatud tingimustega ja KeA seadis need loa tingimustesse.

Kui võtta vaatluse alla KOV-ide otsused aastatest 2008–2021, siis 622 kaevandamisloa taotlusest 550 ehk 88% said KOV-ilt nõustuva ja 72 taotlust ehk 12% keelduva otsuse. 439 uuringuloa taotluse puhul oli nõusolekute arv 320 ehk 73% ja keeldumiste arv 119 ehk 27%. Maakonni keeldusid kaevandamislubadest enim Harju (14), Pärnu (14) ja Rapla maakond (10). Võrdlusena – uuringuloa taotlustest on enim keeldunud Harju (60), Tartu (15) ja Pärnu maakond (10). KOV-id on keeldunud kaevandamislubadest järgnevatel põhjustel:

- hirm keskkonnaprobleemide ja -häiringute ees (29 korral);
- taotluste ja olemasolevate lubade korrektsus, õigsus, detailsus ja aegumine (26);
- varustuskindlus on tagatud, lähedal on piisavalt karjääre ja välja on antud piisavalt kaevandamislube (26);
- vastuolu üldplaneeringu või arengukavadega, või toimuks taotletav tegevus muul viisil ebasobivas kohas (23);
- kohalikud elanikud on vastu (16);
- transpordiprobleemid (12);
- muu (10).

Kaevandamisloa taotlust ja selle kohta tehtava otsuse eelnõud ei tule KOV-ile arvamuse andmiseks saata iga väiksemagi muudatuse korral. Uut seisukohta tuleb KOV-ilt küsida vaid juhul, kui menetluse käigus on kavandatava tegevusega seotud asjaolud või tingimused oluliselt muutunud, mis võiks tingida kohaliku omavalitsuse organi poolt teistsuguse sisuga arvamuse andmise (Tartu Ringkonnakohtu 15.12.2016 otsus haldusajajas nr 3-14-52456/43, p 16).

Vabariigi Valitsuse otsus. Kui KeA on välja selgitanud riigi huvi, palub amet KliM-il pöörduda Vabariigi Valitsuse poole. Ajavahemikul 2018–2021 on valitsuse otsust kaevandamisloa taotluse kohta palutud viiel korral: Tõitoja liivakarjääri, Koigi dolokivikarjääri, Harku III, Sohlu kruusakarjääri ja Vangu liivakarjääri puhul, kusjuures viimase menetlusega ei pidanud Vabariigi Valitsus edasi minemagi, kuna KOV muutis oma keelduva otsuse nõustuvaks.

Avalik istung. Enne KOV-i otsust ja/või kaevandamisloa eelnõu koostamise järel võib toimuda avalik istung. Selleks peab ükskõik milline osapool (näiteks KOV või kohalikud elanikud) soovi avaldama. Tavaliselt toimub avalik istung kas mõnes kohalikus rahvamajas või suurema saaliga hoones, kuhu kõik huvilised ära mahuvad. Üldjuhul on avalikule istungile kutsutud taotleja, KeA, KOV, kohalikud elanikud, vajadusel ka eksperdid, teised ametiasutused jne. Avalikku istungit juhib tavaliselt korraldaja (nt KOV või KeA) ning see tuleb läbi viia nii, et kõik kohalolijad saavad ühtemoodi aru, mida arutatakse, kus objekt asub ning mis saab pärast istungit. Sõna tuleb anda kõigile osapooltele ning jätta võimalus küsimuste-vastuste vooruks. Mõnikord tulevad mängu emotsioonid ja avalik istung läheb väga tuliseks, kuna just seal peaks saama vastuseid ja leidma kompromisse. Avaliku arutelu tulemused reeglina protokollitakse.

Avalik istung on edukas, kui saavutatakse kompromiss. Mõnikord on seda võimatu leida, kui kumbki pool järeleandmisi ei tee. Kaevandajal oleks edaspidiste ebameeldivuste vältimiseks (nagu pidevad kaebused KeA-le) lihtsam kohaliku kogukonna mõistlikke soovetäita. Need võivad olla järgmised:

- Sissepääs karjääri viia küla keskelt veidi eemale, et vähendada liiklust majapidamiste vahetus läheduses. Märkus: Alati ei pruugi teist sissepääsuvõimalust olla, kuid need alternatiivid peaks kaevandaja läbi mõtlema ja teistele osapooltele lahti seletama.

- Tööaeg karjääris peaks olema esmaspäevast reedeni 8.00–17.00. See tähendab, et ka masinate nn soojapanek enne kaheksat ei ole lubatud. Laupäevast pühapäevani ja riigipühadel on töö keelatud. Märkus: Mitmed kaevandajad on vastu vaielnud kellaajalistele piirangutele, kuna nt mõne suurema tellimuse puhul ei pruugita seda suuta selle ajavahemiku jooksul täita. Lubadele on lisatud ka selliseid kõrvaltingimusi, et tööd on lubatud teha väljaspool märgitud kellaaega KOV-i ja kohaliku kogukonna nõusolekul. Sel juhul tuleb aga see tingimus detailselt lahti kirjutada, vältimaks edaspidist loa väärtõlgendamist.
- Juhul, kui loa kehtivuse ajal peaks ümbritsevate majapidamiste kaevudes veetase olulisel määral alanema või üldse kaduma, on ettevõttel kohustus neile majapidamistele rajada uued puurkaevud. Märkus: See tuleneb seadusest ja ei kuulu vaidlustamisele. Pigem võib tekkida raskusi tõendamisega, et vee kadumise on põhjustanud just kaevandamistegevus. Tihti on tegu sõna-sõna vastu olukorraga: kohaliku elaniku väitel on vee kadumine selgelt seotud karjääri rajamisega, seevastu kaevandaja sõnul oligi sellel aastal piirkonnas veetase madal ning karjäär vett välja ei juhi. Samuti võib kaevandaja kahtluse alla seada, kas elanikul üldse oli enne karjääri rajamist kaevus vesi. KeA soovib loa kõrvaltingimuseks panna, et enne kaevandamist fikseerida ümbruskonna kaevudes veetase ning vajadusel vee kvaliteet. See kaitseb nii elanikke kui kaevandajat. Oma kaevuvee kadumise tõendamine ning asendustarbevee leidmine on suur murekoht.

Loa andmine. KOV-i või Vabariigi Valitsuse nõustuva otsuse korral jätkab KeA kaevandamisloa menetlemist, koostades loa, korralduse ja KMH eelhinnangu eelnõud. Eelhinnangu eelnõu koostamisse kaasatakse vajadusel ka KeA teised valdkonnad. Vajadusel võib amet loa taotlejalt küsida täiendavat infot, nt eksperthinnangut, müra või peenosakeste lendumise modelleerimist vms. Kui eelhinnangu koostamise käigus tekib vajadus KMH algamiseks, siis seda ka tehakse.

Näide 29. KMH algatamine läbi eelhinnangu. Taotletava liivakarjääri mäeeraldise pindala on 21,41 ha ja mäeeraldise teenindusmaa pindala on 24,79 ha. Kaevandatav maavara on taotluse kohaselt ehitusliiv (aktiivne tarbevaru 452 tuh m³ ja kaevandatav varu 447 tuh m³). Luba taotletakse 15 aastaks. Läbi eelhinnangu jõudis KeA järeldusele, et kavandatava tegevusega kaasneb oluline keskkonnamõju, sest:

- ei ole teada planeeritava tegevuse mõju kaitsealustele liikidele (peamiselt kõrele ja kivisisalikule);
- ei ole teada kumulatiivsete mõjude (sh Rail Balticu trass, Kangru liiklussõlm, teised karjäärid, Männiku harjutusväli) ulatus kaitsealustele liikidele.

Lähtudes sellest oli KMH vajalik loa andjale eelnimetatud oluliste keskkonnamõjude väljaselgitamiseks ning kavandatavaks tegevuseks sobivaima lahendusvariandi valikuks, millega on võimalik vältida või vähendada ebasoodsat mõju keskkonnale.

Kaevandamisloa osas tehtava otsuse eelnõu valmimisest, selle avalikustamisest ja hiljem ka loa otsusest teavitab KeA avalikkust Ametlikes Teadaannetes. Samuti saadetakse eelnõu loa taotlejale ja teistele menetlusosalistele tutvumiseks ning ettepanekute esitamiseks. Kui vastuväiteid ei esitata või need saavad vastused, annab KeA loa välja.

Kaevandamisloa andmise otsust on võimalik vaidlustada 30 päeva jooksul teatavaks tegemisest, esitades vaide haldusakti andjale haldusmenetluse seaduses sätestatud korras või kaebuse halduskohtule halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.

Kõrvaltingimused. Haldusmenetluses võib isiku põhiõigusi ja -vabadusi ning tema muid subjektiivseid õigusi piirata ainult seaduse alusel. Haldusmenetluse üksikasjad võib haldusorgan määrata kaalutusõiguse alusel. Kaalutusõiguse tuleb teostada kooskõlas volituste piiride, kaalutusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning kaaludes põhjendatud huve. Haldusaktile võib kehtestada kõrvaltingimuse seaduses või määruses sätestatud juhul või siis, kui kõrvaltingimusega tuleks haldusakt jätta välja andmata. Kaevandamisloale kantakse kõrvaltingimused, mis seatakse maapõue kaitse ja maavara ratsionaalse kasutamise tagamiseks ning inimese tervisele, varale ja keskkonnale kaevandamisest ning kaevandamisjäätmete käitlemisest tuleneva kahjuliku mõju vähendamiseks, ja vajadusel muud täiendavad nõuded. Kaevandamisloaga reguleeritakse vaid mäeeraldisel ja selle teenindusmaal läbiviidavaid tegevusi ning nähakse ette leevendusmeetmed otseselt kaevandamisega tulenevatele keskkonnamõjudele.

Ehitusseadustikust tulenevalt on teede korrashoiu kohustus maatüki omanikul. Majandus- ja taristuministri 14.07.2015 määruse nr 92 „Tee seisundinõuded“ § 2 lg 1 sätestab, et seisundinõuete täitmine on kohustuslik kõigile määruse reguleerimisalasse jäävate teede omanikele või omaniku ülesandeid täitvatele isikutele. Teel asuvate rajatiste ja tehnovõrkude seisundinõuete täitmise eest vastutab nende omanik.

Näide 30. Koigi tee nr 6690176 ja Endla tee nr 6690764 on avalikult kasutatavad teed, millel täidab omaniku ülesandeid Rapla Vallavalitsus, kelle kohustuseks on heakorraeeskirja §- 6 lg 2 kohaselt muuhulgas tagada heakorratööd kõigil valla omandis olevatel teedel (p 3); teede, tänavate ja avalike kohtade libeduse- ja lumetõrje (p 4); valla sadeveekraavide ja truupide puhastamine (p 6).

Põhiseadus sätestab, et kohalikul omavalitsusel on seaduse alusel õigus kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse kohaselt on koormis kohustus, mis seaduse alusel kehtestatakse volikogu määrusega füüsilistele või juriidilistele isikutele kohustuslike tööde tegemiseks valla või linna territooriumil kehtestatud heakorraeeskirjade täitmiseks. Koormise võib kehtestada füüsilistele või juriidilistele isikutele nende omandis või valduses oleva kinnistu või muu nende kasutuses oleva territooriumi ning sellega vahetult piirneva üldkasutatava territooriumi heakorra tagamiseks.

Keskkonnaloaga ei saa üldjuhul reguleerida mäeeraldisest ja selle teenindusmaast väljaspool toimuvat. Näiteks ei saa seada nõudeid karjääri ja maantee vahelise tee kasutamisele isegi siis, kui kallurid teed kasutavad. Vajadusel lisab KeA loale kõrvaltingimuse: „Transpordiks tarvitatava tee kasutamine tuleb X Vallavalitsusega enne mäetöödega alustamist kooskõlastada.“

Keskkonnamõtjude vähendamiseks saab küll loale kanda mitmeid tingimusi, aga ka kaevandaja ise võiks lisategevusi planeerida. Üheks suuremaks murekohaks on tihti transpordiga tekkiv „tolm“, mille leviku vähendamiseks ja leevendamiseks on mitmeid võimalusi:

- kruusakattega teede niisutamine;
- kruusakattega teede töötlemine kloriidiga;
- väljaveotee katmine kõvakattega;
- kallurautode rataste pesu;
- koormate katmine;
- sõidukiiruse vähendamine.

Kaevandamisloa omajale kehtivad kõik asjakohased õigusaktides (nt MaaPS, KeÜS, AÕKS, VeeS, JääTS, LKS) sätestatud nõuded, mistõttu juba õiguaktides reguleeritud ei ole loal täiendavate tingimuste osas tarvidust dubleerida. Dubleerimine toimub vaid erandolukorras ja eesmärgiga mõnele olulisele punktile tähelepanu pöörata.

Kõrvaltingimusi võivad esitada KOV, riigivaravalitseja, erinevad ministeeriumid ning ametid, kohalikud elanikud jt. Samuti võivad need tekkida keskkonnamõtjude hindamise eelhinnangu koostamise käigus või tuleneda KMH-st. Loale seatakse need kaalutusotsusega.

Näide 31. Kaevandamislubadele kantud kõrvaltingimused:

- „Seadmete või masinate tankimine ja remont võib toimuda ainult selleks ettenähtud teenindusplatsil. Karjääris peab olema tagatud võimekus õli ja naftaproduktide lekkimisel tekkiva reostuse likvideerimiseks.“
- „Karjääri planeeritav tööaeg on tööpäeviti ajavahemikul 7.00–19.00. Vastavasisuliste kokkulepete saavutamisel kohalike elanikega on võimalik ka planeeritud tööaja pikendamine. Nädalavahetusel ega riigipühadel tööd ei toimu.“
- „Metsa langetada vastavalt kaevandatavale alale järk-järgult. Taotletaval mäeeraldisel tuleb põhjapoolsel lahustükil ettevalmistustööd, kaevandamist ning kaevandatud alade korrastamist teostada etapiviisiliselt, alustades lahustüki põhjapoolsest osast. Metsa on lubatud langetada vastavalt keskkonnaloas sätestatud tingimustele järk-järgult, mis aitab vähendada tuulemurru riski külgnelatel aladel ning väldib suure maa-ala korraga lagedaks raiumist, toetades seeläbi rohevõrgustiku toimimist.“
- „Mäeeraldiselt eemaldatavast katendimaterjalist müratõkkevallid tuleb rajada tootmisterritooriumi põhja-, ida- ja lõunapiiridele lähimate majapidamiste suundadel selliselt, et need täidaksid müra- ja tolmutõkke funktsiooni ning vähendaksid tuulemurru ohtu külgnelatetsades.“
- „Taotletavalt mäeeraldiselt kaevandatava kruusa purustamist tuleb teha lõunapoolse lahustüki keskosas ning ainult päeval ajal.“
- „Veetaset tuleb seirata vähemalt neli korda aastas (üks kord kvartalis) või paigaldada seireks automaatsed veetasememõõtjad Metsatuka (katastritunnus X), Kuusiku (katastritunnus X), Paju (katastritunnus X) ja Saadu (katastritunnus X) salvkaevudesse. Juhul kui kohalikelt elanikelt laekub kaebuseid, tuleb teostada kontrollseiret vastavalt kaebuse spetsiifikale.“

- „Kaevandamise ja vedude perioodil tuleb kuival ajal, kui ööpäeva keskmine välis-temperatuur on üle +5 °C, niisutada sõelutavat või purustatavat tooret, karjääriseseid teid ning platse.“
- „Läbi viia mürataseme ja peenosakeste (PM10) kontsentratsiooni mõõtmine mäe-eraldis teenindusmaa piiril. Mõõtmised tuleb läbi viia akrediteeritud mõõtja poolt kuival perioodil (aprillist septembrini) ning heiteallikast allatuult kaks korda aastas. Juhul, kui ümbritsevatelt majapidamistelt laekub põhjendatud kaebusi mürataseme või tolmu osas, tuleb teostada kontrollmõõtmised. Kaebuste objektiivseks kontrolli-miseks on vajalik, et mõõtmiste ajal töötaks karjäär tavapärasel viisil ning kaebuste esitamise ajal sarnastel tingimustel.“

Loa andmisest keeldumise alused. Eelpool oli mainitud vaid ühte kaevandamisloa andmisest keeldumise alust (KOV-i keeldumine). Keeldumise aluseid võib siiski rohkem olla:

Loodus/keskkond:

- Taotletava loa alusel tehtavad tööd võivad oluliselt ebasoodsalt mõjutada kaitstavat loodusobjekti ja seda ebasoodsat mõju ei saa muul viisil vältida kui loa andmisest keeldumisega;
- taotletava kaevandamisloa alusel tehtavad tööd võivad oluliselt ebasoodsalt mõjutada loodusobjekti, mille kaitse alla võtmise menetlus on kohaselt algatatud, ja seda ebasoodsat mõju ei saa muul viisil vältida kui loa andmisest keeldumisega;
- tegevusega kaasneb keskkonnoaht, mida ei ole võimalik vältida, välja arvatud juhul, kui huvi keskkonnaloa andmiseks on ülekaalukas ja tegevusel puudub mõistlik alternatiiv ning on võetud kasutusele kõik ohu vähendamise meetmed.

Muinsuskaitse/riigikaitse:

- Taotletava loa alusel tehtavad tööd võivad oluliselt ebasoodsalt mõjutada kultuuri-väärtusega asja, mis on võetud muinsuskaitseaduse alusel ajutise kaitse alla, ja seda ebasoodsat mõju ei saa muul viisil vältida kui loa andmisest keeldumisega;
- mäeeraldis või selle teenindusmaa asub kinnismälestisel, muinsuskaitsealal või selle kaitsevööndis ja kaevandamine võib ohustada kinnismälestist või muinsuskaitseala või nende säilimist neile ainuomases keskkonnas;
- mäeeraldis või selle teenindusmaa asub riigikaitsealal või selle piiranguvööndis ja kaevandamine võib ohustada riigikaitsealal või riigikaitsealale ehitisele määratud või kavandatud ülesannete täitmist või riigikaitsealal ehitise töövõimet.

Valeandmed/karistused:

- Taotluses on esitatud olulise tähtsusega valeandmeid või keskkonnaloa taotlejale on viimase nelja kuu jooksul keeldunud sama tegevuse jaoks luba andmast valeandmete esitamise tõttu;

- taotlejale on määratud rohkem kui üks karistus kuriteo või väärteo eest kaevandamise või kaevandamisjäätmete käitlemise valdkonnas ja nende andmed ei ole karistusregistrist kustutatud;
- keskkonnaloa taotlust ei ole esitanud isik, kes taotlusest nähtuvalt loaga lubataval tegevusalal tegutseb;
- kavandatav tegevus ei vasta õigusaktidega sätestatud nõuetele.

Varu/vara ja selle kasutamine:

- Turba kaevandamiseks kõikidele turba kaevandamise lubadele kantud kaevandamise maksimaalsete aastamäärade summa ületab või ületaks selle loa andmise korral kehtestatud turba kaevandamise aastamäära. Loa andmisega kaasneks kõikidele turba kaevandamise lubadele kantud kaevandamise maksimaalsete aastamäärade summa ületamine;
- 90 päeva jooksul põlevkivi kaevandamise loa taotluse esitamisest ei ole selle loa taotlejale määratud põlevkivi kaevandamise aastamäära osa;
- mäeeraldises piiridesse jääva kaevandatava maavara kogus on suurem, kui taotluses märgitud kaevandamise keskmist aastamäära või kaevandamise maksimaalset aastamäära aluseks võttes loa kehtivusajal seda maavara kaevandada suudetakse;
- luba taotletakse selliselt, et mäeeraldisest jääb välja osa maavarast, mille hilisem iseseisev kasutamine ei ole majanduslikult põhjendatud, ja selle maavara osa mäeeraldisest väljajätmine ei tulene seadusest ega ole vajalik vara või keskkonna kaitseks;
- kaevandamise mõjupiirkonnas ei ole kavandatud teise loa alusel kaevandamisele mittekuuluva maavara kasutuskõlblikuna säilitamine;
- tegevuses ei rakendata parimat võimalikku tehnikat, kui selle rakendamise nõue on sätestatud õigusaktiga;
- kavandatava tegevuse käigus kasutatakse loodusvarasid ebaotstarbekalt või põhjustatakse loodusvarade seisundi olulist halvenemist, arvestades taastuva ja taastumatu loodusvara säästva kasutamise põhimõtet.

Huvi puudus:

- Kaevandamine on vastuolus riigi huviga;
- kohaliku omavalitsuse üksus ei ole nõus kaevandamisloa andmisega.

Muud:

- Loa alusel kavandatava tegevusega kaasnevate heidete lisandumisel oleks keskkonna kvaliteedi piirväärtus ületatud. Erandina võib keskkonnaloa anda juhul, kui keskkonna kvaliteedi piirväärtus ületatakse, kuid üksnes kuni kuue kuu vältel ning huvi loa andmiseks kaalub üles keskkonnariski;
- loa alusel kavandatava tegevusega kaasnevate heidete lisandumisel tooks tekkiv keskkonnahäiring kaasa vajaduse keskkonnakvaliteedi piirväärtuse järgimiseks edaspidi keelduda keskkonnaloa väljastamisest teisele isikule ning avalik huvi

- keskkonnahäiringu vältimiseks mitte anda taotletud luba on kaalukam kui huvi taotletava keskkonnaloa andmiseks;
- taotletava loa alusel tehtavad tööd piiraksid oluliselt varem antud kaevandamisloast tulenevate õiguste või kohustuste teostamist;
 - kaevandatud maad ei ole võimalik mõistlike kulutustega kasutamiskõlblikuks korrastada.
 - mäeeraldis või selle teenindusmaa asub elamule lähemal kui 100 meetrit, välja arvatud seaduses määratud isiku nõusolekul. Seda punkti ei kohaldata allmaakaevandamise korral mäeeraldise alale ja kaevandamisloa muutmise taotlusele, mida ei menetleta avatud menetluses.

3.4 KAEVANDAMISLOA MUUTMINE

Kaevandamisluba antakse turba, lubja-, dolo- ja põlevkivi kaevandamiseks kuni 30 aastaks. Liiva, kruusa, järvelubja, järvemuda ja meremuda kaevandamise luba antakse kuni 15 aastaks. Nagu näha, on loa kehtivusaeg niivõrd pikk, et selle käigus võib tekkida vajadus luba muuta. Kaevandamisluba muudetakse, kui esineb vähemalt üks järgmistest põhjustest:

- muutuvad loa omaja nimi ja isikukood või registrikood, loa omaja aadress ja kontaktandmed;
- seire tulemusel või muul viisil selgub, et keskkonnaloaga lubatud tegevusega kaasneb keskkonnoaht või oluline keskkonnahäiring ning huvi keskkonnaloa muutmata jätmiseks ei ole ülekaalukas;
- keskkonnaloa andjal oleks olnud õigus jätta keskkonnoaluba välja andmata hiljem muutunud asjaolude, sealhulgas parima võimaliku tehnika arengu, kui selle kasutamine on õigusaktiga nõutav, või keskkonnariski suuruse muutmise tõttu või hiljem muutunud õigusnormi alusel ning keskkonnaloa muutmist õigustab keskkonna ulatuslikuma kaitse vajadus või muu huvi, mis kaalub üles isiku usalduse, et keskkonnoaluba jääb kehtima;
- õnnetuse vältimiseks tuleb kasutada kaevandamisloaga määramata abinõusid;
- kaevandamisjäätmekava muutmise või uue jäätmekava esitamise tõttu on vaja muuta loale märgitud nõudeid;
- maavarade registris on kande tegemise otsustaja, vastutava töötleja või volitatud töötleja otsusega muudetud selle maavara andmeid, mille kaevandamiseks on luba antud;
- vaja on muuta kaevandamisloale kantud kaevandatud maa kasutamise otstarvet ning loa omaja esitab loa andjale maaomaniku ja kohaliku omavalitsuse üksuse nõusoleku kaevandamisloal kaevandatud maa kasutamise otstarbe muutmiseks;
- kaevandamisloa omaja taotleb pärast kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamist mäeeraldise või teenindusmaa pindala vähendamist;

- pealmaakaevandamisel terviku jätmine on kaevandamisloa kehtivusaja jooksul muutunud ebavajalikuks ja tervikus olevat varu soovitakse kaevandada ning loa omaja esitab loa andjale maaomaniku nõusoleku;
- ilmneb, et luba oli selle andmise ajal õigusvastane;
- varem aluseks olnud ja kehtivuse kaotanud õigusnorm;
- muutub loa omaja keskkonnaloa alusel toimuv tegevus, kasutatav tehnoloogia või muutuvad seadmed.
- loa omaja taotleb:
 - mäeeraldise laiendamist;
 - kaevandamisloa kehtivusaja pikendamist;
 - kaevandamislubade liitmist;
 - maksimaalse aastamäära muutmist või
 - on esitanud selleks muu põhjendatud taotluse.

Turunõudlus võib muutuda ja seega võib tekkida olukord, kus avatud karjäär ei suuda enam maavara turustada, mistõttu tekib vajadus luba pikendada. Selleks esitab taotleja vastavasisulise taotluse ja KeA pikendab taotluse alusel loa kehtivust aja võrra, mis on vajalik maavara ammendamiseks, kuid mitte rohkem kui 15 aastat liiva, kruusa, järvelubja, järvemuda ja meremuda puhul ning 30 aastat teiste maavarade puhul. Turba ja põlevkivi kaevandamise lubade kehtivust võib pikendada kuni 30 aasta kaupa, kuni kaevandatava maavara ammendamiseni. Kaevandamisloa kehtivusaja pikendamise võib otsustada avatud menetluseta, kui pikendamist taotletakse kuni kaheks aastaks korrastamistöõde lõpetamiseks ning kaevandatavad ja kaevandamisväärsed maavaravarud on täielikult ammendunud.

Näide 32. Ettevõtte taotleb liivakarjääri keskkonnaloa kehtivusaja pikendamist ja varude ning piiride korrigeerimist. Praeguse keskkonnaloa kehtivusaja jooksul ei ole võimalik kaevandatavat maavara liivakarjääri piires täielikult ammendada. Kaevandamisega jätkamine liivakarjääri mäeeraldisel liivamaardla aktiivse tarbevaru ploki ulatuses tagab maavara majanduslikult otstarbeka ja keskkonnasäästliku kasutamise ning võimaldab ala korrastada keskkonnaloa kehtivusaja jooksul.

Kohalikud elanikud ei ole tihtipeale nõus kaevandamisloa pikendamisega. Kui karjäär on piirkonnas olnud juba 15 või 30 aastat ja luba pikendatakse samavõrra ning ettevõtte pole astunud samme korrastamise suunas, tekib elanikel lootusetuse tunne. See on ka mõistetav, eriti kui elanikud on teinud oma kinnisvarasse investeeringuid ja kulutusi arvestusega, et aastaks X saab luba läbi. Välja on toodud ka seda, et loa pikendamisega kaasneb kohalike elanike kinnisvara väärtuse langus, mille hüvitamist ei ole aga kuskil kavandatud, sest kinnisvara-väärtuse muutust kaevandamisloa menetluse käigus ei hinnata. Välja on toodud ka seda, et karjääri tegevusest tulenevalt ei saa tegeleda vabalt valitud ettevõtlusega, nt pakkuda majutus-

teenust karjäärast tuleneva müra ja tolmu tõttu – „maale tullakse esmajoones rahu ja vaikust otsima, mitte veoautode ja purustite mürast osa saama“.

Üldjuhul toimub kaevandamisloa muutmine avatud menetlusega, seda isegi siis, kui toimub vaid kõrvaltingimuse muutmine. Siiski on võimalik luba muuta ka avatud menetluseta, kui:

- keskkonnaloa muutmine ei mõjuta keskkonnariski suurust, keskkonnaloa muutmisel ei toimu KMH-d ning puudub muu oluline avalik huvi avatud menetluse läbiviimiseks;
- menetluse kiirem läbiviimine on vajalik keskkonnaohu vältimiseks;
- muudetakse loa omaja nime, isikukoodi, registrikoodi, aadress ja/või kontaktandmeid;
- keskkonnaregistris on kande tegemise otsustaja, vastutava töötleja või volitatud töötleja otsusega muudetud selle maavara andmeid, mille kaevandamiseks on luba antud;
- kaevandamisloa omaja taotleb pärast kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamist mäeeraldise pindala vähendamist;
- lubade liitmisel ei tehta loa tingimustes muid muudatusi kui lubade liitmisest tulenev muudatus maavara koguses, mäeeraldise ja selle teenindusmaa pindalas ning kaevandamise keskmises aastamääras, ja lubade liitmise tulemusena antava uue loa kehtivusajaks on kõige lühema kehtivusajaga liidetava loa kehtivusaeg;
- on vaja muuta kaevandamisloale kantud kaevandatud maa kasutamise otstarvet ning loa omaja esitab loa andjale maaomaniku ja kohaliku omavalitsuse üksuse nõusoleku kaevandamisloal kaevandatud maa kasutamise otstarbe muutmiseks;
- pealmaakaevandamisel terviku jätmine on kaevandamisloa kehtivusaja jooksul muutunud ebavajalikuks ja tervikus olevat varu soovitakse kaevandada ning loa omaja esitab loa andjale maaomaniku nõusoleku.
- pikendamist taotletakse kuni kaheks aastaks korrastamistööde lõpetamiseks ning kaevandatavad ja kaevandamisväärsed maavaravarud on täielikult ammendunud.

4 KESKKONNALOA TAOTLEMINE JA MENETLEMINE (II)

4.1 PÕHIMÕISTED

Keskkonnalubade menetlemisel kasutatakse KeÜS-i, määrust „Keskkonnanaloga taotlusele esitatavad täpsustavad nõuded ja loa andmise kord ning keskkonnanaloga taotluse ja loa andme-koosseis“ ning eriseadusi. Antud juhul vaatame eriseadusena maapõueseadust, jäätmeseadust, veeseadust ja atmosfääriõhu kaitse seadust. Kui eelnevalt olid kasutusel vaid maapõuega seotud mõisted nagu karjäär ja mäeeraldis, siis nüüd peame rakendama ka teiste valdkondade termineid.

Tabel 2. Kaevandamisload (keskkonnanaloga) võivad koosneda erinevate valdkondade osadest.

Kehtivad keskkonnanaloga (maapõue valdkonnas; 2025. a)			829
M	699	M, V, J	2
M, V	77	M, V, A	6
M, J	22	M, A, J	4
M, A	3	M, V, A, J	16

*M – maavara kaevandamise osa, J – jäätmete osa, V – vee osa, A – välisõhu osa

Käitis on paikne või liikuv tehniline üksus, milles toimub tootmistegevus või tootmisega võrdsustatav, tootmisega otseselt liituv ja sellega tehnilist seost omav tegevus, millega kaasneb saastamine või saastatus. Isik, kes kavandab käitise püstitamist, peab selle asukoha valikul lähtuma eesmärgist vähendada võimalikult suures ulatuses keskkonnanahäiringuid, eelkõige arvestades ala tundlikkust kavandatava tegevuse suhtes, kaugust elamupiirkonnast ning senist ja võimalikku sihtotstarvet. **Käitaja** on isik, kes käitab või valdab käitist, kontrollib selle tööd ja vastutab käitise tehnilise toimimise eest. Käitaja peab käitise tegevuse lõpetamisel ja selle järel tagama, et ei teki olulisi keskkonnanahäiringuid.

Heide on õhku, vette või pinnasesse otseselt või kaudselt väljutatav aine, organism, energia, kiirgus, vibratsioon, soojus, valgus, lõhn või müra. **Heite piirväärtus** on heidet iseloomustava näitaja suhtes väljendatud heite mass, hulk, kontsentratsioon või tase, mida kindlaksmääratud ajavahemikus või ajavahemikes ei tohi ületada või mille piiresse tuleb jääda. **Keskkonna kvaliteedi piirväärtus** on keskkonna keemilisele, füüsikalisele või bioloogilisele näitajale kehtestatud piirväärtus, mida ei tohi inimese tervise ja keskkonna kaitsmise huvides ületada.

Saastamine on heite väljutamine nii, et see põhjustab keskkonnaohtu või keskkonnariski. **Saastatus** on saastamisest põhjustatud oluline ebasoodne muutus õhu, vee või pinnase kvaliteedis.

4.2 TEGEVUSED, MIDA SOOVITAKSE KESKKONNALOA ALUSEL LÄBI VIIA

Kui 3. peatükis vaadeldi olukordi, kus toimus ainult maavara kaevandamine, siis käesolevas peatükis neid, mille korral tuleb taotleda keskkonnaluba ka jäätmete tekitamiseks, vee erikasutuseks ja paiksest heiteallikast saasteainete välisõhku viimiseks. Mõningaid selliseid tegevusi (loetelu pole lõplik):

Lubja- ja dolokivi kaevandamine. 3. peatükis lubja- ja dolokivi kaevandamisel kirjeldatakse kehtib ning siinkohal seda ei korda. Lubja- või dolokivikarjääris võib planeerida järgmisi tegevusi: metsa raadamine ja kändude juurimine, mulla ja katendi eemaldamine ning ladustamine mäeeraldise teenindusmaal, veeärastussüsteemi rajamine, maavara kaevandamine puur-lõhketöödega, kaevise töötlemine purustus-sorteerimissõlmes, toodangu väljavedu tellijatele ning maavara kaevandamisega muudetud maa korrastamine. Purustamine ja sõelumine võib toimuda mobiilsete masinatega, kuid suuremates karjäärides on kasutusel statsionaarsed purustuskompleksid. Need on suurema tootlikkuse, aga ka suuremate häiringutega.

Lubja- ja dolokivi kaevandamisel on jäätmed üldjuhul ettevalmistustööde käigus tekkinud katend ja purustamise-sõelumise käigus tekkinud sõelmed. **Sõelmed** on peeneteraline purustatud kivimaterjal, mis tekib killustiku tootmise kõrvalproduktina.

Heiteallikateks on näiteks puurtööd, purustus-sorteerimissõlm, diiseldiiselaator jms. Need häiringud võivad ajaliselt kattuda, millisel juhul tuleb arvestada nende koosmõju. Lisaks on heiteallikaks lõhketööd, mille läbiviimise ajal võivad karjääris teised tegevused peatatud olla. Sellisel juhul koosmõju teiste käitise heiteallikatega ei esine. Heiteallikad tekitavad ka märkimisväärselt müra. Karjääriastangud koos katendivallidega toimivad müra isoleerivate tõketena, mis aitavad vähendada selle levikut väljapoole tootmisterritooriumi piire. Purustus-sorteerimissõlm kui suurim müraallikas tuleks müra leviku lokaliseerimiseks võimalusel paigutada karjääri põhja.

Kui maavara kaevandatakse allpool veetasel, tuleb vett ära juhtida. Üldjuhul juhitakse liigvett karjäärist settebasseini läbi kuivenduskraavide. Pärast vee setitamist juhitakse see mõnda veekogusse.

Turba kaevandamine. Kuna turvas paikneb liigniiskes keskkonnas, tuleb esmalt rajada piirde- ja kogumiskraavid, väljakutele drenid jms. Vesi juhitakse läbi kogumiskraavide näiteks ojja või jõkke. Turbatootmise käigus suureneb turbatootmisalalt ärajuhitavas vees heljumi-, fosfori- ja lämmastikisisaldus. Heljum satub pinnaveekogusse turbatootmisel levivate peenosakeste (rahvakeeli tolmu) kaudu. Lisaks suureneb pinnavees fosfori- ja lämmastikisisaldus, mis on tingitud turba kuivendamise ajal tekkivatest füüsikalise-keemilistest protsessidest turbas. Puhastamata kuivendusveed võivad põhjustada veekogude eutrofeerumist, hägusust, veekogu põhjaummistusi ning muutusi veeloomade koosluses. Turbatootmisaladelt ärajuhitava kuivendusveega kaasneva mõju suurus on sõltuv turbatootmisala suurusest ning selle suhtest valgala pindalasse, vastuvõtva veekogu veekvaliteedist, piirkonna üldisest kuivendus-olukorrast, turbakihi paksusest, sootüübist ja kaevandamise sügavusest. Lisaks mõjutab pinnaveekvaliteeti heljumi osas settebasseini puhastusefektiivsus. Eesvool, kuhu vett juhitakse, võib juba mõjutatud olla metsakuivenduse, põllumajanduse või hajaasustuse poolt.

Turvast võib kaevandada erinevalt, sõltuvalt maavara kasutamise otstarbest. Näiteks võib kasutada plokkturba lõikamist või freesimist. Plokkturvast kaevandatakse ekskavaatoriga, mille poomi külge on kopa asemel kinnitatud spetsiaalne plokilõikamise agregaat. Plokke

lõigatakse kihthaaval ning olenevalt veetaseme kõrgusest lõigatakse ühe käiguga mitu kihti. Plokid jäetakse kuivama ning seejärel teisaldatakse.

Keerulisem on turbakaevandamine freesmeetodil. Turba freesimine toimub aktiiv- ja passiivfreesiga kihtide kaupa, mis jäetakse väljakutele kuivama. Turbalasundi freesimissügavus sõltub peamiselt kuivatamistingimustest ning freesitava kihi kvaliteedist. Seejärel pööratakse lahtifreesitud turbakiht selle kuivamise kiirendamiseks ümber, ja see toimub 1–2 korda ühe tootmistsükli jooksul. Pööramisega kuivatatakse turvas üldjuhul 40% niiskuseni. Kuivanud turvas vallitatakse ja laetakse konveiersüsteemiga transpordivahendile, millega see viiakse kas tehasesse või aunatusalale. Aunade kõrgus oleneb kasutatavast tehnoloogiast, turbaliigist ja turbahooaja kestusest. Pärast kogutud turba aunatamist toimub turba laadimine ekskavaatoriga veoautodele ning väljavedu tarbijateni. Freesturba tootmisel loetakse keskmiseks tootmisperioodiks ajavahemikku mai keskelt kuni augusti lõpuni.

Maavara kaevandamisel ja veol eralduvad heitgaasid üldjuhul hajuvad õhus, mistõttu nendes esinevate saastekomponentide sisaldus ei tohiks ületada lubatud piirväärtusi. Põhiline osa „turbatolmust“ tekib turba tootmisel – selle freesimisel, kogumisel, laadimisel ja transpordil. Õhusaaste levik sõltub eelkõige valdavatest tuulesuundadest antud alal. Häiriv mõju võib olla pikema kuivaperioodi ja tugeva tuule korral. Kui tootmisala on ümbritsetud metsa ja võsaga, vähendab see tolmu levikut. Lisaks võivad sademetevaesel perioodil peenosakesi (tolmu) tekitada toodangu väljaveoks kasutatavad kruusakattega teed. Leevendusmeetmena tuleks teid niisutada ning veoautode kastid katta koormakattega.

Turba kaevandamisel tekkiv müra on üsna sarnane põlluharimisel kasutatavate masinate müraga. Tööprotsessidest kõige mürarikkam on maapinna profileerimine. Turbatootmisel ühel tootmisväljakul tavaliselt mitut erinevat tööprotsessi korraga ei toimu. Samuti on tootmisväljakute mõõtmed piisavalt suured, et eri piirkondades töötavad masinad reeglina lähestikku ei satu. Seega on müra seisukohast erinevate masinate koosmõju minimaalne.

Põlevkivi kaevandamine. Põlevkivi kaevandatakse Eestis nii karjäärides kui kaevandustes. Põlevkivikarjääride töö sarnaneb lubja- ja dolokivikarjääride omale. Peamine erinevus on kohati paksem katend, mille eemaldamisele kulub rohkem aega ning kasutatakse võimsamaid masinaid, näiteks draglainekskavaatoreid.

Põlevkivi saab kaevandustes väljata kamberkaevandamisega, kasutades puur-lõhketöid või lühieekombaini, ja lankkaevandamisega, kasutades pikaekombaini. Eestis on käesoleval ajal kasutusel vaid puur-lõhketöödega kamberkaevandamine, mille käigus tekib kambrite süsteem. Kaevanduse lae ja maapinna ülalhoidmiseks jäetakse kasulikus kihis alles tugitervikud, aga rajada saab ka tehistervikuid. Tugitervikud projekteeritakse nii väikeseks, et tööohutus oleks tagatud, aga maavarakadu minimaalne. Suuremad hoidetervikud jäetakse teede, hoonete ja suurobjektide alla ning need peavad olema eluaegsed ja purunemiskindlad.

Kui kasutatakse puur-lõhketöödega kamberkaevandamist, on tegu tsüklilise kaevandamisega. Esmalt toimub tööees horisontaalsete lõhkeaukude puurimine. Kui karjääris on mitu vaba pinda, siis kaevanduses vaid üks, mistõttu kasutatakse lõhkamise tõhustamiseks täiendavat vaba pinda ehk algmurret, kuhu mäemass paiskub välja lõhkamise järel. Vabaks pinnaks võib olla ka soonuriga lõigatud soon või algmurdeaugud, mis on suurema läbimõõduga kui seinapuuritavad lõhkeaugud. Lõhkelaengutesse pumbatakse vedelaid tahkestuvaid lõhkeaineid, mis tuuakse kohale spetsiaalsete lõhkeaineautodega. Kaevanduses kasutatakse ka padrun- ja

pulbrilisi lõhkeaineid. Tööesi lõhatakse ning pärast algmurdelaengute plahvatamist ka raima-laengud, millega kasulik kiht kobestatakse. Kontuurlaengutega antakse kaeveõõnele sobiv kuju.

Lõhkamistööde käigus eraldub kaevanduse atmosfääri saasteaineid, mis ventilatsioonihuga tuulutusšurfi kaudu välisõhku väljutatakse. Võimalikud eralduvad saasteained sõltuvad seejuures paljudest teguritest, nt kasutatavatest lõhkeainetest, lõhatava kaevisel omadustest, lõhkamistööde kaugusest tuulutusšurfidest, väljuva õhu tuulutusšurfi jõudvate lõhkamisgaaside kogustest ja lõhkamistööde perioodilisest iseloomust.

Eelnevalt toetatud koristuskaeveõõnes toimub maavara väljamine, laadimine ja esmane vedu. Kopplaadur laadib lõhatud kaevisel kraapkonveierile, kus paikneb ka purusti kaevisel esmaseks purustamiseks. Et efektiivselt töötada, peab konveier olema piisavalt suur ja võimas. Kaegis liigub lintkonveieril kogumispunkrisse ja sealt edasi maapealsesse rikastusvabrikusse töötlemiseks. See on vajalik, kuna tootsas kihindis leidub ka lubjakivi, mida puur-lõhketöödega selektiivselt väljata ei ole võimalik.

Kaevanduse ventileerimiseks kasutatakse siseneva ja väljuva õhu tuulutusšurfe, mis avanevad maapinnale. Tuulutusšurfidest väljuvad peenosakesed püütakse kinni filtrite ja tsüklonitega. Võimalikud väljuvad saasteained on süsinikoksiid, ammoniaak, väävelvesinik, lämmastikdioksiid ja vääveldioksiid, kuid üldjuhul ei ületa need piirväärtusi. Tuulutusšurfide asukohad sõltuvad asulate kaugusest, kokkulepetest maaomanikega ja kaevandamise projektist. Tuulutusventilaatorid paigutatakse maa alla ning tuulutuskaeveõõs peab olema projekteeritud nii, et toimuks piisava õhukoguse liikumine. Tuulutusšurfidesse võib paigutada ka elektrikaableid.

Toestik peab olema inimestele ja masinatele ohutu, pikaajaline, töökindel ning odav. Toestik ei tohi puruneda ega deformeeruda üle lubatud suuruse. Ajutine toestik hoiab lage üleval, kuni paigaldatakse ankurtoestik. Ankurtoestiku jaoks puuritakse lakke augud, kuhu paigaldatakse ankrud, mis lukustatakse ja pingutatakse. Ankrutega ühendatakse vahetu (kergesti varisev) lagi põhilae (tugevate kivimite massiiv) külge üheks tükiks. Ankrute paigutus ja tihedus sõltub kaeveõõne dimensioonidest ja geoloogiast. Ebapüsivate laekivimite hoidmiseks ankurdatakse lakke poolpalgid. Toestamiseks võib kasutada teisi meetodeid, näiteks hüdraulilist toestikku.

Peamised müraallikad kaevanduses on tuulutusšurfid, ventilaatorid, konveier ja autotransport, peamine vibratsiooniallikas lõhkamine.

Kaeveõõnte kuivendamiseks alandatakse veekihi/vee kihtides põhjaveetasel, mis kutsub esile alanduslehtri tekkimise. Põhjaveetasel hakatakse alandama kaevanduse peakaldshahtide läbindamisega, mille tarbeks juhitakse ära süvendisse tekkinud vesi. Arendaja peab rajama vastavalt prognoositud alanduslehtri levikule puurkaevud ja/või veetrassid elanike veevarustuse tagamiseks enne, kui põhjaveetasel alandama hakatakse.

Transporditee ja -masinate (nt konveier) korrashoidu peab kasutamise käigus pidevalt jälgima, töötavaid masinaid ja seadmeid regulaarselt hooldama. Vältida tuleb kütuse- või õlilekkeid, nende esinemise korral need viivitamatult likvideerida. Kui on teada, et põhjavesi on reostuse eest nõrgalt kaitstud, tuleb põhjaveereostuse vältimiseks näiteks tihendada kaevanduse põhja.

Settebasseinides toimub vee pikaajaline settimine, mis peab tagama heljumisisalduse vastavuse kehtestatud normidele. Kaevandusvee pumpamisel tuleks kaaluda eelsetitamist maalasustes kaevanduskäikudes. Kui seal suudetakse tagada kaevandusest väljapumbatava vee

vastavus normidele, puudub setitamise vajadus maapealsetes basseinides, kui aga ei suudeta, siis võib kasutada topeltsetitamist.

Põlevkivi kokkupuutel õhu ja veega toimub reaktsioon, mille tulemusena põlevkivi-kaevandustest väljaleostuv vesi muutub kaltsiumi- ja sulfaadirikkaks. Sulfaatide sisaldus on kõige kõrgem kohe pärast kaevanduste täitumist veega ja kevaditi põhjaveetasemete tõusul, kui lahustuvad kaevanduskäikude seintele kuhjunud kergesti lahustuvad sulfaatsed mineraalid.

Väljapumbatava kaevandusvee suunamisega vooluveekogudesse muudetakse looduslikku pinnaveerežiimi. Vooluveekogu peab olema valitud selline, et suudaks väljapumbatud vee läbi lasta, aga veekogu põhi oleks piisavalt kaitstud.

4.3 KESKKONNALOA TAOTLUSE PUUDUSED

Keskkonnanaloga taotlus esitatakse KeA-le läbi keskkonnaotsuste infosüsteemi KOTKAS samade nõuete alusel, mida käsitleti 3. peatükis.

Kui 3. peatükis oli juttu põhjustest, miks taotlus maapõuevaldkonnas nõuetele ei vasta, siis nüüd käsitleme olukordi, kus keskkonnanaloga taotluse juurde on jäetud esitamata mõne teise valdkonna taotlus või on esitatud taotluse osas puudusi.

Jäätmed

Näide 33. Taotluse kohaselt tekib liivakarjääris kaevandamisel 38 000 m³ katendit, mis võõrandatakse kogu ulatuses. Taotluse seletuskirja kohaselt aga kaevandamise käigus jäätmeid ei teki, kaevandamisjäätmekava pole vajalik ning keskkonnanaloga taotluses ei ole vaja täita jäätmete eriosa. KeA selgitas taotlejale, et kaevandamisel tekkinud katendit ei loeta jäätteks vaid juhul, kui materjali edasine kasutamine on kindel, garanteeritud ja veenvalt tõendatud. Kui on kavas materjal võõrandada, siis peavad selleks olema sõlmitud kindlad kokkulepped ning KeA-le tuleb esitada seda tõendav dokumentatsioon.

Näide 34. Seletuskirja andmetel on katendi keskmine paksus 1,1 m, ligikaudne maht 11 000 m³. Katend kooritakse järk-järgult ja ladustatakse mäeeraldise teenindusmaale, kus seda kasutatakse müra- ja tolmutõkkevallide rajamiseks ning pärast maavara ammendamist karjääriala korrastamiseks. Katendivallide asukohad ja parameetrid määratakse kaevandamisprojektis. KeA selgitas taotlejale, et esitatud andmete kohaselt ei ole võimalik hinnata, millises koguses katendit müra- ja tolmutõkkevallides kasutatakse, seega tuleb esitada andmed rajatava valli asukoha ja mõõtmete (sh mahu) kohta. Kuivõrd karjäärile ei ole koostatud korrastamisprojekti, ei ole võimalik väita, et katendit kasutatakse karjääriala korrastamisel (kasutus on kindel), mistõttu tuleb katend lugeda jäätteks. Kui kogu katendit ei ole müratõkkevallides võimalik kasutada, tuleb täita taotluse eriosa jäätmete kohta. Samuti tuleb sellisel juhul esitada kaevandamisjäätmekava.

Vesi

Näide 35. Kuna kaevandada soovitakse ka allpool põhjaveetasel, siis tuleb eelnevalt välja selgitada taotluse seletuskirjas esitatud 1 km raadiuses olevate majapidamiste veevarustuse võimalused – kas tegemist on salv- või puurkaevudega. Piirkonnas esineb nii kaitsmata kui ka nõrgalt kaitstud põhjaveega alasid, mistõttu peaks enne veealuse kaevandamise algust välja selgitama taotluse seletuskirjas oleva viie majapidamise vee kvaliteedi (tegema analüüsid järgmiste näitajate osas: ammoonium, heljum, nitraat, nitrit, naftasaadused).

Näide 36. KeA palus taotluse veeosa täiendada järgmiselt:

- „1) lisada vee erikasutusega seotud tööde tegemise või vee erikasutusega seotud kavandatava ehitise projekti dokumentatsioon ning kasutatava vee tehnoloogilise jaotuse ja formeerumise skeem (ka kuivenduskraavide ning settebasseinide dokumentatsioon ja joonis, sh märkida settebassein kaardile) (määrus nr 56 § 9 p 2 ja 3); lisada settebasseini täpsed sisse- ja väljavoolu koordinaadid (määrus nr 56 § 11 p 12) ning lisada veetaseme mõõtmise sagedus ja seirepunktide plaan graafilise lisana (määrus nr 56 § 14 p 3);
- 2) lisada täpsemat infot suubla kohta ning vajadusel maaomaniku nõusolek;
- 3) täpsustada, kas suublasse juhitava prognoositava veekoguse arvutamisel on arvestatud ka prognoositava sademe- ja lumesulaveekogust, vajadusel see lisada (määrus nr 56 § 11 p 2).“

Näide 37. KeA-le edastatud materjalides ei olnud välja toodud, mille põhjal on järeldatud, et kaevandamine ei põhjusta olulisi muutusi põhjaveerežiimis. Seletuskirjas tuli välja tuua, kas ja kui kaugelt karjääri servast kaevandamise mõju põhjaveetasemele võib planeeritud kaevandamismahu puhul ulatuda. Lisaks tuli välja tuua, kas ja kuidas on välistatud kaevandamise mõju Valgejõe veekvaliteedile.

Välisõhk ja müra

Näide 38. Keskkonnaloa muutmise taotluses ei olnud välja toodud purustus-sorteerimis-sõlme mootori nimisoojusvõimsust. Keskkonnaministri 14.12.2016 määruse nr 67 „Tegevuse künnisvõimsused ja saasteainete heidete künniskogused, millest alates on käitise tegevuse jaoks nõutav õhusaasteluba“ § 3 lg 1 kohaselt on õhusaasteluba nõutav, kui põletusseadme soojussisendile vastav nimisoojusvõimsus kütuse põletamisel on 1 MWth või suurem. Juhul, kui see ületab 0,3 MWth, kuid jääb alla 1 MWth, tuleb vastavalt keskkonnaministri 19.12.2017 määruse nr 60 „Tegevuse künnisvõimsused, millest alates on vajalik paikse heiteallika käitaja registreering, registreeringu taotluse ja tõendi vorm“ § 1 p-le 1 paikse heiteallika käitaja tegevus KeA-s registreerida. KeA palus taotlust täiendada vajaliku informatsiooni ja vastava järeldusega.

Näide 39. Vastavalt KeA-le esitatud andmetele oli lisaks laadimisele ja purustamisele käitises planeeritud ka materjali sõelumine, kuid arvutustes ei olnud antud protsessiga arvestatud. KeA palus teha vastavad arvutused ning arvestada sõelumisel tekkivate saasteainete heitkogustega loa vajalikkuse hindamisel.

Näide 40. Taotluse seletuskirja kohaselt toimub kivimi raimamine puur-lõhketöödega. Lõhatud lubjakivi töötlemiseks kasutatakse purustit ja sõelurit. Samas oli taotluse seletuskirjas väidetud, justkui lisaks transpordimürale on kuulda vaid karjääris töötavaid kaevandamismasinaid – buldooserit, ekskavaatorit, frontaallaadurit, kallurautot. KeA juhtis tähelepanu, et müra tekitavad ka materjali purustamine ja sõelumine ning kivimi raimamine puur- ja lõhketöödega. Määruse nr 71 lisas 1 on välja toodud, et impulssmüra piirväärtusena rakendatakse asjakohase mürakategooria tööstusmüra normtasel. Impulssmüra alla kuulub ka lõhkamine. Seletuskirjas ei olnud purusti, sõeluri, puur- ja lõhketööde müratasemeid aga välja toodud.

4.4 JÄÄTMETE ERIOSA

Jäätmete tekitamise, käitlemise ning prügila ja jäätmeoidla käitamise ning järelhoolduse jaoks on vaja **jäätmeluba**. Kaevandamise puhul on jäätmete osa üks ühtsest keskkonnaloast. Kaevandamisel tekkivaid jäätmeid reguleerivad MaaPS, JääTS ja määrus „Kaevandamisjäätmete käitlemise kord“. Kaevandamisjäätmete regulatsioon Eesti õiguses lähtub Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist 2006/21/EÜ 16. märtsist 2006 kaevandustööstuse jäätmete käitlemise kohta ja direktiivi 2004/35/EÜ muutmisest. Karjäärialale on keelatud prügi ladustada. Keskkonnale ohtlikud jäätmed (nt määrdeõlid, pliikud, patareid, õlised kaltsud jms) kogutakse teistest eraldi ja käideldakse need nõuetekohaselt (nt viiakse jäätmejaama).

Kaevandamisjäätmed on jäätmed, mis on tekkinud maavarade uuringu, kaevandamise, rikastamise ja ladustamise tulemusena. Need võivad olla juuritud kannud, katend, sõelmed, pinnas jms. Kaevandamisjäätmeteks tuleb lugeda kõike, mis ei ole otseselt soovitud toode või lõpp-produkt ega kvalifitseeru ka kõrvalsaaduseks. Kaevandamisel tekkinud jäätmed ja materjali jääk, mida hoitakse määramata aja jooksul võimaliku kasutamise eesmärgil, kuid millest jäätmevaldaja soovib loobuda, tuleb vastavalt liigitada jäätmeteks.

Näide 41. Ettevõtte tegevuse käigus tekib aastas kuni 563 200 tonni katendit (jäätmekood 01 01 02) ning kuni 1 265 000 tonni sõelmeid (jäätmekood 01 04 13). Tekkivad kaevandamisjäätmed ladustatakse mäeeraldise teenindusmaal. Osa kaevandamisest järelejäanud materjali võib liigitada kõrvalsaaduseks, kui ettevõtte kasutab seda kaevandamisala korrastamisel vajaliku tagasitäitena ning esitab tegeliku kasutamise kohta sellekohase garantii eesmärgi saavutamise tõendamiseks.

Näide 42. Kaevise rikastamine, ehk antud juhul dolokivi purustamine ja sõelumine, on JääTS-i mõistes jäätmete tekitamine. Kaevandamise tootmisprotsessis dolokivi purustamisel tekkinud materjal turustatakse. Purustamisel ja sõelumisel üle jäänud kõige peenemat fraktsiooni saab ära kasutada täitepinnasena ning ala korrastamisel.

Kaevandatud aladel on maavara kattekiht üldjuhul võrdsustatav **saastumata pinnasega** – see on pinnas, mis eemaldatakse kaevandamise käigus maapinna ülemisest kihist ja mida vastavalt Eesti või Euroopa Liidu õigusaktidele ei loeta saastunuks, kui kaevandamise alal ei ole varem olnud tööstust ega fikseeritud jääkreostust. Tulenevalt määruse „Jäätmete liigitamise kord ja jäätmenimistu” lisast on enamiku Eestis ehitusmaavarade kaevandamisega seotud jäätmete liigiks mittemaaksete maavarade kaevandamisjäätmed (jäätmekood 01 01 02). Euroopa Komisjoni otsuse 2009/359/EÜ mõistes on nimetatud jäätmed käsitletavad **püsijäätmetena**, mis tähendab, et need ei lahustu, põle ega reageeri muul viisil füüsikaliselt või keemiliselt, nad ei ole biolagundatavad ega mõjuta ebasoodsalt muid nendega kokkupuutesse sattuvaid aineid viisil, mis põhjustaks keskkonna saastumist või kahju inimese tervisele. Püsijäätmete leostuvus veekeskkonnas, ohtlike ainete sisaldus ning nõrgvee ökotoksilisus ei põhjusta täiendavat keskkonnakoormust, seda eriti põhja- ja pinnavee kvaliteedinõudeid silmas pidades.

KeA võib keskkonnavalda andmisel sellele kehtestada täiendavaid nõudeid jäätmete käitlemise, ladustamise ning jäätmekäitluse lõpetamisel rakendatavate tervise- ja keskkonnakaitsemeetmete kohta.

Isik, kes taotleb luba või registreeringut jäätmete ladustamiseks, sealhulgas jäätmete käitlemisega kaasnevaks ladustamiseks, peab koos taotlusega esitama loa andjale Euroopa Majanduspiirkonnas asuva krediidi- või finantseerimisasutuse või kindlustusandja garantii või finantstagatist tõendava dokumendi ladustatavate jäätmete käitlemise korraldamise ja käitlemise kulude katmiseks. Finantsgarantii omamisest on vabastatud jäätmehoidla käitajad.

Kui jäätmeid ei taaskasutata ära kolme aasta jooksul, tekib jäätmehoidla. **Jäätmehoidlaks** loetakse iga ehitist või ala, mida kasutatakse tahkel, vedelal, lahuse või suspensiooni kujul olevate kaevandamisjäätmete kogumiseks või ladustamiseks. Jäätmehoidla klassifitseeritakse ohtlikkusest lähtuvalt A- või B-kategooria jäätmehoidlaks. Tekkiva jäätmehoidla kategooriaks määratakse B-kategooria, kui ei esine ühtegi JääTS § 35² lg 5 p 1–3 toodud asjaolu. Hetkel ei ole Eestis ühtegi A-kategooria jäätmehoidlat. Varasemalt on A-kategooria jäätmehoidla olnud Kukruse mägi, kuid ka see on nüüdseks muudetud B-kategooria jäätmehoidlaks.

Näide 43. Keskkonnavalda B-kategooria jäätmehoidla käitamiseks (JääTS § 73 lg 2 p 8) taotletakse määraldise teenindusmaale moodustatud katendivallide hoidmiseks. Vallid ehk jäätmehoidla likvideeritakse määraldise korrastamisel, mil vallidesse ladustatud materjal kasutatakse vajalikul määral karjääri külgede ja põhja täitmiseks ning teenindusmaa silumiseks, ülejäänud jäätmed on võimalik võõrandada. Vallidesse ladustatav katend on võrdsustatav saastumata pinnasega, sest kaevandamisalal ei ole olnud tööstust ega fikseeritud jääkreostust.

Kui jäätmeoidla käitamiseks on vajalik jäätmeluba ja/või jäätmed tekivad uuringu või kaevandamise käigus, tuleb esitada kaevandamisjäätmekava koos asjaomase loa taotlusega. Kava esitatakse KeA-le kinnitamiseks, kes kontrollib selle vastavust nõuetele ja vajadusel saadab selle tagasi puuduste kõrvaldamiseks. Kaevandamisjäätmekava eesmärk on vältida või vähendada jäätmete tekitamist ja nende ohtlikkust, pidades silmas:

- jäätmekäitlust maavara kaevandamise ja rikastamise projekteerimisjärgus ning meetodi valikul;
- muutusi, mis võivad kaevandamisjäätmetes toimuda seoses jäätmelademe pindala suurenemisega ja maapinnal esinevate tingimuste mõjul;
- kaevandamisjäätmete paigutamist tagasi kaeveõõnde pärast maavara väljamist, kui see on tehniliselt ja majanduslikult teostatav, keskkonnasäästlik ning kooskõlas kehtivate nõuetega;
- pinnase tagasipanekut pärast jäätmeoidla sulgemist või, kui see pole praktiliselt teostatav, pinnase kasutamist mujal;
- maavarade rikastamisel vähemohlike toimeainete kasutamist.

Jäätmekava koostamisel, esitamisel ja kinnitamisel lähtutakse JäätS §-ga 42¹ kehtestatud nõuetest. Kaevandamisjäätmekava peab soodustama kaevandamisjäätmete ringlussevõttu, kordus- või taaskasutust, kui see on keskkonnasäästlik ja järgib kehtivaid nõudeid, ning tagama kaevandamisjäätmete ohutu kõrvaldamise. Kava koostamisel tuleb jäätmeoidla projekteerimisjärgus eelkõige arvesse võtta jäätmeoidla haldamist selle tegevuse ajal ja pärast sulgemist ning valida projekt, mis vastab järgmistele nõuetele:

- nõuab vähest ning võimaluse korral ei nõua üldse suletud jäätmeoidla järelhooldust ja järelevalvet;
- hoiab ära või vähemalt minimeerib pikaajalise negatiivse mõju, mis tuleneb näiteks jäätmeoidlast õhu või vee kaudu eralduvatest saasteainetest;
- tagab olemasolevast maapinnast kõrgemale tõusvate tammide või puistangute pikaajalise geotehnilise stabiilsuse.

Jäätmeoidlasse ladustatavaid jäätmeid tuleb kaevandamisjäätmekavas iseloomustada nii, et oleks selge, mida tuleb teha oidla struktuuri pikaajalise füüsikalise ja keemilise püsivuse tagamiseks ning suurõnnetuste ärahoidmiseks. Kaevandamisjäätmekavas esitatud jäätmete iseloomustus peab olema kooskõlas Euroopa Komisjoni otsusega 2009/360/EÜ, millega täiendatakse kaevandustööstuse jäätmete käitlemist käsitlevas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis 2006/21/EÜ sätestatud jäätmete iseloomustamise tehnilisi nõudeid.

Jäätmete iseloomustus sisaldab vajaduse korral ja vastavalt jäätmeoidla kategooriale järgmisi aspekte:

- ladustatavate jäätmete eeldatavad füüsikalised ja keemilised omadused lühema ja pikema aja jooksul, sealhulgas andmed aine püsivuse kohta maapinnal valitsevates ilmastikutingimustes, võttes arvesse, mis liiki kaevandatav maavara või maavarad on, ja milline on kaevandamise käigus tekkiva maavarade lasundi või tekkivate aherainete iseloom;
- jäätmeliigid vastavalt JäätS § 2 lg 5 alusel kehtestatud määrusele;

- maavara rikastamisel kasutatavate keemiliste ainete ja nende püsivuse kirjeldus;
- ladustamismeetodi kirjeldus;
- kasutatavate jäätmete transportimissüsteemi kirjeldus.

Kui rajatakse jäätmehoidla, mida ka kasutatakse, tuleb seal rakendada vastavaid meetmeid pinnase saastumise ning tolmu ja gaasiheidete vältimiseks või vähendamiseks. Pinna- või põhjavee hea seisundi säilitamiseks või saavutamiseks peab käitaja:

- hindama ladustatud jäätmetest nõrgvee tekkimise võimalust, selle hulka, koostist ja omadusi, kaasa arvatud ohtlike ainete sisaldust selles nii jäätmehoidla käitamise ajal kui ka sulgemisjärgselt;
- vältima või vähendama nõrgvee tekkimist vastavalt VeeS §-le 24 ja vältima või piirama ohtlike ainete sattumist keskkonda vastavalt VeeS §-le 26⁵;
- vältima jäätmetest põhjustatud pinnavee, põhjavee ja pinnase saastumist;
- koguma ja käitlema jäätmehoidlast tekkinud nõrgvett vastavalt veeseaduses sätestatud ja selle alusel kehtestatud heitvee puhastamise nõuetele kohapeal ning juhtima heitvee lähimasse sobivasse suublasse arvestades VeeS §-ga 26⁵ sätestatud tingimusi;
- nõrgvee tekke võimaluse hindamiseks koostama jäätmehoidla veebilansi, mis näitab jäätmehoidla vee juurde- ja äravoolu ning akumulatsiooni vahekorda.

Käitaja peab kaevandamisjäätmekava üle vaatama vähemalt iga viie aasta järel ja muutma seda, kui jäätmehoidla töös või ladustatud jäätmetes on toimunud olulisi muutusi. Muudetud kaevandamisjäätmekava esitatakse KeA-le. Oluliseks loetakse sellist muutust jäätmehoidla struktuuris või tegevuses, mis loa andja arvates võib oluliselt kahjustada inimese tervist või keskkonda.

Seire. Keskkonnaseirenõuded määrab loa andja jäätmehoidla käitamiseks antud jäätmeloas. Käitaja on kohustatud korraldama pinna-, nõrg- ja põhjavee ning jäätmelademe stabiilsuse või muude jäätmehoidla keskkonnamõju näitajate seiret ning pidama seiretulemuste arvestust, kui just KeA ei ole jäätmeloaga määranud, et käitaja neid nõudeid täitma ei pea. Põhjavee kvaliteedi- ja seirenõuete määramisel lähtub loa andja jäätmehoidla asukoha hüdrogeoloogilistest iseärasustest ja eelseire käigus määratud põhjaveekvaliteedist.

Aruandlus. Käitaja esitab vähemalt kord aastas loa andjale seiretulemuste aruande, mis peab näitama, kas jäätmehoidla vastab loa tingimustele ning informeerima jäätmete ja jäätmehoidla toimimisest (seisukorrast). Aruanne peab sisaldama vähemalt järgmisi näitajaid:

- gaasiheite tekkimine;
- põhjavee seisund;
- nõrgvee seisund;
- pinnavee seisund;
- pinnase seisund;
- milline on jäätmehoidla keskkonnamõju ja milliseid häiringutõrjemeetodeid rakendatakse;
- muud näitajad vastavalt jäätmeloaga kehtestatud seirekohustusele.

Käitaja säilitab seire ja kontrolli aruanded koos lubadega ning annab käitaja vahetumise korral need üle uuele käitajale.

4.5 VEE ERIOSA

Põhjavesi on kogu vesi, mis asub maapinna all küllastumusvööndis ning on otseses kokkupuutes pinnase või aluspõhjaga. Põhjaveetase kujuneb piirkonnale langevast sademete hulgast ja aurumise osakaalust. **Põhjaveekiht** on üks või mitu maa-alust kivimikihti või muud geoloogilist kihti, mis on piisavalt poorsed ja läbilaskvad, et põhjavesi saaks seal märkimisväärses ulatuses voolata, või millest saab olulises koguses vett võtta. **Põhjaveekogum** on põhjaveekihi või -kihtides selgesti eristatav veemass. **Pinnavesi** on maismaavesi, välja arvatud põhjavesi, ning siirdevesi, rannikuvesi ja keemilise seisundi hindamisel ka territoriaalmeri. **Pinnasevesi** on kõige pinnalähedasemal vettpidaval kihil lasuv põhjavesi. See on tundlik meteoroloogilistele muutustele, mistõttu kuivadel aastaegadel või aastatel pinnasevee tase mõnevõrra alaneb, vihmariikastel aastaegadel või aastatel aga tõuseb.

Maavara kaevandamine karjääris avaldab mõju põhja- ja pinnaveetasemele ning piirkonna veerežiimile eelkõige siis, kui põhjaveetasemest allpool oleva maavara kaevandamisel alandatakse kaevandamisalal veetaset või veetase alaneb väljatava maavara mahu arvel. See toob kaasa põhjaveetaseme alanemise ja alanduslehtri väljakujunemise karjääri ümbritseval alal. Selline põhjaveetaseme alanemine muudab omakorda põhjavee liikumise dünaamikat karjääri mõjualas, kuna karjääris veetase alaneb ning selle tulemusena liigub vesi karjääri suunas kuni veetase karjääris ja ümbritseval alal on ühtlustunud. Karjääri koguneva vee suunamine eesvoolu muudab suublasts oleva vooluveekogu veerežiimi, suurendades selle vooluhulka.

Kuigi **heitvesi** on kasutusel olnud vesi, mis juhitakse suublasse, ei peeta heitveeks sademevett, kaevandusvett, karjäärivett ega maaparandussüsteemis voolavat vett. **Reovesi** on olmes, tööstuses või muus tootmises tekkinud vesi, mis ületab kehtestatud heite piirväärtusi ja mida tuleb enne suublasse juhtimist puhastada. **Suubla** on veekogu, veekogu osa või maapõue osa, kuhu juhitakse heitvett või saasteaineid. **Veekogu** on püsiv või ajutine voolava, aeglaselt liikuva või seisva veega täidetud süvend, nagu jõgi, oja, peakraav, sealhulgas nendel asuv paisjärv, kanal, paadikanal, allikas, järv, sealhulgas tehiskraav, või meri. Veekogu ei peeta veejuhet ja kraavi, mis on rajatud heit-, sademe-, kaevandus- ja karjäärivee ning turbatootmisala vee juhtimiseks veekogusse, ning kuivenduskraavi, mille kaudu juhitakse vett maaparandussüsteemi eesvoolu ning kaevandus- ja karjäärivee ning turbatootmisala vee settebasseini.

Kaevandusvesi/karjäärivesi on kaevandusalale või karjääri kogunenud vesi, mis pumbatakse või juhitakse sealt välja, et hoida kaevandamisala maavara kaevandamiseks piisavalt kuivana. Karjääridest vee ärajuhtimist reguleerivad VeeS ning määrus „Nõuded reovee puhastamise ning heit-, sademe-, kaevandus-, karjääri- ja jahutusvee suublasse juhtimise kohta, nõuetele vastavuse hindamise meetmed ning saasteainesisalduse piirväärtused“, mille alusel kehtestatud kaevandus- ja karjäärivee saasteainesisalduse piirväärtustele ning veeloaga määratud heitkogustele suublasse juhitud kaevandusvesi peab vastama. Vee suublasse juhtimisel tuleb tagada, et ka vee- ja veega seotud maismaaökosüsteemide seisund ei halveneks.

Sademevee suublasse juhtimine. Sademevesi on sademetena langenud ning ehitiste, sealhulgas kraavide kaudu kogutav ja ärajuhitav vesi. Suublasse juhitud sademevesi peab

vastama kehtestatud sademevee saasteainesisalduse piirväärtustele ja veeloa või kompleksloaga määratud heitkogustele.

Turbatootmisalade sademevett tohib suublasse juhtida, kui saastenäitajad ei ületa eelpoolmainitud määruse lisas 1 sätestatud piirväärtusi, mis kehtivad reoveekogumisala kohta, mille koormus on 2000–9999 ie¹, välja arvatud heljumisisaldus, mis ei tohi ületada 40 mg/l, ja naftasaaduste sisaldus, mis ei tohi ületada 5 mg/l. Turbatootmisalalt ärajuhitavale sademeveele on kohustuslik loaga määrata:

- heljumi- ja naftasaaduste sisalduse ning biokeemilise hapnikutarbe piirväärtused koos vastava seirekohustusega;
- üldlämmastiku ja üldfosfori sisalduse piirväärtused koos vastava seirekohustusega.

Kaevandus- ja karjäärivee suublasse juhtimine. Kaevandus- ja karjäärivett tohib suublasse juhtida, kui saastenäitajad ei ületa määrusega sätestatud piirväärtusi, mis kehtivad reoveekogumisala kohta, mille koormus on 2000–9999 ie, välja arvatud heljumisisaldus, mis ei tohi ületada 40 mg/l. Kaevandus- ja karjääriveele tuleb loaga määrata vähemalt biokeemilise hapnikutarbe, keemilise hapnikutarbe, pH ja heljumi sisalduse piirväärtused koos vastava seirekohustusega. Põlevkivikaevanduste ja -karjäärivee tuleb lisaks määrata loaga ka sulfaatide seirenõuded.

Kaevandus-, karjääri-, jahutus- ja sademevee juhtimiseks maaparandussüsteemi peab maaparandusseaduse kohaselt olema MaRu kooskõlastus.

Ohtlikud ained. Suublasse juhitava heit-, sademe-, kaevandus-, karjääri- ja jahutusvee ohtlike ainete sisaldus peab vastama määruse lisas 1 sätestatud piirväärtustele. Ohtlike ainete piirväärtusi võib ületada või aine mitteleidumise nõude võib jätta järgimata heit-, sademe-, kaevandus-, karjääri- või jahutusvee juhtimisel veekogusse, kui loa omaja või taotleja esitab vastavasisulise taotluse loa andjale ning täidetakse kõik järgmised tingimused:

- loa omaja või taotleja tõendab, et nõuete kohene täitmine ei ole sotsiaal-majanduslikel põhjustel võimalik;
- loa omaja või taotleja esitab loa andjale ettepaneku ohtliku aine või ainete segunemispirkonna kohta, sealhulgas kirjeldab selle määramise meetodikat ja märgib segunemispirkonna paiknemise kaardil;
- loa omaja või taotleja koostab nõuete täitmiseks tegevuskava projekti ja esitab selle loa andjale;
- loa omaja või taotleja tagab ja tõendab regulaarse seirega, et heit-, sademe-, kaevandus-, karjääri- või jahutusvee veekogusse juhtimine ei põhjusta VeeS § 76 lõike 1 alusel kehtestatud ohtliku aine kvaliteedi piirväärtuse ületamist pinnavee keskkonnas väljaspool segunemispirkonda, välja arvatud juhul, kui veekogus ületatakse ohtliku aine sisalduse piirväärtus fooni tõttu.

Kui vesi juhitakse tagasi samasse veekogusse, kust see võeti, ning veekasutuse käigus ei lisandu vette ohtlikke aineid, ei loeta sellist tegevust ohtlike ainete keskkonda juhtimiseks.

¹ Inimekvivalent (lühendatult ie) on ühe inimese põhjustatud keskmine ööpäevane tinglik veereostuskoormus, millega mõõdetakse ka muude reoveeallikate põhjustatud koormusi.

Mäetöödel on potentsiaalseks reostusallikaks mäemasinate tehnilised avariid. Vee kvaliteet võib halveneda, kui kaevandamise ajal satub mäemasinate lekke korral pinnasesse ja kraavidesse kütust või määrdeained. Sellisel juhul võib reostus edasi kanduda eesvooluks olevasse pinnaveekogusse. Samuti võib reostunud vesi infiltreeruda põhjavette.

Proovide võtmine. Heit-, sademe-, kaevandus-, karjääri- ja jahutusvee saasteainete ning ohtlike ainete sisalduse ja heitvee pH määramiseks peab vee erikasutaja tagama loaga määratud kohtadest proovide võtmise ning korraldama proovide analüüsi.

Esinduslikke proove peab olema võimalik võtta reoveepuhastisse sisenevast reoveest ja suublasse juhitud heit-, sademe-, kaevandus-, karjääri- ning jahutusveest. Kui saasteallika koormust ei ole võimalik väljendada inimekvivalentides või kui reoveepuhasti või muu saasteallika koormus on alla 2000 ie, määratakse proovide võtmise nõuded loaga. Proovi võtmisel tuleb tagada proovi esinduslikkus ning proovi võtmine peab vastama VeeS kehtestatud proovivõtumeetoditele. Sademeveeproov tuleb võtta vooluhulgaga proportsionaalse või ajas keskmistatud proovina. Sademevee vooluhulk on soovituslik arvutada standardis EVS 848 „Väliskanaliseerimisvõrk” või muus samaväärses standardis sätestatud meetodika alusel.

Näide 44. Keskkonnaloale lisatud veevaldkonna kõrvaltingimusi:

„Esitada seirekava Keskkonnaametile ja kohalikule omavalitsusele hiljemalt nelja kuu jooksul alates keskkonnaloa väljastamisest:

1. seirekavas käsitleda põhjavee kvaliteedi ja veetaseme seiret, turbatootmisalalt ärajuhitava vee kvaliteedi seiret, järvede veetasemete seiret ja suublaseiret. Seirekaevude asukohad, seirataavad näitajad ning seire sagedus tuleb kajastada seirekavas vastavalt eelnevale kokkuleppele maaomanikega;
2. kaks seirekaevu tuleb rajada hiljemalt üheksa kuu jooksul keskkonnaloa väljastamisest;
3. põhjaveetaseme jälgimiseks tuleb paigaldada pidevandurid;
4. kuivendusvee väljavoolul tuleb jätkata automaatse heljumi mõõtejaama kasutamist. Automaatseireandmed peavad olema kaevandaja kodulehel vabalt kättesaadavad;
5. keskkonnaloa omanik on kohustatud tegema veetaseme seiret Kitsejärves, Kaevandu ja Kasetuka järvedes, igas järves igal kuul kolme aasta jooksul. Kui sel perioodil toimub pikaajaline veetaseme langus, siis peab arendaja läbi viima uuringu. Esialgu tuleb säilitada 100 m kaitsevöönd ja kui kolme aasta seireandmete põhjal toimub veetaseme langus ja teostatakse täiendav uuring, tuleb uuringu käigus hinnata kaitsevööndi ulatuse suurust. Juhul, kui seire tulemusel veetaseme olulist langust märgata ei ole, tuleb loa omanikul tellida eksperthinnang, milles selgitatakse välja, kas piisab 50 m kaitsetsoonist;
6. jätkata kuivendusvete kvaliteedi seiret Salajõe ja Oru peakraavi seirepunktides (seirepunktid on esitatud hetkel kehtivas veeloas nr L.VV/325020). Suublaseire proove tuleb võtta KMH aruande soovitude kohaselt üks kord poolaastas ja turbatootmise ajal kord kvartalis. Analüüsida tuleb järgmisi näitajaid: BHT₅, NH₄, heljum, KHT, P_{üld}, N_{üld}, pH, lahustunud hapnik;
7. seiretulemused tuleb esitada üks kord aastas peale seireperioodi lõppu Keskkonnaametile infosüsteemis KOTKAS ja kohalikule omavalitsusele;
8. jooksvalt tuleb esitada infosüsteemis KOTKAS ärajuhitava rabakuivendusvee väljalasuseire ja suublaseire andmed;

9. teostada seiret OÜ Inseneribüroo STEIGER poolt koostatud Salajõe uuringu aruandes välja toodud seireks sobivates kaevudes (HG 1, HG 6, HG 7, HG 8B, HG 9A, HG 9C) kaks korda aastas: suurvee ajal (aprill) ja aktiivse tootmise perioodil (juuli/august). Seiratavad näitajad on: temperatuur, pH, elektrijuhtivus, Na, K, NH₄, Ca, Mg, Fe²⁺, Fe³⁺, Cl, SO₄, NO₃, NO₂, CO₃, HCO₃, üldkaredus, karbonaatne karedus, mitte-karbonaatne karedus, SiO₂, vaba CO₂, F, PHT, kuivjääk, värvus, heljum, hägusus;
10. Keskkonnaametil on õigus hinnata alates kaevandamistegevuse alustamisest iga kolme aasta järel seire jätkamise vajadust. Keskkonnaamet jätab endale õiguse vajadusel muuta loa omaniku seirekohustust või vabastada ta sellest, kui seire ei täida enam oma eesmärki.“

Veekvaliteedi säilitamise vajadus võib mõnikord olla seotud kalade ning loomastikuga.

Näide 45. Väljavõte KeA dokumendist: „Männiku jõgi kuulub kogu ulatuses Keskkonnaministri 15.06.2004 määruse nr 73 „Lõhe, jõforelli, meriforelli ja harjuse kudemis- ja elupaikade nimistu“ §-s 2 toodud veekogude või veekogude lõikude nimistusse. Männiku jõe kalastiku liigiline koosseis ja levik on kirjeldatud uuringus. Uuringus on käsitletud meriforelli olukorda jõgedes ning Männiku jõgi on hinnatud valdavalt hea või väga hea kvaliteediga forelli sigimis- ja elupaigaks. Lisaks elab jões peale forelli veel teisigi liike, nagu hink, särg, teib, luukarits, ogalik, jõesilm ja vähk ning jõgi on oluline erinevate taimede, loomade ja lindude elu-, toitumis- ja toimimiskeskkond. Seega on Männiku jõe seisundi säilitamiseks ning lõheliste ja karpkalalaste elupaikadena kaitstavate veekogude vee kvaliteedinõuete tagamiseks oluline, et karjäärast ärajuhitava vee keemiline ja füüsikaline kvaliteet ei halvendaks Männiku jõe seisundit. Nimetatud veekogu hea seisundi säilitamine tagab piirkonna ökoloogilise tasakaalu püsimise.“

4.6 VÄLISÕHU ERIOSA

Kaevandamist seostatakse tihti tolmu tekitava tegevusega. Tolm on rahvakeelne ja defineerimata mõiste – seda võib käsitleda häiringu, mitte saasteainena. Ametlikult kasutatakse tolmu asemel terminit „osakesed“ (PMsum). KeÜSi mõistes on tolmu **keskkonnahäiring** – ehk inimtegevusega kaasnev vahetu või kaudne ebasoodne mõju keskkonnale, sealhulgas keskkonna kaudu toimiv mõju inimese tervisele, heaolule või varale või kultuuripärandile. Keskkonnahäiring on ka selline ebasoodne mõju keskkonnale, mis ei ületa arvulist normi või mis on arvulise normiga reguleerimata. AÕKS ei reguleeri tolmuhäiringuid, vaid PM10 õhukvaliteedi vastavust piirväärtusele (ÖPV) väljaspool tootmisterritooriumi.

Õhukvaliteeti juhitakse ja hinnatakse järgmiste saasteainete suhtes:

- kõik väävliühendid väljendatuna vääveldioksiidina (SO₂), sealhulgas vääveltrioksiid (SO₃), väävelhape (H₂SO₄) ja taandatud väävliühendid, nagu vesiniksulfiid (H₂S), merkaptaanid ja dimetüülsulfiidid;

- lämmastikdioksiid (NO_2) ja lämmastikoksiidid (NO_x), milleks on lämmastikoksiidi ja lämmastikdioksiidi sisalduse summa ($\text{NO} + \text{NO}_2$) ümberarvutatuna lämmastikdioksiidiks;
- peenosakesed (PM_{10});
- eriti peened osakesed ($\text{PM}_{2,5}$);
- plii (Pb);
- osoon (O_3);
- benseen (C_6H_6);
- süsinikoksiid (CO);
- benso(a)püreen (B(a)P) kui polütsükliiliste aromaatsete süsivesinike (PAH) indikaator;
- kaadmium (Cd);
- arseen (As);
- nikkel (Ni);
- elavhõbe (Hg).

Peenosakesed (PM_{10}) ja **eriti peened osakesed** ($\text{PM}_{2,5}$) on osakesed, mis standardi EVS-EN 12341 või muu samaväärse rahvusvahelise või Euroopa standardiorganisatsiooni standardi kohasel proovivõtmisel ja mõõtmisel 50 protsendil juhtudest läbivad vastavalt kümne ja 2,5 mikromeetri suuruse aerodünaamilise diameetriga mõõduselektiivse ava.

Kaevandamisel on tavaliselt peamisteks osakeste välisõhku paiskumise allikateks maavara kaevandamis- ja laadimisprotsessid ning toodangu väljaveoga seotud transport. Välisõhu valdkonnas on heidet vaja jälgida siis, kui käitise osakeste (PM_{sum}) summeeritud heitekogus aasta jooksul on suurem kui 1 tonn. Heide oleneb heiteallikate arvust, tegevustest, tehnoloogiast, materjali omadustest ja kogustest ning tööajast. Igale heiteallikale (maavara väljamine, purustamine jne) arvutatakse eraldi saasteaine ($\text{PM}_{\text{sum}}/\text{PM}_{10}$) heide ja loavajaduse hindamiseks kõik tegevused liidetakse. Loavajaduse tuvastamine on keeruline.

Näide 46. Lasila III liivakarjääri osakeste eriheite koguse arvutamisel lähtuti Euroopa Keskkonnaagentuuri metoodikast. Kaevise ümberpaigutamise (laadimise) käigus tekkiv

eriheide arvutati valemiga: $E_{pM} = K_{pms-PM} \times k_{mat.hand} \times \frac{(\frac{U}{2,2})^{1,3}}{(\frac{M}{2})^{1,4}}$, kus:

E_{pM} – osakeste (PM_{sum}) eriheide (kg/t), U – aasta keskmine tuule kiirus (m/s), M – materjali niiskussisaldus (%) $k_{mat.hand}$ – 0,0016 (kg/t), K_{pms-PM} – osakese suuruse kordaja, 0,74 (ühikuta).

Euroopa Keskkonnaagentuuri metoodika järgi on liiva- ja kruusakarjääride materjali keskmine niiskusesisaldus 6%. Antud juhul oli Lasila III liivakarjääri puhul kasutatud niiskusesisaldust konservatiivselt – vaid 3%. Eesti aastane keskmine tuule kiirus on Keskkonnaagentuuri andmetel 3,5 m/s. Seega on Eestis liiva ja kruusa laadimisel PM_{sum} eriheide 0,0012 kg/t ja Lasila III liivakarjääris kaevandamisel õhku paisatava tahkete osakeste koguse arvutamisel saime lähtuda tabelis 4 toodud eriheite kogustest. Kõigi tööstusetappide rakendamisel oleks eriheite maksimaalne kogus 0,0065 kg/t. Maksimaalne kaevandatav maht määrukses sätestatud künnist ületamata on 154 tuhat tonni, mis kruusa sisaldava liiva keskmise tiheduse juures teeb 77 tuh m^3 aastas. Selle koguse ületamisel tuleb taotleda õhusaasteluba.

Tabel 3. Eriheite kogused.

Töötlusetapp	Eriheide (kg/t)	Märkused
Purustamine	0,0006	Euroopa Keskkonnaagentuuri trükise tabelist
Sõelumine	0,0011	Euroopa Keskkonnaagentuuri trükise tabelist
Laadimine (1 kord)	0,0012	Arvutatud eeltoodud valemi põhjal

Turba kaevandamisel kaasnevate osakeste teket ja levimist on varasemalt uuritud Soome turbatootmise näitel. Turba kaevandamise tööprotsessidega, nagu freesimine, vaalutamine, kogumine ja laadimine, kaasneb erinevate osakeste fraktsioonide lendumine. On välja toodud, et peenosakesi tekib kõige rohkem vaalutamisel (kuni 61%) ja aunatamisel (kuni 80%), aga ka tuulest tingitud erosioonil (kuni 81%). Suuremate fraktsioonidega osakesi tekib turbakihi freesimisel (kuni 75%) ning turba mehaanilisel kogumisel (kuni 62%). Soomes teostatud peenosakeste mõõtmistulemuste põhjal toodi välja, et peenosakeste kontsentratsioon on suurim kuni 10 m kaugusel nende tekkekohast, jäädes vahemikku 30–2000 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Kauguse kahekordistumisel vähenevad kontsentratsioonid juba enamasti 50% võrra. Varieeruvuse põhjuseks on muutlikud ilmastikuolud ja turba niiskussisaldus. Seetõttu võib osakeste heitkoguste tekkimine ja edasikandumine olla küllaltki juhuslik. Toodi välja ka seda, et soodsate ilmastikutingimuste (nt tugev tuul, pikaaegne pöud, madal õhuniiskus) (koos)esinemisel võib peenosakeste levik turbatootmisalalt ulatuda koguni 400 meetrini, Äärmuslikel juhtudel isegi kilomeetrite kaugusele.

Karjääris töötavate masinate ja seadmete, aga ka kallurautode heitgaasid peavad samuti vastama kehtestatud normidele. Kasutada tohib ainult tehniliselt korras olevat kaevandamistechnikat. Veokite heitgaaside piirväärtused on kehtestatud valmistaja tehase poolt ja neid kontrollitakse autode tehnöülevaatusel.

Õhusaasteluba annab õiguse väljutada saasteaineid paiksest heiteallikast välisõhku ning määrab selle õiguse realiseerimise tingimused. Arvestades majandustegevuse valdkondade ja nendest lähtuda võivate keskkonnahäiringute eripära, on määrusega kehtestatud käitise tegevuse künnisvõimsused ja saasteainete heidete künniskogused, millest alates on käitise tegevuse jaoks nõutav õhusaasteluba. Kaevandamisel tekkivaid saasteaineid reguleerib AÕKS ja määrus „Tegevuse künnisvõimsused ja saasteainete heidete künniskogused, millest alates on käitise tegevuse jaoks nõutav õhusaasteluba“.

Õhusaasteluba on nõutav, kui põletusseadme soojussisendile vastav nimisoojusvõimsus kütuse põletamisel on 1 MWth või suurem ja seade töötab üle 500 tunni aastas. Kui põletusseadme soojussisendile vastav nimisoojusvõimsus kütuse põletamisel ületab 0,3 MWth, kuid on väiksem kui 1 MWth või tema põletusseadme soojussisendile vastav nimisoojusvõimsus on 1 MWth või suurem ja põletusseade töötab alla 500 töötunni aastas, siis on nõutav paikse heiteallika käitaja tegevuse registreerimine (keskkonnaministri 19.12.2017 määrus nr 60 „Tegevuse künnisvõimsused, millest alates on vajalik paikse heiteallika käitaja registreering, registreeringu taotluse ja tõendi andmekoosseis“).

Tabel 4. Määruse lisas välja toodud künniskogused.

Saasteaine	Künniskogus (tonni aastas)
Süsinikoksiid (CO)	>10
Osakesed ¹ (PM-sum)	>1
Vääveldioksiid (SO ₂) ja väävli gaasilised anorgaanilised ühendid (kokku arvatuna)	>1
Divesiniksulfiid (H ₂ S)	>1
Ammoniaak (NH ₃)	>1
Lämmastikoksiidid (NO _x) ja lämmastiku gaasilised anorgaanilised ühendid (kokku arvatuna), välja arvatud ammoniaak (NH ₃)	>0,3
Lenduvad orgaanilised ühendid (kokku arvatuna), välja arvatud metaan, merkaptaanid ja muud gaasilised orgaanilised väävliühendid ning püsivad orgaanilised saasteained	>0,5
Fluor (F ₂)	>0,01
Fluoriidid (F)	>0,01
Fosforhape (ehk ortofosforhape, H ₃ PO ₄)	>0,01
Kloor (Cl ₂)	>0,01
Vesinikkloriid (HCl)	>0,01
Tsüaniidid (CN)	>0,01
Naatriumhüdroksiid (NaOH)	>0,01
Kaaliumhüdroksiid (KOH)	>0,01
Raskmetallid ja nende ühendid ³ (eraldi raskmetalli kaupa ümber arvatuna metallile)	>0,001
Polüklooritud dibenso-pdioksiinid ja dibensofuraanid ⁴ (edaspidi PCDD/PCDF)	>0,0000001
Püsivad orgaanilised saasteained (eraldi arvatuna), välja arvatud PCDD/PCDF	>0,0001
Merkaptaanid ja muud gaasilised orgaanilised väävliühendid	>0,001
Osoon	>0,001

Näide 47. Keskkonnaloa taotluse kohaselt on ettevõtte käitises viis heiteallikat, milleks on: purusti mootor (0,315 MWth), sorteerimisseadme mootor (0,16 MWth), lõhkamine ja puurimine, purustus- ja sorteerimissõlm ja diislikütuse mahuti. Käitises kasutatakse kütusena aastas kuni 60 tonni diislikütust. Seega tekitab tegevus järgmisi saasteaineid: lämmastikdioksiid, süsinikdioksiid, süsinikmonooksiid, vääveldioksiid, ammoniaak, vesiniksulfiid, mittemetaansed lenduvad orgaanilised ühendid ja osakesed (peened osakesed (PM₁₀) ja eriti peened osakesed (PM_{2,5})).

² Osakeste kõik fraktsioonid kokku, sh peenosakesed PM₁₀ ja eriti peened osakesed PM_{2,5}, v.a raskmetallid ja nende ühendid.

³ Raskmetallid on järgmised metallid ja poolmetallid ning nende ühendid: plii (Pb), kaadmium (Cd), elavhõbe (Hg), arseen (As), kroom (Cr), vask (Cu), nikkel (Ni), seleen (Se), tsink (Zn), koobalt (Co), vanaadium (V), tallium (Tl), mangaan (Mn), molübdeen (Mo), tina (Sn), baarium (Ba), berüllium (Be), uraan (U).

⁴ Kohaldatakse suurele põletusseadmele ning jäätme- või koospõletustehasele.

Näide 48. Keskkonnaluba antakse saasteainete heiteallikast välisõhku viimiseks. Ettevõtte kavandatava tegevuse tagajärjel väljutatakse välisõhku tahkeid osakesi (PM_{sum}) kuni 3,715 ja lämmastikdioksiide kuni 2,613 tonni aastas.

Näide 49. Kui taotletavas karjääris kasutatakse teisaldatavat sõelumissõlme, siis EEA juhendmaterjali kohaselt on materjali sõelumise eriheide 0,0011 kg/t. Töödeldav kaevis läbib maksimaalselt ühe sõelumistsükli ja neli laadimistsükli, seega kaevandamise eriheide koos materjali sõelumisega on maksimaalselt: $0,0011 + (4 \times 0,0006) = 0,0035$ kg/t.

Käitaja esitab KeA-le õhusaasteloa taotluse, käitise tootmisterritooriumil paikneva(te)st heiteallika(te)st välisõhku väljutatavate saasteainete lubatud heitkoguste projekti ning muud vajalikud materjalid.

Välisõhus leviv **müra** on inimtegevusest põhjustatud ning välisõhus leviv soovimatu või kahjulik heli, mille tekitavad paigsed või liikuvad allikad. Välisõhus leviva müra normtase on arvsuurus, mida kasutatakse eri müraolukordade hindamisel. Välisõhus leviva müra normtasemed on:

- müra piirväärtus – suurim lubatud müratase, mille ületamine põhjustab olulist keskkonnanäringut, millisel juhul tuleb rakendada müra vähendamise abinõusid;
- müra sihtväärtus – suurim lubatud müratase uute üldplaneeringutega aladel.

Välisõhus levivat müra reguleerib keskkonnaministri määrus „Välisõhus leviva müra normtasemed ja mürataseme mõõtmise, määramise ja hindamise meetodid“. Karjäärides ja nende lähiümbruses esineb kaht liiki müraallikaid:

- statsionaarsed masinad ja seadmed ehk punktallikad;
- transpordivahendid ehk joonallikad; materjali karjäärisisene ja väljavedu ning muu liiklus.

Punktallikatel (karjääris töötavad masinad, nt ekskavaator, buldooser, laadur ning kallurauto) on olulisimaks parameetrik nende tekitatav helivõimsustase. **Helivõimsustase** on akustiline energia, mida allikas kiirgab. **Müratase** ehk helirõhutase on helivõimsustaseme ja kauguse funktsioon, mis tähendab, et müratase mingis punktis sõltub allika ja vastuvõtja vahelisest kaugusest ning allika helivõimsustasemest. Transpordivahendite (joonallikate) puhul on olulisimaks parameetrik liiklussagedus, millest sõltub nende müraemissioon keskkonda. Mida suurem on liiklussagedus, seda suuremaks ja ühtlasemaks kujuneb müratase teede lähiümbruses. Lisaks liiklussagedusele mõjutab transpordi puhul müra teket ka teekate (asfalt või kruuskate), liikumiskiirus ja raskete sõidukite osakaal.

Kui esineb oht, et müra piirväärtusi võidakse ületada, palutakse taotlejal esitada mürakaart. Välisõhu mürakaart koostatakse olulist mürapäringut põhjustavate müraallikate ja nendest ümbritsevasse piirkonda leviva müra kohta. Müra modelleerimisel tuleb arvesse võtta suurimat võimalikku müra levikut tootmisterritooriumil, mis maavara kaevandamisega võib kaasneda. Kaevandamise all on mõeldud seadusest tulenevat definitsiooni. Modelleerimisel

tuleb arvesse võtta kõrvalasuvaid karjääre, tundlikke objekte (nt majapidamised), kaeviseeveo intensiivsust, maapinna muutusi, metsa või mõne muu müratõkestaja olemasolu jne. Modelleeritud müratasemeid lähimate müratundlike objektide juures tuleb võrrelda keskkonnaministri määruses nr 71 esitatud päevase aja piirväärtustega. Vastavalt määrusele on tööstusmüra II kategooria (elamu maa-alad, õuealad) piirväärtus 60 dB ja III kategooria (keskuse maa-alad, tootmise maa-alad) piirväärtus 65 dB. Vajadusel lisatakse loale kõrvaltingimus(ed) müra piiramiseks.

Näide 50. Müraga seotud eritingimusi lubadest:

- „Kaevandaja peab järgima kehtestatud müra piirnorme ning nende ületamisel tuleb rakendada leevendavaid meetmeid.“
- „Kaevandamistegevusest põhjustatud müra osas kaebuste esinemise korral on keskkonnaloa omanikul kohustus mõõta mürataset aktiivse kaevandamistegevuse ja maavara väljaveo tingimustes kaebuse esitaja katastriüksusel. Müra piirtasemete ületamisel rakendada koheselt leevendusmeetmeid ja korraldada karjääri töö selliselt, et ületamisi ei esineks.“
- „Karjääri lubatud tööaeg on esmaspäevast reedeni ajavahemikus 08.00–17.00. Nädalavahetustel ja riigipühadel on töö keelatud.“

Lubatud heitkoguste projekt (LHK projekt) esitatakse koos keskkonnaloa taotlusega ning see on loa taotluse ja loa lahutamatu osa. See koosneb järgnevatest osadest:

- sissejuhatus;
- käitise asukoha kirjeldus;
- tegevusalade kirjeldus;
- heiteallikas, saasteainete aastased heitkogused, saasteaine maksimaalsed hetkelised heitkogused tegevusalade kaupa ja saasteainete püüdeseadmed ning muud heite vähendamise meetmed;
- heiteallika prognoositava tööaja dünaamika;
- sea-, veise- ja linnukasvatusest välisõhku väljutatavate saasteainete heitkogused;
- kütuse, jäätmete või nende koospõletamisel välisõhku väljutatavate saasteainete heitkogused ja heite piirväärtusele vastavuse hinnang;
- lahustite, kaasa arvatud kemikaalides sisalduvate lahustite kasutamisel välisõhku väljutatavate lenduvate orgaaniliste ühendite summaarsed heitkogused ja heite piirväärtusele vastavuse hinnang;
- tehnoloogilised äkkheited;
- lõhnaaine võimaliku esinemise hinnang;
- müra võimaliku esinemise hinnang;
- andmed muude tekkida võivate keskkonnahäiringute kohta;
- saasteainete heitkoguste ja õhukvaliteedi taseme määramine;
- saasteainete heitkoguste, õhukvaliteedi ja müra seire;
- järeldused ja ettepanekud.

Kuna kaevandamisaladel on enim probleeme müra ja peenosakestega, siis tuuakse eelnevast loetelust siinkohal täpsemalt välja vaid need. Müra võimaliku esinemise hinnangus esitatakse andmed müraallikate kohta, mis võivad põhjustada normtaseme ületamist. Kui need on kindlaks tehtud, esitatakse välisõhus leviva müra kohta järgmised andmed ja lisad:

- müraallika nimetus ja koordinaadid;
- müratase väljaspool tootmisterritooriumi (dB), sealhulgas müra päevane (7.00–23.00) ekvivalenttase (dB) ja müra öine (23.00–7.00) ekvivalenttase (dB);
- müra vähendamise kava, meetmed ja nende rakendamise tähtaeg või põhjendus, miks müra vähendamise kava ei koostata;
- rakenduvate müra piir- või sihtväärtuste kirjeldus, mürataseme vastavus neile;
- müraallikate kaart koos mürataseme leviku määramisega 5 dB sammuga.

Saasteainete heitkoguste ja õhukvaliteedi taseme määramise kirjelduses esitatakse järgmised andmed:

- kasutatav meetod heitkoguste määramiseks (otsene mõõtmine, arvutusmeetod);
- maksimaalne hetkeline heitkogus AÕKS § 106 lg 5 kohaselt;
- saasteainete heitkoguste ja õhukvaliteedi taseme määramise kohtade loetelu;
- ettepanekud heitkoguste ja õhukvaliteedi seire korraldamiseks.

LHK projektis tuuakse välja ka hajumisarvutused. Välisõhu kvaliteedi taseme määramiseks kasutatakse hajumisarvutusprogramme nagu Airviro.

Näide 51. LHK projekti järeldused ja ettepanekud:

„Lähtuvalt Airviro saasteainete hajumismudelist ei esine taotletava käitise heiteallikate töötamisel ühegi saasteaine lõikes piirväärtuste ületamist väljaspool tootmisterritooriumi. Piirnormi lähedane kontsentratsioon tootmisterritooriumi piiril võib tekkida peenosakeste puhul. Airviro hajumisarvutuse mudel ei arvesta kaevandamise tulemusena karjääris tekkiva süvendi reljeefi, mis aitab saasteainete levikut oluliselt lokaliseerida. Seetõttu on reaalsed kontsentratsioonid käitise töötamisel tõenäoliselt madalamad. Antud olukorras tuleb prognoositud väärtusi kontrollida otseste mõõtmiste teel. Selleks on seiresoovitus antud tabelis 4.4.13. Käitist ümbritsevas piirkonnas olevate elumajade juures atmosfääriõhu kaitse seaduse alusel kehtestatud õhukvaliteedi väärtusi ei ületata ning olulist välisõhu kvaliteedi langust ei esine.

II kategooria päevast müra piirnormi 60 dB ei ületata väljaspool käitise tootmisterritooriumi. Arvestades kaevandamisel tekkivat süvendit ning teenindusmaale rajatavaid katendimaterjalist valle, toimivad need müra leviku tõkestajana. Ülenormatiivne müra (enam kui 60 dB) levib peamiselt käitise territooriumil müraallikate vahetus läheduses (kuni 60 m ulatuses). Käitist ümbritsevas piirkonnas olevate elumajade õuealadel atmosfääriõhu kaitse seaduse alusel kehtestatud müratasemete piirväärtusi ei ületata ning olulist välisõhu kvaliteedi langust ei esine.

Purustus-sorteerimissõlm koos laadimistöödega (heiteallikas nr 3). Suurima osakaaluga saasteaine on tahked osakesed. Valdavalt sadestub enamus tahkete osakeste heitkogusest maha heiteallika läheduses ning edasikanne kaugemale võib esineda vaid tugeva

tuule korral. Saasteainete heite, müra ning lõhnaaine esinemise vähendamiseks on tehtud järgnevad ettepanekud:

- Purustussõlmest ja killustiku laadimisest tuleva tolmu minimiseerimiseks kuival perioodil tuleb töödeldavat materjali ja laadimisplatse niisutada.
- Viia purustus-sorteerimissõlm esimesel võimalusel karjääri põhja.
- Hoida purustussõlme generaatori põleti/küttekolle korras.
- Kasutada kvaliteetset kütust.“

Õhusaasteloaga määratakse iga heiteallika kohta iga välisõhku väljutatava saasteaine lubatud maksimaalne hetkeline heitkogus ja kõikide käitise tootmisterritooriumil paiknevate heiteallikate kohta kokku iga saasteaine lubatud heitkogus tonnides kalendriaastas või vajaduse korral lühemas ajaühikus. Saasteaine lubatud heitkoguse ületamisel eeldatakse keskkonnaohu tekkimist. KeA võib määrata loa andmisel õhusaaste osas eritingimusi.

Näide 52. Valik lubades toodud eritingimusi.

- „Kaebuste laekumisel Keskkonnaametile häiriva müra või tahkete osakeste levimise kohta tuleb läbi viia vastavad mõõtmised. Mõõtmiste tingimused kooskõlastada eelnevalt Keskkonnaametiga.“
- „Purustus-sorteerimissõlmest leviva ja killustiku laadimisega kaasneva tolmu minimiseerimiseks tuleb kuival perioodil materjali niisutada.“
- „Hoida purustus-sorteerimissõlme generaatori põleti/küttekolle korras.“
- „Kasutada kvaliteetset kütust.“
- „Õhu saastatuse vähendamine: kuival ajal peab tolmu (saasteained: tahked osakesed PM_{sum} , peened osakesed PM_{10} ja eriti peened osakesed $PM_{2,5}$) tekke vähendamiseks karjääri teid ja territooriumi kastma, masinate lubatud liikumiskiirus on kuni 20 km/h. Tolmu leviku takistamiseks peavad karjääritöö masinad ja mehhanismid paiknema karjäärisüvendis.“
- „Müra vähendamine: müra leviku takistamiseks peab purustus-sorteerimissõlm asuma karjääri põhjas.“

Kaevandatud materjali vedavad kallurid kasutavad avalikke teid. See tegevus ei ole reguleeritud keskkonnaloaga. Siiski käsitlevad välisõhuga seotud teemasid ka kohalikud omavalitused. Näiteks kehtis kuni 01.01.2024 määrus „Põhja-Sakala valla teedel tolmutõrje läbiviimise kord“ ja alates sellest kuupäevast kehtib määrus „Põhja-Sakala valla kohalike teede kord“, kus käsitletakse ka tolmutõrjet.

4.7 RIIGILÕIV

Riigilõiv on tasutav summa lõivustatud toimingute tegemise eest. Riigilõiv katab toimingute kulud, näiteks loa menetlemise ja väljaandmise kulud. Riigilõiv tasutakse Rahandusministeeriumile ja see laekub riigieelarvesse. Riigilõivu määrad on sätestatud riigilõivuseaduses.

Keskkonnaloa taotluse läbivaatamise eest tasutakse riigilõivu lähtuvalt taotletavast tegevusest järgmiselt:

- vee erikasutus – 1990 eurot (enne 01.07.2024 – 520 eurot);
- saasteainete viimine paiksest saasteallikast välisõhku – 1990 eurot (enne 01.07.2024 – 520 eurot);
- jäätmete käitlemine – 2980 eurot (enne 01.07.2024 – 520 eurot, kui käideldi ohtlikke jäätmeid – 780 eurot);
- maavara kaevandamine – 1990 eurot (enne 01.07.2024 – 1000 eurot).

Sõltuvalt ettevõtte suurusest või tegevustest, mida soovitakse loa alusel teha, võivad tasumäärad muutuda. Keskkonnaloa muutmise taotluse läbivaatamise eest tasutakse riigilõivu 50 protsenti eelpoolmainitud riigilõivumääradest. Kui keskkonnaloa muutmisel lisandub loale mõni tegevus, siis ei rakendu poole tasumäära erisus.

Riigiasutus, kohaliku omavalitsuse üksus, avalik-õiguslik juriidiline isik, mittetulundusühing ja raamatupidamise seaduse § 3 p-s 14 nimetatud mikroettevõtja tasub keskkonnaloa andmise või muutmise taotluse läbivaatamise eest riigilõivu 50 protsenti eelnevatest tasumääradest ja poole tasumäära erisusest.

Raamatupidamise seaduse § 3 p-s 17 nimetatud suurettevõtja tasub keskkonnaloa andmise või muutmise taotluse läbivaatamise eest riigilõivu 125 protsenti eelnevatest tasumääradest ja poole tasumäära erisusest.

Kui keskkonnaloa andmise või muutmise taotlus hõlmab vähemalt kahte tegevust, tasutakse riigilõivu 80 protsenti eelnevatest tasumääradest.

Ohtlikuma lõhketöö loa taotluse läbivaatamise eest tasutakse riigilõivu 250 eurot. Ohtlikuma lõhketöö loa kehtivusaja pikendamise taotluse läbivaatamise eest tasutakse riigilõivu 65 eurot.

4.8 PÕLEVKIVI JA TURBA SPETSIIFIKA

Kaevandamise maksimaalne aastamäär on loa alusel maksimaalselt kaevandada lubatud maavara kogus aastas. Kaevandamise maksimaalne aastamäär määratakse eelkõige turba ja põlevkivi kaevandamisel, teiste maavarade puhul vaid siis, kui see on vajalik keskkonnanõuete täitmiseks.

Põlevkivi. Põlevkivi kaevandamise aastamäär (20 miljonit tonni, MaaPS § 46 lg 3) on kalendriaastas kokku maksimaalselt kaevandada lubatud põlevkivi kogus. Seda on lubatud ületada MaaPS §-s 63 sätestatud ulatuses ja korras. Põlevkivi kaevandamise loa omaja kasutatava põlevkivi kaevandamise aastamäära osa määrab energeetika- ja keskkonnaminister käskkirjaga. Põlevkivi kaevandamise loa omaja ei tohi kõigi talle antud põlevkivi kaevandamise

lubade alusel kokku aastas kaevandada rohkem, kui talle määratud põlevkivi kaevandamise aastamäära osa, välja arvatud MaaPS §-s 63 sätestatud juhul.

Isik, kellele on põlevkivi kaevandamise aastamäära osa määratud, võib selle või osa sellest võõrandada isikule, kellel on põlevkivi kaevandamise luba või kelle põlevkivi kaevandamise loa taotlus on menetlusse võetud. Võõrandaja ja omandaja esitavad võõrandamislepingu energeetika- ja keskkonnaministrile. Kui isik, kellele on põlevkivi kaevandamise aastamäära osa määratud, sellest osaliselt või täielikult loobub, müüakse vabanenud põlevkivi kaevandamise aastamäära osa enampakkumisel.

MaaPS reguleerib põlevkivi kaevandamise aastamäärast kaevandamata jäänud põlevkivi tagantjärele kaevandamist, mida on lubatud teha järgneva seitsme aasta jooksul. KeA peab kaevandamata jäänud põlevkivi kaevandamise aastamäära arvestust ning teeb iga aasta 1. augustil oma veebilehel teatavaks eelmisel kuuel kalendriaastal kaevandamata jäänud põlevkivi kogused ja põlevkivi koguse, mille tagantjärele kaevandamist järgmisel kalendriaastal võimaldatakse.

Põlevkivi kaevandamise loa omaja, kes soovib järgmisel kalendriaastal talle määratud põlevkivi kaevandamise aastamäära osast rohkem kaevandada, esitab kaevandamisloa andjale hiljemalt 1. septembril taotluse, milles on märgitud järgmisel kalendriaastal tagantjärele kaevandada soovitud põlevkivi kogus. Tegu ei ole avatud menetlusega. KeA kinnitab 30 päeva jooksul taotluste saamisest arvates oma otsusega taotluste alusel järgmisel kalendriaastal tagantjärele kaevandada lubatud põlevkivi kogused põlevkivi kaevandamise loa omajate kaupa. Tagantjärele kaevandamisel ei tohi aastas kaevandatav põlevkivi kogus kaevandamisloale märgitud määraldisest ületada sellele loale kantud maksimaalset aastamäära.

Turvas. Turba kaevandamiseks on lubatud kaevandamisluba taotleda üksnes kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade nimekirja või kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja kantud alal või maardlal (määrus „Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade ning kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekiri“).

Turbaalade nimekirja kandmata ala või maardla kohta esitatud turba kaevandamise loa taotlused tagastab KeA läbi vaatamata. Kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja kantakse turbamaardla või selle osa või muu turbaala, mis on inimtegevusest mõjutatud ja mis ei oma eeldatavalt olulist looduskaitseväärtust. Kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja kantud turbamaardlal antakse kaevandamisluba turba kaevandamise aastamäära piires. Turba kaevandamisloa andmisel antakse määraldis maavara lamamini.

Turba kaevandamise aastamäär 2850 tuhat tonni on kalendriaastas kokku maksimaalselt kaevandada lubatud turba kogus ja see kehtestatakse maakondade kaupa määрусega „Turba kaevandamise aastamäär ning kriitilise ja kasutatava varu suurus“.

5 KESKKONNAMÕJU

5.1 KESKKONNAMÕJU HINDAMINE

KeÜS sätestab, et igaühel on õigus tervise- ja heaoluvajadustele vastavale keskkonnale, millega tal on oluline puutumus. Oluline puutumus on isikul, kes viibib tihti mõjutatud keskkonnas, kasutab sageli mõjutatud loodusvara või kellel on muul põhjusel eriline seos mõjutatud keskkonnaga.

Keskkonnahäiring on inimtegevusega kaasnev vahetu või kaudne ebasoodne mõju keskkonnale, sealhulgas keskkonna kaudu toimiv mõju inimese tervisele, heaolule või varale või kultuuripärandile. Keskkonnahäiring on ka selline ebasoodne mõju keskkonnale, mis ei ületa arvulist normi või mis on arvulise normiga reguleerimata. Keskkonnahäiringu, -ohu, -riski või -kahju hindamise, vältimise, vähendamise või heastamisega seotud kulud kannab nende põhjustaja. Olulist keskkonnahäiringu tekkimist eeldatakse järgmistel juhtudel:

- keskkonna kvaliteedi piirväärtuse ületamisel;
- saastatuse põhjustamisel;
- keskkonnakahju põhjustamisel;
- olulise keskkonnamõju põhjustamisel;
- olulise ebasoodsa mõju tekitamisel Euroopa Liidu Natura 2000 võrgustiku (edaspidi Natura) alale.

Kumulatiivne mõju on üksikute mõjutegurite kuhjuv mõju. Kumulatiivset mõju on oluline hinnata, kui kavandatavast tegevusest lähtuv mõju kombineerituna teiste tegevuste mõjudega ajas ja ruumis võib muutuda märkimisväärselt oluliseks. Teisisõnu tuleb kahe või enama tegevuse kumulatiivset mõju hinnata, kui planeeritava tegevuse mõju keskkonnale on väheoluline, kuid kumulatiivne mõju teise tegevusega võib olla paljutähendav.

Keskkonnarisk on vähendamist vajava keskkonnahäiringu tekkimise võimalikkus. Keskkonnariski tuleb kohaste ettevaatusmeetmetega võimalikult suurel määral vähendada. **Keskkonnaoht** on olulise keskkonnahäiringu tekkimise piisav tõenäosus.

Keskkonnamõju on kavandatava tegevuse või strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega eeldatavalt kaasnev vahetu või kaudne mõju keskkonnale, inimese tervisele ja heaolule, kultuuripärandile või varale. Keskkonnamõju on oluline, kui see võib eeldatavalt ületada mõjuala keskkonnataluvust, põhjustada keskkonnas pöördumatuid muutusi või seada ohtu inimese tervise ja heaolu, kultuuripärandi või vara. Olulise keskkonnamõjuga tegevused on kirjas Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS) §-s 6 lg 1. Maapõuevaldkonnast on ära toodud pealmaakaevandamine suuremal kui 25 hektari suurusel alal või turba kaevandamine suuremal kui 150 hektari suurusel alal või allmaakaevandamine.

Maapõue kasutamist suunavas tegevuses juhinduvad haldusorganid põhimõttest, et sellest põhjustatud keskkonnahäiringuid tuleb võimalikult suures ulatuses vähendada, pöörates erilist tähelepanu niisugustele keskkonnahäiringutele, mis mõjutavad vett, õhku, pinnast, kaitstavaid loodusobjekte ning isikute õigust tervise- ja heaoluvajadustele vastavale keskkonnale. Mitmesuguste lahendusvariantide olemasolu korral tuleks võimalusel eelistada sellist, millega kaasnevad väikseimad keskkonnahäiringud. Keskkonnaloa omanikul on kohustus hüvitada kaevandamisega tekitatud kahju sõltumata oma süüst.

KeA-l on kohustus hinnata taotletava tegevuse keskkonnamõju ja enne loa väljastamist olla veendunud, et puudub oluline negatiivne mõju või see puudub leevendavate meetmete rakendamisel. Samuti peavad loa väljastamisel olema seatud kõik tingimused ja nõuded, mis need olulised mõjud välistavad või neid leevendavad. Vajadusel küsib amet eksperthinnangu, kusjuures eksperdi pädevust hindab KeA tulenevalt sellest, kas tema koostatud hinnang on veenev, kasutab kõiki asjakohaseid materjale ja tõlgendab neid õigesti. Kui hinnang ei ole sisuliselt veenev ega piisav, ei saa KeA otsust keskkonnamõju hindamise algatamise või algatamata jätmise või loa andmise või andmata jätmise kohta anda. Pädeva eksperdi koostatud hinnangud hoiavad kokku nii loa taotlejate kui KeA tööaega, kuna juba sisaldavad objektiivsete otsuste tegemiseks vajalikke korrektseid alusandmeid, uuringuid ja nende analüüsi.

Keskkonnamõju hindamine (KMH) on keskkonnakorralduslik tööriist, mida kasutatakse tööstuse ning suuremahuliste objektide planeerimisel, infrastruktuuri kavandamisel ja tegevuslubade väljastamisel. KMH eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõju kohta ning kavandatavaks tegevuseks sobivaima lahendusvariandi valikuks, millega on võimalik vältida või vähendada ebasoodsat mõju keskkonnale ning edendada säästvat arengut. Keskkonnamõju hindamisel tuvastatakse kavandatava tegevuse otsene ja kaudne oluline keskkonnamõju keskkonnaelementidele, nagu maa, pinnas, vesi, välisõhk, kliima, maastik ja looduslik mitmekesisus, elanikkonnale, inimese tervisele, heaolule ja varale, kultuuripärandile ja kaitstavatele loodusobjektidele ning nende omavahelistele seostele, samuti võimaliku suurõnnetuse või katastroofiga kaasnev oluline keskkonnamõju, ning kirjeldatakse ja hinnatakse neid. Keskkonnamõju hinnatakse, kui:

- taotletakse tegevusluba või selle muutmist ning tegevusloa taotlemise või muutmise põhjuseks olev kavandatav tegevus toob eeldatavalt kaasa olulise keskkonnamõju;
- kavandatakse tegevust, mille korral ei ole objektiivse teabe põhjal välistatud, et sellega võib kaasneda eraldi või koos muude tegevustega eeldatavalt oluline ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku ala kaitse-eesmärgile, ja mis ei ole otseselt seotud ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik.

KMH menetlus koosneb järgmistest etappidest:

- KMH algatamise või algatamata jätmise otsuse tegemine ning sellest teavitamine;
- KMH programmi koostamine, sealhulgas keskkonnamõju hindamise ulatuse määramine;
- kavandatava tegevusega eeldatavalt kaasneva olulise keskkonnamõju hindamine ja aruande koostamine;
- KMH programmi ja aruande kohta asjaomastelt asutustelt seisukoha küsimine ning programmi ja aruande avalikustamine, arvestades piiriülese keskkonnamõju hindamise erisusega;
- KMH programmi ja aruande nõuetele vastavuse kontrollimine, nõuetele vastavaks tunnistamise otsuste tegemine ning nendest teavitamine;
- KMH tulemustega arvestamine tegevusloa andmise või andmata jätmise otsuse tegemisel ning otsusest teavitamine.

Vahel soovivad kohalikud elanikud ja KOV KMH algatamist olukorras, kus see on põhjendamatu. HMS sätestab, et haldusmenetlus viiakse läbi eesmärgipäraselt ja efektiivselt, samuti võimalikult lihtsalt ja kiirelt, vältides üleliigseid kulusi. Kui KeA jõuab läbi eelhinnangu järeldusele, et KMH ei anna juurde uut teavet, ei ole KMH põhjendatud.

Teinekord on KOV toonud KMH läbiviimise põhjenduseks kohalike elanike suurema kaasatuse vajaduse. KeA on rõhutanud, et KeÜS-i kohaselt vaadatakse keskkonnanalootlust läbi avatud menetluses, kuhu amet kaasab puudutatud isikuid ning KOV-il on kohustus taotluse saamisest kuue päeva jooksul taotlus oma kodulehel avalikustada. Samuti on teade menetluse algatamisest avalikustatud Ametlikes Teadaannetes. Sagedased KeA-le laekunud, paljude kohalike elanike allkirjadega pöördumised näitavad, et info keskkonnanalootlusest on siiski jõudnud asjast huvitatuteni ning puudutatud isikutel on võimalus menetluses osaleda.

KMH käigus selgub, kas tegevust saab läbi viia täies ulatuses, osaliselt või üldse mitte ning milliseid meetmeid tuleb kasutusele võtta. **Keskkonnameetmed** on kavandatava tegevuse elluviimisega kaasneva ebasoodsa keskkonnamõju ennetamise, vältimise, vähendamise ja leevendamise ning põhjendatud juhul heastamise meetmed. Keskkonnameetmete hulka arvatakse ka keskkonnaseire. Keskkonnameetmed, sealhulgas keskkonnaseirega jälgitavate näitajate liik ja seire kestus, peavad olema proportsionaalsed kavandatava tegevuse iseloomu, asukoha ja mahuga ning eeldatavalt avalduva keskkonnamõjuga. Keskkonnaseire määramisel ja tegemisel arvestatakse olemasoleva keskkonnaseirega.

Näide 53. Kaevandatav maavara on taotluse kohaselt tehnoloogiline lubjakivi (aktiivne tarbevaru 1436 tuh m³ ja kaevandatav varu 1412 tuh m³) ning selle kavandatav kasutamise otstarve on ehituslubja põletamine, fillerite valmistamine ja killustiku tootmine. Kaevandamise keskmine aastamäär on taotluse kohaselt 55 tuh m³. Keskkonnanalootletakse 30 aastaks. Taotlus sisaldab ka jäätmete, välisõhu ja vee eriosa. Taotletava lubjakivikarjääri määraldise pindala on 19,21 ha ja määraldise teenindusmaa pindala 26,95 ha, seega on KMH läbiviimine kohustuslik. KeA algatas KMH lubjakivikarjääri keskkonnanalootlusele.

Näite alusel ei olnud KeA-l KMH algatamise või algatamata jätmise osas kaalutluskohta, sest vastav nõue tuli seadusest. Sellisel puhul võtab KeA tavaliselt keskkonnanalootluste menetlusse ja sama kirjaga algatab ka KMH ning teavitab huvitatud isikuid, informeerides Ametlikes Teadaannetes ka üldsust.

Järgmise sammuna peab arendaja koostöös juhteksperdi või tema juhtimisel toimetava eksperdirühmaga koostama KMH programmi. **KMH programm** on keskkonnamõju hindamise kavandamisel koostatav dokument, mis kirjeldab keskkonnamõju hindamise käsitusala, hindamismetoodikat, eksperdirühma koosseisu ning keskkonnamõju hindamise tulemuste avalikustamise ajakava. **KMH juhtekspert** on KMH litsentsi omav isik, kes juhib KMH läbiviimist ning vastutab programmi ja aruande koostamise eest. Litsentseeritud juhteksperptide nimekiri on avalikult leitav. Näiteks on kohalikud elanikud kaevandamislubade menetlemise käigus korduvalt kahtluse alla seadnud KMH tegijate sõltumatuse või pädevuse. Kuigi Eesti on

väike ja inimesed omavahel sageli seotud, on KMH tegijad siiski sunnitud oma litsentsi säilitamiseks andma tegevusele objektiivse hinnangu. Nende pädevusi hindab litsentsi andmisel vastav komisjon.

KMH litsentsi reguleeritakse määrusega „Keskkonnamõju hindamise litsentsi ja selle taotluse vormid“, litsentsi väljastab KliM ja see antakse füüsilisele isikule, kes:

- on omandanud magistrikraadi või sellele vastava kvalifikatsiooni loodusteaduste või keskkonnakaitse õppesuuna õppekava järgi;
- omab vähemalt viieaastast töökogemust loodusteaduste või keskkonnakaitsega seotud tegevusalal;
- on läbinud KMH alase koolituse vähemalt 60 tunni mahus ja sooritanud positiivse tulemusega vastava eksami;
- on läbinud juhtimisalase koolituse vähemalt 60 tunni mahus ja omab vähemalt kahe projekti juhtimise kogemust;
- on viimase viie aasta jooksul osalenud vähemalt neljal korral sisulise eksperdina eksperdirühma töös;
- on sooritanud KMH alase testi keskkonnamõju hindamise litsentsi komisjoni ees;
- on tasunud riigilõivu 260 eurot.

Arendajal tuleb 18 kuu jooksul KMH algatamise otsusest arvates esitada KeA-le KMH programm nõuetele vastavuse kontrollimiseks. Kui programmi ei ole nimetatud tähtjaks esitatud, jätab KeA keskkonnaloa taotluse läbi vaatamata ja tagastab selle arendajale. Programmis määratakse kindlaks:

- millises ulatuses ja kui detailselt hakatakse mõjusid hindama;
- millist hindamismetoodikat kasutatakse;
- esitatakse eeldatav kaasamis- ja ajakava;
- kinnitatakse juhtekspert ja/või eksperdirühm.

Kui KMH menetluses ei esitata vajalikke dokumente määratud tähtjaks, on KeA-l õigus menetlust ennistada. See tähendab, et isegi kui arendaja ei ole taotlenud menetluse peatamist, vaid esitab KMH programmi kinnitamiseks vajaliku dokumentatsiooni oluliselt hiljem ning taotleb seejärel menetlustähtja ennistamist, võib KeA seda mõjuvate põhjuste korral ka teha. Varasemalt on KeA sellised taotlused ka läbi vaatamata tagastanud, kuid kuna seejärel on alati väga ruttu sama taotlus lihtsalt uuesti esitatud, on näha, et tegelikult ei täida taotluse tagastamine oma eesmärki. Seetõttu on viimasel ajal KeA sellistel taotlustel mõjuvate põhjuste korral tähtja ka alati ennistanud.

Enne KMH programmi nõuetele vastavuse kontrollimiseks esitamist tuleb läbida seisukoha küsimise etapp, KMH programmi avalikustamine ja selle tulemustega arvestamine. Programmi valmimise ja avalikustamise järgselt tunnistab KeA KMH programmi nõuetele vastavaks.

KMH aruanne on dokument, mis sisaldab KMH tulemusi ja lähtub nõuetele vastavaks tunnistatud KMH programmist ning peab vastama KeHJS §-s 20 ja määruses „Keskkonnamõju hindamise aruande sisule esitatavad täpsustatud nõuded“ sätestatud nõuetele. KMH aruanne

selgitab, kirjeldab ja hindab kavandatava tegevuse elluviimisega eeldatavalt kaasnevat keskkonnamõju ning pakub välja olulise keskkonnamõju vältimise, ennetamise ja leevendamise meetmed.

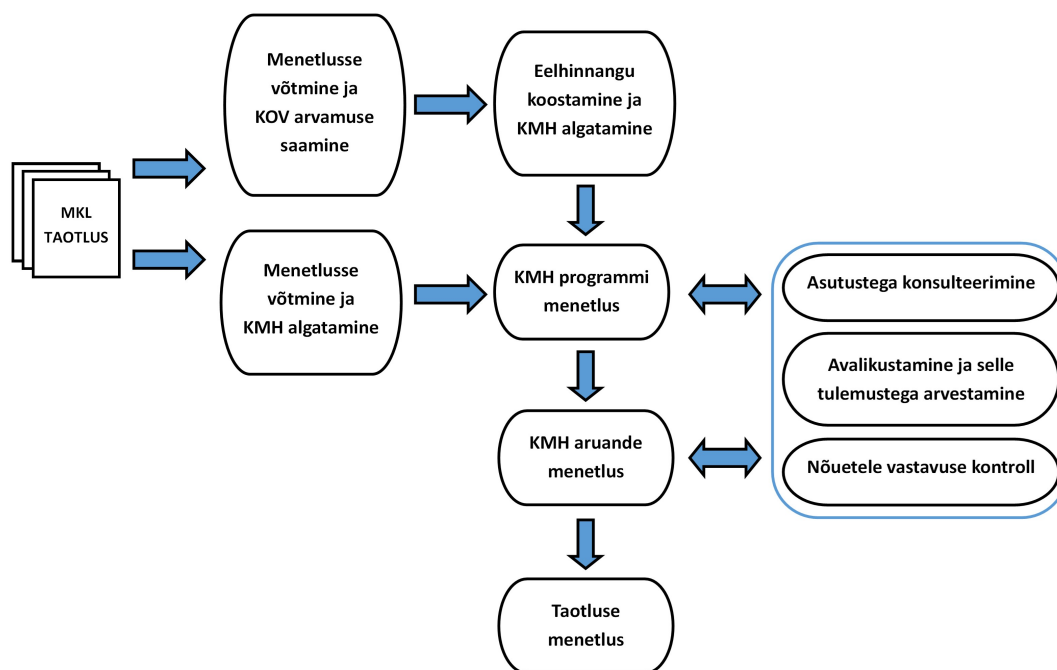
KMH aruanne kooskõlastatakse enne nõuetele vastavuse kontrolli asjaomaste asutustega. KMH menetlus lõpeb KMH aruande nõuetele vastavaks tunnistamisega. Pärast seda jätkub tegevusloa taotluse menetlus. Tegevusloa andmisel või selle andmisest keeldumisel tuleb lähtuda KeHJS §-s 24 sätestatust.

KMH peatamine. Ei haldusmenetluse üldregulatsioon ega ka kaevandamisloa menetlust reguleerivad sätted käsitle otseselt menetluse peatamist, kuid see on otsustajal kooskõlas haldusmenetluse üldpõhimõtetega kaalutlusena võimalik. KeA-l on kohustus välja uurida kõik olulised asjaolud, mis võivad edasist menetluse kulgu otseselt mõjutada. Näiteks oli KeA-l Paasi lubjakivi kaevandamisloa taotluse menetluse käigus edasiste otsuste tegemiseks väga oluline saada täiendavat teavet just kodanikele saadetatavatest vastustest. Lähtudes avalikustamise ajal ametile esitatud kirjade suurest hulgast ja nende põhjalikkusest, aga ka asjaolust, et oli antud täiendav võimalus programmi kohta ettepanekuid, vastuväiteid ja küsimusi esitada, oli KeA hinnangul menetluse peatamine põhjendatud. Menetluse peatamise puhul on tegemist menetlustoiminguga, mitte haldusakti andmisega.

Kuna KMH on avalik protsess, võivad kõik menetlusest huvitatud isikud selles osaleda ning huvi korral tutvuda KMH materjalidega, esitada avalikustatud materjalide kohta põhjendatud ettepanekuid ja märkusi ning osaleda avalikul arutelul.

Mõned üldised tähelepanekud:

- KMH-ga seotud kulud katab arendaja;
- KMH algatamisel peatub keskkonnaloa taotluse menetlus kuni KMH aruande nõuetele vastavaks tunnistamise otsusest teavitamiseni Ametlikes Teadaannetes või KeHJS § 18 lõikes 7 sätestatud asjaolude ilmnemiseni;
- KMH läbi viimine keskkonnaloa taotluse menetluses ei anna arendajale õigustatud ootust keskkonnaloa saamiseks.

Joonis 13. KMH menetluse protsessiskeem.

Näide 54. Arendaja esitas KeA-le maavara kaevandamiseks keskkonnaloa taotluse. Liivakarjääri mäeeraldise pindala oli 31,81 ha ning teenindusmaa pindala 37,18 ha. KeA algatas KMH. Koostati programm, mis saadeti KeA-le, kes tunnistas programmi nõuetele vastavaks ja teavitas sellest menetlusosalisi. Koostati KMH aruanne, mille eelnõu esitati KeA-le, kes pärast selle KeHJS nõuetele vastavuse kontrollimist edastas eelnõu asjaomastele asutustele – Toila Vallavalitsusele, Põllumajandus- ja Toiduametile, RMK-le ja Terviseametile neilt seisukoha saamiseks. KeA, arvestades asjaomaste asutuste seisukohti, saatis arendajale oma arvamuse KMH aruande asjakohasuse ja piisavuse kohta.

Arendaja esitas seejärel KMH aruande KeA-le avalikustamise korraldamiseks, enne mida kontrollis otsustaja aga parandatud ja täiendatud KMH aruannet, sealhulgas asjaomaste asutuste seisukohtadega arvestamist või arvestamata jätmist. Toimus KMH aruande avalik väljapanek ja arutelu, millest KeA teavitas Ametlikes Teadaannetes, kohaliku levikuga ajalehes Põhjarannik, Viivikonna bussipeatuste infoseintel ning informeeris ka seotud isikuid. KMH aruandega oli võimalik tutvuda KeA kodulehel ja tööpäeviti Toila Vallavalitsuses. Ettepanekuid, vastuväiteid ja küsimusi KMH aruande kohta sai KeA-le esitada kirjalikult. KMH aruande avaliku väljapaneku ajal esitas aruandele seisukoha vaid üks MTÜ, kellele arendaja koostöös KMH juhteksperdiga ka vastas.

KMH aruande avalik arutelu toimus veebikeskkonnas MS Teams, kus osales neli inimest, kellele tutvustati kavandatavat tegevust ning KMH aruande sisu. Viimase kohta ettepanekuid ega küsimusi ei esitatud ning KMH aruande avaliku arutelu protokoll koos registreerimislehega lisati KMH aruandesse.

Ettevõtte esitas täiendatud KMH aruande nõuetele vastavuse kontrollimiseks KeA-le, kes edastas selle omakorda asjaomastele asutustele kooskõlastamiseks, mille saamise järel tunnistas liivakarjääris maavara kaevandamise loa taotluse KMH aruande nõuetele vastavaks.

5.2 KESKKONNAMÕJUDE EELHINNANG

See et KMH ei ole kohustuslik, ei tähenda, et see pole kindlasti vajalik. **Keskkonnamõju eelhindamine** on kavandatava tegevusega eeldatavalt kaasneva keskkonnamõju olulisuse esialgne hindamine, mille käigus otsustatakse KMH vajalikkuse üle. Määruse „Tegevusvaldkondade, mille korral tuleb anda keskkonnamõju hindamise vajalikkuse eelhindang, täpsustatud loetelu“ annab täpsema juhise, millal seda teha tuleb, nt mäenduse ja geoloogia valdkonda kuuluvate tegevuste puhul:

- süvapuurimine (üle 1000-meetrise sügavusega puuraugud);
- pealmaakaevandamine kuni 25 hektari suurusel alal;
- turba kaevandamine kuni 150 hektari suurusel alal;
- alla 10 000 kuupmeetri suuruse maavaravaru kaevandamine merest, Peipsi järvest, Lämmijärvest või Pihkva järvest või alla 500 kuupmeetri suuruse maavaravaru kaevandamine muust veekogust;
- pealmaakaevandamisega rikutud maa korrastamine suuremal kui 25 hektari suurusel alal, allmaakaevandamise või turba mehhaniseeritud kaevandamisega rikutud maa korrastamine;
- KeHJS § 6 lõikes 1 nimetatata allmaaehitise rajamine;
- kivisöe või põlevkivi vedeldamine, gaasistamine või koksistamine, kui ööpäevas kasutatakse vähemalt 250 tonni toorainet, välja arvatud KeHJS § 6 lõike 1 punktis 2 nimetatud juhul;
- söe, ligniidi, põlevkivi, turba või nende segude brikettimine;
- maapealsete tööstusrajatiste rajamine söe, nafta, maagaasi ja maakide ning põlevkivi väljamiseks.

Lisaks, kui olulise keskkonnamõjuga tegevust soovitakse muuta või laiendada, peab KeA andma eelhindangu selle kohta, kas kavandataval tegevusel on oluline keskkonnamõju.

Eelhindang koostatakse vastava taotluse alusel. Vajadusel vaadatakse üle varem tehtud KMH, seiretulemused ning palutakse taotlejal esitada ekspertarvamus(ed). Eelhindangu reeglid on paika pandud määrusega „Eelhindangu sisu täpsustatud nõuded“. Kavandatava tegevuse asukohta ja eeldatavalt mõjutatava keskkonna kirjeldamisel lähtub KeA:

- olemasolevast ja planeeritavast maakasutusest ning seal toimuvatest või planeeritavatest tegevustest;
- alal esinevatest loodusvaradest, sealhulgas maa, muld, pinnas, maavara, vesi ja looduslik mitmekesisus, nende kättesaadavusest, kvaliteedist ja taastumisvõimest;
- keskkonna vastupanuvõimest, mille hindamisel lähtutakse märgalade, jõeäärsete alade, jõesuudmete, randade ja kallaste, merekeskkonna, pinnavormide, maastike, metsade, Natura 2000 võrgustiku alade, kaitstavate loodusobjektide, alade, kus õigusaktidega kehtestatud nõudeid on ületatud või võidakse ületada, tiheasutusega alade ning kultuuri- või arheoloogilise väärtusega alade vastupanuvõimest;
- inimese tervisest ja heaolust ning elanikkonnast.

KeA hindab, kas kavandataval tegevusel võib olla otsene või kaudne oluline keskkonnamõju, arvestades:

- mõju suurus;
- mõjuala ulatust, näiteks geograafiline ala ja tõenäoliselt mõjutatava elanikkonna suurus;
- mõju ilmnemise tõenäosust;
- mõju tugevust, kestust, sagedust ja pöörduvust;
- mõju piiriülesust;
- mõju Natura 2000 võrgustiku alale;
- kavandatava tegevuse koosmõju muude asjakohaste toimuvate või mõjualas planeeritavate tegevustega;
- ebasoodsa mõju tõhusa ennetamise, vältimise, vähendamise ja leevendamise võimalusi.

Lähtuvalt eelnevast koosneb KeA eelhindang järgmistest alapeatükkidest:

- tegevuse iseloom ja maht, seosed asjakohaste strateegiliste planeerimisdokumentidega;
- ressursside kasutamine, tegevuse energiakasutus;
- tegevusega kaasnevad tegurid, nagu heide vette, pinnasesse ja õhku ning müra, vibratsioon, valgus, soojus, kiirgus ja lõhn, jäätmete teke ja käitlemine;
- tegevusega kaasnevate avariilukordade, suurõnnetuste või katastroofide esinemise võimalikkus;
- kavandatava tegevuse asukoht ja mõjutatav keskkond;
- hinnang keskkonnamõju olulisusele;
- mõju suurus, tugevus, kestvus, sagedus, pöörduvus ning mõjuala ulatus;
- mõju piiriülesus;
- mõju Natura 2000 võrgustiku alale;
- kavandatava tegevuse koosmõju muude asjakohaste toimuvate või mõjualas planeeritavate tegevustega;
- ebasoodsa mõju tõhusa ennetamise, vältimise, vähendamise ja leevendamise võimalused;
- eelhindangu järelendus.

Kui selgub, et eelhindangu koostamiseks on liiga vähe andmeid, võib KeA loa taotlejalt küsida täpsustatud informatsiooni või eksperthinnangut. Näiteks tuleb keskkonnamõju eelhindangu koostamiseks koos taotlusega esitada ekspertarvamus põhjaveetaseme alandamisega kaasneva mõju kohta põhjaveele (sh teiste veekasutajate veehaarete põhjaveetasemele) ja pinnaveele ning võimaliku mõju väljaselgitamiseks seire kohta.

Eelhindang koos KMH algatamise/algatamata jätmise otsusega saadetakse eelnõuna enne lõpliku otsuse tegemist asjaomastele asutustele seisukoha andmiseks. Samuti küsitakse nende menetlusosaliste seisukohta, kelle õigusi võib tehtav otsus kahjustada (nt arendaja).

Sellega tagatakse, et eelhindangu andmisel ja otsustamisel oleks kindlasti kaalutud kõiki olulisi mõjusid.

Asjaomaste asutuste valik sõltub kavandatava tegevusega eeldatavalt kaasnevast keskkonnamõjust. Üldjuhul kuulub nende hulka alati KOV. KMH vajalikkus otsustatakse lähtudes eelhindangust ja laekunud seisukohast.

Kui KeA on samale tegevusele maardlas juba mõne teise tegevusloa taotluse menetlemisel andnud eelhindangu ja otsustanud jätta KMH algatamata ning asjaolud ei ole olulisel määral muutunud, siis kasutatakse sama eelhindangut KMH vajalikkuse üle otsustamisel uuesti. Sellisel juhul ei ole vajalik ka asjaomaste asutustega uuesti konsulteerida.

Näide 55. Ettevõtte esitas KeA-le liivakarjääri keskkonnanaloo taotluse. Esitatud taotluse kohaselt oli taotletava karjääri mäeeraldise teenindusmaa pindala 28,99 ha ja mäeeraldise pindala 22,10 ha. KeHJS kohaselt algatatakse KMH, kui pealmaakaevandamine toimub suuremal kui 25 hektari suurusel alal, mistõttu oleks seda pidanud kohaldama ka antud taotluse puhul.

Ettevõtte esitas parandatud keskkonnanaloo taotluse, mille kohaselt sai taotletava karjääri mäeeraldise teenindusmaa pindalaks 24,85 ha, aga mäeeraldise pindala jäi samaks (22,10 ha). Kuna taotletav ala jäi seekord alla 25 ha, polnud kohustuslikus korras KMH algatamine enam põhjendatud.

Edasise menetluse käigus koostas Keskkonnaamet eelhindangu, mille kohta küsiti osapoolte arvamusi. Eelhindangu tulemusena algatati liivakarjääri keskkonnanaloo taotlusele siiski KMH. Ettevõtte esitas seejärel uue parandatud keskkonnanaloo taotluse, mille kohaselt soovis taotletava karjääri teenindusmaa pindala muuta tagasi esialgses taotluses toodule ehk 28,99 ha.

5.3 NATURA EELHINNANG

Natura 2000 on üle-euroopaline looduskaitsealade võrgustik, mille mõte ja sisu on kirjas 1992. aastal vastu võetud Euroopa Liidu loodusdirektiivis (92/43/EMÜ). Sama direktiiviga võeti Natura võrgustiku osaks ka 1979. aastal jõustunud linnudirektiivi (2009/147/EÜ) alusel valitud linnualad. Seega kehtivad Natura hindamise põhimõtted nii loodus- kui linnualade kohta. Euroopa Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse kohta artikli 6 kohaselt tuleb mistahes (v.a otseselt ala kaitsekorraldusega seotud) arendustegevuse korral, mis võib mõjutada Natura ala, mõju asjakohaselt hinnata. Natura hindamise üldine kohustus ja selle läbiviimise põhimõtted tulenevad loodusdirektiivi artikli 6 lõigetest 3 ja 4.

Kaevandamisala lähedus on alati suhteline ja sõltub Natura alast, selle kaitse-eesmärkidest, elupaikade ja liikide levikust sellel alal, aga samuti maavarast, kaevandamise viisist, maastiku iseloomust ja paljudest teistest asjaoludest, mida KeA on pädev hindama ja mida igapäevaselt ka teeb. Iga üksikjuhtumi korral hinnatakse, kas kavandatava tegevusega võib eeldatavalt kaasneda eraldi või koos muude tegevustega oluline ebasoodne mõju Natura ala kaitse-eesmärgile ning vajadusel viiakse läbi Natura eelhindamine või Natura hindamine.

Natura eelhindamine on protseduur, mis aitab KeA-l otsustada, kas kavandatav tegevus võib avaldada ebasoodsat mõju Natura ala terviklikkuse säilimisele ning kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele ja/või elupaikadele. Natura eelhindamine, nagu ka KMH eelhindamine või KMH, annab KeA-le vajaliku informatsiooni kavandatud tegevuse võimaliku keskkonnamõju ja selle leevendamise meetmete kohta ning lõppeb otsusega Natura asjakohase hindamise vajalikkusest. Natura eelhindamise läbiviimine ei ole tarvilik, kui tegemist on selge ja kindla otsusega, et:

- kavandatava tegevuse mõjualale ja/või mõjupiirkonda ei jää Natura ala(sid);
- kavandatav tegevus on ala kaitsekorraldusega otseselt seotud või selleks vajalik;
- ilma üksikasjaliku hindamiseta on võimalik eeldada (läheldes kavandatava tegevuse suuruselt või ulatusest või Natura ala iseärasusest), et oluline ebasoodne mõju on tõenäoline. Sel juhul võib eelhindamise etapi asemel liikuda otse edasi Naturahindamise asjakohase hindamise etappi.

Natura hindamine on menetlus Natura ala mõjutada võiva arendustegevuse üle otsustamiseks. Selle eesmärk on hinnata kavandatava tegevuse mõju ala kaitse-eesmärkidele ja hindamise tulemusel peab olema võimalik järeldada, et tegevus ei ohusta ala terviklikkust ega kaitse-eesmärke. Nii KMH kui ka Natura hindamine on arendustegevuse üle otsustamise üks osa, mis annab KeA-le vajaliku informatsiooni kavandatud tegevuse võimaliku keskkonnamõju ja selle leevendamise meetmete kohta.

Natura hindamisel seatakse alati esikohale looduskaitse eesmärgid, mis tähendab, et kava või projekti elluviimine ei tohi Natura ala loodusväärtusi kahjustada ja otsustaja peab tegevuse lubamisel selles veendunud olema. Natura hindamine peab olema läbi viidud täpsusastmes, mis võimaldab ebasoodsa mõju puudumises veenduda. Loodusdirektiiv lubab teatud erakorsete olukordade puhul otsustajal eelistada looduskaitsele ka muid huvisid, sh sotsiaal-majanduslikke. Sellises erandolukorras tuleb muu hulgas võtta kasutusele meetmed Natura 2000 võrgustiku üldise sidususe tagamiseks ja loodusväärtustele tekitatava kahju hüvitamiseks. Natura hindamine viiakse Eestis läbi osana keskkonnamõju hindamisest või keskkonnamõju strateegilisest hindamisest. Natura hindamine koosneb neljast etapist:

- **Eelhindamise** eesmärk on välja selgitada projekti või kava võimalik mõju (koosmõjus teiste kavade ja projektidega) Natura alale ning hinnata, kas tegemist on tõenäoliselt ebasoodsa mõjuga Natura ala kaitse-eesmärkidele. Kui ebasoodsa mõju avaldumises puudub veendumus, tuleb liikuda asjakohase hindamise etappi. Kui ebasoodsa mõju avaldumine on välistatud, võib loa väljastada või kava kehtestada. Kui viiakse läbi eelhindamine ning otsustaja leiab, et asjakohase hindamise etapp ei ole vajalik, tuleb antud otsuse (st KMH algatamata jätmise) eelnõu kooskõlastada Keskkonnaametiga.
- **Asjakohase hindamise** käigus hinnatakse projekti või kava mõju (koosmõjus teiste projektide või kavadega) Natura ala terviklikkusele, läheldes ala struktuurist, funktsioonist ja kaitse-eesmärkidest. Vajadusel viiakse läbi väliuuringud ja töötatakse välja ebasoodsat mõju leevendavad meetmed ning hinnatakse nende tõhusust. Kui otsustaja on hindamise tulemusel veendunud, et ebasoodne mõju Natura ala terviklikkusele ja kaitse-eesmärkidele puudub või kavandatavad leevendavad meetmed

on mõjude vähendamisel piisavalt tõhusad, võib loa väljastada või kava kehtestada (KeHJS § 29 lõige 2 ja KeHJS § 45 lg 2). Vastasel juhul tuleb loa andmisest või kava kehtestamisest loobuda või asuda otsima alternatiivseid lahendusi. KMH aruanne või keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne, mis sisaldab Natura asjakohast hindamist, tuleb esitada kooskõlastamiseks kaitstava loodusobjekti valitsejale ehk KeA-le (KeHJS § 29 lg 1 p 2 ja § 45 lg 1 p 2).

- **Alternatiivide kaalumine.** Juhul kui ebasoodsat mõju ei ole võimalik vältida ega piisavalt leevendada, tuleb otsida kavandatavale tegevusele teisi, alternatiivseid lahendusi. Tavapäraselt viiakse alternatiivide kaalumine läbi asjakohase hindamisega ühes etapis.
- **Erandi tegemine.** Kui kavandatavale tegevusele puuduvad alternatiivid, tuleb erandi tegemise etapis selgitada, kas kavandatav tegevus on avalikkuse jaoks vajalik esmatähtsatel ja erakordselt tungivatel põhjustel ning töötada välja meetmete kava, millega hüvitatakse projekti või kavaga kaasnev kahju loodusele ning tagatakse Natura 2000 võrgustiku üldine sidusus. Erandi tegemise etapis saab otsuse teha Vabariigi Valitsus, tegevusest Euroopa Komisjoni eelnevalt teavitades või otsuse tegemiseks arvamust küsides (KeHJS § 29 lg 3-5 ja § 45 lg 3-5).

KeA-le on esitatud vaideid geoloogilise uuringuloe andmisele väljaspool Natura alasid. Vaiete esitajate väitel on vaidlustatud haldusakt õigusvastane, kuna tegemata on jäetud KMH Natura 2000 võrgustiku ala lähedal kavandatava tegevuse lubamiseks, uuringuluba on vastuolus linnudirektiivi ja LKS-i § 55 lg-ga 61 või kuna loal puudub lindude pesitsusrahu tagav kõrvaltingimus.

Riigikohtu halduskolleegium on 28.11.2019 otsuses haldusasjas 3-17-740 (p 14) märkinud, et „Loodusdirektiivi järgi ei ole välistatud igasugune negatiivne mõju Natura alale, vaid negatiivne mõju ala terviklikkusele. Ala terviklikkusele avalduva mõju kindlaks tegemisel on keskne tähendus ala kaitse eesmärkidel.“

5.4 KAITSEALUSED LIIGID, PEP JA VEP

Maavarasid kaevandatakse enamasti looduse arvelt. Enne kaevandamisala võib alal asuda mets, rohumaa või muu looduslik või poollooduslik kooslus, kus elavad erinevad liigid, võimalik, et ka mõned kaitsealused. Karjääride rajamisel ja nende töötamisaja jooksul looduslik mitmekesisus paratamatult vaesub. Looduslik mitmekesisus, taimestik ja loomastik saavad hakata taastuma alles peale karjääri korrastamist. Lisaks kaevandamisalale võivad tegevusest mõjutatud olla ka karjääri vahetus läheduses asuvad alad ja liigid. Neist igale on mõju erinev, seega ei saa kunagi anda ühest karjääri, kaevanduse või turbatootmisala mõjuraadiust.

Näide 56. Taotletava mäeeraldise teenindusmaa loodeservast ligikaudu 1,4 km kaugusel asub metsa vääriselupaik. Mäeeraldise teenindusmaa lähedusse jäävad I ja III kategooria kaitsealuste liikide kasvukohad. Mäeeraldise teenindusmaast ligikaudu 240 m kaugusele jääb Ontika maastikukaitseala Martsa sihtkaitsevöönd, mille kaitse-eesmärk on metsakoosluste säilitamine, neile omase liigilise ja vanuselise struktuuri hoidmine, elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Vööndisse jäävad esinduslikumad villtulika osapopulatsioonid, mis vajavad parasniiskeid kasvukohatingimusi. Suurem osa taotletava mäeeraldisega seotud maavaravarust asub allpool põhjavett, mis tähendab, et teatav mõju põhjaveele ning seeläbi kaitsealuste liikide kasvukohtadele, vääriselupaigale ning Ontika maastikukaitseala Martsa sihtkaitsevööndile võib avalduda ka siis, kui vett ära ei juhitakse.

On juhtunud, et isegi kui keskkonnaregistrist lähtuvalt ei asu KeA hinnangul alal ühtegi kaitstavat loodusobjekti, toovad elanikud need siiski välja. Vastavalt LKS-le on igalühel õigus esitada KeA-le ettepanek loodusobjekti kaitse alla võtmiseks.

Kui vastav ettepanek on tehtud, saab KeA keskkonnaloa menetluse peatada seaduses toodud põhjustel. LKS alusel peatatakse haldusakti andmise menetlus kuni 28 kuuks – kuni loodusobjekti kaitse alla võtmise või kaitse alla võtmisest keeldumise otsuse tegemiseni. Kui seda ettepanekut ei ole tehtud ega kaitse alla võtmise menetlust LKS § 9 lõike 1 tähenduses algatatud, ei ole KeA-l õigust haldusakti andmise või andmisest keeldumise menetlust peatada.

Kas ja mil määral mõjutab rajatav karjäär kaitstavat loodusobjekti, oleneb konkreetsest loodusobjektist, selle kaitsestaatusest, paiknemisest taotletaval alal, taimede puhul arvukusest jms.

Vähendamaks negatiivset mõju loodusele ja erinevatele liikidele, peab maapõue kasutamine käima käsikäes LKS-ga, mille eesmärk on:

- looduse kaitsmine selle mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega;
- kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine;
- loodusvarade kasutamise säästlikkusele kaasaaitamine.

Loodust kaitstakse looduse säilitamise seisukohalt oluliste alade kasutamise piiramisega, kaitse alla võetud loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku isenditega ning kivististega sooritatavate toimingute reguleerimisega ning loodusariduse ja teadustöö soodustamisega. Looduse kaitsel lähtutakse tasakaalustatud ja säästva arengu põhimõtetest, kaaludes iga kord alternatiivsete, looduskaitse seisukohalt tõhusamate lahenduste rakendamise võimalusi.

Kaitstavad loodusobjektid on:

- kaitsealad (rahvuspargid, looduskaitsealad ja maastikukaitsealad);
- hoialad (elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala);
- kaitsealused liigid ja kivistised;

- püsielupaigad;
- kaitstavad looduse üksikobjektid (puu, allikas, rändrahn, juga, kärestik, pank, astang, paljand, koobas, karst);
- kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid (maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala, haljastuse üksikelement).

Kaitsealused liigid. Liigikaitse eesmärk on kindlustada, et kõigi meil elavate tavapäraste ja iseloomulike liikide asurkonnad oleksid elujõulised. Haruldased ja ohustatud liigid, kelle säilimine ei ole vajaliku kaitseta kindel, on võetud riikliku kaitse alla. Kokku on Eestis kaitse all 570 taime-, seene- ja loomaliiki. Need jagunevad kolme kaitsekategooriasse, millest rangeim on I ja leebeim III kaitsekategooria.

- I kaitsekategooriasse arvatakse:
 - liigid, mis on Eestis haruldased, esinevad väga piiratud alal, vähestes elupaikades, isoleeritult või väga hajusate asurkondadena;
 - liigid, mis on hävimisohus, mille arvukus on inimtegevuse mõjul vähenenud, elupaigad ja kasvukohad rikutud kriitilise piirini ja väljasuremine Eesti looduses on ohutegurite toime jätkumisel väga tõenäoline.
- II kaitsekategooriasse arvatakse:
 - liigid, mis on ohustatud, kuna nende arvukus on väike või väheneb ning levik Eestis väheneb ülekasutamise, elupaikade hävimise või rikkumise tagajärjel;
 - liigid, mis võivad olemasolevate keskkonnategurite toime jätkumisel sattuda hävimisohtu.
- III kaitsekategooriasse arvatakse:
 - liigid, mille arvukust ohustab elupaikade ja kasvukohtade hävimine või rikkumine ja mille arvukus on vähenenud sedavõrd, et ohutegurite toime jätkumisel võivad nad sattuda ohustatud liikide hulka;
 - liigid, mis kuulusid I või II kaitsekategooriasse, kuid on vajalike kaitseabinõude rakendamise tõttu väljaspool hävimisohtu.

Kaitsealuste liikide elupaiku ja kasvukohti kaitstakse kaitsealadel, hoiualadel või püsielupaikades. Nende kaitse korraldamiseks koostatakse liigi kaitse tegevuskavad, mis omakorda on aluseks vajalikele liigikaitseliste töödele.

I kaitsekategooria liikide kõikide teadaolevate elupaikade või kasvukohtade kaitse tagatakse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega. II kaitsekategooria liikide vähemalt 50 protsendi teadaolevate ja keskkonnaregistris registreeritud elupaikade või kasvukohtade kaitse tagatakse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega lähtuvalt alade esinduslikkusest. III kaitsekategooria liikide vähemalt 10 protsendi teadaolevate ja keskkonnaregistris registreeritud elupaikade või kasvukohtade kaitse tagatakse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega lähtuvalt alade esinduslikkusest. Piiritlemata II ja III kategooria kaitsealuste liikide elupaikades rakendub isendi kaitse.

Kaitsealuste liikide andmed on koos kogu muu keskkonnaandmestikuga koondatud riiklikku keskkonnaregistrisse EELIS, mida haldab Keskkonnaagentuur. Registri eesmärk on koguda kõik keskkonnaga seotud andmed ühte andmebaasi, seostada need ajas ja ruumis ning anda neile õiguslik tähendus.

Selleks, et KeA saaks teha põhjaliku otsuse, kas ja kuidas tulevane kaevandamisala mõjutab kaitsealust liiki, võib amet küsida ka ekspertarvamust.

Näide 57. Lubjakivikarjääri keskkonnaloa taotluse menetlemise käigus palus KeA läbi viia kaitsealuste taimede inventuuri ning esitada eksperthinnang, mis käsitleks:

- 1) taotletava tegevusega kaasnevat võimalikku mõju põhja- ja pinnaveele ning seeläbi ka taotletava mäeeraldise lähedusse jäävate kaitsealuste liikide kasvukohtadele, vääriselupaigale ning Ontika maastikukaitseala Martsa sihtkaitsevööndile;
- 2) andmeid kaitsealuste taimede inventuuri ning selle järelduste kohta.

KeA juhtis tähelepanu, et mõju hindamisel kaitsealustele loodusobjektidele tuleb kaasata vastava erialase haridusega spetsialist. Eksperthinnangu tegemisel peab lähtuma kehtivatest asjaomastest seadustest ja nende alamaktidest. Vajadusel võib III kaitsekategooria liike ümber istutada.

Näide 58. EELIS-e andmetel oli taotletava karjääri tööpiirkonnas ja sellega külgneval alal registreeritud lamminiidu elupaigatüüp ja mitmete III kaitsekategooria liikide kasvukohad: suur käopõll, balti sõrmkäpp, ahtalehine ängelhein ja laialehine neiuvaip. Ahtalehise ängelheina kasvukoht oli piisavalt suur, et liivakarjääri rajamine tema säilimist kasvukohas ei ohustanud. Teiste taimede puhul aga hävitaks liivakarjääri rajamine taimede säilimise nende kasvukohas, kuna karjääri rajamiseks raadataks mäeeraldise alalt mets ja teisaldataks maapinna kattekiht. Seepärast seadis KeA keskkonnaloale tingimuse, mille kohaselt tuleks enne kaevandamistöödega alustamist ja katendi koorimist läbi viia kaitsealuste taimeliikide (suur käopõll, balti sõrmkäpp ja laialehine neiuvaip) ümberasustamine vastavalt Vabariigi Valitsuse 15.07.2004 määrusele nr 248 „Kaitsealuse liigi isendi ümberasustamise kord“.

Näide 59. Mäeeraldise ja selle teenindusmaa alal teostati suurte raopesade (sihtliikideks kotkad, kanakull, viud) inventuur. KeA seadis tingimuse, et inventuur tuleb tellida Kotkaklubilt või selle liikmetelt, kellel on Eestis ainsana pädevus määrata raopesade järgi neid ehitanud linnuliike. Inventuuri käigus tuli ala läbi käia ulatuses, mis võimaldas kõik sihtliikide raopesad alalt üles leida või veenduda, et neid seal ei ole. Raopesa leidmisel tuli määrata selle (tõenäoline) omanik (pesa ehitanud linnuliik) ja võtta pesapuu GPS-koordinaadid, võimalusel teha foto. Lisaks võeti GPS-koordinaadid alal esinevate kuklasepesade kohta. Kuklasepesade hulka ja asukohta oli oluline teada seetõttu, et tegemist on looduskaitsealuste putukaliikidega, kelle pesad tuleb enne võimalikku kaevandamistegevuse algust ümber asustada. Inventuuri tulemusena koostati aruanne välitööde teostamise kohta – millal ja kes tegi, mis ulatuses ala läbiti, mida (kelle pesi) leiti. Leitud raopesad ja kuklasepesad kanti koos nende koordinaatidega kaardipildile.

Näide 60. KeA tegi ettepaneku kanakulli eksperthinnangu koostamiseks. Ekspertarvamus pidi koosnema kolmest osast:

„1) varakevadine (märts-aprill) kanakullide elupaikade kaardistamine peibutusmeetodil 3–5 km raadiuses (kanakulli elupaiga raadius pesast) mäeeraldise teenindusmaast, et kaardistada mäeeraldise teenindusmaale jäävate kanakulli territooriumite tsentrid (soovitavalt kindlaks teha pesapaik). On tõenäoline, et antud territooriumi tsenter on nihkunud Kanepi suunas ja mõjuhinnangu andmiseks on see teadmine oluline.

2) hinnang praeguse teadaoleva kanakulli elupaiga kvaliteedile ja kestlikkusele lähtudes kanakulli elupaiga olulistest näitajatest (vana metsa osakaal, täius, toitumisalade kvaliteet) ja kavandatava karjääri mõju kanakulli elupaigale.

Kui punktis 1 läbiviidud elupaikade kaardistamisel selgub, et antud kanakulli elupaik on asustamata ja piirkonnas on teine kanakulli elupaik, mis hõlmab karjääri, siis anda sarnane hinnang ka sellele kanakulli elupaigale.

3) kõrvaltingimused kaevandamiseks ja hilisemaks kaevandatud maa korrastamiseks, kui selgub, et Laiavangu III liivakarjääri mäeeraldisel kaevandamine kanakullide kaitsevajadusest lähtuvalt on siiski võimalik.“

Kaitsealuseid liike on palju. Allpool on toodud mõned kaitsealused liigid, kes võivad karjäärides tegutseda või keda rajatav kaevandamisala võib oluliselt mõjutada.

Kõre. Ohustatud liikide punase nimestiku järgi on Eesti kõre populatsioon väljasuremisohus, sest asurkonnad on väikesed ja killustunud. Liik on arvatud Eestis kõige rangema kaitse alla ehk I kaitsekategooriasse. LKS järgi tuleb hoolitseda selle eest, et kõik nende teadaolevad elupaigad saaksid säilida ja kõrede arvukus suureneks. Selleks on loodud mitmed kõrede püsielupaigad. Kõre eelistab elupaigana avamaastikku ja vajab sigimiseks madalaid, ajutise loomuga veekogusid. Eelkõige maakasutuse muutustest tingitud elupaikade kadumise tõttu on Eestis säilinud vaid 15 kõre eraldipaiknevat asurkonda, enamik neist asuvad endistele luite- ja liivikualadele rajatud liivakarjäärides.

Suur osa kõre elupaigast Tallinn-Saku liivamaardlas on praeguseks juba veekoguks kaevandatud. Ehkki kaevandatud aladel on elupaik jäädavalt kadunud ja kõre populatsioon asub piiratud alal, on see ikkagi üks suurimaid kõre asurkondi Eestis. Männikul asuv elupaik on piiratud maanteega. Selle kõrvale on kavandatud ka Rail Balticu trass, mis omakorda suurendab ühe elupaigaosa eraldumise võimalust ülejäänust. Kõre püsielupaikade maa-ala kuulub piiranguvööndisse. See tähendab, et seal on näiteks uuendusraied ja kaevandamine teatud tingimustel lubatud. Männiku liivakarjääri jäävas püsielupaigas tohiks seega KeA nõusolekul kaevandada pealpool põhjaveepiiri olevat liivavaru. Lubatud ei ole kaevandamine 50 m raadiuses kõre sigimisveekogudest, samuti ei tohi madalaid veekogusid ja ammendatud karjääriosasid pinnasega täita. Kui aga kõrede asustatud elupaigas sobivat maismaad pidevalt vähendada, siis ühel hetkel ei tule praegused asurkonnad enam toime ja hääbuvad. Mida vähem on elupaika, seda väiksemale alale peavad allesjäänud kõred ära mahtuma. Kaevandamis-lubadesse on kõrede kaitseks seatud kõrvaltingimusi.

Näide 61. Taotletava mäeeraldise ning selle teenindusmaa põhjaosa kattuvad Männiku I kategooria kaitsealuse liigi kõre ja II kategooria kaitsealuse liigi kivisisaliku püsielupaigaga kohati kuni 10,6 ha ulatuses. Püsielupaik on kaitse alla võetud keskkonnaministri 12.07.2006 määrusega nr 51 „Kõre ja kivisisaliku püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri“. Kõre ja kivisisaliku püsielupaikade maa-ala kuulub piiranguvööndisse ning seal kehtib LKS §-s 31 sätestatud kaitsekord koos määruses nr 51 sätestatud erisustega. Männiku püsielupaigas on sõiduki ja maastikusõidukiga liikumine lubatud aastaringselt, nagu ka valitseja nõusolekul maavara kaevandamine, välja arvatud 50 meetri raadiuses kõre kudemisveekogude ümbruses ja üldjuhul allpool põhjavee piiri. Määruse kohaselt on valitseja nõusolekul lubatud näiteks veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine ja uute veekogude rajamine ning kõre ja kivisisaliku elutingimuste säilitamiseks vajalikud tööd. Määrusega on keelatud: olemasolevate alla 0,5 m sügavuste veekogude pinnasega täitmine, ammendatud karjääriosade pinnasega katmine, püsielupaiga metsastamine, veekogude kaladega asustamine, maa-ainese ladustamine kõre kudemisveekogule lähemal kui 100 meetrit. Püsielupaigaga kattuv osas tuleb korrastada mäeeraldise teenindusmaa kõre ja kivisisaliku elutingimustele vastavaks alaks, st jätta see avatud liivapinnasega ning mitte viia seal läbi bioloogilist korrastamist.

Kivisisalik kuulub Eestis II kaitsekategooriasse ning on rangelt kaitstava liigina kantud ka EL Loodusdirektiivi IV lisasse. Loodusdirektiiv ja Berni konventsiooni raames vastu võetud dokument „Tegevuskava kivisisaliku (*Lacerta agilis*) kaitseks Loode-Euroopa piirkonnas“, paneb Eestile kohustuse säilitada kõiki teadaolevaid kivisisaliku elupaiku ja populatsioone ning vajadusel tagada neis kaitse korraldamine.

Kivisisalik vajab avatud, päikesepaistelisi (kõrge temperatuuriga) liivaseid alasid. Päikesele avatud taimestumata liivaalad on kivisisalikule üliolulised sigimispaidad, kuhu emasloomad munevad oma munad. Paljud kivisisaliku elupaigad on metsastatud või loodusliku suktsessiooni tõttu kinni kasvanud, mistõttu on inimtegevuse tagajärjel tekkinud liivakarjäärid kujunenud kivisisalikele Eestis väga väärtuslikeks elupaikadeks. Eestis on kivisisaliku suurimateks ohuteguriteks elupaikade kadumine, alade metsastamine ja metsastumine ning vale majandamine.

Kaldapääsuke on Eestis III kaitsekategooria linnuliik ja kahaneva arvukusega kaitsealune liik. Ta eelistab parasiitide ja röövlomade vältimiseks värskeid püstloodis nõlvu, mistõttu inimtekkelistest elupaikadest pesitseb kaldapääsuke kõige sagedamini liiva- ja kruusakarjääride järskudes nõlvades, puistangutes ja katendikuhjades. Kolooniaid on Eestis pesitsemas leitud ka pae- ja graniidisõelmetes, põlevkivikarjääri tranšee seinas või turba-tootmisalade kuivenduskraavide pervedes. Kui tingimused sobivad, võivad linnud järjepidevalt samas paigas pesitseda aastaid või ka aastakümneid. Kaldapääsukese kolooniad hävitada ei tohi. Vajadusel tuleb kasutada meetmeid pesitsemise vältimiseks.

Lindude pesitsemist karjääris tuleks vältida juhul, kui kõik nõlvad, puistangud ja pinnasekuhjad on eeloleval pesitsushooajal (1. maist kuni 30. augustini) kaevandamiseks või tootmiseks vajalikud ja kasutuses. Siis tuleb enne pesitsushooaega, soovitatavalt enne 1. maid,

mil saavad kõige varasemad kaldapääsukesed, tasandada vertikaalsed nõlvad 45–60 kraadini, et linnud neisse pesitsema ei tuleks. Kui nõlva ei ole võimalik tasandada, siis võib proovida selle katta näiteks geotekstiili või muu sarnase materjaliga, millest linnud läbi ei pääse. Kui kaevandamis- või tootmistegevuses aktiivselt kasutatavad nõlvad või puistangud ei ole tasandatud ja linnud on karjääri ootamatult pesitsema asunud, peaks konsulteerima KeA või Eesti Ornitoloogiaühinguga.

Pesitsuse ajal on oluline, et nõlv, selle alune või lähedane maapind ei väriseks, kuna see võib kaasa tuua nõlva varingu ja lindude hukkumise. Seega tuleb kolooniast vähemalt 10 meetri raadiuses vältida tegevusi, mis võivad põhjustada nõlva varingut – näiteks raskete masinatega sõitmine, kaevandamine, lõhkamine, tasandamine. Muud majandustegevust karjääris peatama ei pea. Inimeste ajutine liikumine ja kaevandamismüra linde ei häiri. Tähtis on, et karjääris töötavad inimesed oleksid pääsukeste pesitsemisest informeeritud ja teaksid, kuidas töö sel perioodil korraldatud on. Kui nõlva alla tekib materjali varisemisest kalle, on soovitatav see võimalusel eemaldada, et röövlloomad pesadele ligi ei pääseks. Kui nõlv, milles pääsukesed pesitsevad, on kaevandamiseks või tootmiseks vajalik, jälgida, millal pääsukesed poegade toitmise on lõpetanud ja pesadest lahkunud. Osas kolooniates toimub lindude pesitsemine umbes ühel ajal, teistes on aga pesitsus ajastatud väga erinevalt.

Soovituslikuks lugemiseks on: „Kaldapääsuke karjäärides ja ehitusplatsidel. Juhend mäetööstus- ja ehitusettevõtjatele“.

Tüll. III kaitsekategooria linnuliikidele liivatüll ja väiketüll sobivad lagedad, taimkatteta alad, kus on ka veekogud. Nende pesitsusperiood kestab 1. maist 15. juulini. Juhul kui tüllid kolivad kaevandamise käigus tekkivatele lagedatele aladele, tuleb tüllide häirimise ja pesakondade hukkumise vältimiseks tüllide pesitsusperioodil hoiduda kaevandamistööde alustamisest või jätkamisest lagedatel aladel, kus pole aktiivset masinatega tööd toimunud vähemalt kuu aega. Aktiivselt kasutuses olevale alale linnud üldjuhul pesitsema ei tule.

Mõnikord võib juhtuda, et kaitsealuse liigi lähedal on kaevandamistegevus küll lubatud, kuid vajadusel peab olema võimalus loa tingimuste muutmiseks liigikaitsealuse liigi heaolu suunas. Vajadusel tuleb koostada eksperthinnang või inventuur.

Rüüt on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi arvatud soodsasse seisundisse. Rüüda peamiseks ohuteguriks Eesti pesitsusaladel on elupaikade hävimine turbakaevandamise ja kuivendamise mõjul. Ohuks on ka rabade avakoosluste pindala vähenemine rabasid ümbritsevate kuivendussüsteemide pikaajalise mõju tõttu. Vähesel määral mõjutab lokaalset arvukust suurenev häirimine.

Teder on hetkel Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi arvatud väljasuremisohus kategooriasse. Tedre ohuteguriteks loetakse mh energia tootmist ja kaevandamist, kuivendamist, metsamaa raadamist, kliimamuutusi ja erakordseid ilmastikunähtusid, looduslike süsteemide ümberkujundamist, metsaraiet ja puidu varumist.

Elupaik ehk leiukoht on looma või taime elukeskkond, mida defineeritakse enamasti sealse taimestiku ja füüsiliste omaduste kaudu. Elupaik kui looduslike tingimuste kogum on vajalik selleks, et liik või selle populatsioon saaks antud kohas elada. Elupaiga hulka kuulub nii elus- kui eluta loodus. Eluslooduse tingimused loovad võimaluse organismidevahelisteks suheteks. Eluta looduse alla kuuluvad pinnas, vesi jms. Elupaiga mõistet kasutatakse loomastiku, **kasvukohta** taimestiku puhul. Erinevates paikades esinevad, aga sarnaste keskkonnategurite ja taimkattega kasvukohad moodustavad **kasvukohatüübi**.

Loodusliku elupaiga seisund loetakse soodsaks, kui selle looduslik levila ja alad, mida elupaik oma levila piires hõlmab, on muutumatu suurusega või laienemas ning selle pikaajaliseks püsimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid toimivad. Tõenäoliselt toimivad need ka prognoosimisulatusse jäävas tulevikus ja elupaigale tüüpiliste liikide seisund on soodsas seisus. Liigi seisund loetakse soodsaks, kui selle asurkonna arvukus näitab, et liik säilib kaugemas tulevikus oma looduslike elupaikade või kasvukohtade elujõulise koostisosana, kui liigi looduslik levila ei kahane ning liigi asurkondade pikaajaliseks säilimiseks on praegu ja tõenäoliselt ka edaspidi olemas piisavalt suur elupaik.

Näide 62. Osaliselt jääb liivakarjääri mäeeraldisse II kaitsekategooriasse kuuluva kanakulli elupaik. Alale püsielupaika loodud ei ole. Sellest tulenevalt kehtib piiritlemata elupaigas isendi kaitse. See tähendab, et kaitsealuste liikide isendeid ei tohi tahtlikult surmata, püüda ega häirida paljunemise, poegade kasvatamise, talvitumise või rände ajal, ilma (keskkonna valdkonna) ministri loata loodusest eemaldada, müüa ega tulu saamise eesmärgil kasutada. Kaevandamisel on võimalik vältida kaitsealuse liigi isendite tahtlikku surmamist ning vältida pesitsusel segamist. Täpsemat infot kanakulli kohta saab kanakulli kaitse tegevuskavast, kus on ära toodud liigi pesitsuse ja poegade kasvatamise ajad. Tegevuskava kohaselt oleks ideaalne raierahu 01.03–15.08. Pesitsusaegsete metsatööde tegemisel nõutavate puhervööndite laius tuleks määrata järgmiselt:

- 1) pesaehitus- ja munemisajal (märts-aprill) 400 m,
- 2) haudeperioodil ja väikeste poegade ajal (mai kuni juuni keskpaik) 300 m ning
- 3) pesapoegade ja lennuvõimeliste noorlindude ajal (juuni keskpaik kuni juuli) 200 m.

Näide 63. Mäeeraldisest ligikaudu 13 m kaugusel on inventeeritud III kaitsekategooria liigi laanepüü leiukoht. Kaitsealust loomaliiki võib mõjutada müra. Selleks, et tõkestada ja vähendada müra levikut laanepüü leiukohani, on ettevaatusprintsipiist lähtuvalt võimalik mäeeraldisse idapiirile karjäärialale serva rajada 3–5 m kõrgused müratõkke- ehk pinnasvallid.

Püsielupaik (PEP) on kaitstav ala, mis moodustatakse kaitsealuste liikide elupaikade ja kasvukohtade kaitseks. Seetõttu rakendatakse püsielupaikades optimaalse suurusega alal just konkreetse liigi kaitseks vajalikke piiranguid. Ka kaitse- ja hoiualadel kaitstakse ohustatud liike, kuid seal on lisaks liigikaitsealistele ka laiemad eesmärgid – kaitstakse ohustatud kooslusi, säilitatakse, kaitstakse, taastatakse, uuritakse või tutvustatakse loodust. Kaitse- ja hoiualade pindala on reeglina suurem kui püsielupaikadel. Püsielupaigad moodustatakse eelkõige I ja II kaitsekategooria liikide elupaikade ja kasvukohtade säilitamiseks. Kotkaste, lendorava ja must-toonekure pesapaikade kaitseks moodustuvad püsielupaigad automaatselt peale pesapuu leidmist LKS-s sätestatud ulatuses ja kaitsekorraga. Muud püsielupaigad moodustatakse ja nende kaitsekord kinnitatakse energeetika- ja keskkonnaministri määrusega.

Näide 64. Ligikaudu 450 m kaugusel taotletavast mäeeraldisest on registreeritud II kategooria kaitsealuse liigi metsise leiukoht ja tema püsielupaiga piiranguvöönd. Samal kaugusel asub ka Natura 2000 võrgustikku kuuluv linnuala. Taotletavast mäeeraldisest 800 m kaugusel on registreeritud teine metsise elupaik. KeA palus taotlusele lisada ornitoloogi eksperthinnangu müra mõju kohta metsisele. Lahenduseks leiti, et kaevandamisega kaasneva müra võimaliku häiriva mõju vältimiseks on otstarbekas rajada karjääri ida- ja lõunaserva müratõkkevall, milleks saab kasutada katendit. Müratõkkevallide rajamist ja asukohti tuli taotluses kirjeldada.

Metsise puhul on senise kaitsekorra põhiliseks probleemiks keskendumine ainult mängupaiga kaitsele ning kogu aastaringse kodupiirkonna ebapiisav kaitse. Kriitiliselt oluline on seejuures tagada pesakondade üleskasvatamiseks sobivate elupaikade kaitse.

Näide 65. Kogu turbatootmisala mäeeraldisele ulatuvad tedre ja öösorri elupaigad, mis mäeeraldisel kasutusele võtmisel hävinevad. Turbatootmisala mäeeraldisest ca 800 m kaugusel asub Üdruma kaljukotka püsielupaik, mis on moodustatud I kaitsekategooriasse kuuluva kaljukotka ja tema elupaiga kaitseks. EELIS-e andmetel oli kõnealune kaljukotka pesa asustatud viimati 2013. a, kuid linde on selles elupaigas vaadeldud ka 2020. a. Arvestades selle liigi suurt pesapaigatruidust, tuleb aga kaljukotka pesakohta kaitse all hoida seni, kuni säilib liigile pesitsemiseks sobilik pesapaik (puistu). Kaljukotka elupaik ulatub vahetult Laiküla IV mäeeraldisel lõunapoolsesse serva (ca 10 m kaugusel mäeeraldisest).

Teder koos metsisega on kaljukotka peamised saakloomad, mistõttu mõjutab nimetatud liikide (ja nende elupaiga) seisund ning selle muutumine olulisel määral ka kaljukotka seisundit. Viimase aastakümne arvukushinnangud näitavad nii metsise kui tedre osas langustrendi. Tedre arvukus on olnud languses alates 1970ndate algusest ning metsisel on kukkede arv mängudes viimase 25 a jooksul vähenenud vähemalt 26,7%. Tedre peamine arvukuse langemise põhjus seisneb soode ning soometsade hävinemises ja nende kvaliteedi languses. Samuti on liigile probleemiks looduslike elupaikade servaalade hävinemine. Ala mäeeraldisena kasutuselevõtt vähendab ala sobivust tedre elupaigaks.

Näide 66. Ettevõtte esitas liivakarjääri keskkonnaloa taotluse. Liivakarjääri põhjapoolne lahustükk paiknes osaliselt merikotka püsielupaigas ja kattus kogu ulatuses merikotka elupaigaga. Merikotkas on I kaitsekategooria liik, kellele LKS kohaselt tagatakse kõikide teadaolevate elupaikade või kasvukohtade kaitse. Püsielupaigaks on merikotka pesapuu ja seda ümbritsev ala 200 meetri raadiuses. Sillaküla merikotka püsielupaik ei olnud kaitse alla võetud LKS kohaselt ja seal puudus kaitse-eeskiri. Sillaküla merikotka püsielupaigas ei saanud loodusvarasid arvestada tarbimisvarudena ning püsielupaigas on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Taotletava karjääri põhjapoolsest lahustükist ligikaudu 40 m kaugusel asus Sillaküla must-toonekure püsielupaik.

Sillaotsa merikotka püsielupaigas maavara kaevandamiseks luba anda ei saanud. Väljaspool Sillaküla merikotka püsielupaika kaevandamine võis häirida merikotkast ja must-toonekurge. KeA andis arendajale teada, et kui soovitakse taotleda luba kaevandamiseks karjääri põhjapoolsel lahustükil väljaspool Sillaküla merikotka elupaika, on vajalik lisada taotlusele pädeva ornitoloogi eksperthinnang müra ja teiste häiringute mõju kohta kaitsealustele linnuliikidele.

Vääriselupaik (VEP) on ala metsas, kus kitsalt kohastunud, ohustatud, ohualdiste või haruldaste liikide esinemise tõenäosus on suur. KeA teeb vääriselupaikade inventuure, edastab kogutud info Keskkonnaagentuurile, teeb ettepanekuid vääriselupaiga kaitselepingute sõlmimiseks ja hindab lepingute täitmist. Vääriselupaiga iseloomulikud tunnused on:

- alal kasvab põline või haruldane metsakooslus (väike inim mõju, looduslikult arenenud mets jm);
- leidub erilistele elutingimustele viitavaid bioloogilisi (häilud, erinevas vanuses puud, rohke lamapuit, vanad või õõnsustega puud jms) ja maastikulisi näitajaid (erinevad veest mõjutatud alad, järsakud, põlendikud jms);
- esineb erilistele elutingimustele viitavaid tunnusliike (liigid, mis vajavad erilisi tingimusi kasvamiseks, mida aga majandatavates metsades sageli ei ole).

Riigimetsas asuvad vääriselupaigad on kaitstud keskkonnaministri käskkirjaga. Vääriselupaikade inventuuri riigimetsades teostavad vastava litsentsiga RMK metsakorraldajad. Eraomanikule kuuluvas metsas on vääriselupaiga kaitsmine vabatahtlik. Vääriselupaiku näeb avalikust metsaregistrist.

Näide 67. Vääriselupaikades kasvate puude juurestikku võib mõjutada vahetu materjali kaevandamine. Vältimaks kasvavate puude juurestiku kahjustamist palus KeA määraldisega piirnevate vääriselupaikadega jätta 5-meetrine puhvertsoon.

5.5 ROHE- JA KAITSEALAD

Maapõuevaldkonnas võib menetluste käigus kokku puutuda mitmete „roheliste“ mõistetega.

Rohealaks loetakse loodusliku või inimekkelise päritoluga taimkattega alasid. **Rohekoridor** on suurem looduslik maa-ala, mis ühendab erinevaid looduslikke piirkondi ja tugialasid. Selle eesmärk on tagada rohevõrgustiku sidusus, kaasa aidata tugialade suure elurikkuse säilimisele, vähendada elupaikade hävimise ja killustumise mõju elustikule. Rohekoridorides liiguvad ja tegutsevad ulukid. **Ökodukt** on suur- ja väikeulukite turvaliseks maantee-, raudtee- vms ületuseks rajatud puude ja põõsastega kaetud sild. Ökodukti eesmärk on luua sidusus väga erinevate liigirühmade populatsioonide vahel, sealhulgas suur-, väike- ja pisiimetajad, pidevate puistutega seotud nahkhiired ja linnud, roomajad, kahepaiksed, rohu- ja võrariinde selgrootud, mullaelustik jne.

Rohevõrgustiku sidususe, terviklikkuse ja funktsioonide säilitamiseks on oluline, et reaalne kaevandamistegevus toimuks järk-järgult vastavalt varu ammendumisele. Samuti on oluline, et kaevandamist öisel ajal ei toimuks ega ala taradega piiritletaks. Ulukite liikumise häiring on seotud eelkõige karjääris töötavate masinate põhjustatud müraga ning maastikumustri muutustega.

Näide 68. Transpordiamet esitas kaevandamisloa menetluses järgmise seisukoha: on tõenäoline, et tulevasel võimalikul maavara kaevandamisel on negatiivne mõju rohekoridori toimimisele ja Mäo-Imavere I klassi maantee eelprojektiga km 98,18 kavandatava Jõe suurulukiläbipääsu rajamise otstarbekusele.

Näide 69. Taotletav ala kattus Rae valla üldplaneeringu kohaselt rohekoridoriga. Üldplaneeringu seletuskirja järgi tuleb rohevõrgustiku alal kaevandamisel kasutusele võtta meetmed roheline võrgustiku toimimiseks, vajadusel tuleb läbi viia KMH. Üldplaneeringu kohaselt ei ole rohevõrgustiku ala ega rohevõrgustiku koridor takistuseks kaevandamislubade taotlemisel ja väljaandmisel õigusaktides sätestatud korras ja tingimustel. Antud juhul oli tegemist 14 aastat kasutusel olnud karjääriga ning taotleti loa kehtivusaja pikendamist. Sellest tulenevalt tegevus karjääris ei muutunud ning täiendavat mõju keskkonnale ei tekitatud.

Näide 70. Seisukoht: „Suur- ja väikeulukite läbipääsuks planeeritud ökodukt paikneb suure rohekoridori keskel, mis ühendab Rabivere maastikukaitseala/loodusala idapoolsete rohealadega. Asukoht on keeruline, sest paralleelselt kavandatava Rail Balticu trassiga on seal veel Tallinn-Lelle 1520 mm raudtee ja Tallinn-Rapla-Türi maantee nr 15. Koosmõjus avaldub oluline mõju loomastiku elupaikadele ja liikumisvõimalustele. Ökodukt kattub kruusakarjääriga (aktiivne mäeeraldis ja taotletav laiendus) ca 1 ha ulatuses. Olemasolev karjääriala jääb terves ulatuses 500 m ulatusega kaitsevööndisse, kus on tulevikus olulised piirangud maakasutusele. Näiteks on keelatud maavarade kaevandamine. Kaevandamistegevusega kaasneb oluline häiring ja karjäärialal toimub oluline maastiku muutus, mis võib takistada loomade liikumist. Kohapõhiselt võib eeltoodud tegevustele rakendada erandeid tingimusel, et on koostatud analüüs (vajadusel KMH), mis näitab veenvalt, et kavandatav tegevus ei mõjuta negatiivselt loomaläbipääsu toimimist ning rohevõrgustiku sidusus on jätkuvalt tagatud. Erandid tuleb kooskõlastada ulukiläbipääsu omaniku jt asjasse puutuvate asutustega.“

Näide 71. KeA seadis kaevandamisloale järgneva tingimuse: „Vältimaks võimalikke ebasoodsaid mõjusid Rail Balticu trassi raames rajatava ökodukti toimivusele ja rohevõrgustiku siduvusele tuleb kaevandamistegevus lõpetada hiljemalt Rail Balticu põhitrassi lõpliku tarastamise valmimisega lõigul Are-Suigu maanteeviadukt kuni Kivisilla maanteeviadukt. Samuti tuleb Rail Balticu trassi ehitus- ja kaevandamistegevuse koosmõju leevendamiseks paralleelselt tegeleda ammendatud ala korrastamistöödega.“

Rohevõrgustik on eri tüüpi ökosüsteemide ja maastike säilimist tagav ning asustuse ja majandustegevuse mõjusid tasakaalustav looduslikest ja poollooduslikest kooslustest, tuumik-aladest ja neid ühendavatest rohekoridoridest koosnev süsteem, mille säilimist ja toimimist tagavad meetmed või tingimused kinnitatakse üleriigilises, maakonna- ja üldplaneeringus. Lühidalt on rohevõrgustiku funktsioon tagada looduslike koosluste ja elupaikade säilimine ning sidusus, vähendada elupaikade hävimise ja killustumise mõju elustikule. Rohevõrgustik ei ole LKS alusel kaitstav loodusobjekt ja seetõttu pole KeA-le planeeringu kooskõlastamiseks saatmine õigusaktide alusel nõutav ega alati ka põhjendatud. KeA saab esitada märkusi ja ettepanekuid eelkõige rohevõrgustiku ökoloogiliste, mitte sotsiaalsete funktsioonide kohta (nt väljaspool kaitsealasid paiknevate puhkealade majandamine).

Rohevõrgustiku planeerimisjuhendis on toodud, et selle ala ei ole tingimata takistuseks nt kaevandamislubade taotlemisel ja andmisel õigusaktides sätestatud korras ja tingimustel. Pikemas ajaskaalas on karjääride kaevandamise näol tegemist ajutise tegevusega, mille lõppemise järel kaovad ka häiringud loomastikule ning elupaigadki taastuvad mingil määral. Kui kaevandamisala on rohevõrgustiku tugialal või koridoris, siis tuleb tagada taimedele ja loomadele vajalikud leviku- ja liikumisteed, taastades need korrastamise käigus maksimaalselt.

Näide 72. Harju maakonnaplaneeringu järgi kattub Tammemäe IV liivakarjäär roheline võrgustikuga. Maakonnaplaneeringu seletuskirja kohaselt kujutab rohetaristu endast omavahel seotud roheline ruumi võrgustikku, mis säilitab looduslike ökosüsteemide väärtused ja funktsioonid ning pakub nii looduskeskkonnale kui inimestele vastavaid hüviseid. Rohetaristu nn ökosüsteemiteenuste pakkumise osas omandab Harju maakond suhteliselt tiheda inimasustuse kontekstis olulise tähtsuse. Rohelise võrgustiku planeerimise eesmärgiks ei ole ulatuslike „roheliste alade“ määramine ja nende majandustegevusest väljajätmine. Maakonnaplaneeringu seletuskirja kohaselt tuleb maardlate kasutuselevõtul vältida võimalusel alasid, mis asuvad väärtuslikel põllumajandusmaadel ja maastikel, rohelistes võrgustikus ja linnade puhkealadena määratud linnade rohevööndis. Juhul, kui nimetatud aladel on kaevandamine majanduslikult otstarbekas, tuleb eelnevalt kaaluda kaasnevaid mõjusid väärtuslikele maastikukomponentidele.

Looduskaitseala on kaitseala looduse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks. Looduskaitseala võimalikud vööndid on loodusreservaat, sihtkaitsevöönd ja piiranguvöönd. **Loodusreservaat** on kaitseala otsesest inimtegevusest puutumata loodusega maa- või veeala, kus tagatakse looduslike koosluste säilimine ja kujunemine üksnes looduslike protsesside tulemusena. Loodusreservaadis on keelatud igasugune inimtegevus, sealhulgas inimeste viibimine. Viimane on loodusreservaadis lubatud järelevalve ja päästetööde ning loodusobjekti valitsemise ja kaitse korraldamise eesmärgil. Teadustegevuse ning loodusobjektide seisundi jälgimise ja hindamise eesmärgil tohib loodusreservaadis viibida kaitseala valitseja nõusolekul.

Sihtkaitsevöönd on kaitseala maa- või veeala seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks. Sihtkaitsevööndis asuvaid loodusvarasid ei arvestata tarbimisvarudena. Kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, on sihtkaitsevööndis keelatud:

- 1) majandustegevus;
- 2) loodusvarade kasutamine;
- 3) uute ehitiste püstitamine;
- 4) inimeste viibimine kaitsealuste liikide elupaigas, kasvukohas ja rändlindude koondumispaigas;
- 5) sõiduki, maastikusõiduki või ujuvvahendiga sõitmine;
- 6) telkimine, lõkke tegemine ja rahvaürituse korraldamine.

Punktis 4 kehtestatud keeld ei laiene järelevalve- ja päästetöödele, loodusobjekti kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevusele, kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekul tehtavale teadustegevusele ning riiklikule eluslooduse seirele ja kaitstava loodusobjekti valitseja korraldatud eluslooduse uuringule ja inventuurile.

Majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse alusel on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Sihtkaitsevööndis on kooskõlas kaitse-eeskirjaga sätestatud erisustega keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndi peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitsealal lubatud majandustegevus. Seega liigitub geoloogiliste uuringute tegemine majandustegevuse alla. Teadustööd kaitse-eeskirjaga otseselt reguleerida ei saa. Küll aga võib sellega kaasneda rida tegevusi, mille osas ei pruugi nõusolekut saada. Nt väljaspool teid sõitmine on lubatud vaid kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Kui sihtkaitsevöönd on metsamaa, ei anta nõusolekut metsaraieks masinatega juurdesõiduks. Uuringud vajavad puuraukude rajamist, mida sihtkaitsevööndis lubada ei saa.

Piiranguvöönd on kaitseala maa- või veeala, kus majandustegevus on lubatud, arvestades LKS-ga sätestatud kitsendusi. Kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, on piiranguvööndis keelatud:

- 1) uue maaparandussüsteemi rajamine;
- 2) veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine;

- 3) maavara kaevandamine;
- 4) puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine;
- 5) uuendusraie;
- 6) maastikukaitseala eritüübina kaitstavates parkides, arboreetumites ja puistutes ning kaitseala piiranguvööndis, mille kaitse-eesmärk on kaitsta parki, arboreetumit ja puistut, puuvõrade ja põõsaste kujundamine, puittaimestiku istutamine ja raie ilma kaitseala valitseja nõusolekuta;
- 7) biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine;
- 8) ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise, püstitamine ning rahvuspargis ehitise väliskonstruktsioonide muutmine;
- 9) jahipidamine ja kalapüük;
- 10) sõidukiga, maastikusõidukiga või ujuvvahendiga sõitmine, välja arvatud liinirajatiste hooldamiseks vajalikeks töödeks ja maatulundusmaal metsamajandustöödeks või põllumajandustöödeks;
- 11) telkimine, lõkketegemine ja rahvaürituse korraldamine kaitseala valitseja nõusolekul selleks ettevalmistamata ja tähistamata kohas;
- 12) roo varumine külmumata pinnasel.

Veekogu kalda või ranna erosiooni ja hajuheite vältimiseks on veekogu kaldal või rannal **veekaitsevöönd**. Veekaitsevööndi ulatus veekaitsevööndi arvestamise lähtejoonest on:

- 1) Läänemerel, Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel ning Võrtsjärvel – 20 meetrit;
- 2) teistel järvedel, jõgedel, ojadel, allikatel, kanalitel, peakraavidel ja maaparandussüsteemide avatud eesvooludena kasutatavatel vooluveekogudel – kümme meetrit;
- 3) peakraavidel ja maaparandussüsteemide avatud eesvooludena kasutatavatel kraavidel valgalaga alla kümne ruutkilomeetri – üks meeter.

Veekaitsevööndit ei ole järgmistel veekogu kalda- või rannaaladel:

- õiguslikul alusel rajatud sadamaala, kalda- või rannakindlustuse ala;
- supelrand ja supluskoht.

Veekaitsevööndis on keelatud: maavara ja maa-ainese kaevandamine ning maavara ja maa-ainese kaevandamist ette valmistava geoloogilise uuringu tegemine eelpool loetletud 1. ja 2. veekogude rannal või kaldal, välja arvatud:

- maavara või maa-ainese kaevandamise tõttu tekkinud tehisveekogu kaldale, mis asub maardlal, mäeeraldisel või selle teenindusmaal, kuni kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamiseni MaaPS-i sätestatud korras;
- pärast kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamist on maavara või maa-ainese kaevandamise tõttu tekkinud tehisveekogu veekaitsevööndis maavara ja maa-ainese kaevandamine ning geoloogilise uuringu tegemine lubatud, kui selleks on saadud nõusolek maavara kaevandamise või geoloogilise uuringu loa menetlemise käigus loa osana.

Näide 73. Ettevõtte taotles uuringuluba liiva ja kruusa uuringuks Vana-Kastre III uuringuruumis. Uuringuruum hõlmas ka kinnistut, mis asus Emajõe kõrgveepiiri alal ja veekaitsevööndis. Vastavalt VeeS-le on keelatud maavara ja maa-ainese kaevandamine ning maavara ja maa-ainese kaevandamist ette valmistava geoloogilise uuringu tegemine VeeS-s loetletud veekogude rannal või kaldal. Emajõel on veekaitsevööndi ulatus 10 m ja seda hakatakse arvestama kõrgveepiirist, seega on peaaegu kogu kinnistul geoloogiliste uuringute tegemine keelatud ning KeA palus selle uuringuruumist välja arvata.

6 AVALIK HUVI JA RIIGI HUVI

6.1 AVALIKU HUVI MÕISTE

Avaliku huvi mõistet kasutatakse paljudes seadustes (MaaPS, KeÜS-s jm), ent paraku ei ole selle definitsiooni neist üheski välja toodud. Tegemist on määratlemata õigusmõistega, mida tavaliselt sisustatakse konkreetse menetluse kontekstis. Mõnel juhul võivad põrkuda ka avalikud huvid omavahel.

Eesti Keele Instituudi sõnaveeb annab mõistele „avalik huvi“ järgmise definitsiooni: „mingi kogukonna soov, tahtmine midagi teada saada, ühiskonnas millegi otsustamisel kaasa rääkida.“ Sõnale „avalikkus“ annab vastuseks: „rahvas, ühiskonnaliikmed kõige üldisemas mõttes“. Kadriann Ikkonen on kirjutanud artikli avalikust huvist kui määratlemata õigusmõistest. Ta toob välja, et „Juriidilises argumentatsioonis kasutatakse avaliku huvi mõistet enamasti põhiõiguste piiramise õigustusena“. Artikli võtab ta kokku järgmiselt: „Avaliku huvi sisu saab aga täpsemalt määrata kindlaks konkreetse juhtumiga seoses, mille juures tuleb arvestada, et selline määrang on muutuv nii ajas kui ruumis. Selles kontekstis saab seadusandjal olla vaid suunav roll, õigusaktides avaliku huvi mõiste ammendav edasiandmine ei ole võimalik.“

KeÜS § 23 lg 1 sätestab, et igaühel on õigus tervise- ja heaoluvajadustele vastavale keskkonnale, millega tal on oluline puutumus. Lõike 2 kohaselt on oluline puutumus isikul, kes viibib tihti mõjutatud keskkonnas, kasutab sageli mõjutatud loodusvara või kellel on muul põhjusel eriline seos mõjutatud keskkonnaga.

Kuna avaliku huvi mõiste on määramatu, võib tekkida olukord, kus teatud otsuse tegemisel on riigiasutuse arvates avalikkust piisavalt informeeritud ja puudub avalik huvi, ent kohalikel on tunne, et riik sõidab neist lihtsalt üle ning avaliku huviga ei arvestata. 2020. aastal kirjutas ajaleht Lääne Elu artiklis Keda huvitab avalik huvi? nõnda: „avalik huvi peaks huvitama Eesti valitsust ja ideaalis ka ametnikke. Eriti just viimaste aastate areng kinnistab aina enam muljet, et avalikku huvi kaitstakse vägagi kiivalt, kuid ka väga valikuliselt. Loodus ja keskkond üldisemalt sellesse valikusse mahtuma ei kipu, kui asjal just majandusliku kasu hõngu juures pole.“ Artikkel käsitles küll metsandust, aga võrdusmärgi võib tõmmata ka maapõuevaldkonnaga. Tihti soovib mõni ettevõtte maavara kaevandada ja ka riik näeb, et see on vajalik, aga avalik huvi on loodust kaitsta. Samas on maavara kaevandamise abil teede ja hoonete ehitamine ju samuti avalik huvi.

Maavarade uurimisel ja kaevandamisel võiks avaliku huvi esindajateks pidada:

- kohalikku elanikku, kelle lähipiirkonda tuleb uuringuruum või kaevandamisala. Näiteks:
 - piirinaaber, kes on otseselt mõjutatud alal tegutsemisest ja erinevatest häiringutest;
 - isik, kes ei ela küll vahetus läheduses, aga on mõjutatud kaudselt. Tema liikumistrajektoor võib hakata kattuma kallurite väljaveoteega;
 - isik, kes soovib osta oma majapidamise või ehituse tarbeks ehitusmaavara (liiva ja killustikku). Siiani on ta seda pidanud soetama kaugemalt, nüüd aga saab seda lähemalt ja odavamalt;

- isik, kes tarbib avalikke hüvesid (sõiduteid, koolimaja, spordiväljakut vms), mis on loodud/rajatud kohalike maavarade kaevandamise tulemusel;
- MTÜ ja/või kohalik kogukond, kes ühendab piirkonna elanikke ja esindab nende ühiseid huve.
- KOV, kelle omavalitsuspiiridesse või naabrusesse tuleb uuringuruum või kaevandamisala. KOV peab tagama näiteks:
 - kohaliku elu korraldamise ja arengu, lähtudes elanike õigustatud vajadustest ja huvidest;
 - omavalitsusüksusele pandud riiklikke kohustuse täitmise.
- piirkonnas mittetegutsev isik, kes saab kasu või on mõjutatud uuringust või kaevandamisest. Näiteks:
 - isik, kes saab otsest või kaudset kasu uuringust või kaevandamisest. Tegu on isikuga, kes saab teavet Eestis leiduvatest maavaradest ja/või kasutab maanteed või ühiskondlikke hooneid, mis on ehitatud konkreetse karjääri toodangust;
 - üle-eestiline organisatsioon ja/või MTÜ, kelle eesmärgiks on kaitsta loodust, elukeskkonda või konkreetset liiki.

6.2 ÜLEÜLDINE VASTUSEIS

Kui KeA-le esitatakse uuringu- või kaevandamisloa taotlus, on paljudel juhtudel kohalikud elanikud loa andmisele vastu, kuna üldine avalikkus on võtnud kaevandamise teemadel negatiivse hoiaku ning võimalik infopuudus on tekitanud hirmu tõenäoliselt negatiivsete keskkonnamõjude ees. Siiski ei saa kõikjal kaevandamist ära keelata ning igas menetluses tuleb välja selgitada taotletud tegevuse võimalik mõju. Kuna keeldumise alused on seadusega määratud, siis ei saa KeA loa andmisest lihtsalt keelduda, kui mõni inimene oma naabrusesse karjääri ei soovi. Vastuseis peab olema argumenteeritud, et loa menetleja saaks hinnata plaanitava tegevusega seotud murekohti.

2018. aastal viis Tartu Ülikool Lüganuse lubjakivikarjääri mõjupiirkonnas läbi uuringu „Lüganuse lubjakivikarjääri rajamisega kaasnevate keskkonnahäiringute ning leevendus- ja kompensatsioonimeetmete analüüs“. Selle raames intervjueriti 61 elanikku. 92% küsitletutest ei olnud seniste plaanide alusel rajatava karjääri avamisega nõus isegi leevendus- ja kompensatsioonimeetmete rakendamise korral. 8% oli karjääriga nõus, kui need meetmed oleksid tagatud. Analüüsis tuuakse välja, et häiringute leevendusmeetmed ei ole elanike hinnangul piisavad, et korvata karjääriga kaasnevat kahju, kuna elukvaliteet saaks pöördeliselt muudetud. Samuti kaheldakse, kas arendaja oma lubadustest ka kinni peab. Lüganuse ja Matka küla elanikke iseloomustab kõrge paigakiindumus. Karjääri rajamisel lahkuks küladest kindlasti 13 (21%) ja lahkumist kaaluks 23 küsitletut (34% vastanuist). Subjektiivsete häiringute taju on võimendanud infopuudus ning usaldamatus arendajate ja ametnike suhtes. Piirkonna elanike vahel on tekkinud tugev solidaarsus, mis mobiliseerib inimesi enda elukvaliteedi eest võitlema, isegi kui nende elumumaa ei piirne vahetult kaevandusalaga. Sellisel juhul on osapooli rahuldava kompromissini jõudmine väga raske, kui mitte võimatu.

Näide 74. Kohalike elanike vastuseis.

- „Kogukonna liikmena, XX küla elanikuna, meie piirkonna püsimajäämise nimel palun peatage ja lõpetage plaan, maapõueuuringud XX külas ja sellele järgnevad kaevandamistööd. Me ei ole külane sellega nõus.“
- „Saan aru, et riigil tuleb oma maad majandada. Samas ei saa riiklikud ja ettevõtlikud majanduslikud kaalutlused olla kõrgemale seatud inimeste elukvaliteedist, mille nad on ise endale valinud. Karjääris ei leidu haruldasi maavarasid, mida mujalt kaevandada ei saa. Ja kordan veelkord, ilma minu nõusolekuta siia te rahus karjääri ei tee! Ma ei kolinud karjääri kõrvale ja ei plaani isegi seda mitte taluma hakata. Pudiveres on juba üks karjäär, minge kaevandage seal mida soovite!“
- „Karjääril puudub selle väiksuse tõttu riiklik tähtsus, see teenib otseselt vaid äriettevõtte omanike majanduslikke eesmärke, mis ei saa ega tohi üles kaaluda kohalike ja ümberkaudsete elanike huve ja põhiseaduslikku õigust kodu ja omandi puutumatusle, tervise kaitsele, elu- ja looduskeskkonna säästmisele.“

Inimlikust aspektist on elanike mured ja ootused ju mõistetavad – kes siis ei sooviks vaikust ja rahu, aga lõpuks tähendaks see, et kusagile ei olekski võimalik karjääri rajada. Selle peale küsitakse, kas Eestis üldse peab niipalju kaevandama? Oma igapäevaseks elutegevuseks on meil siiski vaja maavarasid kaevandada. Suur osa karjääridest väljavad ju ehitusmaavarasid, mis jõuavad teedesse ning hoonetesse, mis omakorda teenindavad igapäevaselt meid kõiki. Avalik huvi on ka see, et riigis oleksid kvaliteetsed sõiduteed ja hooned.

KeA-le on öeldud, et minge ja kaevandage selles vallas, kes tahab oma territooriumile karjääre. Ent ei kaevandata ju kaevandamise enda pärast, vaid turu nõudluse tõttu. Uuringu- ja kaevandamislubade taotluste kasv on tekitanud olukorra, kus aina rohkem omavalitsusi ei soovi oma piiridesse uusi kaevandamisalasid. Kui näiteks terve maakonna omavalitsused ei lubaks enam mitte ühtegi uut ehitusmaavara kaevandamise luba välja anda, võib ühel hetkel tekkida ehitusmaavara defitsiit. See omakorda tekitab olukorra, kus tuleb kas leppida materjali puudusega või tuua seda väljast sisse, mis tõstab aga ehitiste hinda.

Vahel nõutakse, et KeA ei tohi enam uusi kaevandamislubasid välja anda, sest lähipiirkonnas on juba piisavalt mitu karjääri. Ka see argument ei sobi keeldumise aluseks. Kui vaja on lubjakivi, aga piirkonnas on vaid liivakarjäärid, siis ei mängi karjääride arv mingit rolli. Ka sama maavara puhul ei pruugi see tähendada, et kaevandatavat maavara on piisavalt. Näiteks on karjääris 10 ühikut ehitusmaavara, ent mõne ehitusobjekti kvaliteedinõuded võivad olla nii kõrged, et karjäärist saab nõuetekohast materjali kätte vaid kaks ühikut.

Vajadusel hinnatakse menetluse käigus riigi huvi, mille raames saab selgeks, kas piirkonda on täiendavaid karjääre vaja või mitte. Seda hinnatakse üksnes siis, kui KOV on kaevandamisloa vastu ning taotleja soovib Vabariigi Valitsuse poole pöördumisega välja selgitada riigi huvi.

Vahel soovitatakse KeA-le, et kaevandada võiks veidi eemal, n-ö teisel pool metsa, kus see kedagi ei häiri. Kahjuks saab aga maavarasid kaevandada vaid seal, kus neid leidub. Teatud piirkondades on juba tekkinud olukord, kus siiani heas asupaigas olev varu on ammendunud

ning kaevandajad peavad uute alade otsimisel leppima keerulisemate mäetingimuste ja/või asulate ja kaitsealade lähedaste aladega.

Kui varem ei olnud määratud kaugust elamu ja kaevandamisala vahel, siis nüüd on see seadusega reguleeritud. 01.08.2023 jõustunud MaaPS-i redaktsiooni kohaselt tuleb taotlusele lisada kinnistu omaniku nõusolek, kui mäeeraldis või selle teenindusmaa asub elamule lähemal kui 100 meetrit. Kui kinnistu omanik nõusolekut ei anna, ei ole võimalik kaevandamisala lähemale ka luua. Antud säte ei kehti allmaakaevandamise korral mäeeraldise alale ja kaevandamisloa muutmise taotlusele, mida ei menetleta avatud menetluses. Siit võib tekkida küsimus, kas 100 m on ehk liiga vähe? Võimalik on eelhinnangu või KMH-ga jõuda järeldusele, et 100 m ongi liiga vähe ning taotletavat kaevandamisala pindala tuleb veelgi vähendada.

Kohalikud elanikud peaksid uuringu- ja kaevandamislubade menetlustes lisaks KeA-le oma muredest teavitama ka kohalikku omavalitsust. Just viimane aitab oma elanike huve kaitsta ning tal on lubade menetlustes paremad võimalused kaasa rääkida, näiteks ka loa andmisest keeldumise või tingimusliku nõusoleku andmisega.

Lisaks uuringu- ja kaevandamislubade menetlustele saavad elanikud kaasa rääkida ka tegevuste planeerimises kõrgendatud avaliku huviga (KAH) aladel või teha ettepanekuid KAH-alade loomiseks. KeA peab oma kaevandamislubade menetlustes KAH-aladega arvestama. Tihtipeale esitatakse kaevandamisloa taotlused riigimetsa territooriumile. RMK poolt hallatavatel maadel asuvad alad, mille majandamisega kaasneb KAH. RMK toob oma kodulehel välja, et kohalikele kogukondadele ja elanikele olulised KAH-metsaalad lepatakse üldplaneeringu koostamise käigus kokku kohaliku omavalitsusega. Lisaks sellele saavad kohalikud kogukonnad või elanikud teha RMK-le ettepanekuid metsaalade arvamiseks KAH-alade hulka, kui nad kasutavad neid metsaalasid igapäevaste tegevuste ja vajaduste jaoks. Tasakaalu leidmiseks erinevate huvide vahel teavitatakse seotud huvirühmasid kavatsusest hakata metsatöödeplane koostama. KAH-alade majandamiseks on kokku lepitud järgmised põhimõtted:

- lageraiet tehakse maastikku sobitvalt;
- lageraielangile jäetakse säilikpuud kasvama gruppidenä;
- lageraie järgselt uuendatakse raiesmik raele järgneval uuendamisperioodil;
- enne raiesmiku uuenemist ei tehta uut lageraiet raiesmikuga piirneval metsaeraldisel;
- raietööde käigus tekkinud raidmed koristatakse kasutatavatelt metsateedelt ja -radadelt;
- maapinna ettevalmistamise käigus ei kahjustata kasutatavaid metsateid ja -radasid;
- turberaiet tehakse juhul, kui metsa kasvutingimused võimaldavad tagada metsa uuendamise.

6.3 AVALIKKUSE JA KOHALIKE ELANIKE PEAMISED MUREKOHAD

Vesi on nii inimeste kui teistele organismide ellujäämiseks hädavajalik. KliM-i veebilehelt selgub, et enamiku Eesti asulate ja ettevõtete veevajaduse katab põhjavesi. Tallinnas ja Narvas, samuti mõnes tööstusettevõttes (sh Sillamäel, Kohtla-Järvel, Kundas) kasutatakse peamiselt pinnavett, sest põhjaveevarudest seal ei jätkuks. Eesti veevõtt vähenes 1990ndatel pidevalt, jõudes tasemeni alla 100 miljoni m³ aastas. Viimase kümne aasta jooksul on veevõtunäitajad

olnud suhteliselt stabiilsed. Põhjavett kasutatakse vahemikus 45–50 ja pinnasevett 50–57 mln m³ aastas. Tootmisvee maht on 1990ndate aastate algusega võrreldes vähenenud viis korda, mis on tingitud säästva tootmistehnoloogia ja vee korduvkasutuse rakendamisest. Põllumajandusvee maht on sama ajaga vähenenud ligi 7,5 korda, mis on peamiselt tingitud põllumajandustegevuse vähenemisest. Kõige vähem on maht muutunud olmevee tarbimisel, jäädes viimasel kümnendil peamiselt alla 50 mln m³ aastas.

Joogivesi on algkujul või töödeldud vesi, sealhulgas allikavesi, mis on mõeldud joomiseks, keetmiseks, toiduvalmistamiseks või muuks olmeotstarbeks kõigis omandivormides, olenemata vee päritolust ning sellest, kas see toimetatakse tarbijani jaotusvõrgu kaudu, paagiga, pudelis või mahutis. Maailmas on palju kohti, kus joogivesi puudub. Eestis on seda õnneks piisavalt tänu kliimatilistele tingimustele ja väikesele elanike arvule. Joogiveena kasutatakse Eestis üldiselt põhjavett, mis on kättesaadav puurkaevude või salvkaevude, suuremates asulates enamasti ühise veevärgi kaudu. Maakohtades on majapidamistel reeglina oma kaev, mille parameetrid ja kvaliteet võivad aga suuresti erineda. Nii puur- kui salvkaevude rajamisele kohalduvad nõuded VeeS-st ja ehitusseadustikust.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses on välja toodud, et omavalitsusüksuse ülesanne on vallas või linnas korraldada muu hulgas veevarustust ja kanalisatsiooni, kui need ülesanded ei ole seadusega kellegi teise täita antud. Oma 2023. aasta kirjas kohalikele omavalitsusele tõi õiguskantsler välja, et VeeS § 88 kohaselt peavad just vallad ja linnad korraldama puhta joogivee kättesaadavuse oma territooriumil, kui juurdepääs joogiveele on mingil põhjusel takistatud. Muuhulgas peab kohalik võim välja selgitama, mis sellise olukorra tingis ning kuidas seda parandada saaks. KOV peab inimestele teada andma ka teistest joogivee saamise võimalustest, kui nad seda kraanist või kaevust võtta ei saa.

Vesi on meie elus niivõrd oluline, et iga tegevus, mis võib põhjustada selle kadumist või kvaliteedi halvenemist, tekitab inimestes vastuseisu. Üheks selliseks tegevuseks peetakse kaevandamist. Kohalikud elanikud seostavad uute kaevandamisalade rajamist sageli veekaoga, mis tooks kaasa nende elutingimuste halvenemise.

Näide 75. Kohalike elanike mured/seisukohad seoses veega:

- „Meile teeb kõige enam muret põhjavee seisund, kuna viimastel kuumadel ja kuivadel suvedel kippusid ümbruskonna kaevud tühjaks jääma.“
- „Minu krunt on kaevandatavale alale üsnagi lähedal ning kardan, et selline tegevus mõjutab kindlasti negatiivselt põhjavett ja pinnast. Ka varasemas ajaloos on antud alal ja lähiümbruses juba toimunud intensiivne kaevandamistegevus, mis põhjustas ulatusliku keskkonnakahju ning nüüd soovitakse sellise tegevusega jätkata, et juba tekitatud keskkonnakahju veelgi suurendada. Kuna tulevikus peaks seal tekkima tehisveekogu, siis leian, et see mõjutab suuresti lähedalasuvate kruntide põhjavett. Minu vanemad teavad rääkida, et kui ca 40 aastat tagasi ehitati/rekonstrueeriti Riisipere viadukti ja selleks kaevati meie krundist umbes km kaugusel liiva, siis sellest hetkest saadik on suviti perioode, kus kaevus lihtsalt vett ei ole, sest põhjavett pole piisavalt. Olen enam kui kindel, et plaanitav kaevandamine teeb selle veelgi hullemaks. Mul on üks konkreetne küsimus: kes garanteerib mulle põhjavee olemasolu ka järgnevatel? Kas on keegi, kes seda üldse garanteerida saab? Juba viimase geoloogilise uurimise järel samal asukohal mõjutas meie kaevuvett.“

- „Puudub selgus, kas karjääri rajamisega on negatiivne mõju ümberkaudsete talude kaevude (salvkaev) vee kvaliteedile ja kättesaadavusele kogu kaevandamise aja vältel. Oht on, et kaevud jäävad tühjaks või vesi on joogikõlbmatu. Kes korvab tekitatud kahju?“
- „Juhime tähelepanu, et ka uuringu käigus planeeritavad 65 puurauku sügavusega ca 35 m võivad põhjustada erinevates kihtides põhjavee segunemist ja kahjustada puurkaevudest saadava vee kvaliteeti.“
- „Kui karjäärialast saab veekogu, siis see mõjutab meie kogukonna salvkaevude veetaset ja pole ka välistatud, et puurkaevude. Soovime kogukonnaga ühtselt, et meile tagatakse kirjaliku kokkuleppena, et kui kogukonnal peaks veetase langema tulenevalt uue veekogu tekkimisest, siis soovime selles vastutavale isikule kahjunõuet uue salvkaevu/puurkaevu rajamiseks, et meie veetarbimise võimalus ei halveneks.“

Mõistmaks kas ja kuidas mõni tegevus ümbruskonna kaevude veetaset mõjutab, tuleb teada tegevuse iseloomu. Aina rohkem hakkavad elanikud veekadumise hirmu tundma juba geoloogilise uuringu loa menetluse käigus. Geoloogilised uuringud toimuvad üldjuhul lühiajaliselt (mõned nädalad) ja puuraukude ning kaeveõõnte rajamine ei mõjutata veerežiimi. See on analoogne joogivee puur- ja salvkaevude rajamisega, mille käigus teised kaevud reeglina kuivaks ei jää, kui just kaevu rajamise järgselt sealt intensiivset veevõttu toimuma ei hakka ning seetõttu kaevu ümber põhjaveetaseme alanduslehter ei teki. Geoloogilisel uurimisel intensiivset veevõttu reeglina ei toimu – see piirdub põhjaveetaseme mõõtmise ja/või ajutise veepumpamisega. Pärast vajalike proovide võtmist puurauk või kaeveõõs suletakse. Kui puurauk põhjaveetaseme jälgimiseks vaatluskaevuks jäetakse, siis puurauk manteldatakse. Seega ei mõjuta geoloogiline uuring salv- ega puurkaevude veetaset.

Kaevandamise puhul on tähtis teada, kas vesi juhitakse looduslikul teel välja või pumbatakse kunstlikult. Kui veealuse varu kaevandamise käigus veetaset ei alandata ega vett välja ei pumbata, on ümberkaudsete majapidamiste kaevude kuivaksjäämine vähetõenäoline. Samas peab arvestama, et kuigi vett välja ei juhita, siis veepiirist allpool kaevandamisel veetase siiski alaneb väljatava maavara mahu arvelt. Siis sõltub kõik kaevandamise intensiivsusest ning sellest, kui suures mahu toitub ala sademetest. Kuna maavara ei väljata korraga lühikese aja jooksul, ei pruugi tulla ka järsku veetaseme alanemist, sest kaevandamise ajal põhjaveetase taastub jooksvalt sademete ja külgedelt infiltreeruva põhjavee arvelt, saavutades peagi uuesti tasakaalu ümbritseva ala veetasemega. Kui oht veetaseme muutuseks siiski jääb, tuleks hinnata piirkonna sademete hulka, loomulikku aurustumisest ja keskmisest juurdevoolu.

Kaevandamine, millega kaasneb põhjaveetaseme alandamine ja vee ärajuhtimine, mõjutab eelkõige ülemisi veekihte, jõgesid ja maismaa ökosüsteeme. Põhjaveetase sõltub ilmastikust. Kui viimastel aastatel on olnud väga kuivad sademeteta suved, alaneb ka põhjaveetase, kuna põhjavesi toitub peamiselt sademetest. Seega on mõnikord keeruline hinnata, kas veetaseme alanemine kaevus on tingitud ilmastikutingimustest või kaevandaja tegevusest. Eksperthinnangute põhjal on veetaseme sesoonne (aastaaegadest tulenev) kõikumine 2–2,5 m. Kuid ekstreemselt kuivadel aastatel võib see olla veel suurem, mistõttu on vajalik teostada seiret ja saada andmerida, et selle põhjal järeldusi teha.

Teiseks on oluline teada, millist maavara, mis koguses ja kui suurel alal kaevandatakse ning palju vett välja juhitakse. Vee väljajuhtimisega kaevandamise korral on vaja arvutada vee prognoositav juurdevool, lähtudes ala hüdrogeoloogilisest ehitusest, alale langeva sademevee hulgast ja veealanduse mõjuraadiusest. Lubja- ja dolokivikarjäärides võib veerežiimi mõjutada lõhelisus ja karstumine. See on kõige levinum maapinnalähedastes kivimikihtides. Sügavuse suurenedes lõhelisus väheneb. Kõige ulatuslikumad põhjaveeseisundi muutused ja sellest tulenevad probleemid leiavad aset põlevkivi kaevandamisel. Seal on tootmismahud ja kaevandatavad pindalad suuremad – seega on suurem ka alanduslehter.

Alanduslehter on veevõtu ajal kaevu või mõne muu veevõtukohta ümber tekkiv põhjaveepinna lehterjas nõgu. Mida suurem on alanduslehter, seda rohkem piirkondasid jäävad kuivale. Alanduslehtri tekkimisel võivad madalad salvkaevud ja puurkaevud kuivaks jääda ning kaevandajal tuleks teha täiendavaid kulutusi elanike veevarustuse parendamiseks.

Kaevandamisloa menetlemise käigus hindab KeA piirkonnas olevaid kaevusid ja nende mõjutatust tulevase kaevandamisala rajamisel. Amet võtab olemasolevad kaevude andmed avalikest registritest, seega on väga oluline, et inimesed oleksid oma kaevud registrisse kandnud, et tagada nendega arvestamine nii kaevandamisloa menetluses kui ka planeerimis- protsessides ja muudes tegevustes. Uued puurkaevud kannab registrisse puuriija.

Vanu puurkaeve saab EELISesse kanda kas puurkaevu passi või rekonstrueerimise projekti alusel. Puurkaevu rekonstrueerimise (ümberehitamise) projekt tuleb tellida ettevõttelt, kes omab vastavat tegevusluba (hüdrogeoloogiliste tööde tegevusluba valdkonnas „Puurkaevude ja -aukude puurimine, ümberehitamine ja lammutamine“). Pärast salvkaevu rajamist või ümberehitamist tuleb KeA-le esitada rajatud või ümberehitatud salvkaevu andmed kas elektrooniliselt ameti e-teenuste portaali kaudu või määruse lisas toodud vormil. Täpsemalt reguleerib tegevust määrus: „Nõuded salvkaevu konstruktsiooni, puurkaevu või -augu ehitusprojekti ja konstruktsiooni ning lammutamise ja ümberehitamise ehitusprojekti kohta, puurkaevu või -augu projekteerimise, rajamise, kasutusele võtmise, ümberehitamise, lammutamise ja konserveerimise korra ning puurkaevu või -augu asukoha kooskõlastamise, ehitusloa ja kasutusloa taotluste, ehitus- või kasutusteate, puurimispäeviku, salvkaevu ehitus- või kasutusteate, puurkaevu või -augu ja salvkaevu andmete Eesti looduse infosüsteemi esitamise korra ning puurkaevu või -augu ja salvkaevu lammutamise teate vormid“.

Enne kaevandamise alustamist tuleks ümbruskonna kaevudes fikseerida veetase, vajadusel ka vee kvaliteedinäitajad. KeA on vahel ka ise selliseid täiendavaid tingimusi kaevandamislubadele lisanud, sest see kaitseb hilisemate vaidluste korral nii kohalikku elanikku kui ka kaevandajat. Paraku on esinenud ka juhuseid, kus salvkaevu olukord on juba eelnevalt olnud väga halb ning sealne vesi pole enam ammu joogivee nõuetele vastanud. Kasutuses oleva kaevu omanikul on kohustus salvkaevu regulaarselt puhastada ning töökorras hoida.

Näide 76. Kaevandamisloale kantud kõrvaltingimused:

- „Loa omaja korraldab oma kulul enne kaevandamisega alustamist joogivee kvaliteedi kontrolli (lämmastik, hõljum ja naftaproduktide näitajad) Miisko, Villemi ja Uue-Villemi kinnistute kaevudes.“
- „Jõudes kaevandamisega veehorisondini ja sealt allapoole teostab loa omaja enda kulul veeseiret kõrvaltingimuses nr 3 loetletud Miisko, Villemi ja Uue-Villemi kinnistute kaevudes järgmiselt: a) veetaseme mõõtmine kahel korral aastas (jaanuaris või veebruaris põhjaveetaseme talvise miinimumi mõõtmiseks ning juulis või augustis põhjaveetaseme suvise miinimumi mõõtmiseks); b) korra aastas vee kvaliteedi kontroll (pH, üldine karedus, nitraadid, hägusus, üldraud ja PHT). Vee kvaliteedi halvenemise korral on Miisko, Villemi ja Uue-Villemi kinnistute kaevude omanikel või Keskkonnaametil õigus ühepoolselt nõuda sagedasemat veekvaliteedi hindamist.“
- „Kõik vee kvaliteedimõõtmise tulemused tuleb esitada kuu aja jooksul kõrvaltingimuses nr 3 loetletud Miisko, Villemi ja Uue-Villemi kinnistute kaevude omanikele ja soovi avaldamisel ka teistele lähedalasuvate kinnistute omanikele.“
- „Veetaseme või veekvaliteedi langemise korral kohustub loa omaja enda kulul korraldama ja tagama vee kättesaadavuse kaevandamistegevusega mõjutatud kaevust või rajama mõjutatud kinnistule uue kaevu või muutma oma tegevust selliselt, et peale kahe kuu möödumist on taastatud veetase ja/või kvaliteet mõjutatud kaevus.“

Seadusega pole reguleeritud veetaseme mõõtmise seire sagedust. KeA lähtub seire seadmisel ekspertarvamustest ja läbiviidud KMH tulemustest. Kui kaevandamise käigus esineb kaebusi veekvaliteedi või veetaseme osas, tuleks kaevandajal tellida täiendav eksperthinnang, et selgitada, kas muutused on tingitud kaevandamisest. Kui selgub, et kaevandamine on põhjustanud veekvaliteedi halvenemise või kaevu kuivaksjäämise, tuleb loa omanikul tagada kinnistule alternatiivne veevarustus. Kui kaevu omanik ekspertarvamusega ei nõustu või kaevandajaga kokkuleppele ei jõua, on võimalik pöörduda kohtusse. KeA-l puudus 2024. aastal teave juhtumite kohta, kus kaevude kuivaksjäämise tõttu oleks kohtusse pöördutud, mistõttu pole ka näiteid vastavate kohtuotsuste kohta.

MaaPS-is on nõue, et: „Kaevandamisloa omaja hüvitab kaevandamisega tekitatud kahju sõltumata oma süüst.“ Kui aega ei ole fikseeritud, tuleb kaevandamisloa omajal kaevud asendada esimesel võimalusel alates kaevandamistegevusest tingitud joogi- ja/või tarbevee kvaliteedi halvenemise või veetaseme kasutamist mittelubavale tasemele alanemise tõendamisest. Kuni olukorra normaliseerumiseni tuleb keskkonnaloa omanikul varustada piirkonda joogi- ja tarbeveega või tasuda varustajale vastavad kulud. Sõltuvalt osapooltest võib aga tõendamine osutuda keeruliseks ja vaidlusterohkeks.

On juhtumeid, kus kaevandaja rajab uued puurkaevud või süvendab olemasolevaid juba enne kaevandama asumist. Näiteks plaaniti Kurevere ja Esivere dolokivikarjääridest pumbata maavara kaevandamise eesmärgil välja sinna kogunev põhja- ja sademevesi. Kuna ekspert-hinnangu alusel ulatunuks alanduslehtri mõju ca 2,3 km kaugusele, finantseeris loa omaja salvkaevude süvendamise ja rajas 20 puurkaevu. Niibi II turbatootmisala keskkonnaloaga

määrati, et loa omaja peab rajama piirkonda veevarustussüsteemi vastavalt kohaliku omavalitsuse, loa omaniku ja Salajõe külaseltsi poolt kokku lepitud tingimustele.

Siiski tuleb silmas pidada, et ümbruskonna veetaseme muutus ei pruugi olla tingitud kaevandamisest. On näiteid, kus kohalik elanik kirjutab KeAle, et tal on vesi pärast kaevandamisloa andmist kadunud. Kuigi kaevandamisluba tõesti paar aastat varem välja anti, ei olnud alal reaalselt kaevandama hakatud. Mõni aasta võib olla väga ekstreemne – sademeid on vähe ning temperatuurid väga kõrged. See mõjutab eeskätt esimest põhjaveekihti – kui sademeid juurde ei tule ja veetarbimist ei piirata, võibki juhtuda, et madalate kaevude korral vesi ajutiselt kaob.

Müra ja tolm. Korrakaitseaduse alusel on avalikus kohas keelatud tekitada teist isikut oluliselt häirivat müra või valgusefekte. Mujal kui avalikus kohas on ajavahemikus 22.00–6.00 ning puhkepäevale eelneval ööl 00.00–7.00 keelatud tekitada kestvalt või korduvalt teist isikut oluliselt häirivat müra või valgusefekte.

4. peatükis kirjeldati, mis tingimustel peab taotlema välisõhuluba. Vajadusel tuleb tegevusele keskkonnavalda kõrvaltingimustega seada piiranguid, sest isegi kui see jääb piirnormidesse, tunnevad elanikud muret müra ja tolmu kui häiringu tekkimise pärast.

Näide 77. Kohalike elanike mured/seisukohad seoses müraga:

- „Ei näe uusi meetmeid, mis veenaks mürataseme vähendamist. Taluda karjääris tegutsemisest tingitud müra 15 ja rohkem aastat on väljakannatamatu. Ei näe, et suveperioodil oleks kuidagi piiratud kivipurustamisega seotud tegevust. Suvi on puhkustega seotud aeg ja on tavapärane, et suvel aknaid lahti hoitakse. Kivipurustus seda ei võimalda. Purustamine peaks toimuma varakevadel või sügisel.“
- „Praegu, karjääri töötamise ajal on kogu tööprotsessi jooksul kuulda veokite tagurdamise signaali heli, kogu päeva jooksul sorteerimismasina töötamise heli. Praegune karjäär asub minu majapidamisest u ühe kilomeetri kaugusel laugja nõlva taga. Kaitse annab kindlasti helide summutamise mõttes ka olemasolev noor mets. Uue karjääri tekkimisel aga kaob vahepealne mets, seega kostub müra oluliselt tugevamalt ja häirib tuntavalt majapidamises elavate inimeste elukvaliteeti.“

Keskkonnahäiring on ka selline ebasoodne mõju keskkonnale, mis on reguleerimata või ei ületa arvulist normi. Seega on mõisteta, et tulenevalt personaalsest tundlikkusest võib maavarade kaevandamisega kaasneda ebamugav aisting vaatamata sellele, et võimalik häiring jääb õigusaktidega sätestatud vahemikku. Näiteks võib migreenihaigetel esineda tundlikkus helide suhtes. See tähendab, et kuigi tegevusega ei ületata kehtestatud norme ja tegutsetakse nõuetekohaselt, võib see neid häirida. Müra mõju võib olla nii füsioloogiline kui psühholoogiline. Samuti võib müra häirida inimese põhitegevusi, nagu töötamine, õppimine, puhkamine, magamine jne. Euroopa Liidu rohelises raamatus „Tuleviku mürapoliitika“ on välja toodud, et u 20% Euroopa Liidu elanikkonnast puutub kokku lubamatult kõrge müratasemega, mis võib inimestel põhjustada ärritust ning une- ja tervisehäireid.

Masinate ja seadmete tekitatud müra saab vähendada erinevate leevendusmeetmetega, nagu müratõkkevallide rajamine, masinate paigutamine süvendisse ning nende viimine

elumajadest võimalikult kaugele. Osa elanikke on kurnud tagurdavate masinate helisignaali üle, aga kahjuks ei ole võimalik seda piirata, kuna sõidukite helihoiatussüsteemi nõue on sätestatud õigusaktidega ja on seega sõidukiomanikule ja/või kasutajale kohustuslik. Maavara kaevandamine sarnaneb oma olemuselt ehitustegevusega. Ka ehitusobjektidel on kasutusel sama heli tekitavad masinad (kallur ja ekskavaator). Vastuargumendina on kohalikud elanikud toonud ehitustegevuse ajutise iseloomu (ehk mõni kuu kuni aasta), kuid karjäär töötab 15 või 30 aastat.

Näide 78. Anelema II karjääris toimub valdav osa tööst u 12 m kõrguse lubjakivi-astangu all, mis moodustab esmase müratõkke. Teine looduslik müratõke moodustub kirde suunas, tagasitäidetud Anelema karjääri nõlvast. Kokkuleppel Matsu ja Uuetooma kinnistute omanikega on arendaja kohustatud rajama ~10 m laiuse ja 3 m kõrguse müra- ja tolmutõkkevalli, mis asub tervikuna Matsu ja Uuetooma kinnistutel karjääripoolses servas. Lisaks on Anelema karjääri ja Tooma kinnistu piiril maapinnast u 3 m kõrgem katendipuistang. Mäeeraldisel pidevalt töötavatest masinatest võib ülenormatiivne (> 60 dB) müratase levida kuni ~75 m kaugusele, kuid lõhkamisel väljakujunev astang toimib tõkestava barjäärina ning valdav osa kaasnevast mürast hajub avatud karjääri suunal lähimate majapidamiste õuealadeni jõudmata.

Näide 79. Kaevandamisloale kantud kõrvaltingimusi:

- „Müra leevendamiseks tuleb enne kaevandamistöode alustamist Murru kinnistu idaserva rajada vähemalt 150 m pikkune ja 5 m kõrgune ning lääneserva vähemalt 6 m kõrgune ja 160 m pikkune müratõkkerajatis. Ümber karjääri idaosa tuleb enne kaevandamistöode alustamist rajada vähemalt 6 m kõrgune ja u 190 m pikkune täiendav müratõkkerajatis. Katendivallide rajamise korral tuleb valde pidevalt hooldada selliselt, et oleks takistatud umbrohu levik ja võsastumine.“
- „Purustus- ja/või sorteerimissõlm tuleb võimalusel paigutada müratõkkerajatiste vahelisele alale ja selle töö ei tohi toimuda raimamistegevusega samaaegselt. Sorteerimissõlm tuleb paigutada karjääri sügavaimasse osasse.“

4. peatükis toodi välja, et tolm on häiring ning kaevandamisel mõõdetakse välisõhus lenduvaid osakesi ja peenosakesi. Just viimased peavad olema piiritletud tervist kahjustavast aspektist, sest palja silmaga nähtav „tolm“ ei ole üldjuhul tervisele kahjulik, kuigi võib olla häiriv.

Näide 80. Kohalike elanike mured ja seisukohad seoses tolmuaga.

- „Tolm, mis tekib kaevandamisel, on tervisele ohtlik. Ei ole võimalik tarvitada oma aiasaadusi ega viibida värskes õhus. Lubadustesse (et tolmu tase on minimaalne) ei usu, terve piirkond on tolmuaga kaetud.“
- „Selles punktis ei ole ühtegi sõna *X* talu kinnistust, mis asub lähemal kui 200 m ning meie ei ole nõus kannatama liivast tekkinud tolmu levikut, mis kindlasti puudutab meie maja juures olevat aeda, kus kasvatatakse oma tarbeks puu- ning juurvilju. Lähtudes lihtsatest arvutustest ei ole võimalik, et meie õuealal asuv aed ei oleks liivakarjäärast mõjutatud, mis on täiesti vastuolus sellega, mille jaoks see kinnistu muretseti.“
- „Juba praegu on külas pidev probleem veokite liikumisel tekkiv tolmu. Minu majapidamine on maanteest 200 m kaugusel, kuid kuival ajal on sagedane olukord, kus veokite tekitatud tolmu jõuab meie hoovi. Mingit abi on saadud viimastel aastatel maantee soolamisest, kuid seegi on kohatine, mingid lõigud teest olid ka sellel suvel tolmutud.“

Kaevandamisloale saab kanda kõrvaltingimusi tolmu, peenosakeste ja osakeste vähendamiseks. Sõiduteel olevast tolmust tuleb juttu edaspidi.

Näide 81. Kaevandamisloale kantud kõrvaltingimusi:

- „Karjääri tegevusega seonduva õhusaaste leviku piiramiseks tuleb kaevandamise ja vedude perioodil kuival ajal, kui ööpäeva keskmine välistemperatuur on üle +5 °C, niisutada karjääriseid teid ja platse. Kui kaevandamist (MaaPS § 6 alusel) ei toimu, ei ole kohustust teid kasta.“
- „Purustussõlmele tuleb töötamise ajal lisada veekardin, mis piirab õhusaaste levikut. Kaebuste jätkumisel tuleb muuta purustussõlme asukohta.“
- „Õhusaaste leviku vähendamiseks piirata veokite liikumiskiirust karjääris kuni 30 km/h.“

Võiste II liivakarjääri kaevandamisloa taotluse menetluse raames juhiti loa andja tähelepanu sellele, et naabruses on Jõulumäe Tervisespordikeskus koos väga heal tasemel välja ehitatud matka- ja suusaradadega. Avalikkus kartis, et liiv kandub suusaradadele ning halvendab nende kasutamist. Kuigi KeA oli tol hetkel seisukohal, et talvel on liiv niiskes olekus ja selle lendumine suusaradadele on vähetõenäoline, pani amet siiski kaevandamisloale järgmise kõrvaltingimuse: „Kui esitatud kaebus suusaradadele kandunud liiva üle leiab Keskkonnaameti kontrollkäigul kinnitust, tuleb kaevandamine peatada selleks ajaks kui Võiste II mäeeraldisest ida suunal paiknevad suusarajad on avatud.“

Tee korrashoid ja liiklusohutus. Eesti teedevõrgus jagunevad teed riigiteedeks (16 982 km), kohalikeks teedeks (23 588 km) ning erateedeks ja metsateedeks (48 882 km). Riigiteede ehituse ja hoolduse eest vastutab Transpordiamet ning kohalike teede eest kohalik omavalitsus. Enamasti on need avalikult kasutatavad teed, mida igaüks võib õigusaktides

sätestatud piiranguid järgides pruukida. Erateede eest vastutab tee omanik (juriidiline või füüsiline isik) ning tee pole kantud avalikult kasutatavate teede nimekirja. Eratee võib määrata avalikuks kasutamiseks, lähtudes avalikust huvist ning eesmärgiga tagada liiklemise võimalus igaühele. Eratee omaja võib tee kasutamise osas sõlmida ka kokkuleppeid.

Teid võib katta erinevate materjalidega, mida eristatakse katteliikide järgi: asfalt- ja tsementbetoon, mustkate, tuhkbetoon ja stabiliseeritud kate, pinnatud kruus, kivikate ning kruusa- ja pinnasteed. Tee seisukord, kasutamise intensiivsus ja ohutus võivad väga palju erineda, mistõttu juhib avalikkus tihti kaevandamisloa menetlemise raames tähelepanu kaevise veoteedele.

Näide 82. Kohalike elanike mured ja seisukohad seoses tee korrashoiuga.

- „Kõrsa-Niidaste tee ei talu raskeveokite koormust. Hetkel 8T märk aastaringselt kehtiv. Osad teelõigud muutuvad ohtlikuks.“
- „Lisaks, mis saaks meie külakese teedest, kui seal hakkaksid koguaeg liikuma suured masinad, mis veaksid kaevandatud toorainet välja. Teada on, et need autojuhid ei pea tavaliselt liiklusreeglitest kinni. koormad oleksid palju raskemad, kui meie nõrgad teed kannatavad ning see värske õhk, mis meie kandis veel on, oleks kõik saastatud autode heitgaasidest.“
- „Vihmaperioodil on probleemiks aga teede lagunemine. Eelmise aasta sügisel oli Karujärve teeristist Taavi poole jääv teelõik sõiduautole väga halvasti läbitav kuni sealse karjääri teeristini. Hiljem täideti pehme teelõik jämedafraktsioonilise killustikuga. Samalaadset probleemi on märgata ka olemasoleva karjääri sisse- ja väljasõiduteede ristumiskohtadel, tee muudetakse raskete veokite poolt väikesõidukitele ebastabiilseks.“
- „Antud tee, mida mööda soovitakse maavara ja metsa väljaveo korral kasutada, tuleks tee seisukord teha vastavalt sellele ka kasutuskõlblikus, kuna tee seisukord on halb, tee on kitsas ja enamjaolt savise pinna peal, siis rasketehnikaga sellel teel sõitmine halvendab antud tee olukorda veelgi. Meie arvamus on järgmine: Kui soovitakse kasutada üldkasutatavat teed metsa ja maavara väljaveoks, tuleks teed ehitada tolmuwabakattega. Lisaks peaks olema tee laiem, et autod üksteisele vastu tulles mööda mahuks, kindlasti peaks tee äärtes olema kraavid, tolmuwabakattega tee lahendab ka liigse tolmu teket, kindlasti peaks paigaldama ka liiklusemärgid koos kiirusepiirangutega 30 km/h. Võimalusel ehitada uus tee karjäärist otse Tsolgo teeni. Kui metsa ja maavara väljavedu hakkab siiski toimuma läbi üldkasutatava tee, mida kasutab Meie kogukond, siis Meie omalt poolt soovime enne karjääri töödega alustamist teeolude parendamist eelnevalt välja toodud tingimustel, kuna praegused teeolud ei ole tavaautodega sõitmiseks just kiita.“
- „Samal ajal on nt Kirikla küla kuues majapidamises nii eelkooliealised kui ka kooliealised lapsed, kokku 16,5 last. Kooliealised käivad koolis bussiga ning liiguvad bussipeatustesse mööda seda olematut teeperve. Jalgrattahooajal sõidab mööda Kernu-Kohila teed päevas umbes 50 jalgratturit. Suurenev liikluskooormus ohustab nii laste kui ka jalgratturite elu. KMH peakski välja selgitama, kuidas kaevandust teenindav transport mõjutab elanike tervist ja ohutust ning välja pakkuma leevendusmeetmed, mis tagaksid nendel teedel jala või rattaga liikujate ohutuse ja turvalisuse.“

KeA ei käsitle kaevandamislubade andmise menetluses väljaspool mäeeraldist ja selle teenindusmaad asuvate teede kandevõimet, liikluskoormust, avalikel teedel transpordiga kaasnevaid keskkonnanäringuid. KeA ei saa kaevandamisloaga seada tingimusi tegevuseks, mis toimub väljaspool mäeeraldist ja selle teenindusmaad. Ettevõtet ei saa kaevandamisloaga kohustada asfalteerima avalikult kasutatavat teed või rajama kergliiklusteed. Seda saab teha üksnes kaevandaja ja tee omaja omavahelise kokkuleppe tulemusena. Avalikku teed tohib õigusaktides sätestatud piiranguid järgides kasutada igaüks (elanikud, põllumajandustehnika, metsaveomasinad, kallurid jne) ning riigiasutusel või kohalikul omavalitsusel puudub pädevus keelata kellelgi teed kasutada.

Teehoolet ja vajadusel ka tee-ehitust/remonti teostab üksnes teeomanik, lähtudes hangete tulemusena sõlmitud lepingutest, kus on sätestatud nõuded teehooldeks, teeremondiks või siis tee-ehituseks, ja nende nõuete täitmise üle teostatakse järelevalvet. Riigiteede kruuskatete tolmuvabaks muutmine toimub vastavalt riigiteede teehoiukavale. Transpordiamet on kaevandamislubade menetluste raames teinud korduvalt ettepaneku kajastada keskkonnamõju. KeA ei ole seda seni teinud, tuginedes MaaPS-ile, mille kohaselt kuuluvad kaevandamisloa sisusse ainult mäeeraldise teenindusmaa piires toimuvad tegevused. Teid puudutavaid tingimusi saab kaevandamisloale seada üksnes siis, kui tegu on kohaliku omavalitsuse tingimusliku nõusolekuga.

Kui kaevandamine toimub olemasoleva tee lähedal, on KeA-lt küsitud, millega tagatakse tee stabiilsus. Kaevandamisel jäetakse mäeeraldise piirile nõlvatervikud, mis peavad olema sellise kaldega, et tagavad külgnäva maapinna stabiilsuse. Samuti tuleb vajadusel tagada tee äärde rajatava müratõkkeseina püsivus, mis eeldab piisava aluspinna olemasolu.

Näide 83. Kaevandamisloale kantud kõrvaltingimus tee kohta:

- „Loa omaja peab liikluskoormuse suurenemisel tagama karjäärile juurdepääsuks vajaliku avalikult kasutatava tee seisundi säilimise. Tee seisukorra säilitamise tingimused leppida kokku tee valdajaga.“

Liiklusseaduse kohaselt peab veos olema paigutatud, kinnitatud ja kaetud nii, et see ei ohustaks inimesi, ei rikuks keskkonda, ei põhjustaks varalist kahju ega takistaks liiklust. Veosevedu peab toimuma autoveoseaduse alusel kehtestatud korras ning vedajatele kehtivad liiklusseadusest tulenevad kohustused ja piirangud. Olenemata teel liiklemise põhjusest (nt kaevise veoks), tuleb järgida liikluseeskirju. Liiklusohutuse ja -eeskirjade järgimise eest vastutab juht ning liiklusjärelevalvet teostab Politsei- ja Piirivalveamet.

Kui tee on liialt ohtlik, näiteks puudub seal kõnnitee, aga teed kasutavad igapäevaselt koolilapsed, on tee omanikul õigus piirata tee kasutamist. Riigiteed on avalikult kasutatavad teed ning Transpordiamet saab omaniku esindajana seal liiklemist piirata vaid vastava liikluskorralduse alusel. Liikluskorraldusega sätestatud piirangud (näiteks teljekoormuse- või massipiirangud) peavad seejuures olema väga selgelt põhjendatud.

Näiteks otsiti Vasalemma karjääri menetluse raames teeohutusele leevendusmeetmeid. Tollal oli tegemist kanaliseerimata ristmikuga, kus raskeliikluse lisandumisel olid vasakpöördes

peateelt ja pöörded peateele ilma lisaradadeta raskendatud. Künnete lisamist antud teele ei pidanud Transpordiamet heaks lahenduseks, kuna tekitaks asulas täiendavat müra, heitgaase ning vibratsiooni, sest sunniks juhte rohkem pidurdama ja kiirendama, mistõttu see ei oleks raskeliikluse puhul sobilik meede. Tee äärde valgustatud kergliiklustee rajamine oleks olnud lahendus, mis loonuks kergliiklejatele täiendavaid võimalusi ja suurendanuks turvatunnet, kuid antud juhul ei olnud liiklussagedust ning tõenäolist kasutajate arvu silmas pidades see tee üle-Eestilises vaates just prioriteetsete seas. Menetluse raames tehti ettepanek, et kui olemasolev teedevõrk ei vasta arendustegevusest tuleneva liikluse jaoks vajalikele nõuetele, peab teedevõrgu vastavusse viimiseks vajalike meetmete eest tasuma huvitatud osapool ehk karjääride puhul kaevandaja. Toodi välja sarnane põhimõte varasemast praktikast erinevate arenduste puhul (elamukvartalid, kaubandus- ja logistikakeskused vms) ning et seda tuleks selgelt rakendada ka kaevandamislubade andmisel.

Kinnisvara. Kavandatava karjääri naabruses elab nii põliselanikke kui ka neid, kes on piirkonda hiljuti kinnisvara soetanud. Osa neist ei soovi oma kinnisvara kunagi müüa, teised ootavad sobivat hetke, et selle müügist võimalikult kõrget hinda saada. Üha sagedamini tuuakse uuringu- või kaevandamisloa menetluses välja, et karjääri rajamine võib piirkonna kinnisvarahindu langetada, mõjutades seeläbi omanike võimalusi vara soodsalt müüa.

Näide 84. Kohalike elanike mured ja seisukohad seoses kinnisvarahinna langusega:

- „Mil moel kompenseeritakse elukeskkonna muutused seoses rajatava karjääriga (minu kinnisvara väärtus langeb)?“
- „Kinnisvarahindade langus on tingitud karjääri rajamisest – kui kinnistute lähedale tekib kaevandus, kust veetakse välja maavara, viitaks see justkui tööstusalale kinnistu lähistel. Kuna tegu on maamajadega, kus inimesed on harjunud rahu ja vaikusega, siis peale kaevanduse teket see enam nii ei ole. Võttes arvesse kaevandatavat maavaratagavara ja kaevandamisloa kestvust 15 aastat, siis sellest tulenevalt on see märkimisväärne ohukoht kinnistute hindadele.“
- „Karjäär keset küla mõjutab kindlasti ka siinsete maaomanike kinnistute väärtust. On tõenäoline, et karjääri rajamine takistab olemasolevate (veel) tühjade elamu- maade müüki ning uute kodude tekkimist siia ilusasse metsakülla.“

Kinnisvarahinda mõjutavad väga paljud tegurid: asukoht, ligipääs, naabruskond, seisukord, suurus, vanus, korras dokumentatsioon, lisatingimused jpm. Kinnisvarahinna määramisel lähtutakse tihti piirkonnas varasemalt tehtud tehingute hindadest ja hetkel kinnisvaraportalides olevate pakkumiste hinnatasemest. Kui karjääri rajamise piirkonnas pole samal ajahetkel ega varem kinnisvara müügis olnud, ei pruugi võrdlusandmete puudumine anda õiget pilti kinnisvara turuväärtuse täpseks hindamiseks. Mõnikord võib müüja lisada müügihinnale ka emotsionaalse väärtuse. Täpsemalt reguleerib kinnisvaraväärtuse hindamist määrus: „Nõuded elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingu tagatiseks oleva kinnisvara hindamisele“.

KeA paraku ei hinda ega telli hindamist, kuidas loa andmine võiks mõjutada kinnisvara-väärtust, sest selleks ei ole alust. On ka võimalik, et kui karjäär korrastatakse nõuetekohaselt näiteks veekoguks, kinnisvarahinnad hoopis tõusevad.

Kui kaevandamisel kasutatakse lõhkamist (enamasti lubja- ja dolokivikarjäärides), on elanikud lisaks kinnisvarahinnale mures ka hoonete seisukorra pärast.

Näide 85. Kohalike elanike mured ja seisukohad seoses lõhkamisega:

- „X karjääris toimuvad lõhkamised ohustavad ümberkaudsete inimeste tervist ja halvendavad nende heaolu. Peale mentaalsete probleemide (hirm jt) ja füüsiliste terviseprobleemide (südamehäired, peavalu, vererõhutõus) kahjustavad lõhkamised ka ümberkaudseid hooneid. Näiteks renoveeriti X talu suvel 2020. Hoone siseseinad kattuvad järk-järgult uute ja uute pragudega. Kuna põhikonstruktsioon jäi samaks ja katust ning katusealust ei muudetud, ei saa ka pragude põhjus olla seotud hoone enda konstruktsiooniga, mis on püsinud aastast 1922. Ilmselgelt põhjustavad neid pragusid liigtugevad maavärisemised lõhangute ajal.“
- „Lõhkamistöödest tingitud maanihked, mis võivad põhjustada hoonetesse pragude teket, hoonete hävimist. Inimestel ei ole võimalik oma kinnisvara soovi korral vöörandada. Keegi ei taha soetada oma elukohta kavanduse lähedusse. Ka langetaks karjääri tegevus kinnisvarahinda ning antud piirkonna arengut ja väärtust.“
- „Lõhkamised mõjutavad otseselt ehitiste soojapidavust. X karjääri piirkonnas on 3 km raadiuses palk- ja puitehitiste soojapidavus kadunud, sest majad on 'läbi raputatud'. X talu on osaliselt ehitatud paasist ja viimistletud suures osas lubi-krohviga. Viimane ei talu teatavasti üldse vibratsiooni, kuivõrd sellest tekivad koheselt praod. Lõhkamistel sellises raadiuses on üle keskpika aja otsene mõju ehitise välisilmele ja soojapidavusele. Selline väljavaade ei ole aktsepteeritav.“

Lõhketöödega kaasneb maavõngete levik keskkonda. Mida suurem on lõhkelaengu mass ja mida lähemal asub lõhkamiskoht, seda suuremad on oodatavad negatiivsed mõjud. Vältimaks ja vähendamaks maavõngete mõju konkreetsete tundlike objektide ja rajatiste suhtes, on vajalik leida ohutute lõhkelaengute suurused. Lõhkematerjaliseaduse alusel tuleb lõhketööd läbi viia vastavalt projektile. Lõhketööde parameetrid ja kasutatavad kaitsevahendid valitakse selliselt, et välistatud oleks lõhketööde ohualasse jäävate ehitiste ja seadmete kahjustamine lööklaine, kildude laialipaiskumine ning seismilise võnkumise mõjul. See tähendab, et lõhketööde ohualas määratakse hoonetele lubatav vibratsiooni piirtase ja parameetrite valikul tagatakse, et määratud piirtaset ei ületata. Kõik lõhketöö parameetrid dokumenteeritakse ning arvutuste kontrollimiseks teostatakse vibratsiooni mõõtmisi.

Kuigi loa menetluses kinnisvarahinda ei arvestata, on KeA mitmel korral palunud fikseerida hoonete seisukord enne kaevandamise alustamist, sest see kaitseb mõlemat osapoolt (loa omajat ja hoone omajat) ning aitab paremini lahendada edaspidiseid vaidlusi.

Kahjustuste ilmnemisel tuleb tõendada, et nendel on seos lõhketöödega. Enamlevinud meetodiks on lõhketööde parameetrite ja mõõtmistulemuste analüüs, aga teostada võib ka eelnevalt mainitud hoone(te) konstruktsioonide seisundi auditi, mille alusel saab edaspidiste auditite käigus tuvastada hoonete seisukorra võimalikke muutusi.

TTJA on Harku II lubjakivikarjääri kaevandamisloa muutmise menetluse raames välja toonud, et sõltuvalt maavara kaevandamiseks antud keskkonnaloa kehtivuse tähtajast võiks teostada hoone(te) perioodilist auditit näiteks iga kolme aasta tagant ning kindlasti kaevandamise lõpetamisel antud piirkonnas. Hoone(te) omaniku põhjendatud nõudmisel tuleks läbi viia erakorraline audit, kuid mitte tihedamini kui üks kord aastas. Kuna antud piirkonnas teostatakse lõhketöid üsna intensiivselt, siis soovitas TTJA KeA-il kanda keskkonnaloale kõrvaltingimusena hoonete perioodilise auditi kohustus. Nõuded ehitise auditile on kehtestatud ehitusseadustikus ja määruises „Ehitise auditi tegemise kord“ ja selle teostamise õigus on diplomeeritud ehitusinseneril (tase 7) või volitatud ehitusinseneril (tase 8), kui tal on kutsetunnistusel ehitise auditi kompetents.

Näide 86. Kaevandamisloale kantud kõrvaltingimusi:

- „Suurekivi, Pilu ja Killamsaare kinnistute kõigi hoonete juures mõõta kümne esimese lõhkamise maavõnked ning tulemustest lähtuvalt kalibreerida edasiste lõhketööde ohutusarvutused. Enne esimest lõhkamist kaardistada Suurekivi, Pilu ja Killamsaare kinnistute omanike juuresolekul kõigi nimetatud kinnistute hoonete praod ja vajumised. Paigaldada reeperid, mille alusel on võimalik tuvastada hoonete seisukorra võimalikku halvenemist. Hoonete seisukorra tõendatud halvenemisel peab loa omanik koheselt taastama nende kaevandamiseelse seisukorra.“
- „Enne kaevandamise alustamist ning kaevandamistegevuse lõppemisel hinnatakse ja dokumenteeritakse kõigi mäeeraldise teenindusmaa piirist kuni 0,5 km kaugusele jäävate hoonete seisund litsentseeritud eksperdi poolt hoone omaniku nõusolekul ning hoone omaniku või valdaja juuresolekul. Hindamisega seotud kulud kannab ettevõtja. Hoonete seisundi hindamise akt koostatakse vähemalt kolmes eksemplaris, millest üks antakse hoone valdajale ja teine kohalikule omavalitsusele, kolmas eksemplar jääb kaevandamisloa omanikule. Hindamise akt(id) tuleb hoonete valdajale ja kohalikule omavalitsusele üle anda kahe nädala jooksul.“
- „Enne lõhketöödega alustamist tuleb läbi viia mäeeraldise piirist 200 m raadiuses olevate hoonete konstruktiivse osa seisundi audit. Audit tuleb läbi viia ehitusseadustiku §-s 18 ja majandus- ja taristuministri 12.10.2020 määruises nr 61 sätestatule (visuaalkontroll). Auditi teostamise õigus on ehitusinseneril (diplomeeritud ehitusinsener, tase 7 või volitatud ehitusinsener, tase 8), kellel on kutsetunnistusel ehitise auditi kompetents. Auditi läbiviimise sagedus on iga kolme aasta tagant. Visuaalselt nähtavate muutuste ilmnemise korral tuleb hoone omaniku nõudmisel läbi viia täiendav audit, kuid mitte tihedamini kui kord aastas. Auditi läbiviimise korraldab ning kulud tasub loa omaja.“

Lõhketöödest tulenevat mõju saab leevendada lõhatava astangu kõrguse vähendamisega, mis võimaldab kasutada väiksemaid lõhkelaenguid ja seeläbi vähendada tundlikele objektidele tekitatud kahjustusi. Alternatiivina võib maavara väljamiseks mäeeraldise piiril tundlike objektide läheduses kasutada hüdrovasarat.

Kaevandamisest tulenevate elutingimuste halvenemise pärast ei tunne muret üksnes kohalikud elanikud – mõjutatud võivad olla ka piirkonnas tegutsevad ettevõtted, mille tegevust kaevandamise otsesed või kaudsed mõjud piirata võivad.

Näide 87. Ettevõtetelt kaevandamislubade menetluste raames saabunud vastuseid.

- „Maag Eesti AS-le kuulub Laabi broilerifarm, mille põhitegevuseks on kodulindude intensiivkasvatus. Farmikompleksis on kohti kokku 325 864 broilerile. Farmis on 14 lindlat ja olmehoone. Harku karjääris toimuv kaevandamistegevus on juba põhjustanud negatiivset mõju (eelkõige müra, vibratsioon, tolmu) meie farmi ehitistele ning loomade ja töötajate heaolule. Kavandatav mäeeraldis Lee kinnistul asub Laabi farmist vahetult teisel pool Tammi teed, mistõttu mõjutab esiti just Laabi farmi. Maag Eesti AS soovib, et Laabi farmi hoonetele ekspertiis tehakse. Kuna olemasolevates mäeeraldistes kaevandamine (sh lõhkamistööd) on juba kahjustanud Maag Eesti AS vara Laabi farmis, siis on möödapääsmatu enne uue mäeeraldisse kasutuselevõttu hinnata hetkeolukorda. Samas on oluline selgus, et kes vastutab ja hüvitab varalise kahju juhul, kui hoonete seisukord kaevandamistegevuse tagajärjel veelgi halveneb.“
- „Pompeile kuuluvad kinnistud jäävad taotluses märgitud teenindusmaa vahetusse naabrusesse. Pompeile on väljastatud ehitisluba, mille alusel on kinnistutele õigus ehitada äri- ja tootmishooned. Detailplaneering võimaldab ehitusalust pindala laiendada. Pompei huviks on kasutada talle kuuluvate kinnistute kogu potentsiaali (sh võimalust rajada kinnistutele päikeseenergiapark, tootmishoonete ehitus jne). Väo VIII lubjakivikarjääri käivitamine, sh teenindusmaa laiendamine, raskendab oluliselt kinnistuomanike plaanide realiseerimist. Karjääris planeeritavate lõhketööde vibratsioon võib osutada ohtlikuks rajatavatele tootmishoonetele, samuti kaasub katendite ladustamise ja transpordi tihenemisega oluliselt tolmu- ja müra jms. Pompei ja Prestante on pöördunud spetsialistide poole, saamaks hinnangut teenindusmaa ja karjääri käivitamise mõjudest kinnistutel kavandatavatele tegevustele, samuti hindamaks vajadust täiendava KMH tegemiseks. Pompei on pöördunud ka päikesepaneelide tootja poole saamaks infot, kas ja millisel määral taluvad paneelid vibratsiooni ja tolmu. Taotleja on väitnud, et kavandatava tegevuse mõju hoonetele hinnatakse peale nende valmimist, mis on Pompei hinnangul mõeldamatu. Nimelt eelneb teadupärast hoone valmimisele ehitustegevus. Seega ei ole võimalik laiendada teenindusmaad hindamata planeeritava tegevuse mõju ka võimalikule ehitustegevusele, ehitusobjektile viibivatele inimestele, ladustatavatele materjalidele jne.“

Ühe lubjakivikarjääri menetluse raames tõi kohalik tootmisettevõtte välja, et neil on väga tundlikud seadmed, mis naabruses toimuma hakkavate lõhkamiste maavõngete tõttu mõjutatud saavad.

Asjaõigusseadus sätestab asjaõigused, nende sisu, tekkimise ja lõppemise ning on aluseks teistele asjaõigust reguleerivatele seadustele. Seaduse kohaselt ei ole kinnisasja omanikul õigust keelata gaasi, suitsu, auru, lõhna, tahma, soojust, müra, põrutuste ja muude seesuguste

teiselt kinnisasjalt tulevate mõjutuste levimist oma kinnisasjale, kui see ei kahjusta oluliselt tema kinnisasja kasutamist ega ole vastuolus keskkonnakaitse nõuetega. Mõjutuste tahtlik suunamine naaberkinnisasjale on keelatud. Kui mõjutused kahjustavad oluliselt kinnisasja kasutamist, kuid niisuguste mõjutuste kõrvaldamist ei saa mõjutajalt majanduslikult eeldada, on mõjutatava kinnisasja omanikul õigus nõuda mõjutuse põhjustanud kinnisasja omanikult mõistlikku hüvitist.

Elanikud on murekohtadena veel välja toonud, et geoloogilised uuringud kahjustavad sportimiseks kasutatavaid metsateid ning märkimisväärselt ka metsataimestikku. Tulevase kaevandamise vastu ollakse seepärast, et siis tekib visuaalne häiring, kaovad populaarsed seene- ja marjakohad, taotletaval alal on jahipiirkond jne.

Näide 88. Jahipiirkonna kattumine taotletava alaga.

„Karjäär ja selle teenindusala jääb Põrsu jahipiirkonna lõunaossa. Piirkonnas ehk siis Kirikla ja Kohatu küla maadel kütitakse metssigu, põtru ja kitsi. Piirkonnas liigub hunte, karusid, ilveseid /.../ Oleme jahimeestega rääkinud ning nende hinnangul mõjutab karjääri rajamine kindlasti ka ulukite liikumist. Ilmselt raskendab keset jahiala asuv mäeeraldis koos teenindusmaaga ka vajalikku ulukite-kiskjate ohjamist. Taotletava karjääri loode-põhjaserv jookseb mööda Keltjärve kinnistut, kus asub jahimeeste jahitorn ning ulukite söödakoht. Jahimeeste sõnul on kaevandusala ja selle teenindusmaa piirkond vana, aastakümnete jooksul väljakujunenud jahi- ning metsloomade rändeala.”

Kohalikud isikud ja huvigrupid saavad avaldada oma vastuseisu uuringu- või kaevandamisloale erineval moel. Parim viis on kirjutada oma vastuseisust ja murekohtadest loa taotluse menetlejale ehk KeA-le. Mõnikord pannakse kirja koopiasse ministeerium(id), minister, vallavanem, meedia jne. Kõige olulisem on informeerida just KeA-d ning KOV-i, teised võivad kirja lihtsalt teadmiseks võtta. Teine koht oma arvamust avaldada on avalikul istungil ja kolmas võimalus on hakata allkirju koguma, kuid sellele tegevusele tuleb selge eesmärk seada. Ainuüksi allakirjutanute arv ei ole KeA jaoks loa andmisest keeldumise aluseks. Siiski võib kohalike elanike vastuseis anda märku KOV-ile, kes esindab nende huve – ehk kui KOV-il varem keeldumiseks alus puudus, siis suure avaliku huvi korral võib ta teha KeA-le siduva keelduva otsuse.

Näide 89. Allkirjade kogumine.

MTÜ esitas 116 isiku allkirjastatud vastuväited geoloogilise uuringu loa andmise vastu. Argumentidena toodi kõrge põhjaveetase, karstumine, rauarikka vee probleem sügavates kaevudes, kaitsealuste liikide esinemine piirkonnas, paljude elamute lähedus, kaevandamise korral külateede kahjustamine raskeveokite poolt ning kinnisvara väärtuse langus, kohalike soov vaikse ja puhta elukeskkonna järele. KOV ei nõustunud uuringuloa taotlusega, viidates ala osalisele paiknemisele rohevõrgustiku tugialal, lähimate elamute asumisele taotletava uuringuruumi piirist vaid 300 kuni 400 m kaugusel ning neid müra eest mittekaitstvale põllumaale. Samuti elanike kohalikule omavalitsusele saadetud pöördumisele.

Mõnikord saadetakse KeA-le lihtsalt elanike nimekiri koos allkirjadega, kes on vastu. Vahel kasutatakse allkirjade kogumiseks ka portaali petitsioon.ee, mis võimaldab nii tava-inimesel, kogukonnal, sõpruskonnal kui ka asutustel ja organisatsioonidel osaleda ühiskonda puudutavate otsuste tegemisel.

Näide 90. Ettevõtte esitas taotluse geoloogilise uuringu loa saamiseks Vääna uuringuruumis. 2023. ja 2024. aastal andis selle menetluse vastu kampaania „EI kaevandusele Vääna-Jõesuus“ raames petitsioon.ee lehel oma hääle üle 4500 inimese. Ent nende argumendid olid peamiselt emotsionaalsed: „Olen kaevanduse vastu“, „Selline looduse rüüstamine on kuritegelik“, „Ajaloolistele puhkealade rüüstamise kavatsus ühe kodaniku rikastumise eesmärgil tuleb lõpetada“, „Eesti, elu ja looduse hävitamine tuleb lõpetada üle Eesti“, „Ma ei näe, et ühe OÜ ärihuvid kuidagi kaaluksid üles avaliku vastuseisu ja keskkonnakahju, mille sünnitab liivakaevandus meie kandi puhkemetsadele. Jutt vaid uuringute läbi viimisest on vastik puru silma ajamine kaevandusfirmalt, kes siiani ongi uuringuid vaid selleks läbi viinud, et *by definition* paragrahvide abil muuta loodusvarad maavaradeks ja asuda kaevandama.“

Lisaks on kohalikud elanikud otsinud ka muid viise oma meelsuse väljendamiseks. 2023. aasta novembris pöördus e-kirja teel KeA poole isik, kes väitis, et on välja ostnud uuringuruumi geoloogilise uuringu loa taotluse menetluse. Kirjale oli lisatud maksekorraldus riigilõivu tasumise kohta summas 50 eurosent. Menetlusi ei ole võimalik ära osta, millest amet ka isikut teavitas. Näide kordus. 17.–18.01.2024 maksti riigikassale üle Eesti seitsme erineva menetluse raames kuue erineva eraisiku poolt 13 korral riigilõivu summas 50 eurosent.

Järgnevalt üks pigem erandlik näide, kus kohalik elanik just soovib oma kinnistul kaevandada.

Näide 91. Eraisik pöördus KeA poole, küsides infot liiva kaevandamise võimalikkuse kohta temale kuuluval kinnistul, kus on nõukogude ajal kaevandatud. KeA vastas, et kuna tema kinnistu asub Otepää looduspargis Otepää piiranguvööndis, siis vastavalt LKS-le on seal maavara kaevandamine keelatud. Otepää looduspargi kaitse-eeskirjas pole tehtud erandit piiranguvööndis kaevandamiseks, peale Kastolatsi karjääri, kus on lubatud kaevandada kuni karjääri ammendumiseni. Seega pole kaevandamine kinnistul tänasel päeval enam lubatud.

Isiku meelest oli keeld põhjendamatul, kuna ta maamaksu maksab, maad omab, aga selle ressursi ära kasutada ei tohi. Riik ei maksa talle ka tasu piirangu eest. Kuna Kastolatsi karjääril on kaevandada lubatud, siis tundus see isikule korruptiivse tegevusena.

6.4 ENAMPAKKUMINE

KeA käest on mitmel korral küsitud, miks antakse kaevandamisluba just sellele või teisele ettevõttele. Mõnikord viidatakse, et nimelt too ettevõtte on ebausaldusväärne ja riik peaks leidma mõne parema. Riik soovib, et maavarade kaevandamisega tagataks nende varustuskindlus. Kui see toimub õiguslikel alustel, ei ole riigi jaoks oluline, kes konkreetselt on uuringu- või kaevandamisloa taotleja. Mitme huvilise korral võib siiski juhtuda, et välja valitakse üks taotleja ning teised taotlused tagastatakse.

KeA võtab nõuetekohase uuringu- või kaevandamisloa taotluse menetlusse ja teavitab sellest avalikkust. Kui avalikustamisest 30 päeva jooksul esitab veel mõni ettevõtte taotluse samale riigi omandis maapõueosale, ei saa kõigi taotlusi rahuldada. Sel juhul korraldatakse suuline või kirjalik enampakkumine. Siiani on KeA korraldanud kirjalikke enampakkumisi.

Näide 92. Katastriüksusele, mis kuulus Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile ja mille volitatud asutus oli Maa-amet, esitati kaks uuringuloa taotlust:

1. Marina Minerals OÜ esitas uuringuloa taotluse Harku VIII uuringuruumile 19.04.2024. Teade taotluse menetlusse võtmisest avaldati 30.04.2024 ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Taotletava uuringuruumi teenindusala pindala oli 17,52 ha.
2. Aktsiaselts Harku Karjäär esitas uuringuloa taotluse Harku IX uuringuruumile 14.05.2024. Taotletava uuringuruumi teenindusala pindala oli 16,19 ha.

Enampakkumise menetluse raames küsib KeA KliM-ilt arvamust alghinna määramise vajaduse ja alghinna suuruse kohta. Kuni 2024. aasta kevadeni ei olnud ministeerium kordagi alghinda määranud, aga toodud näite puhul otsustas ministeerium seda esimest korda teha. KliM hindas mõlema ettevõtte poolt esitatud uuringuloa taotlusi, uuringuruumi teenindusmaa asukohta ning taotletava tegevuse olulisust ja soovitas määrata enampakkumise alghinnaks vähemalt 4000 €.

Enampakkumise hind on määrusega reguleeritud vaid põlevkivile. Põlevkivi kaevandamise aastamäära osa kaevandamise õiguse enampakkumise alghinna suurus ühe tonni põlevkivi kaevandamise aastamäära osa kohta on 1/10, tagantjärele kaevandatava põlevkivi puhul 1/20 keskkonnatasude seaduse § 9 lõike 3 punktis 7 sätestatud põlevkivi kaevandamise õiguse tasu alammäärast.

Kui alghind on määratud või alghinna määramise vajadust ei ole, koostab KeA enampakkumise korralduse, millega ta määrab ära objekti andmed ning pakkumuste esitamise tähtaja. Pakkuja või tema esindaja poolt allkirjastatud pakkumused esitatakse KeA-le kirjalikult ühes eksemplaris ning registreeritakse loa andja juures laekumise järjekorras. Pakkumus esitatakse kinnises ümbrikus ja ümbrikule märgitakse enampakkumise objekti nimetus ning märkus „Pakkumust mitte avada enne enampakkumise korraldamise otsuses märgitud kuupäeva ja kellaaega”. Pakkumuses peavad olema järgmised andmed, arvestades enam-
pakkumise korraldamise otsuses määratud tingimusi:

- pakkuja nimi, registri- või isikukood ja aadress;
- enampakkumise objekti nimetus ja andmed, tagantjärele kaevandatava põlevkivi kogus või põlevkivi kaevandamise aastamäära osa, mille eest pakkumus esitatakse;
- pakutav hind;
- kinnitus, et pakkuja on nõus enampakkumise tingimustega;
- arveldusarve number, kuhu soovitakse tagatisraha tagastamist võitjaks mitte-osutumise korral.

Pakkumusele tuleb lisada järgmised dokumendid:

- kui enampakkumisel osalemise eest on määratud tagatisraha – tagatisraha tasumist tõendav dokument;
- pakkumuse allkirjastanud isiku esindusõigust tõendav dokument, juhul kui pakkumuse allkirjastanud isiku esindusõigus ei nähtu äriregistri kandest.

Tagatisraha enampakkumisel osalemise eest on 1600 eurot ning see peab olema tasutud hiljemalt enampakkumise korralduses määratud kuupäevaks. Tagatisraha tasumist tõendav dokument tuleb lisada esitatavale pakkumusele. Tagatisraha tagastatakse 14 tööpäeva jooksul enampakkumise tulemuste kinnitamise või enampakkumise nurjunuks tunnistamise päevast arvates.

Pakkumused avatakse KeA juures enampakkumise korraldamise otsuses määratud ajal ja kohas. Pakkumuste avamine protokollitakse. Pakkumuste avamise ruumis võivad viibida enampakkumise korraldamise eest vastutav isik, protokollija ja pakkujad. Muud isikud võivad enampakkumise ruumis viibida enampakkumise korraldamise eest vastutava isiku nõusolekul. Kui pakkumuste avamisel selgub, et pakkumuse on esitanud isik, kellel puudub õigus enampakkumisel osaleda, fikseeritakse see protokollis ning pakkumus tagastatakse pakkujaile seda arvestamata. Summad, mida enampakkumisel pakutakse, sõltuvad objektist ja ettevõttest. On pakutud nii ühte eurot kui ka summasid, mis ületavad 200 000 euro piiri.

Enampakkumise võitja tasub pakutud ostuhinna 10 tööpäeva jooksul enampakkumise tulemuste kinnitamisest arvates. Kui enampakkumise võitnud isik ei ole seaduses sätestatud tähtaja jooksul esitanud loa andjale ostuhinna tasumist tõendavat dokumenti, tunnistab amet enampakkumise nurjunuks. Enampakkumise võitjaks mitteosutunud isiku taotlus tagastatakse. Kui tema taotlus kattus vaid osaliselt võitja alaga, tuleb tal taotlust korrigeerida ning tema taotluse menetlusega on võimalik jätkata taotluste mittekattuva ala ulatuses.

Kui KeA loa andmisest keeldub, ei tagastata isikule makstud enampakkumise summat. Tegu on ettevõtte äririskiga.

Täpsemalt reguleerib enampakkumist määrus „Geoloogilise uuringu loa ja maavara kaevandamise loa saamise õiguse enampakkumise ning põlevkivi kaevandamise aastamäära osa ja tagantjärele kaevandatava põlevkivi koguse kaevandamise õiguse enampakkumisel müümise täpsustatud nõuded ning kord ja enampakkumise alghind“.

6.5 RIIGI HUVI MÕISTE JA SELLE SISUSTAMINE

Riigi huvi mõiste. MaaPS-is on kuues kohas mainitud riigi huvi:

1. Üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa andmisest keeldutakse, kui esineb vähemalt üks järgmistest alustest: /.../ loa andmine on vastuolus riigi huviga/.../ (§ 35 lg 1).
2. Kui kohaliku omavalitsuse üksus ei ole nõus uuringuloa andmisega, võib loa andja taotleja ettepanekul taotleda loa andmise nõusolekut Vabariigi Valitsuselt. Vabariigi Valitsus annab loa andmiseks nõusoleku, kui selleks on ülekaalukas riigi huvi (§ 35 lg 3).
3. Loa andja võib keelduda Vabariigi Valitsuse nõusoleku taotlemisest, kui valdkonna eest vastutava ministri hinnangul loa andmiseks riigi huvi ilmselgelt puudub (§ 35 lg 4).
4. Kaevandamisloa andmisest keeldutakse ka juhul, kui esineb vähemalt üks järgmistest alustest: /.../ kaevandamine on vastuolus riigi huviga /.../ (§ 55 lg 2).
5. Kui kohaliku omavalitsuse üksus ei ole nõus kaevandamisloa andmisega, võib kaevandamisloa andja taotleja ettepanekul taotleda loa andmiseks nõusolekut Vabariigi Valitsuselt, kes selle ka annab, kui selleks on ülekaalukas riigi huvi (§ 55 lg 4).
6. Kaevandamisloa andja võib keelduda Vabariigi Valitsuse nõusoleku taotlemisest, kui Kliimaministeeriumi hinnangul riigi huvi loa andmiseks ilmselgelt puudub (§ 55 lg 5).

Riigi huvi on määratlemata õigusmõiste ning selle sisustamisel lähtutakse konkreetsest olukorrast. Riigi huvi selgitatakse välja eri ametkondade koostöös ning selle defineerimisel lähtutakse näiteks maavara olulisusest, maavara omandist, varem Keskkonna- ning Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi, praegu Kliimaministeeriumi arvamusest. Riigi huvi on käsitletud Riigikogus 06.06.2017 vastu võetud strateegiadokumendis „Maapõuepoliitika põhialused aastani 2050“. Ehitusmaavarade puhul on riigi huvi tagada tarbijate, eelkõige riigi infrastruktuuri ehitusobjektide nõuetekohane ja majanduslikult optimaalne varustamine kvaliteetsete ehitusmaavaradega, luua tingimused kaevandamise ja kasutamise tehnoloogia igakülgseks arenguks, võttes tarvitusele kõik meetmed ehitusmaavarade ratsionaalseks ning kestlikuks kasutamiseks ja maavara ning keskkonna kaitsmiseks. Riigi huvi võib ajas muutuda.

Maapõue valdkonnas käib riigi huvi mõistega kaasas **varustuskindluse** mõiste – see on kõigi tarbijate, eelkõige riigi taristuobjektide ehitusmaavaradega varustatuse näitaja teatud aja jooksul. Varustuskindluse hindamisel lähtutakse käeoleval ajal maavarade registrist, KOTKAS andmestikust, EGT ehitusmaavarade uurimistöödest, geoloogiliste uuringute aruannetest, riigi ja ülikoolide poolt läbiviidud ehitusmaavarade ning maapõue uuringutest ning prognoositud ehitusmaavarade vajadusest.

Varustuskindluse seisukohast on tähtis, kui kauaks kaevandamisloaga antud kaevandatavat maavaravaru jätkub, võttes aluseks ehitusmaavarade vajaduse prognoosi. Riigi vajadust ehitusmaavarade järele on võimalik hinnata Transpordiameti koostatud teede ja raudteede ehitus- ning remondimaterjalide vajaduse prognoosi alusel, mida arvestatakse maakondade kaupa. Vajadusprognoos hõlmab riigi suurimate taristuehituse tellijate (Transpordiamet, Rail Baltic Estonia OÜ, Eesti Raudtee AS ja RMK) vajadusi ehitusmaavarade järele. Hinnanguliselt

moodustab see ligikaudu 80% kogu Eesti ehitusmaavarade vajadusest, ülejäänud on erasektori ja kohalike omavalitsuste vajadus.

Ajalooline taust. Ehitusmaavarade puhul olid riiklikud huvid määratlemata, kuni „Ehitusmaavarade kasutamise riikliku arengukava 2011–2020“ heakskiitmiseni. Arengukava käsitles riiklike huve järgmiselt: „Ehitusmaavaradest lähtudes on riiklikud huvid tagada tarbijate, eelkõige riigi infrastruktuuri ehitusobjektide nõuetekohane ja majanduslikult optimaalne varustamine kvaliteetsete ehitusmaavaradega, luua tingimused kaevandamise ja kasutamise tehnoloogia igakülgseks arenguks, võttes tarvitusele kõik meetmed ehitusmaavarade ratsionaalseks kasutamiseks ning maavara ja keskkonna kaitsmiseks“.

Varustuskindlus näitas, kui kauaks jätkus regioonis kaevandada antud maavara, arvestades viie aasta keskmist kaevandamismahtu. Kaevandamislubade taotluste menetlusel tuli lisaks varu jätkumisele analüüsida ka taotletava mäeeraldise eeldatavas teeninduspiirkonnas sama maavara kaevandamiseks antud mäeeraldiste koosmõju. Mäeeraldise optimaalseks teeninduspiirkonnaks loeti ala kuni 50 km raadiuses selle ümber, sõltumata haldusjaotusest ja arvestades reaalseid veokauguseid ning veoteede tehnilist seisundit. Läänemere saarte puhul ei laiendatud teeninduspiirkonda mandrile või naabersaarele. Kui analüüsi tulemusel selgus, et varem antud mäeeraldiste piires kaevandada antud varu jääb rahuldab taotletava mäeeraldise teeninduspiirkonna vajadused taotletava maavara osas enam kui 10 aastaks, siis loeti, et taotletav tegevus võib olla vastuolus riiklike huvidega. Eramaal pinnakatte kaevandamiseks olevate karjäärade suhtes riigi huvi ei hinnatud.

Eelnevast nähtub, et varustuskindluse hinnang tugines minevikus tarbitud ehitusmaavara kogustele. Nii võis KeA maavara minevikutarbimisele tuginedes jõuda järeldusele, et ehitusmaavarade piirkondlik varustuskindlus on tagatud enam kui 10 aastaks ning keelduda sinna uute lubade andmisest. Seda eriti piirkondades, kus kaevandamismahud olid varem olnud väikesed või ebaühtlased või kus oli suures koguses seisvat varu, millele oli kaevandamisluba antud, kuid mida aktiivselt ei kaevandatud. Näiteks olid EGT uuringu kohaselt ebaühtlased kaevandamismahud iseloomulikud Pärnumaale, kus tuli tegelikult liiva ja kruusa varustuskindlust suurendada.

Riigi huvi esinemist või puudumist analüüsiti KeM-i kantsleri 13.06.2013 käskkirjaga nr 610 kinnitatud juhendi alusel: „Juhend riiklike huvide kaalumiseks ehitusmaavarade kaevandamis- ja uuringulubade taotluste menetlemisel lähtuvalt varustuskindluse tagatusest“. Praegu ei ole antud dokument enam kasutusel, kuid aitab mõista, kuidas riigi huvi on varem läbi varustuskindluse hinnatud.

Hetkeolukord. Tänapäeval ei koosta KeA enam varustuskindluse hinnangut. Kui KOV on kaevandamisloa andmisele vastu ja ettevõtte soovib KOV-i otsusest mööda minna ning Vabariigi Valituse poole pöörduda, küsib amet riigi huvi kohta KliM-ilt. Kui ministeerium leiab, et riigi huvi on olemas, pöörduakse Vabariigi Valituse poole. Vastasel juhul aga keeldutakse loa andmisest või võtab ettevõtte taotluse tagasi.

Näide 93. KliM-i vastused seoses riigi huviga:

- Kliimaministeerium hindas, kas praegusel hetkel on riigil vajalik just selles konkreetses kohas saada maapõuealast informatsiooni. „Taotletav Paldiski uuringuruum asub Eesti Geoloogiateenistuse uurimistöös „Ehitusmaavarade levik, kaevandamine ja kasutamine Harju maakonnas (2018)“ välja toodud Paldiski perspektiivala kõrval. Uurimistöös on kirjeldatud, et Paldiski perspektiivala piirkonnas leviv lubjakivi on olulise tähtsusega Harju maakonna varustamiseks ehituslubjakivi killustikuga, mis võiks eelduste kohaselt vastata purunemiskindluse kategooriale LA30. Arvestades Harju maakonna kõrgemargilise ehituslubjakivi varustuskindluse kriitilist seisu, on vajalik teostada täpsustav geoloogiline uuring Paldiski uuringuruumi alal, mis võimaldaks teada saada seal lasuva maavara täpsema kvaliteedi ja paksuse. Oluline on märkida, et Paldiski uuringuruumis geoloogilise uuringu tegemine ja maavara varu arvele võtmine keskkonnaregistri maardlate nimistus ei anna taotlejale maavara kaevandamise õigust. Eelnevale tuginedes on Kliimaministeerium seisukohal, et Paldiski uuringuruumis geoloogilise uuringu tegemine annab riigile olulist informatsiooni seal leiduva maavara täpsema kvaliteedi ja koguste osas. Seetõttu on geoloogilise uuringu loa andmine Paldiski uuringuruumis kooskõlas riigi huviga.“
- Kliimaministeerium hindas taotletava Reiu-Liiva liivakarjääri kaevandamisloa taotlust, liivakarjääri asukohta ja kas taotletav tegevus on vajalik maavarade kestliku kasutamise tagamiseks. Kliimaministeerium oli seisukohal, et riigi huvi, mis tingiks vajaduse väljastada erandjuhul kaevandamisluba just konkreetses kohas, käesoleval hetkel puudus.

Viimase näite puhul ei olnud ettevõtte ministeeriumi otsusega nõus, ei soostunud taotlust tagasi võtma ja soovis jätkuvalt loa väljastamist Vabariigi Valitsuse nõusolekul. Ent KeA jaoks oli KliM-i seisukoht antud menetlusetapis ülim. Samas kui amet teeb keelduva otsuse, on ettevõttel võimalus läbi selle otsuse vaidlustada KliM-i arvamust.

2023. aastal kinnitas MKM „Ehitusmaavarade varustuskindluse hindamise kava“, mille sissejuhatuses on kirjas, et ehitusmaavarade kasutamine on riigi strateegiline huvi, mis peab tagama tarbijate nõuetekohase ja majanduslikult optimaalse varustamise kvaliteetsete ehitusmaavaradega. Kohalike ehitusmaavarade kasutamine aitab tagada Eesti majanduse konkurentsivõimet ning jätkata ühiskonna heaolu ja ohutuse tõstmiseks vajalike ehitusmaterjalide tootmist. Seejuures tuleb silmas pidada, et ehitusmaavarade kaevandamine peab toimuma minimaalsete keskkonnamõjudega ja kasutamine peab lähtuma ringmajanduse põhimõtetest, millega kaasneb ressurside võimalikult suure lisandväärtusega ning kestlik kasutamine. Ehitusmaavarade varustuskindluse kava eesmärk on luua juhised ehitusmaavarade varustuskindluse hindamiseks ja rakendamiseks lähtuvalt ehitusmaavarade vajaduse prognoosist.

Kava alusel on varustuskindluse hindamise eesmärgiks hinnata eelkõige riigile kuuluvate ehitusmaavarade (ehitus- ja täiteliiv, ehitus- ja täitekruus, kõrge- ja madalamargiline ehituslubjakivi, kõrge- ja madalamargiline ehitusdolokivi ning täitelubjakivi ja dolokivi) kaevandamisloa andmise ja muutmise ning mäeeraldise laiendamise taotluste menetlustes riigi

huvi lähtuvalt varustuskindlusest. Varustuskindluse hindamise viib läbi MKM (praegu KliM), kes vastutab riigi majanduspoliitika väljatöötamise ja elluviimise eest maapõueressursside valdkonnas. Ehitusmaavarade kaevandamisloa andmise ja muutmise ning mäeeraldise laiendamise taotluste menetlustes teostab ministeerium varustuskindluse hindamise, kui loa andja on pöördunud riigi huvi hindamiseks ministeeriumi poole või kui loa andja on taotlenud loa andmise nõusolekut Vabariigi Valitsuselt.

Kava toob välja, et liiva ja kruusa ning madalama kvaliteediga lubja- ja dolokivi varud paiknevad üldiselt ühtlaselt üle Eesti ja neid kasutatakse peamiselt lähipiirkonna vajaduse rahuldamiseks. Seetõttu hinnatakse nende ehitusmaavarade varustuskindlust üldjuhul maakondade kaupa. Kui taotletav mäeeraldis asub maakonna piiri lähedal, siis arvestatakse ka naabermaakonna või maakondade vajadust. Tulenevalt ehitusmaavarade vajaduse andmete liigitamisest vaadatakse täiteliiva ja kruusa ning täitelubjakivi ja dolokivi varusid koos (täitematerjal). Kõrgemargilise ehituslubjakivi ja dolokivi varud paiknevad ebaühtlaselt ja on piiratud ning neid ei leidu igas maakonnas või ei leidu neid vajalikus mahus. See tähendab, et kõrgemargilise ehituslubjakivi ja dolokivi varusid on vaja ka kaugemate piirkondade vajaduse rahuldamiseks, mistõttu on nende varustuskindluse hindamisel oluline vaadata naabermaakonna või -maakondade vajadust ka siis, kui taotletav mäeeraldis ei asu maakonna piiri lähedal, vaid maakonna keskosas. Saaremaa ja Hiiumaa ning teiste püsiasustusega väikesaarte puhul naabersaare või mandril asuva naabermaakonna vajadust ei arvestata.

Ehitusmaavara(de) varustuskindlus näitab, kui kauaks jätkub maakonnas või maakondades kaevandamisloaga kaevandada antud ehitusmaavara(de) varu, arvestades maakonna või maakondade ehitusmaavara(de) keskmist vajadust. Kui hindamise tulemusel selgub, et kaevandatava varu jääb rahuldab maakonna või maakondade vajaduse liiva ja kruusa osas enam kui kümneks aastaks ning lubja- ja dolokivi osas enam kui 15 aastaks, siis loetakse, et kaevandamisloa andmiseks võib riigi huvi varustuskindluse aspektist puududa. Lubja- ja dolokivi puhul on kriitilise varustuskindluse piir kõrgem, sest nende geoloogiline uuring, kaevandamisloa taotluse menetlemine ja kaevandamise ettevalmistustööd võtavad kauem aega kui samad tegevused liiva ja kruusa puhul. Varustuskindlust arvutatakse järgmise valemiga:

$$\text{Varustuskindlus (aastat)} = \frac{\text{Maakonna või maakondade kaevandatava varu kogus (tuh m}^3\text{/aastas)}}{\text{Maakonna või maakondade keskmine vajadus (tuh m}^3\text{/aastas)}}$$

Riigi huvi kaevandamisloa hindamise mõttes erineb mõneti riigi huvist uuringuloa andmisel. Majandus- ja taristuministri 08.03.2023 käskkirjaga nr 42 kinnitatud „Ehitusmaavarade varustuskindluse hindamise kava“ kohaselt hinnatakse riigi huvi varustuskindluse aspektist uuringulubade taotluste menetlustes vastavalt vajadusele ja informatiivsena. Seejuures lähtutakse põhimõttest, et geoloogiline uuring annab riigile maavarade leviku ja nende kvaliteedi ning keskkonnatingimuste seisukohast olulist informatsiooni, mille alusel täiendatakse maavarade registri ja geoloogilise kaardistamise andmeid ning et muude takistavate asjaolude puudumisel on geoloogilise uuringu tegemine riigi huvides. Ka Riigikohus on öelnud järgmist: „Tuleb siiski silmas pidada, et geoloogilisel uuringul on iseseisev väärtus ka siis, kui uuringule ei järgne kaevandamist, sest uuringuga saadavat teavet saab kasutada muude keskkonnakasutusega seotud tegevuste planeerimiseks ja elluviimiseks.“

Järgnevalt üks näide, kus riik pidi oma huvi osas tegema valiku, kas kaevandada maavara või luua kaitseala.

Näide 94. Ettevõtte esitas Rannamõisa III (Harjumaa) uuringuruumi geoloogilise uuringu loa taotluse. Uuringuruumi kinnistud kuuluvad Eesti Vabariigile. Uuringuruumi pindalaks taotleti 20,7 ha. Kavandatava uuringu eesmärk oli täpsustada uuringuruumis leviva kasuliku kihi paksust, selle kvaliteeti ja kaevandamistingimusi. KeM-ile tehti ettepanek Sõrve looduskaitseala moodustamiseks. Taotletava looduskaitseala piiridesse jäi ka Rannamõisa III uuringuruum. Keskkonnaminister algatas Sõrve looduskaitseala moodustamise ning see moodustati Vabariigi Valitsuse määrusega „Sõrve looduskaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri“. Määrus keelab kaitseala sihtkaitsevööndis majandustegevuse ning loodusvarade kasutamise, sh maavara kaevandamise. Taotletav uuringuruum paiknes suurel määral kaitseala hooldatavas sihtkaitsevööndis ning vähemal määral piiranguvööndis. MaaPS sätestab, et loa andmisest keeldutakse, kui loa andmine on vastuolus riigi huviga. Käesoleval juhul paiknes taotletav uuringuruum riikliku kaitse all oleval kaitsealal, mis väljendab riigi huvi loodusväärtuste kaitsmiseks.

Riiklikud ehitusobjektid. Riigil on oma ehitusobjektide rajamiseks vaja maavarasid. 2022. aastal tõi Transpordiamet välja materjalivajaduse (liiv, kruus, killustik) järgmiselt: Transpordiamet 67% ehk 48 983 tuh m³, Rail Baltic 18% ehk 13 635 tuh m³, RMK 10% ehk 7 218 tuh m³, Tallinna Kommunaalamet 3% ehk 2102 tuh m³ ja Eesti Raudtee 2% ehk 1309 tuh m³.

Riigiteede ehituses lähtutakse riigiteede teehoiukavast. Teehoiukavas antakse ülevaade teehoiu rahastamise alustest ning kavandamise põhimõtetest, mis määravad ära teehoiutööde järjekorra Eesti riigiteedel. Kirjeldatakse teedevõrgu säilitamis- ja arendamiskuludest tehtavaid töid ning nende vajadust ja mahtu. Tutvustatakse teedevõrgu üldandmeid, riigiteede seisukorda ning selle muutusi. Teehoiukava koosneb tekstilisest osast, finantsplaanist ja riigiteede ehitusobjektide nimekirjast. Olulisemateks tee-ehitusprojektideks on Tallinn-Tartu maantee ja Via Baltica.

Teede korrashoid jaguneb tava- ja perioodiliseks hooldeks. Tavahoole jaguneb omakorda suviseks ning talviseks hooldeks. Teede korrashoid ning seisundinõuete tagamine on korraldatud korrashoiulepingutega. Korrashoiukulude prognoosimisel on arvestatud igaaastase lepingute korrigeerimisega hinnaindeksi ja lisandunud teelõikude võrra. Olemasolevad korrashoiulepingud on sõlmitud erinevatel aegadel ja vastavalt lepingute lõppemisele korraldatakse uued hanked. Nt kruusateede remondi töömeetodiks on kruusatee kulumiskihi taastamine ehk kruusa pealevedu, et oleks võimalik tee optimaalne greiderdamine. Lisaks korraldatakse olemasolevaid liikluskorraldusvahendeid ja vee ärajuhtimissüsteeme (vajadusel rajatakse ka uusi) ning likvideeritakse külmakerkeid. Kruusateede remontide planeerimisel on aluseks kruusatee vanus, liiklussagedus, muldkeha väljaehitustase ning külmakergete esinemine. Teede ehitamise nõuded on reguleeritud määrusega „Tee ehitamise kvaliteedi nõuded“.

Rail Baltic on hetkel ehitusjärgus olev rahvusvaheline projekt, mille eesmärk on ehitada ühtne raudtee Eesti, Läti ja Leedu vahel, mille saaks tulevikus ühendada ka Soome ja Poola

raudteevõrguga. 2017. aastal valmis uuring „Rail Balticu ehitamiseks vajalike ehitusmaavarade varustuskindluse uuring“, kus toodi välja materjalikogused, mida on vaja raudtee ja selle taristu ehitamiseks. Mitme uuringu- ja kaevandamislubade menetluse raames on kohalikud elanikud olnud Rail Balticu ehitamise ja seetõttu ka lubade andmise vastu. Paraku on Rail Balticu ehitamine juba kõrgemal tasandil ära otsustatud ning need vastuargumendid uuringu- või kaevandamisloa menetluses ei kehti.

Alternatiivid maavaradele. Nõudlus ehitusmaavarade järele on suur ja sõltuvalt suur-objektidest tõuseb ka kaevandatava materjali vajadus. Pikalt on sellele alternatiive otsitud, ehk kaevandamisjäätmetest püütakse teha uusi tooteid. Kõige rohkem on kasutust otsitud aherainele.

Ühe tonni põlevkivi kättesaamiseks tuleb välja kaevandada 1,4 tonni mäemassi, mille rikastamisel eraldatakse põlevkivi ning 400 kg aherainet. Viimane ladustatakse ning on siiani leidnud üpris vähe kasutust, nt kaevandatud alade korrastamisel, päikeseelektrijaamade alustarindi ehitamisel või killustiku tootmiseks. Paraku ei pruugi see killustik kvaliteedilt alati konkurentsivõimeline olla. Sõltuvalt ehituskriteeriumitest võib vaja minna kõrgemargilist lubjakivi, milleni aheraine aga ei küündi. Riik on üheks oluliseks eesmärgiks seadnud aheraine ärakasutamise vähemalt 40% ulatuses. Soov on nügida põlevkivikaevandajaid otsima võimalusi aherainele kasutusala leidmiseks. Aheraine kasutamisevõimaluste kindlakstegemiseks on valminud mitmeid uuringuid, nt „Põlevkiviaheraine kasutusvõimaluste uurimine tee muldkeha ehitamisel“ (2012) ja „Aheraine killustiku omaduste kaardistamine Eestis ning nõrga kivi väärastamise teadusuuringud“ (2015).

Ehitusmaavarasid saab lisaks aherainele asendada ka ehitustel välja kaevatud pinnaste, ehitus- ja lammutusjäätmete, põlevkivituha jms.

Kliimaeesmärgid. Aina rohkem kõneldakse kliimast ja kliimaeesmärkidest ning riik on pidanud nendele vastavalt hakkama muutma oma senist huvi ja poliitikat. Kliimapoliitikat luuakse ja rakendatakse erinevatel tasanditel: globaalselt ÜRO-s, regionaalselt Euroopa Liidus ning ka siseriiklikult. Kliimapoliitika katab nii kliimamuutuste leevendamist kui ka nende mõjudega kohanemist. Hetkel kehtib „Kliimapoliitika põhialused aastani 2050“ (KPP) ja koostamisel on kliimaseadus, mis peaks andma Eesti inimestele, ettevõtjatele, organisatsioonidele ning avalikule sektorile kindluse, et kliimamuutusi pidurdavad sammud saab selgelt ja koordineeritult ellu viia. Kliimaseaduse väljatöötamisele teeb sõltumatut järelevalvet Eesti teadlastest ja ekspertidest koosnev Kliimanõukogu.

Maavarade kaevandamise osas on kliimaseaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuses (25.09.2023) välja toodud järgmised aspektid. Kui seni on kliimaeesmäärke käsitlevad arengudokumendid (nt KPP) ja MaaPS olnud kaevandamise osas vastuolulised, siis kavandatav kliimaseadus peab nii põlevkivi kui ka turba (eelkõige energeetiliste maavarade) kaevandamise perspektiivide osas andma selguse ja eelnõu koostamise protsessi käigus tehakse ettepanekud ka MaaPS-i muutmiseks. Energiatõhusa taristuehituse ja ehitusmaterjalide tööstuse jaoks vajalike maavarade ning kliimasäästliku majanduse toimimiseks (sh rohe- ja digipööre) vajalike kriitilise tähtsusega maapõueressursside uurimise ja (võimaliku) kaevandamise osas peab kavandatavas seaduses olema selgelt välja toodud eelpoolnimetatud maavarade uurimise, kaevandamise, väärindamise ja rakendamise temaatika ning olulisus Eesti ühiskonnale. Lisaks on oluline arvestada, et maavarade kaevandamise ja tarvitamise piiramisel ei hakataks kasutama selliseid materjale või tooret, millel on veelgi suurem kliimamõju ja mis tekitaks keskkonnale suuremat kahju.

7 VAIDED JA KOHTULAHENDID

7.1 VAIE

Haldusorgan on seadusega, selle alusel antud määrusega või halduslepinguga avaliku halduse ülesandeid täitma volitatud asutus, kogu või isik. Haldusorganiks on näiteks KeA.

Haldusakt on haldusorgani poolt haldusülesannete täitmisel avalik-õiguslikus suhtes üksikjuhtumi reguleerimiseks antud, isiku õiguste või kohustuste tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele suunatud korraldus, otsus, ettekirjutus, käskkiri või muu õigusakt. Haldusakt on näiteks uuringu- või kaevandamisluba.

Vaie on teatud haldusakti või toimingu vaidlustamine ja kaebus haldusorganile. Vaide esitamist reguleerib haldusmenetluse seadus. Isik, kes leiab, et haldusaktiga või haldusmenetluse käigus on rikutud tema õigusi või piiratud tema vabadusi, võib esitada vaide. Vaiet ei saa esitada haldusorgani, kelle üle teostab teenistuslikku järelevalvet Vabariigi Valitsus, akti või toimingu peale. Vaidemenetluse korras võib nõuda järgmist:

- haldusakti kehtetuks tunnistamist;
- haldusakti osa kehtetuks tunnistamist;
- ettekirjutuse tegemist haldusakti andmiseks, asja uueks otsustamiseks või toimingu sooritamiseks.

Menetlustoimingut ei saa vaidlustada. Haldusmenetluse toiming vaidlustatakse koos haldusaktiga ehk sisulise otsusega. Näiteks ei saa vaidlustada uuringu- või kaevandamisloa taotluse menetlusse võtmist. Menetlusse võtmine ega avalikustamine ei ole käsitatavad haldusaktidena, sest nimetatud tegevustega ei tekitata, muudeta ega lõpetata haldusvälise isiku õigusi ega kohustusi. Tegemist on üksikute menetlustoimingutega loa taotluse menetluses. Haldusakti loa taotluse menetluses on üksnes uuringu- või kaevandamisluba või selle väljaandmisest keeldumise otsus. Haldusaktist eraldi võib vaidlustada:

- viivituse;
- tegevusetuse;
- ametiisiku taandamisest keeldumise;
- haldusakti andmise taotluse tagastamise;
- muu seaduses sätestatud toimingut.

Vaidemenetlus algab vaide esitamisega haldusorganile. Vaie haldusaktile või toimingule tuleb esitada 30 päeva jooksul arvates päevast, millal isik vaidlustatavast haldusaktist või toimingust teada sai või oleks pidanud teada saama. Näiteks sai kohalik elanik loa andmise kohta e-kirja või luges vastavat teadet Ametlikest Teadeannetest. Ta ei ole nõus välja antud kaevandamisloa andmisega ja tal on 30 päeva aega, et esitada KeA-le vaie.

30 päeva hakkab jooksma haldusakti väljaandmisele järgnevast päevast. Kui 30. päev jääb riigipühale või nädalavahetusele, siis pikeneb tähtaeg järgnevale tööpäevale.

Vaie esitatakse kirjalikult või suuliselt. Suuline vaie protokollitakse haldusorganis ning sellele võetakse esitaja allkiri. KeA on siiani saanud maapõuelubade menetlustes vaid kirjalikke vaideid. Vaidel on konkreetsed nõuded ning selles märgitakse:

- haldusorgani nimetus, kellele vaie on esitatud;
- vaide esitaja nimi või nimetus, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- vaidlustatava haldusakti või toimingu sisu;
- põhjused, miks vaide esitaja leiab, et haldusakt või toiming rikub tema õigusi;
- vaide esitaja selgelt väljendatud nõue;
- vaide esitaja kinnitus selle kohta, et vaieldavas asjas ei ole jõustunud kohtuotsust ega toimu kohtumenetlust;
- vaidele lisatud dokumentide loetelu.

Vaidele kirjutab alla selle esitaja või tema esindaja. Vaide esitaja esindaja lisab volikirja või muu volitust tõendava dokumendi, kui seda ei ole esitatud varem. Vaidele ei pea lisama digitaalallkirja, kui vaie on esitatud elektroonilise kanali kaudu ja haldusorgan on vaide esitaja turvalisel viisil tuvastanud.

Vaie lahendatakse 10 päeva jooksul, arvates vaide edastamisest vaiet läbivaatavale haldusorganile. Kui vaiet on vaja täiendavalt uurida, võib vaiet läbivaatav haldusorgan vaide läbivaatamise tähtaega pikendada kuni 30 päeva võrra. Tähtaja pikendamise teade edastatakse vaide esitajale.

Vaiet läbi vaadates kontrollitakse haldusakti (näiteks kaevandamisloa) andmise õiguspärasust ja otstarbekust. Uuritakse dokumentaalseid tõendeid, kuulatakse ära asjast huvitatud isikute seletused ja ekspertide arvamused ning tunnistajate ütlused, vaadeldakse asitõendeid ja teostatakse paikvaatlusi. Vaideotsus vormistatakse kirjalikult ja selles märgitakse resolutsioon vaide lahendamise kohta. Vaideotsus toimetatakse vaide esitajale ja kolmandale isikule kätte. Vaideotsusega on haldusorganil õigus:

- rahuldada vaie ja tunnistada haldusakt kas täielikult või osaliselt kehtetuks ning kõrvaldada haldusakti faktilised tagajärjed;
- teha ettekirjutus haldusakti andmiseks, toimingu sooritamiseks või asja uueks otsustamiseks;
- teha ettekirjutus toimingu tagasitäitmiseks;
- jätta vaie rahuldamata.

Kui vaie ei vasta seaduses sätestatud nõuetele, aitab haldusorgan puudused kõrvaldada või annab isikule 10-päevase tähtaja puuduste kõrvaldamiseks. Kui vaie ei kuulu haldusorgani pädevusse, tagastab haldusorgan vaide, selgitades, kuhu isik peab pöörduma, või edastab vaide pädevale haldusorganile, teatades sellest vaide esitajale. Vaie tagastatakse, kui:

- isikul puudub õigus vaie esitada;
- vaide esitaja ei ole määratud tähtajaks vaide puudusi kõrvaldanud;
- mööda on lastud vaide esitamise tähtaeg ning seda ei ennistata;
- samas asjas on olemas jõustunud kohtuotsus;
- samas asjas toimub kohtumenetlus.

Näide 95. KOV esitas KeA-le vaide, milles palus kehtetuks tunnistada üldgeoloogilise uurimistöö luba Kõstrimäe III uuringuruumis. KeA hinnangul ei vastanud vaie HMS nõutele, kuna sealt ei olnud võimalik välja lugeda, kuidas rikub vaidlustatud luba KOV-i õigusi. KeA palus vaides olevad puudused kõrvaldada. Vaide esitaja selgitas, et vaide esitamisel on lähtutud avaliku huvi kaitsmisest, kuna ka üldgeoloogilise uurimistöö käigus rajatavad uuringupuuraugud ja uuringukaeveõõned kahjustavad olulisel määral Kõstrimäel asuvaid Eesti terviseradade võrgustikku kuuluvaid terviseradasid, mis on tihedas igapäevases kasutuses.

HMS § 71 lg 1 kohaselt võib vaide esitada isik, kes leiab, et haldusaktiga või haldusmenetluse käigus on rikutud tema õigusi või piiratud tema vabadusi. HMS § 79 lg 1 p 1 kohaselt vaie tagastatakse, kui isikul puudub õigus vaiet esitada. KeA oli seisukohal, et vaide esitajal puudus õigus esitada vaiet avaliku huvi kaitseks. Ka KOV-l on õigus vaidlustada haldusakti ainult oma õiguste kaitseks. Vaide esitaja näol ei olnud tegemist keskkonnaorganisatsiooniga KeÜS § 31 mõttes, kelle puhul eeldatakse, et tema huvi on põhjendatud või et tema õigusi on rikutud, kui vaidlustatud haldusakt või toiming on seotud organisatsiooni keskkonnakaitseliste eesmärkide või senise keskkonnakaitselise tegevusvaldkonnaga.

KeA rõhutas, et üldgeoloogiline uurimistöö on maapõue geoloogilise ehituse selgitamise eesmärgil tehtav teadusuuring või geoloogiline töö. KeÜS-i ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt ei saa üldgeoloogilise uurimistöö alusel enam korraldada maavara otsingut ega maavara arvele võtta. Uurimistöö võimalik keskkonnamõju ja mõju ümberkaudsetele elanikele on minimaalne ning uuringu tulemusena ei teki edaspidi maakasutuspiiranguid ega eeldust loodusvarade kasutuselevõtmiseks.

Täiendava kaebeõiguse näeb KOV-ile ette halduskohtumenetluse seadustiku § 44 lg 5, mille kohaselt võib KOV esitada kaebuse ka juhul, kui teise avaliku võimu kandja haldusakt või toiming takistab või raskendab oluliselt selle KOV-i ülesannete täitmist. KeA oli seisukohal, et üldgeoloogilise uurimistöö luba ei takista ega raskendada oluliselt KOV-i ülesannete täitmist, kuna võimalikud välitööd on lühiajalised, uuringuruum korrastatakse ja uurimistöö tulemusel ei teki maakasutuspiiranguid, kuna selle alusel ei saa maavara arvele võtta. Seega ei mõjuta üldgeoloogilise uurimistöö luba ka valla üldplaneeringu kohase rohevõrgustiku säilimist. Lisaks ei ole 01.01.2020 jõustunud MaaPS § 29 redaktsiooni kohaselt üldgeoloogilise uurimistöö loa taotluse menetlus avalik menetlus ning MaaPS § 27 lg 7 kohaselt ei küsita KOV-ilt enam arvamust üldgeoloogilise uurimistöö loa taotluse menetluses. Seetõttu ei kohaldu sel juhul ka MaaPS § 35 lg 1 p-s 10 keeldumise alus ning KOV-ile ei tulene ka nimetatud sätetest õigust üldgeoloogilise uurimistöö loa vaidlustamiseks.

Näide 96. MTÜ Roheline Pärnumaa esitas KeA-le 27.01.2024 vaide, milles palub tunnistada KeA 20.12.2023 korraldusega Kaavere uuringuruumis antud geoloogilise uuringu luba kehtetuks ning peatada vaidemenetluse ajaks uuringuloa kehtivus. KeA avaldas loa andmise teate 20.12.2023 Ametlikes Teadaannetes. HMS-i kohaselt tuleb vaie haldusaktile esitada 30 päeva jooksul, arvates päevast, millal isik vaidlustatavast haldusaktist teada sai või oleks pidanud teada saama.

Riigikohtu halduskolleegium on 07.05.2003 kohtumääruses haldusasjas nr 3-3-1-31-03 (p 25) leidnud, et vastamaks küsimusele, kas isik pidi haldusaktist teada saama, tuleb muuhulgas arvestada seda, millisel määral oli asutus kohustatud isikuid haldusaktist teavitama ja kas ta täitis oma kohustuse täies ulatuses. Riigikohus nõustus samas asjas (p 31) ringkonnakohtu kaalutlusega, et keskkonnakaitsest huvitatud isikutel on võimalus koonduda keskkonnaorganisatsioonidesse ja tagada sellega ise oma parem informeeritus. Keskkonna kaitsmisest huvitatud isik peab oma huvi realiseerimiseks näitama ka ise üles teatud aktiivsust. Keskkonnaorganisatsioonidel on võimalik korraldada riigi ja kohalike omavalitsuste avaldatud otsuste pidev jälgimine ja õigeaegne vaidlustamine.

Vaide esitaja ei olnud uuringuloa menetluses menetlusosaline, seega ei tulnud talle vaidlustatud uuringuluba kätte toimetada. Kuna aga vaide esitaja oli keskkonnaorganisatsioon ning Ametlikes Teadaannetes on võimalik otsinguid väga lihtsalt teostada, oli KeA seisukohal, et vaide esitamise tähtaeg hakkas vaide esitaja jaoks kulgema päevast, mil ta oleks pidanud uuringuloa andmisest teada saama, s.o teadaande avaldamisest Ametlikes Teadaannetes 20.12.2023. HMS § 75 tulenevalt tuli vaie esitada hiljemalt 19.01.2024, esitati aga alles 27.01.2024. Seega oli KeA seisukohal, et vaide esitamise tähtaeg oli möödas. HMS § 79 lg 1 p 3 kohaselt vaie tagastatakse, kui vaide esitamise tähtaeg on mööda lastud ning seda ei ennistata.

Tähtaja võib ennistada haldusorgani omal algatusel või menetlusosalise taotlusel, kui menetlustähtaeg on mööda lastud mõjuval põhjusel (HMS § 34 lg 1). Vaide esitaja on vaites välja toonud, et sai uuringuloast teada alles jaanuaris 2024, kuid ei ole põhjendanud, miks, samuti ei esitanud vaide esitamise tähtaja ennistamise taotlust mõjuval põhjusel. Seega ei pidanud KeA vaide esitamise tähtaja ennistamist põhjendatuks.

Isikul, kelle vaie jäi rahuldamata või kelle õigusi vaidemenetluses rikuti, on õigus pöörduda halduskohtusse.

7.2 VAIETE NÄITED

Varasemalt esitati KeA-le maapõuevaldkonnas umbes kümme vaitet aastas, 2021. aastal 12 ning alates 2022. aastast tõusis nende arv märkimisväärselt (103), ja seda suuresti tänu MTÜ-le Roheline Pärnumaa/Päästame Eesti Metsad MTÜ (98, neist 66 uuringuloa ja 32 kaevandamisloa vaitet). 2023. aastal esitati 100 vaitet, millest 93 esitas taaskord MTÜ Roheline Pärnumaa. Sajast vaidest 61 oli esitatud uuringulubade ja 39 kaevandamislubade vaidlustamiseks.

Järgmises näites sooviti vaidlustada liiva- ja kruusauuringuteks välja antud geoloogilise uuringu luba. KeA vaitet ei rahuldanud.

Näide 97. KeA andis ettevõttele geoloogilise uuringu loa liiva ja kruusa tarbevaru-uuringu läbiviimiseks. MTÜ Roheline Pärnumaa esitas KeA-le vaide uuringuloa kehtetuks tunnistamiseks ja uuringuloa kehtivuse peatamiseks vaidemenetluse ajaks. Kokkuvõtvalt oli vaide esitaja arvates uuringuluba vastuolus loodusdirektiiviga (linnudirektiiviga) ning enne uuringuloa andmist oleks tulnud läbi viia Natura hindamine ja KMH.

Uuringuruumi kinnistust u 1,3 km kaugusel asus Natura 2000 võrgustikku kuuluv ala, aga uuringuruumi teenindusalale Natura alasid ei jäänud, samuti ei asunud see ühelgi kaitse- ega hoiualal. Taotletava uuringuruumi teenindusala lääneservast ~19,8 m kaugusel asusid II kategooria kaitsealuse liigi metsise projekteeritav elupaik ja püsielupaik ning viimase piiranguvöönd. Vaides leidis MTÜ, et uuringuluba on vastuolus linnudirektiiviga, sest on antud metsise levikualaga piirnevale alale või isegi levikualasse, metsise esinemist või mitteesinemist uuringualal ei ole aga uuringuloa andmisel ajakohastatud andmeid kasutades välja selgitatud.

KeA selgitas, et uuringute tegemine ei kahjusta keskkonda. Geoloogiliste uuringute tegemine ei tähenda kaevandamist ning ei too kaasa lageraiet uuringuruumi piires. KeA paluvat linnustiku-uuringud teha vajadusel kaevandamisloa taotlemisel. Kaevandamisloa menetluse käigus tehakse KMH eelhinnang ning kui selle tulemusena pole ebasoodne mõju Natura aladele või kaitsealustele loodusobjektidele välistatud, tuleb kaevandajal tellida KMH kaasates ka linnustikueksperti. Uuringuloa õiguspärasus ei sõltu sellest, kas kaevandamine vaidlusaluses kohas on võimalik või mitte. Arvestades geoloogilise uuringu iseloomu oli KeA jätkuvalt seisukohal, et tööd uuringuloa alusel ei mõjuta ebasoodsalt projekteeritavat ja olemasolevaid metsise püsielupaikasad ning vastavat uuringuloa andmisest keeldumise alust ei ole, uuringuluba oli õiguspärane ja vaide jäeti rahuldamata.

Järgmine näide on vaidest, mis esitati taotleja poolt, kellele taotletavat luba ei väljastatud. Keskkonnaamet jättis vaide rahuldamata.

Näide 98. KeA lõpetas liivakarjääri keskkonnaloa taotlusele algatatud KMH ning keeldus ettevõttele loa andmisest, sest KOV oli vastu. Taotleja esitas KeA-le vaide, milles palus ametil oma korraldus kehtetuks tunnistada ning maavara kaevandamise keskkonnaloa andmise menetluse ja KMH-ga jätkata.

Vaide esitaja oli seisukohal, et loa taotluse KMH-st ja kaevandamisloa andmisest keeldumine oli õigusvastane. KeA ei olevat täitnud HMS § 6 tulenevat uurimiskohustust, mille oleks saanud täita KMH menetluse jätkamise läbi, et koguda vajalikku informatsiooni keskkonnamõjude ja vajalike leevendusmeetmete kohta. Vaide esitaja hinnangul ei olnud Pärnu Linnavalitsusel ega KeA-l vajalikku informatsiooni põhjendatud ja kaalutletud otsuse tegemiseks, kuivõrd võimalikke mõjusid ei olnud jõutud veel välja selgitada. Lisaks leidis vaide esitaja, et keeldumine oli ennatlik, kuna kaevandamisloa andmine oleks võimalik ka juhul, kui KOV ei ole loa andmisega nõus. Sellisel juhul võiks KeA taotleda vaide esitaja ettepanekul loa andmiseks nõusolekut Vabariigi Valitsuselt, kui selleks oleks ülekaalukas riigi huvi.

KeA oli seisukohal, et korraldus oli õiguspärane ja vaie tuleks seetõttu jätta täies ulatuses rahuldamata järgmistel põhjustel. Pärnu Linnavalitsus oli loa taotlusele arvamuse andnud kolmel korral (27.05.2020, 25.09.2020 ja 08.02.2021). Kahel esimesel korral anti loa andmiseks tingimuslikud nõusolekud, viimase korraldusega aga ei nõustunud KOV enam üldse kaevandamisloa andmisega. KOV tõi muuhulgas välja, et taotletavale mäeeraldisele ja selle teenindusmaale lähimad majapidamised asuvad vaid ~30–95 m kaugusel ning karjääri rajamine ei oleks kooskõlas Pärnu maakonna planeeringu ja Tõstamaa valla üldplaneeringuga, kuna planeeritav liiva-karjäär asuks rohelise võrgustiku tuumalal. KOV-l oli nägemus, et keskkonnahäiringud oleksid olulised ja karjääri asukoht seega ebaõnnestunud.

KeA algatas KMH menetluse, kuna tolleaegse menetluspraktika kohaselt ei käsitletud amet MaaPS § 49 lg-s 6 toodud tähtajast hiljem esitatud KOV-i keelduvat arvamust siduva loa andmisest keeldumise alusena MaaPS § 55 lg 2 p 11 tähenduses.

2023. aastal jõustus Tallinna Ringkonnakohtu otsus teises haldusasjas, kus ringkonnakohus asus seisukohale, et MaaPS § 49 lg 6 puhul ei ole tegemist õigust lõpetava tähtajaga ning KOV ei kaota pärast kahe kuu möödumist õigust oma arvamust esitada. Olukorras, kus KeA-le on enne kaevandamisloa väljastamist teada, et KOV ei ole kaevandamisloa väljastamisega nõus, tuleb kaevandamisloa andmisest MaaPS § 55 lg 2 p 11 alusel keelduda. Seega, tuginedes Pärnu Linnavalitsuse korraldustele, oli amet seisukohal, et KOV ei ole loa andmisega nõus ning KeA-l on kohustus loa andmisest keelduda.

Riigikohus leidis, et KOV-i seisukoht on siduv selles tähenduses, et ei loa andja ega ka Vabariigi Valitsus ei saa ümber hinnata KOV-i seisukohti, sealhulgas hinnata nende õiguspärasust. Ameti hinnangul oleks olukorras, kus esineb alus loa andmisest keeldumiseks, edasine menetlus perspektiivitu. Sellisel juhul ei ole põhjendatud ega eesmärgipärane jätkata ajamahuka ja ka taotlejale kuluka loa andmise, sh KMH menetlusega. See oleks vastuolus ka HMS § 5 lg-st 2 tuleneva eesmärgipärase ja tõhusa haldusmenetluse põhimõttega. KeA-le nähtus Pärnu Linnavalitsuse korraldustest, et KOV-il ei olnud otsustamiseks täiendavat informatsiooni vaja, kuna KOV oli veendunud, et karjääri asukohavalik oli ebaõnnestunud ja seda ei oleks muutnud ka KMH.

Vaideotsuses märkis KeA, et taotlejat informeeriti võimalusest pöörduda Vabariigi Valitsuse poole, kuid ameti teada ei ole taotleja menetluse jooksul vastavat taotlust esitanud.

Järgmine näide on vaidest, millega sooviti tühistada kaevandamisluba ning mille KeA ka rahuldas.

Näide 99. KeA andis keskkonnaloa Soomukse III liivakarjääris kaevandamiseks. MTÜ Eesti Metsa Abiks esitas vaide loa kehtetuks tunnistamiseks. Vaide esitaja leidis, et karjääri ei või rajada järgnevatel põhjustel:

- KMH kõrvalasuvale Natura 2000 alale on tegemata.
- Loa saanud kinnistud jäävad alasse, kuhu Kadrina KOV on alustanud kaitseala loomist.
- Kadrina vald asub valdavalt nõrgalt kaitstud või kaitsmata põhjavee alal.
- Kaevandamiseks ettenähtud kinnistutel elutsevad I ja II kaitsekategooria linnud. KliM on seisukohal, et I ja II kategooria liikide elupaigad vajavad täiendavat kaitset.
- KeA on jätnud keskkonnaloa menetluses hindamata kompleksmõju, mis tekib Soomukse III karjääril koos Soomukse I ja Soomukse II karjääridega.
- Kaevandamisluba on vastuolus Kadrina valla kehtiva üldplaneeringuga.
- KeA soovib muuta maa sihtotstarvet maatulundusmaast mäetööstusmaaks, kuigi maa sihtotstarbe muutmine peaks toimuma johtuvalt ainult kõrgendatud avalikust või riiklikust huvist. Hetkel aga on maa sihtotstarbe muutmise huvi ainult firmal, mis soovib seal kaevandamist alustada.
- Alal kasvab hetkel noorendik, mis raiutaks maha. Sellega väheneks antud alal metsamaa osakaal ja rekreatsioonivõimalused. Piirkonnas kaoksik võimalused koriluseks.

Loa omaja esitas enda seisukoha, et vaide esitaja nõue kaevandamisloa kehtetuks tunnistamiseks ei ole põhjendatud ning vaide tuleb jätta rahuldamata. KeA küsis vaidele seisukohta KOV-ilt. Kuna antud tähtaja raames ei toimunud Kadrina Vallavalikogu istungit, andis vaidele omapoolse seisukoha Kadrina Vallavalitsus. KOV selgitas, et vaidlusalune karjäär jääb Kadrina valla üldplaneeringu, samuti maakonnaplaneeringu järgi osaliselt väärtuslikule maastikule ja täielikult rohevõrgustiku alale ning lahustükkide vahel kulgeb üldplaneeringus käsitletud Arbavere-Uku ilus teelõik Tapa-Loobu tugimaanteel. Vallavalitsus oli seisukohal, et Soomukse III liivakarjääri jaoks tehtav metsa raadamine ja plaanitav kaevandamine lähevad vastuollu planeeritava ala kohaliku kaitse alla võtmise ettepanekus välja toodud eesmärkidega ning otsustab vaidega nõustuda.

KeA nõustus vaidega ning tunnistas Soomukse III liivakarjääri keskkonnaloa kehtetuks, kuna tegevus ei olnuks kooskõlas Kadrina valla üldplaneeringuga. KOV-i vaidega nõustumisest järeltas KeA, et KOV ei oleks nõus ka kaevandamisloa andmisega, mistõttu esineb loa andmisest keeldumise alus vastavalt MaaPS § 55 lg 2 p-le 11. Järgnevalt veidi täpsemalt sellest, kuidas amet niisugusele järeldusele jõudis.

Loa menetluse raames palus KeA MaaPS § 49 lg 6 alusel keskkonnaloa taotluse kohta arvamust KOV-ilt. Teises kirjas palus KeA KOV-ilt seisukohta liivakarjääri keskkonnamõju hindamise eelhinnangule ning KMH algatamata jätmise otsuse eelnõule. Kolmanda kirjaga palus KeA KOV-ilt seisukohta keskkonnaloa andmise otsuse eelnõule. Terve menetluse käigus ei laekunud KOV-ilt ei keskkonnaloa taotluse ega KeA koostatud eelnõude kohta seisukohti ega ettepanekuid. KeA lähtus kaevandamisloa andmisel HMS § 16 lg-st 2, mille kohaselt, kui teine haldusorgan ei ole kooskõlastamisest määratud tähtjaks keeldunud ega tähtaega pikendanud, loetakse kooskõlastus antuks ning kui teine haldusorgan ei ole arvamust andnud, võib taotluse lahendada teise haldusorgani arvamusega.

Samas on Tallinna Ringkonnakohus haldusasjas nr 3-22-2132 leidnud, et olukorras, kus KeA näeb, et üldplaneeringust nähtuvalt pole soovitavas asukohas kaevandamist ette nähtud, ei tohi KeA lähtuda KOV-i vaikimisi antud kooskõlastusest. Kaevandamisluba on õiguspärane üksnes juhul, kui MaaPS § 49 kohaselt nõutavad kooskõlastused on antud õiguspäraselt ning KeA vastutab menetluse lõpptulemuse õiguspärasuse eest. Seega oli käesoleval juhul oluline hinnata, kas tegevus oli kooskõlas üldplaneeringuga ning kas sellest tulenevalt võis KeA lähtuda KOV-i vaikimisi antud arvamusest. KMH algatama jätmise otsuses ei olnud kooskõla üldplaneeringuga sisuliselt käsitletud. Vaide esitaja leidis aga, et KeA väljastatud keskkonnaluba on vastuolus Kadrina valla kehtiva üldplaneeringuga:

- a) Arbavere piirkond on Kadrina üldplaneeringus märgitud kui väärtuslik maastik (I klass).
- b) Arbavere piirkond on Kadrina üldplaneeringus märgitud kui ilusad teelõigud.
- c) Arbavere mõisapark on Kadrina üldplaneeringus märgitud kui miljööväärtuslik ala.

Kohtupraktikas on leitud, et KOV ei saa kooskõlastuse andmise otsustamisel mööda vaadata kehtivast üldplaneeringust ning sellega kogukonnale antud õigustest. Nende kaalumata jätmine on oluline kaalutusviga. Üldplaneeringust tulenevaid piiranguid peab sisuliselt analüüsima ja hindama, kas kaevandamise lubamine oleks kohalike elanike huvide riivega võrreldes proportsionaalne. Vaidlusaluses kaevandamisloa taotluse menetluses ei olnud seda aga tehtud, kuigi Soomukse III liivakarjäär asus rohevõrgustiku alal ja väärtuslikul maastikul. Seega ei olnud KOV-i vaikimisi antud kooskõlastus õiguspärane ning KeA ei oleks tohtinud kaevandamisluba ilma KOV-i arvamusest välja anda.

Eelnevatele punktidele tuginedes amet küll rahuldas vaide osaliselt ja tunnistas keskkonnavalda kehtetuks, aga ei nõustunud teiste vaides toodud põhjendustega.

Eelmise näite puhul küsis KeA pärast vaideotsust KOV-ilt, miks too menetluse käigus seisukohta ei avaldanud, vaid tegi seda alles vaidemenetluse raames. KOV-i põhjendused olid lühidalt järgmised:

- Kuna 2021. aastal esitatud kohalikul tasandil kaitse alla võetava loodusobjekti menetlus polnud veel ametlikult algatatud, ei olnud valla varasemat kogemust arvesse võttes muud asukohaga seotud aspektid kaevandamisloale keelduva vastuse andmiseks piisavalt kaalukad.
- Kuna avalike andmete hulgas I ja II kaitsekategooria kaitsealuste liikide asukohti ei ole, polnud KOV-il võimalik seda infot taotletava alaga võrrelda.
- Kadrina Vallavalitsus on erinevate keskkonnalubade taotlustele arvamust andes palunud, et KeA esitaks enne KOV-ilt arvamuse küsimist keskkonnamõjude eelhinnangu, millega KeA aga nõustunud pole.
- KeA-l on sügavamad erialased teadmised ning juurdepääs kogu looduskeskkonnaga seonduvale infole. Samas on KOV-i ressurss piiratud ja kasutada saab vaid avalikku infot. KOV ei pea võimalikuks iga kaevandamisloa taotluse puhul eksperthinnangu tellimist, kuna see ei ole otstarbekas avaliku raha kasutamise viis. Selline praktika ei mahuks ka vastamiseks antud tähtaja sisse.

- Pooleteise aasta jooksul on KOV käinud kaevandamisloa taotlejaga kohut, tellinud ekspertiisi ja algatanud kohaliku kaitse alla võetava Uku mõhnastiku kaitseala menetluse, et kõnealust piirkonda ja selle väärtusi kaitsta. Ressursse on kulunud ka teiste valla territooriumile kavandatavate kaevandamislubade taotluste ning vaiete menetlemisteks.
- KeA lisab oma vaideotsuses, et Soomukse III liivakarjäär moodustab ainult väikese osa kogu Kadrina valla üldplaneeringus ette nähtud väärtuslikust maastikust, rohevõrgustiku tuumalast ja ilusast teelõigust ning Kadrina valla üldplaneeringu seletuskiri ei välista rohevõrgustiku alal või väärtuslikul maastikul ega ilusate teelõikude läheduses karjääri rajamist. Selle kõigega antakse Kadrina Vallavalitusele signaal, et hoolimata erinevatest pingutustest ei olegi vallal justkui võimalik oma haldusalas midagi kaitsta, sest nii menetluse varasemas käigus kui vaideotsuses kordab KeA, kuidas piirkonnas ei ole tarvis arvestada erinevaid koosmõjusid ega ole oluline vaadata suuremat pilti, vaid võib lähtuda üksnes 25 ha menetletavast alast. Igapäevane praktika aga näitab, et taotlejad jagavadki maavaravarud plokkidesse ja esitavad taotlusi just selliselt, et need jääksid pindalalt alla 25 ha.
- Kadrina Vallavalitsus nõustus vaidega eeskätt seetõttu, et selle punktist 4 nähtuvalt elutsevad kaevandamiseks ettenähtud kinnistutel I ja II kaitsekategooria liigid ning riiklikul tasandil on erinevates menetlusetappides nii uusi kaitsvaid alasid kui ka olemasolevate laiendusi.
- Kadrina Vallavalitsus eeldab, et KeA KMH eelhindang käsitleb taotlusega seotud ala puhul kõiki asjassepuutuvaid teemasid, kuna KOV-il nii põhjalikku ekspertiisi- võimekust ega infole ligipääsu ei ole.

Lisaks KeAle esitatakse uuringu- või kaevandamisloa menetluse käigus vaideid ka KOV-ile, eriti juhul, kui taotleja või kolmas isik KOV-i keelduva otsusega nõus ei ole. Järgnevalt üks näide KOV-i vaidemenetlusest ja jätkutegevustest.

Näide 100. Erasisik esitas KeA-le liivakarjääri kaevandamisloa muutmise (laiendamise) taotluse. KeA saatis taotluse arvamuse saamiseks KOV-ile. Tartu Vallavalitsus tegi keelduva otsuse. Erasisik esitas KeA-le muutmise (laiendamise) taotluse muudetud taotluse. KeA saatis muudetud taotluse KOV-ile. Tartu Vallavalitsus tegi taaskord mittenõustuva otsuse. Taotleja ei nõustunud KOV-i korraldusega ja esitas vaide, milles palus korralduse kehtetuks tunnistada. Vallavalitsus otsustas isiku vaide rahuldada. Kuna KOV-i korraldus tunnistati kehtetuks, tuli loa taotlus uuesti läbi vaadata ja selle kohta uus arvamus anda. KOV nõustus Kikivere liivakarjääri maavara kaevandamise keskkonnaloa muutmise järgmistel tingimustel:

- Taotleja tellib korrastamisprojekti kahe aasta jooksul peale muudetud loa väljandmist ja kooskõlastab selle Tartu Vallavalitsusega. Sel juhul on muudetud loa kehtivus kümme aastat, vastasel juhul kehtib luba kolm aastat.
- Korrastamise käigus tekkivale veekogule võimaldatakse ligipääs kohalikel elanikel, kes saavad veekogu ja selle kaldaäärt kasutada puhke-eesmärkidel.

KeA leidis, et kõiki neid tingimusi ei ole võimalik kohaldada. Esimese tingimusega nõustus amet eeldusel, et loa omaja esitab pärast kaevandamisloa saamist taotluse korrastamistingimuste saamiseks – see seati kaevandamisloa kõrvaltingimuseks. Samas ei olnud amet nõus loa kehtivusaja tingimusliku lühendamisega. See on seotud kaevandatava maavara koguse ning kaevandamise keskmise aastamääraga, mis MaaPS § 57 lg 1 järgi on aastas keskmiselt kaevandatav maavara kogus, mille kaevandamisega tagatakse loa kehtivusaja jooksul mäeeraldise maavara ammendamine. Antud juhul ei ole võimalik kogu maavara selle aja jooksul väljata. Samuti ei oleks olnud tegemist efektiivse ega eesmärgipärase haldusmenetlusega, kuna kümne aasta jooksul oleks kaevandamisluba tulnud kaks korda menetleda, sest loa kehtivusaja pikendamine on samuti avalik menetlus ja võtab vähemalt aasta aega. Mitteavatud menetlus toimub ainult MaaPS § 66 lg 4 alusel, kui pikendamist taotletakse kuni kaheks aastaks korrastamistööde lõpetamiseks ning kaevandatavad ja kaevandamisväärsed maavara-varud on täielikult ammendunud. Veekogule ligipääsu tingimuse saab lisada muudetud loa kõrvaltingimuseks ainult juhul, kui maaomanik on selleks nõusoleku andnud.

7.3 KOHTUSÜSTEEM JA STATISTIKA

Eesti kohtusüsteem. Kui vaide esitaja ei ole vaideotsusega rahul või vaiet ei ole esitatud, võib õiguse saamiseks pöörduda kohtusse. Eesti kohtusüsteem on kolmeastmeline. Esimese astme kohtud on maa- ja halduskohtud, mida on vastavalt neli (Harju, Tartu, Pärnu ja Viru Maakohus) ja kaks (Tallinna ja Tartu Halduskohus). Ringkonnakohtud kui teise astme kohtud vaatavad apellatsiooni korras läbi esimese astme kohtu lahendeid. Riigikohus on kõrgeim aste, kus kohtulahendeid vaadatakse läbi kassatsiooni korras. Riigikohtu otsus on lõplik ehk seda ei ole võimalik edasi kaevata. Isik võib pöörduda kaebusega veel ka Euroopa Inimõiguste Kohtu poole, kes saab tuvastada, kas riik on rikkunud inimese põhiõigusi. Samas ei saa see kohus Eesti kohtu otsust tühistada. Kohtumenetlusi reguleerivad erinevad seadused, nagu kohtute seadus, halduskohtumenetluse seadustik jne.

Kohtulahenditega on võimalik tutvuda Riigi Teatajas (https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html). Arvestada tuleb ka Euroopa Liidu kohtulahenditega (<https://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=et>). Lisaks on kohustuslikud Euroopa Liidu direktiivid. Kohtulahendid annavad ka tõuke olemasoleva praktika muutuseks, sh seaduse muutmiseks.

Menetlusosalised on: pooled (kaebaja ja vastustaja), kolmas isik ja kaasatud haldus-organ. **Kaebaja** on isik või isikute ühendus, kes on esitanud halduskohtule kaebuse. **Vastustaja** on Vabariigi Valitsus, peaminister, minister, riigiasutus, kohaliku omavalitsuse üksus, avalik-õiguslik juriidiline isik või avalikku ülesannet enda nimel täitev eraõiguslik juriidiline või füüsiline isik, kelle tegevuse peale on esitatud kaebus või kellega kaebajal on tekkinud või võib kõige tõenäolisemalt tekkida vaidlus asjaolu üle, mille tuvastamist kaebuses taotletakse. Kohus kaasab isiku, kes ei ole pool, **kolmanda isikuna** menetlusse, kui kohtulahendiga võidakse otsustada tema õiguste või kohustuste üle. Kolmanda isiku võib kohus menetlusosalise taotlusel või omal algatusel kaasata menetlusse selle igas staadiumis ja igas kohtuastmes kuni kohtu-

otsuse jõustumiseni. Kolmas isik võib enda menetlusse kaasamist taotleda ka kohtulahendi peale edasi kaevates. Sel juhul lahendatakse tema kaasamine edasikaebuse menetlusse võtmise lahendamisel.

Halduskohus võib arvamuse andmiseks kaasata menetlusse haldusorgani:

- 1) kes teostab vastustaja üle järelevalvet;
- 2) kelle ülesandeid vaidluse ese puudutab;
- 3) kes on avaldanud või oleks pidanud avaldama arvamust või on andnud kooskõlastuse või oleks pidanud andma kooskõlastuse haldusmenetluses, millest vaidlus tekkis;
- 4) kelle arvamus või kelle valduses olev teave võib muul põhjusel aidata kaasa asja lahendamisele.

Kaasatud haldusorganil on kõik menetlusosalise õigused, välja arvatud õigused ja kohustused, mis on kehtestatud üksnes poolte ja kolmanda isiku suhtes.

KeA kohtuvaidlused. Maapõuevaldkonnas oli KeA-l uusi kohtuvaidlusi 2018. aastal 2, 2019 – 7, 2020 – 9, 2021 – 9, 2022 – 7, 2023 – 11. 2022. aastal oli lõppenud kohtuvaidlusi kümme. Sellest kuuel korral lõpetati vaidlus määrusega, st kaebusest loobumise, kompromissi sõlmimise või kaebuse tagastamisega. Kahel juhul jäeti kaebused rahuldamata (KeA oli vastustaja), ühel korral kohustati KOV-i arvamust uuesti esitama (KeA oli kaasatud haldusorgan), ühel korral leiti, et KOV-i arvamus oli õiguspärane (KeA oli kaasatud haldusorgan).

2023. aasta uutes kohtuvaidlustes oli KeA kuuel korral vastustaja ning viiel korral kaasatud haldusorgan (KOV-i arvamusega seoses). Lõppenud kohtuotsuseid oli sel aastal 11, sealhulgas üks võit, neli kaotust ja kolm kompromissi. Ühel korral oli KOV-i keelduv arvamus õiguspärane, ühel korral kaebaja loobus kaebusest ja ühel korral lõpetas menetluse kohus.

7.4 KOHTUOTSUSTE NÄITED

KOV-i otsus. Kui KOV keeldub uuringu- või kaevandamisloa andmisest, on see aluseks loa mitteandmisele. KOV-i otsusest saab mööda minna üksnes Vabariigi Valitsuse nõusolekul. Taotlejal on võimalus paluda KeA-l pöörduda Vabariigi Valitsuse poole, nõustuda keelduva otsusega, võtta taotlus tagasi või pöörduda KOV-i otsuse vastu kohtusse. Järgnevas näites vaidlustas ettevõtte valla otsuse ja käis läbi mitu kohtuastet.

Näide 101. Ettevõtte esitas KeA-le loa taotluse maavara kaevandamiseks liivakarjääris. KOV ei nõustunud loa andmisega. KOV-i hinnangul oleks loa andmine olnud vastuolus Palupera valla üldplaneeringuga. Taotletava mäeeraldise teeninduspiirkonnas on varustuskindlus juba tagatud, mistõttu oleks loa väljastamine olnud vastuolus riigi huvidega. Taotleja esitas KOV-ile vaide, milles palus tühistada vallavalitsuse arvamus ja teha loa taotluse kohta uus otsus. Vallavalitsus rahuldab uue otsuse tegemise taotluse. KOV ei nõustunud ka sel korral maavara kaevandamise keskkonnaloa andmisega.

KOV-i arvates kahjustanuks loa väljastamine kohalikke huve, sest on vastuolus Palupera valla üldplaneeringuga, milles on kindlaks määratud nii Neeruti karjääri kui ka Kruusamaa katastriüksuse maakasutuse juhtotstarbed, vastavalt siis mäetööstusmaa ning põllu- ja metsmajandusmaa. Seega oleks maavara kaevandamiseks võimalik kasutada

ainult Neeruti karjääri katastriüksust. Lisaks võis üldplaneeringu seletuskirjast lugeda: „Käesoleva üldplaneeringuga kavandatakse mäetööstusmaad Miti külas Palupera karjääri laiendusena Kasemäe maaüksuse selles osas, mis piirneb Palupera karjääri maa-alaga ja kuhu on juba väljastatud kaaveluba. Mujal üldplaneeringuga täiendavat mäetööstusmaad ja uusi kaevandusalasid ei kavandata, kuna olemasolevates karjäärides on varud piisavad, mistõttu täiendavate alade kaevandamine ja kasutuselevõtmine ei ole vajalik ja põhjendatud.“ Palupera valla üldplaneering välistas seega täiendavate alade mäetööstusmaana kasutusele võtmise ja uute kaevandamisalade kavandamise. Kuna üldplaneering on KOV-ile siduv, tuleb sellest maakasutuse lubamisel lähtuda.

Toodi välja, et KOV-il ei olevat piisavalt teavet kaevandamise võimaliku negatiivse mõju kohta kohalikele veerežiimile. Teha tuleks hüdrogeoloogiline analüüs. Loa taotleja ei olevat piisavalt analüüsinud karjääri võimalikke mõjusid lähedalasuvatele kinnistutele ja nende elanikele, sealjuures jääks lähim majapidamine karjääri piirist vaid ligikaudu 25 m kaugusele. Oluline oleks põhjalikult hinnata karjääriga kaasnevaid keskkonnamõjusid, nagu müra, tolm, pinnase- ja õhusaaste, ning karjääri laiendamise võimalikke mõjusid. Kuna mäeeraldise teeninduspiirkonnas on juba tagatud maavarade varustuskindlus, oleks keskkonnaloa andmine vastuolus riigi huvidega. KeA on varem keeldunud andmast luba Neeruti II kruusakarjääri mäeeraldisele samal Kruusamaa katastriüksusel. Keeldumise üheks põhjuseks oli taotletava mäeeraldise teeninduspiirkonnas 1. juuni 2018 seisuga tagatud varustuskindlus ehituskruusal umbes 23,5 aastaks ja ehitusliival umbes 35,1 aastaks, mis KOV-ile teadaolevalt ei olnud ka vaidemenetluse ajaks oluliselt muutunud.

Taotleja esitas Tartu Halduskohtule kaebuse, milles palus tunnistada KOV-i otsus õigusvastaseks ning kohustada valda kahe kuu jooksul kohtuotsuste jõustumisest uuesti otsustama arvamuse andmine loa taotlusele. Kaebaja selgituste kohaselt ei saavat õigustada loa taotlusega mittenõustumist ainuüksi asjaoluga, et Palupera valla üldplaneeringu maakasutusplaani järgi on Kruusamaa katastriüksuse maakasutuse juhtotstarve põllu- ja metsamajandusmaa. Vastustajale on MaaPS-iga antud ulatuslik võimalus kaevandamisloa andmist mõjutada, mistõttu on vastustaja nõusoleku andmisele ja iseäranis nõusoleku andmisest keeldumisele esitatud kõrgemad nõuded. KOV-i keeldumine peaks olema piisavalt motiveeritud. Juhul kui kaevandamine on vastuolus õigusaktidega, tuleks selline vastuolu enne kaevandamistegevusega alustamist kõrvaldada – seda kinnitab maakatastriseadus. Vastustaja oleks pidanud selgitama, kas ja kuidas takistab kaebaja kavandatav tegevus Palupera valla üldplaneeringuga seatud eesmärkide saavutamist. Isegi kui Kruusamäe katastriüksuse maakasutuse juhtotstarbe põhisuund on praegu põllumajandus- ja metsamaa, ei välista see põhisuuna muutmist tulevikus. Kaebaja on võimalikke keskkonnamõjusid selgitanud nii keskkonnaloa taotluses kui ka vastustajale saadetud kirjas. Kaebaja selgitused hõlmasid mäeeraldise piiri, kinnisvara hinda, kaevandamist pinnaveetasemest allpool ning võimalikku kaevuveetaseme languse ohtu, kohaliku veekogu olukorda ning teede olukorda. Maavarade varustuskindluse küsimus on KeA otsustuspädevuses. KOV-il puuduvat alus keelduda keskkonnaloale nõusoleku andmisest põhjendusel, et uue liivakarjääri avamine ei ole varustuskindluse aspektist otstarbekas.

Tartu Halduskohus rahuldab kaebuse, tuvastas KOV-i otsuse õigusvastasuse ja kohustas vastustajat uuesti esitama arvamuse kaebaja keskkonnaloa taotlusele kahe kuu jooksul alates kohtuotsuse jõustumisest. Halduskohus leidis, et kaebaja on kaebuses piisavalt välja toonud oma subjektiivsete õiguste riive ning huvi tuvastamiskaebuse esitamisel. KeA keelduvat kaevandamisloa andmisest, kui KOV ei ole sellega nõus. Seaduse järgi võib kaevandamisloa andja taotleja ettepanekul taotleda loa andmiseks nõusolekut Vabariigi Valitsuselt, kes annab nõusoleku, kui selleks on ülekaalukas riigi huvi. KeA on seda võimalust praeguse loamenetluse puhul pigem eitanud. Seega on nõusoleku andmisest keeldumisel kaebaja õigusi riivav tagajärg.

Ehkki KOV-il on võimalik kaevandamisloa menetluses nõusoleku andmisel tugineda vastuolule kehtiva planeeringuga, peaks see vastuolu olema asjakohaselt põhjendatud. Kui maakasutuse juhtotstarbeks on määratud põllu- ja metsamajandusmaa, ei tähenda see, et piirkonna kõigi maatükkide kasutamine või katastriüksuste sihtotstarve peab sellele vastama. Vastustaja oleks pidanud põhjendama, miks takistaks Kruusamaa katastriüksuse osaline kasutusse võtmine valla tasakaalustatud ruumilist arengut või üldplaneeringuga seatud eesmärkide saavutamist. See, et kaevandamine halvendaks ümbruskonna elanike elutingimusi, sh mõjutaks kohalikku veerežiimi või tekitaks lubamatul määral müra, tolmu või vibratsiooni, oleks asjakohane argument loa menetluses KOV-i arvamuse andmisel. Küll aga tuleks väide selliste mõjude tõenäolise esinemise kohta oma põhjendustes usutavaks muuta. Vastustaja oleks pidanud ebapiisava teabe tingimustes arvestama võimalusega esitada edasises menetluses lisaseisukohti või anda loale nõusolek tingimustega. Tuginemine varustuskindlusele ei ole vaidlustatud otsuses kohane.

Vastustaja esitas apellatsioonkaebuse, milles palus tühistada halduskohtu otsus ning jätta kaebus halduskohtumenetluse seadustiku alusel läbi vaatamata või alternatiivselt tühistada halduskohtu otsus ja teha uus otsus, millega jätta kaebaja kaebus rahuldamata. Tartu Ringkonnakohus jättis vastustaja apellatsioonkaebuse rahuldamata ning halduskohtu otsuse muutmata, täiendades halduskohtu otsuse põhjendusi. Kaevandamisloa menetluses nõusoleku andmisest keeldumisel võinuks KOV tugineda argumendile, et kaevandamine oleks olnud vastuolus kehtiva planeeringuga. Ehkki Kruusamaa katastriüksuse kui terviku otstarbeks on üldplaneeringus põllu- ja metsamajandusmaa, oleks vastustaja pidanud arvesse võtma ka seda, et Neeruti karjääri katastriüksus asub üldplaneeringu järgi mäetööstusmaal. Vastustaja on aga keeldunud kaevandamisloa andmisest mõlemal katastriüksusel. Taotletav kaevandamisala ei hõlma Kruusamaa katastriüksust tervikuna, vaid üksnes selle ülemist osa ligikaudse pindalaga 4,7 ha. On ilmne, et põllu- ja metsamajandusmaa sihtotstarbe muutmine ei tooks kaasa olulist muutust üldplaneeringul näidatud maakasutuse juhtotstarbes. Ka ainult Kruusamaa katastriüksuse suurust hinnates jäänuks maatulundusmaa osakaal katastriüksusel valdavaks (üle 8 ha). Seega ei saavat käsitada maakasutuse osalist muutmist Kruusamaa katastriüksusel üldplaneeringus märgitud maakasutuse juhtotstarbe olulise muutmisena. Kohus ei näinud vastuolu Kruusamaa katastriüksusel kaevandamisloa andmise ja valla üldplaneeringu vahel. Vastustajal puudus võimalus tutvuda keskkonnamõju hindamise eelhindanguga, mis raskendas vastustajal kaebaja taotluse suhtes seisukoha kujundamist.

Vastustaja oleks sellest olenemata pidanud kaebajalt küsima selgitusi ja rohkem andmeid. Ringkonnakohtule ei nähtu, et vastustaja oleks arvestanud geoloogilise uuringu 2020. a aruandes toodud selgitusi. Viidatud uuringu kohaselt ei hakka tulevane karjäär avaldama mõju majapidamiste kaevude veetasemele ja veevarustusele, kuna kaevandamise käigus ei langetataks põhjaveetaset.

Vastustaja esitas kassatsioonkaebuse, milles palus nii Tartu Ringkonnakohtu kui ka Tartu Halduskohtu otsuse tühistada ning jätta kaebus HKMS § 121 lg 2 p 2 ja § 151 lg 2 p 1 alusel läbi vaatamata. Alternatiivselt palus vastustaja Tartu Ringkonnakohtu ja Tartu Halduskohtu otsused tühistada ning teha uus otsus, millega jätta kaebus rahuldamata.

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium tühistas ringkonnakohtu otsuse menetluskulude osas. Muus osas tuli kassatsioonkaebus jätta rahuldamata, kuid kolleegium muutis ringkonnakohtu otsuse põhjendusi. Ringkonnakohus oli asunud seisukohale, et vastustaja ei olnud nõuetekohaselt kaalunud loa kooskõlastamist. Siiski keelustab Palupera valla üldplaneering kaevandamise Kruusamaa katastriüksusel. Neeruti karjääri katastriüksusel kaevandamine ei olevat aga Palupera valla üldplaneeringuga vastuolus ning seda oleks vastustaja pidanud otsuse tegemisel arvesse võtma. Kuivõrd vastustaja oli kaalutlusõiguse teostamisel eksinud, on vastustaja otsus õigusvastane. Halduskohtu otsus tuleb jõusse jätta ja KOV-il tuleb kaevandamisloa kooskõlastamise küsimus uuesti lahendada.

Järgmises näites keeldus KOV loa andmisest ja taotleja pöördus kohtusse. Esimeses kohtuastmes sai võidu ettevõtte, teises KOV ning Riigikohus ei võtnud kassatsioonkaebust menetlusse.

Näide 102. Ettevõtte esitas KeA-le taotluse loa väljastamiseks Kolleri IV kruusakarjääris. Vallavolikogu ei nõustunud loa andmisega. Otsuse kohaselt piirnes kavandatava karjääri teenindusmaa mitme kinnistuga, kus asuvad elumajad. Läheduses tegutsevad Kolleri kruusakarjäärid, millega on tagatud piirkonna varustuskindlus aastateks. Lisaks oli viimastel aastatel juba antud kaevandamislubasid mitmele uuele karjäärile. Ettevõtte vaie jäeti vaidemenetluses rahuldamata ja loa taotleja pöördus kohtusse. Tartu Halduskohtu otsusega ennistati kohustamiskaebuse esitamise tähtaeg, rahuldati kaebus, tunnistati vallavolikogu otsus õigusvastaseks ja kohustati KOV-i otsustama arvamuse andmine uuesti. KOV esitas apellatsioonkaebuse, milles palus halduskohtu otsus tühistada ja uue otsusega kaebus rahuldamata jätta. Ringkonnakohus leidis, et apellatsioonkaebus tuleb rahuldada. Riigikohus jättis kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata.

Järgnevalt valik ringkonnakohtu põhjendusi antud kaasuses. Halduskohtu hinnangul olid vastustaja põhjendused üldsõnalised ja ei näidanud veenvalt, miks teiste piirkonnas asuvate karjäärade kõrval just loa taotleja soovitud karjääri rajamine sedavõrd ebaproportsionaalselt kohalikku kogukonda, eelkõige planeeritava karjääriala vahetusse lähedusse jäävate elanike ning kogukonna huve laiemalt kahjustab, et nõusoleku andmisest keelduda tuleb.

Ringkonnakohus seda seisukohta ei jaganud. Vaidlustatud arvamust on põhjendatud kolmel leheküljel. Vallavolikogu arvamuses on loetletud kuus kinnistut, mis piirnevad kavandatava karjääri teenindusmaaga ja kus hoonete, sh elumajade kaugus karjääri teenindusmaast jääb vahemikku 3–350 meetrit ning kilomeetri raadiusesse jääb suurem hulk väikeelamutega kinnistuid, Saverna külakeskus, põhikool, lasteaed, noortekeskus, hooldekodu ja mitmed korterelamud. Otsuses on kirjeldatud samale kinnistule kaevandamisloa taotlemise menetlust aastatel 2008–2009 ning seda, et Valgjärve Vallavalitsus keeldus 2009. aastal kaevandamisloast põhjendusel, et puudub vajadus avada uut karjääri probleemsesse piirkonda, kus olemasolevad karjäärid töötavad alakoormusega ja kaevandamise varud on piisavad. Toonases otsuses viidati sellele, et olemasolevad Abissaare ja Krüüdneri karjäärid on elamutest piisavalt kaugel ja need pole probleeme kaasa toonud, kuid kavandatava kaevandamisala lähikonnas, teisel pool Tallinn-Tartu-Luhamaa maanteed paiknev Koller I karjäär on juba tekitanud mitmeid probleeme (veetaseme langus kaevudes, tolm, müra), mistõttu oodatakse selle karjääri sulgemist. Arvamuses selgitatakse, et uue kaevandamisloa taotluse osas pole naaberkinnistute omanike arvamus muutunud, sest kaevandamisega tekiksid samad keskkonnahäiringud. Vahepeal on keskkonnahäiringute tõenäosus veelgi suurenenud, sest vaidlusalusel kinnistul toimunud metsaraiete käigus eemaldati mets naaberkinnistute piiridelt, mistõttu kasvas tolmu ja müra hajumise oht. Lisaks on nende aastatega suurenenud liiklustihedus Tallinn-Tartu-Luhamaa maanteel, kus kahel pool vastastikku paiknevates karjäärides toimetavad raskeveokid tooksid sel teelõigul kaasa liikluse pidurdumise ja liiklusohtlikud olukorrad. Viie kilomeetri raadiuses on avatud või taotletud lube uutele karjääridele, milles kaevandamismaht on oluliselt suurem, need ei asu majapidamiste vahetus läheduses, juurdepääs maanteelt on ohutu ning võimalik oht salvkaevude kuivaksjäämiseks ning müra ja tolmu tingitud keskkonnahäiringuks on väike. Nende uute karjääride puhul pole elanikud vastuväiteid esitanud. Kanepi vallas asub 16 maardlat, 21 kehtiva kaevandamisloaga mäeeraldist ning menetluses on kümme kaevandamisloa taotlust. Eelistama peaks juba kasutusele võetud mäeeraldiste kaevandamist kuni maavara ammendumiseni. Taotletava karjääri teenindusmaaga piirnevate kinnistute omanikud on väljendanud oma vastuseisu selle karjääri osas nii KeA-le kui vallale ning põhjenduseks on toonud müra ja tolmu tekkimist, looduskeskkonna kahjustamist, kinnisvaraväärtuse langust, liikluskoormuse ja -ohtlikkuse suurenemist, põhjaveetaseme alanemist ja kaevude kuivaksjäämist.

Ringkonnakohtu hinnangul nähtub sellest põhjendusest piisavalt selgelt, milliseid kaevandamisega kaasnevaid ohte KOV nägi ning miks pidas oluliseks neid vältida ja kaevandamisloa andmisega mitte nõustuda. Erinevalt halduskohtust peab ringkonnakohus neid põhjendusi igati veenvateks ja asjaolusid arvestades ka piisavateks. Ringkonnakohus ei nõustu halduskohtu etteheitega, et KOV-i arvamuses pole konkreetselt välja toodud, milliseid keskkonnakvaliteedi piirväärtusi ja millisel määral kaevandamistegevusega eelduslikult ületatakse.

Ringkonnakohus viitas sellele, et KOV-i ülesanne kaevandamisloa menetluses on MaaPS-i järgi üksnes arvamuse andmine, mitte kaevandamisloa väljastamine, mis on KeA ülesanne. Vastavalt ei saa halduskohtu poolt oluliseks peetud detailsete andmete esitamist nõuda mitte menetluses arvamust andvalt haldusorganilt, vaid taotlust sisuliselt

lahendavalt haldusorganilt ehk KeA-lt. Kaevandamisloa andmise otsustamiseks on kehtestatud oluliselt pikem tähtaeg (üks aasta), kui on ette nähtud KOV-i arvamuse andmiseks (kaks kuud). Ka loa andmisest keeldumise alused näitavad, et kaevandamise sisulist keskkonnamohtu ja sellega kaasnevate heidete lisandumist peab analüüsima KeA. Samuti tuleb ametil anda eelhindang selle kohta, kas kaevandamisel on oluline keskkonnamõju, mis tooks kaasa KMH kohustuse. Halduskohtu poolt oluliseks peetud detailandmeid keskkonnahäiringute kohta tuleks koguda just neis menetlustes. Kuskilt ei tulene, et neid peab koguma ja esitama KOV MaaPS § 49 lg 6 alusel arvamust andes.

Eelnevad näited andsid pildi sellest, kuidas kohtuotsustes mõnda vaidlustatavat punkti analüüsitakse. Järgnevalt mõned lühidalt kokku võetud näited kohtuotsustest.

Kui kaevandamisloa taotlus KeA-le esitatakse, siis taotluse menetlusse võtmisel saadab amet esmalt selle ja hiljem ka eelhindangu KOV-ile arvamuse saamiseks. Maidla lubjakivikarjääri kaevandamisloa menetluses ei saanud KOV taotlust põhjalikult hinnata ning tegi keelduva otsuse. Ettevõtte kaebas KOV-i otsuse kohtusse. Kohtu seisukoht oli, et KOV-i otsus ei olnud õiguspärane, kuna KOV pidi oma arvamuse andma piiratud tingimustes (info puudumise ja seadusest tuleneva ajalise piirangu tõttu). Kohus lisas, et amet ei tohiks jääda KOV-i otsust ootama, vaid peaks hakkama koheselt eelhindangut koostama. KOV omakorda peab taotluse kohta arvamuse andma vaatamata sellele, kas KeA eelhindangu saadab või mitte. Toodi välja, et **kui KOV-ile koos taotlusega eelhindangut ei saadeta, võib KOV oma keelduvat arvamust vähem põhjendada**. KeA-d ei olnud antud menetlusse kaasatud, küll aga pidi amet andma ringkonna- ja riigikohtule vastuseid nende poolt esitatud küsimustele. Peale seda juhtumit hakkasid KOV-id massiliselt eelhindanguid nõudma, vastasel korral ei saavat nad oma arvamust anda. Ka kaevandajad ei saanud aru, miks amet koheselt eelhindanguid ei koosta ning nemad ameti ja KOV-i vastasseisu tõttu kannatama peavad.

KeA on olnud seisukohal, et nõuetekohane taotlus tuleb saata esimesel võimalusel KOV-ile arvamuse avaldamiseks. Reeglina tehakse seda taotluse menetlusse võtmise raames. Seadusest tulenevalt on KOV-il kaks kuud aega anda oma põhimõtteline otsus, kas loa andmisega nõustutakse või mitte. On olnud olukordi, kus KOV ütleb kohe, et nende valda ühtegi uut karjääri ei tule. See on põhimõtteline otsus, mis tähendab, et sõltumata KMH-st uut kaevandamisala ei soovita. KeA seisukoht oli, et kuigi KOV saab menetluse lõpuni oma arvamust avaldada, siis põhimõtteline otsus, mis oleks loa andmisest keeldumise aluseks, jääks kahe kuu sisse. Seepärast ei pidanud amet siduvaks keelduvat otsust, mis saabus pärast kahte kuud. Lüganuse lubjakivikarjääri kaevandamisloa taotlusele andis KOV oma arvamuse tähtajast 6 kuud hiljem. KeA sellega ei arvestanud ning vaidlus läks kohtusse. Ringkonnakohus ütles, et **KOV-il on õigus oma keelduvat arvamust avaldada niikaua kui soovib ning kui luba pole selleks ajaks välja antud, tuleb KeA-l sellega arvestada**.

Amet soovis otsust edasi kaevata, aga Riigikohus kaebust menetlusse ei võtnud. Ameti hinnangul võib antud otsus luua olukorra, kus KOV algselt annab nõusoleku või ei avalda taotluse kohta üldse arvamust. Kui aga menetlus on lõppjärgus näiteks kestnud aasta või enam, teeb KOV keelduva otsuse, mis tühistab kogu eelneva menetluse käigus tehtud toimingud. Selle vältimiseks peaks iga menetlusetapp olema ajaliselt selgelt piiritletud.

Arusaadavalt võib KOV ekslikult arvata, et kohe nõustuvat otsust tehes ei ole tal enam võimalik menetluse käigus kaasa rääkida, aga KeA saadab KOV-ile arvamuse avaldamiseks nii eelhinnangu eelnõu kui loa ja korralduse eelnõud.

Taotluse kohta KOV-i arvamust küsides märgib KeA oma kirjas, et kui arvamust ei ole määratud tähtjaks saadud, lahendab amet uuringuloa/kaevandamisloa taotluse tulenevalt HMS § 16 lõikest 2 KOV-i arvamusega. KOV-id võivad arvamuse avaldamata jätta erinevatel põhjustel. Näiteks öeldakse mõnikord ametile mitteametlikult, et kuigi KOV on loa andmisele vastu, ei ole neil rahalist võimekust taotlejaga kohtus vaielda. Teinekord tuuakse põhjenduseks, et vallavolikogu suvel kokku ei tulnud ning arvamust seega kujundada ei saanud. Nendel juhtudel läheb amet menetlusega edasi.

Miti II liivakarjääri kaevandamisloa menetluses KOV oma arvamust taotlusele ei andnud, küll aga osales menetluses teeküsimuse lahendamisel ning andis tagasisidet tee paiknemise osas. KeA anti kohtusse ning ringkonnakohus leidis, et isegi **kui KOV arvamust ei avalda, on KeA-l kohustus KOV-i seisukoht siiski välja uurida**. Nii haldus- kui ringkonnakohus asusid seisukohale, et amet ei ole taotluse kooskõla üldplaneeringuga piisavalt analüüsinud, vaidlusalune tegevus on vastuolus üldplaneeringuga ning sellises olukorras peab amet KOV-ile selgitama, et viimane ei tohiks oma arvamust vaikimisi anda ja amet HMS § 16 lg-le 2 tugineda. Kusjuures üldplaneering ei keela otseselt kaevandamisloa andmist.

Kui eelnevad näited olid KOV-i keeldumisest kaevandamislubade menetlustes, siis järgnevalt ka mõned näited uuringulubade menetlustest, mille puhul on KOV-i keelduva otsuse korral kohtusse pöördutud. Kohtupraktikas on siiani olnud valdav seisukoht, et uuringuloa andmist tuleb võimalikust tulevasest kaevandamisest täiesti eraldi käsitleda. Uuringuid teha soovinud isikud on vaidlusi kohalike omavalitsustega sellise põhjendusega tihti ka võitnud. Uuringuloa menetluses ei saa hinnata kaevandamise mõjusid. Riigikohus on asjas nr 3-3-1-37-15 p-s 13 märkinud, et **uuringutulemustel on iseseisev väärtus ka siis, kui uuringule kaevandamist ei järgne**. Saadud teabe alusel tehakse vajaduse korral muudatused maavarade registris, milles talletatud infot saab edaspidi kasutada näiteks uute planeeringute ja arengukavade koostamisel.

Kikivere II uuringuloa taotlusele andis KOV keelduva otsuse, tuues põhjustena vastuolu planeeringutega, karjäärade juba niigi suure arvu piirkonnas, kaevandamisloa saamise ebatõenäosuse ja kohalike elanike vastuseisu. Selle piirkonna elanikud olid aastatel 2014–2020 korduvalt oma seisukohta väljendanud, et nad ei soovi oma vahetusse naabrusesse uut kaevandamistegevust enne, kui ülejäänud karjäärid on oma tegevuse lõpetanud. Ettevõtte andis KOV-i otsuse kohtusse, soovides tunnistada vaidlustatud korraldus õigusvastaseks, tühistada vaideotsus ja kohustada vastustajat uuesti otsustama arvamuse andmine kaebaja geoloogilise uuringu loa taotluse kohta Kikivere II uuringuruumis kahe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest. Kohtuotsuses tuuakse välja, et kuigi ühtne ja väljakujunenud kohtupraktika on reeglina hea, **on kohtunikul siiski õigus ja isegi kohustus sellest kõrvale kalduda, kui väljakujunenud kohtupraktika konkreetse kohtuasja asjaoludel tema siseveendumusega ei ühildu**.

Kohtu hinnangul oli vastustajal õigus suunata kaevandamise valdkonnas toimuvaid arenguid vallas juba uuringute staadiumis, kui uuringut soovitakse teha tulevase kaevandamise eesmärgil. Iseenesest on õige, et uuringute tegemisel ja teabe saamisel on iseseisev väärtus, kuid arvestada tuleb ka sellega, kes ja millisel eesmärgil uuringuid teeb ning kas teabe saamine

on seejuures põhieesmärk või üksnes kõrvalsaadus. Antud juhul oli kaebaja äriühing, kes soovis uuringut teha tulevase kaevandamise eesmärgil, mis oli välja toodud ka taotluses. Kui uuringu tulemus on kaebajale soodne, siis väga suure tõenäosusega järgneb sellele kaevandamisloa taotluse esitamine. Lood oleksid teised, kui uuringuid sooviks teha näiteks erapooletu mittetulunduslikul eesmärgil tegutsev isik, püüdes kaardistada maavaravarusid kogu Eestis, mõnes maakonnas või vallas. Sel juhul on põhieesmärk teabe kogumine ja saadud teabe rakendamine majandustegevuses on teisejärguline. Eeltoodut arvestades on ühelt poolt kaalul teabe kui sellise väärtus ja teiselt poolt selle teabega kaasnevad negatiivsed tagajärjed – kohaliku kogukonna suurenev ebakindlus ja rahulolematus, pidevad haldusmenetlused jms.

Kokkuvõttes oli vaidlustatud korraldus kohtu hinnangul õiguspärane. Vastustaja oli arvesse võtnud kohaseid asjaolusid ning polnud kaalutlusõiguse teostamisel eksinud. Tehtud otsus oli ratsionaalne ja eesmärgipärane. Kui vaidlustatud korraldus on õiguspärane, ei saa kohus vastustajat sama küsimust uuesti otsustama kohustada, mistõttu jättis kohus kaebuse tervikuna rahuldamata.

Loodus. Kuigi ka KOV-id on kohtumenetlustes sageli tähelepanu pööranud loodushoiu teemadele, siis siinkohal veel üks näide loodusega seotud kohtuvaidlusest. MTÜ Roheline Pärnumaa andis Töitoja II liivakarjääri kaevandamisloa kohtusse põhjusel, et KeA jättis KMH algatamata vaatamata sellele, et Kikepera looduskaitseala asus 1,1 km ning händkaku leiukoht 480 m kaugusel karjääri piirist. Lisaks ei andnud amet Natura eelhinnangut lähtuvalt 1,1 km kaugusel asuvast Kikepera linnualast. MTÜ meelest oleks amet pidanud tegema Natura hindamise, mitte tuginema vaid KMH eelhinnangule.

Kohtule pidi amet muuhulgas selgitama erinevate häiringute mõjuulatusi, sh milline müratase võib häirida loomi ja linde. Tavaliselt lähtub amet üksnes neist müranormidest, mis on seatud inimeste kaitseks. Amet leidis KMH aruannetest toodud näitete põhjal, et inimeste ja lindude müratundlikkus on mõneti sarnane. Kuna 100 m kaugusel karjääri piirist ei ületa müra 60 dB, ei mõjuta kaevandamine 1,1 km kaugusel asuvat Kikepera looduskaitseala ja sealsid linnuliike. Selle KMH eelhindamise käigus tehtud järelduse valguses leidis halduskohus, et KeA võis jätta Natura eelhinnangu andmata, mistõttu kaebus jäi rahuldamata ja MTÜ ka edasi ei kaevanud. Kaebaja seisukoht, et ainuüksi ca 1,1 km vahemaad arvestades tuleb eeldada kaevandamise olulist mõju Kikepera linnuala terviklikkusele ja kaitse-eesmärgile, ei olnud põhjendatud, sest ei võtnud arvesse konkreetse kaevandamise iseloomu ja sellega kaasnevate häiringute ulatust.

Näide 103. 2010. aastal esitas ettevõtte geoloogilise uuringuloo taotluse Elbu rabas 793 ha suurusele alale. Ala vähendati linnustiku kaitsest lähtuvalt ning 2016. aastal võeti kaitse alla Elbu niidurüdi püsielupaik (kõik niidurüdi teadaolevad pesitsuskohad). 2015. aastal esitati Elbu V turbatootmisala maavara kaevandamise keskkonnaloa taotlus, 2017. aastal korrigeeritud taotlus (mäeeraldis 331,85 ha ning selle teenindusmaa 349,78 ha). Samal aastal algatati Elbu V turbatootmisala kaevandamisloa taotlusele KMH, mille aruanne tunnistati nõuetele vastavaks 2019. aastal. 2020. aastal andis KeA välja keskkonnaloa kehtivusajaga 30 aastat turba kaevandamiseks Elbu V turbatootmisalal, mis oli määruse järgi turbatootmiseks sobiv ala. 2021. aastal esitas Eesti Ornitoloogiaühing KeM-ile ala kaitse alla võtmise ettepaneku. Samal aastal edastas KeM ettepaneku KeA-le palvega võtta ettepanek töösse peale seda, kui kohus on teinud otsuse.

Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) esitas Tallinna Halduskohtule kaebuse Elbu V keskkonnanaloo tühistamiseks. Kaebuse kohaselt on loa väljastamisega rikutud loodusdirektiivist ja linnudirektiivist tulenevaid kohustusi, kuivõrd Elbu raba on elupaigaks mitmetele direktiiviga kaitstavatele linnuliikidele ning kaitstavatele elupaigatüüpidele. Kaebaja arvates tuleks ka Elbu V ala võtta kaitse alla. Kaebaja hinnangul saaks kaevandada hoopis kaevandamisega rikutud aladel ning KMH raames jäeti välja selgitamata olulised mõjud.

Halduskohus ja ringkonnakohus jätsid kaebuse rahuldamata, leides, et Elbu V mäeeraldisel kaevandamise lubamine ei ole käsitatav direktiividest riigile tulenevate kohustuste rikkumisena. „Lavassaare turbamaardla on turbatootmiseks aktiivselt kasutatav soomassiiv ning asjaolu, et see on kantud kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja, näitab, et riik pidas (sh arvestades ala looduskaitse väärtust) võimalikuks seal turba kaevandamist. Seega ei saa pidada Lavassaare turbamaardlas kaevandamist riigi huvidega vastuolus olevaks.” EOÜ esitas kassatsioonkaebuse Riigikohtule. Riigikohus tühistas haldus- ja ringkonnakohtu otsused. Riigikohtu hinnangul ei hinnanud KeA menetluse käigus piisavalt keeldumise aluste esinemist või tugines valedele eeldustele. Kohus tõi välja kolm alust, mille puhul keskkonnanaloo andmisest tuleb keelduda:

- 1) tegevusega kaasneb keskkonnanahk, mida ei ole võimalik vältida, välja arvatud juhul, kui huvi keskkonnanaloo andmiseks on ülekaalukas ja tegevusel puudub mõistlik alternatiiv ning kasutusele on võetud ohu vähendamise meetmed (KeÜS § 52 lg 1 p 6));
- 2) loa alusel kavandatava tegevuse käigus kasutatakse loodusvarasid ilmselt ebaotstarbekalt või põhjustatakse loodusvarade seisundi olulist halvenemist, arvestades taastuva ja taastumatu loodusvara säästva kasutamise põhimõtet (KeÜS § 52 lg 1 p 7);
- 3) kaevandamine on vastuolus riigi huviga (MaaPS § 55 lg 2 p 10).

Riigikohtu seisukohad olid:

- 1) KeA ei ole tegevusloa, sh KMH menetluses välja selgitanud, kas rabade elupaigatüübi ja III kategooria liikide elupaikade hävimine kavandatava tegevuse tõttu toob kaasa olulise keskkonnamõju eraldiseisvalt või kumulatiivselt ning kas sellist mõju on võimalik tulemuslike leevendusmeetmetega vältida.
- 2) Mõju hindamisel oleks pidanud aluseks võtma nii kliimapolitiika põhialustes kui ka loodukaitse arengukavas seatud eesmärgid, mille kohaselt tuleb vältida soolade kuivendamist ning kaitsta halvas seisundis olevate liikide (sh niidurüdi) elupaiku.
- 3) Turba kaevandamine ei ole riigi huvidega kooskõlas mitte ainult seetõttu, et plaanitav kaevandamisala on nimetatud keskkonnaministri 27. detsembri 2017. a määruse nr 87 lisas 2. Loodusvarade otstarbeka kasutamise ja loodusvarade seisundi halvenemise (KeÜS § 52 lg 1 p 7) üle otsustamisel tuleb muuhulgas võrrelda loodusvara kaevandamisest riigile saadavat kasu sellest tekkiva kahjuga. Tuleb hinnata, kas kaevandamine ei ole ilmselt otstarbekam juba rikutud või muul turbaalal, mille kasutuselevõtu keskkonnamõju on väiksem. Maavarade ebaotstarbeka kasutuse ja riigi huvi hindamisel tuleb ka hinnata, kas soode taastamisega kaasnev kulu ületaks kasu, mida kaevandamise tulemusena saadakse.
- 4) KeA rikkus avalikustamise nõudeid, kui jättis ajalehes avaldamata teate keskkonnanaloo taotluse esitamise kohta ja korraldamata loa eelnõu avaliku arutelu. Teade avalikustati küll Ametlikes Teadaannetes, kuid KeA oleks pidanud selle avaldama ka kohalikus ajalehes.

Menetlusvead. Ruu/Jägala lubjakivikarjääri kaevandamisloa esimeses kohtuvaidluses kaevandamisluba tühistati, sest KMH aruande avalikustamine jäeti tegemata. Toimus avalik istung ja enne KMH aruande heakskiitmist saabusid täiendused. Uut avalikku istungit läbi ei viidud ning KMH aruanne kiideti heaks. KeA eksis KeHJS-e § 22 lg 5 p 2 vastu, kuna ei korraldanud uut avalikku istungit. Riigikohus tühistas loa ning menetlusega liiguti tagasi KMH aruande etappi ehk kohta, kus viga tehti. KeA tegi kõik etapid uuesti läbi, peale Vabariigi Valitsuse arvamuse küsimise, mille vastus oli ametil eelmisest menetlusest juba teada. Amet anti taas kohtusse ning ringkonnakohtu väitel ei või KeA menetlusetappe suvalises järjekorras läbi viia ning oleks ka valitsuse arvamuse pidanud uuesti üle küsima. Kohus asus seisukohale, et valitsus otsustab kaevandamisloa väljastamiseks nõusoleku andmise või sellest keeldumise n-ö viimase võimalusena ja selleks peab tal olema otsustamiseks kogu ajakohane informatsioon (sh uus heaks kiidetud KMH aruanne, uus KOV-i keeldumine). KeA kaebas ringkonnakohtu otsuse edasi, kuid Riigikohus ei võtnud asja menetlusse.

Rabajaani kaevandamisluba hakkas kehtima 2004. aastal. Aimlametsa luba anti samal ajal, kuid klausliga, et luba hakkab siis kehtima, kui saadakse maakasutusõigus. Seepärast hakkas luba kehtima alles 2012. aastal. 2020. aastal esitas piirinaaber vaide eelpoolmainitud lubade tühistamiseks, sest teda ei olnud loa menetlusse (2004. aastal ja enne seda) kaasatud. KeA tagastas vaide, sest ameti mõistes oli kaebetähtaeg läbi. Isik pöördus kohtusse. Menetlus jõudis Riigikohtusse ja amet ei suutnud tõendada, et 2004. aastal oldi isikut menetlusse kaasatud. Riigikohtu põhiseisukoht oli, et **30-päevane vaidlustamisaeg hakkab kehtima hetkest, mil isik haldusaktist sisuliselt teada sai.** Load tühistati.

Kohus rõhutas, et juba 2004. aastal oleks loa andja pidanud piirinaabreid isiklikult teavitama. Paraku KeA seda tõendada ei suutnud, sest need dokumendid olid juba hävitatud. Seega järeldas kohus, et haldusaktide avalikus registris avaldamine ei saa asendada haldusaktide isiklikku teatavakstegemist puudutatud isikule. Tõendamiskoormus selles osas, et puudutatud isik on nõuetekohaselt menetlusse kaasatud, lasub KeA-l. Kohus asus seisukohale, et KMH aruandest ja/või haldusaktist peaks nähtuma, et mõju kaevandamisala läheduses paiknevale elamule ja kinnistule on hinnatud ja otsuse kaalumisel arvesse võetud. KMH aruandest ja/või haldusaktist peaks sõnaselgelt nähtuma, et on analüüsitud, kuidas kuivendamine mõjutab kaebaja kinnistu veerežiimi. Kuna antud juhul see dokumentides ei kajastunud, asus kohus seisukohale, et naabri kaasamine oleks viinud teistsuguse sisu või täiendavate kõrvaltingimustega loa kehtestamiseni. **Menetlusvigade korral on tõendamiskoormus KeA-l, näitamaks et need ei mõjutanud haldusakti sisu.**

Kompromiss. Pooled võivad kuni kaebuse kohta tehtud lõpliku lahendi jõustumiseni lõpetada menetluse kompromissiga. Kui kompromiss piirab kolmanda isiku õigusi, peab kompromissiga nõustuma ka kolmas isik. Kohus ei kinnita kompromissi, kui see on õigusvastane, riivab menetlusse kaasamata isiku õigusi või kui kompromissi ei ole võimalik täita. Kompromiss võib olla tingimuslik.

Kohus peab kogu menetluse vältel tegema kõik endast sõltuva, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisi menetlusosaliste kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. Kohus võib selleks muu hulgas esitada menetlusosalistele kompromissi projekti või kutsuda nad isiklikult kohtusse, samuti teha neile ettepaneku vaidluse kohtuväliseks lahendamiseks või lepitusmenetluse läbiviimiseks.

Näide 104. Kompromiss. Tallinna Halduskohtu menetluses oli eraisikute kaebus KeA korralduse „Maavara kaevandamise keskkonnaloa andmine Abissaare II mäeeraldisele ja keskkonnamõju hindamise algatamata jätmine“ ja selle alusel väljastatud maavara kaevandamise loa tühistamiseks. Kohtumäärusega peatas Tallinna Halduskohus menetluse kompromisslääbirääkimiste pidamiseks. KeA, kaebajad ja loa omaja jõudsid vastava lepingu sõlmimiseni ning palusid kohtul asja kompromissiga lõpetada. Osapooled leppisid kokku, et ettevõtte esitab muudatustaotluse Abissaare II liivakarjääri mäeeraldise ja selle teenindusmaa pindala muutmiseks selliselt, et mäeeraldise ja selle teenindusmaa alast jääb välja isikute ainus juurdepääsutee. Lisaks rajab ettevõtte müra- ja/või tolmuhäiringu minimeerimiseks katendivalli koos kõrghaljastusega ja mõõdab veetaset.

8 KAEVANDAMINE

8.1 ENNE KAEVANDAMA ASUMIST

Tihti arvatakse, et kui KeA annab täna ettevõttele kaevandamisloa, siis juba homme on kopp maas. Uute lubade puhul see päris nii ei ole, sest kaevandamisluba ei anna reservatsioonideta õigust kaevandamiseks ega asenda muid kaevandamiseks vajalikke haldusakte. Kui isik on kaevandamisloa kätte saanud, tuleb tal enne maavara kaevandama asumist veel mitmeid toiminguid teha, näiteks kui kaevandamine on õigusaktidega vastuolus, tuleb enne kaevandamistegevusega alustamist vastuolu(d) kõrvaldada.

Maa sihtotstarbe muutmine. Maakatastriseadus sätestab, et katastriüksusele, millele on välja antud maavara kaevandamise luba, määratakse kaevandamisloast tulenev mäetööstusmaa või turbatööstusmaa sihtotstarve. Mäetööstusmaa on maavara, välja arvatud turba kaevandamiseks ja töötlemiseks kasutatav maa, sealhulgas: 1) mäeeraldis ja seda teenindav maa; 2) mäeeraldise ja seda teenindava maa piiridesse jäävate ehitiste, sealhulgas tootmishoonete, teede ja raudteede maa.

Kui katastriüksus on suurem kui mäeeraldis ja selle teenindusmaa, võib sihtotstarve olla mäetööstusmaa ka osaliselt.

Näide 105. Maaregistri andmetel on Reinu lubjakivikarjääri katastriüksuse Reinu puhul 80% mäetööstusmaa ja 20% maatulundusmaa ning Reinumetsa puhul 90% mäetööstusmaa ja 10% maatulundusmaa.

Linna- või vallavalitsus määrab katastriüksusele sihtotstarbe. Ühele katastriüksusele määratakse viieprotsendise täpsusega kuni kolm sihtotstarvet. Katastriüksuse sihtotstarve või -tarbed registreeritakse maakatastris koos sihtotstarbe klassifikaatoriga.

Näiteks ühes KeA-le esitatud vaides leidis vaide esitaja, et maa sihtotstarbe muutmise huvi on ainult firmal, kes soovib seal kaevandamist alustada ning ei mõistnud, miks KeA soovitas muuta maa sihtotstarvet maatulundusmaast mäetööstusmaaks, kui maa sihtotstarbe muutmine peaks toimuma ainult johtuvalt kõrgendatud avalikust või riiklikust huvist. KeA põhjendas, et menetleb kaevandamisloa taotlusi ning maakatastriseaduse (MaaKatS) § 18² lg 4 kohaselt määratakse katastriüksusele, millele on välja antud maavara kaevandamise luba, kaevandamisloast tulenev mäetööstusmaa või turbatööstusmaa sihtotstarve. Kohtupraktikas on rõhutatud, et MaaKatS § 18² lg 4 kehtestab erandi katastriüksusele sihtotstarbe määramise üldreeglitest, kuna sellega on osa katastriüksuste sihtotstarvetest ettenähtud linna- või vallavalitsuse asemel Riigikogu seadusega. KOV-il ei ole sellises olukorras ka õigust katastriüksuse sihtotstarbe muutmisest keelduda, tuginedes varem kehtinud ja kaevandamist ette mitte nägevatele planeeringutele (eelkõige üldplaneeringule, kuid ka eri- ja detailplaneeringutele).

Maa rendileping. Pärast kaevandamisloa saamist tuleb loa omajal talle mittekuuluv maal tegutsemiseks sõlmida maarendileping. Riigimaa puhul reguleerib maa rendile andmist määrus „Riigile kuuluva kinnisasja maavara kaevandamiseks kasutada andmise täpsustatud nõuded ja kord“. Selle kohaselt antakse riigile kuuluv kinnisasi maavara kaevandamiseks

kasutada maavara kaevandamise loa andmise otsuses määratud loa kehtivusajaks kaevandamisloa andmise otsusega määratud mäeeraldise ja selle teenindusmaa piirides.

Kaevandamiseks kasutada antud riigile kuuluva kinnisasja kasutamise tasu aastamäär on kolm protsenti maa maksustamise hinnast või, kui on tehtud maa erakorraline hindamine, siis kolm protsenti maa erakorralisel hindamisel määratud maa maksumusest. Riigile kuuluva kinnisasja rendilepingu alusel kaevandamiseks kasutada andmise tasu suurus muutub järgmiselt:

- 1) kinnisasja kasutamise tasu aastamäär, mis on määratud maa maksustamishinna alusel, muutub maa maksustamishinna muutumisel maa korralise hindamise käigus;
- 2) kinnisasja kasutamise tasu aastamäär, mis on määratud maa erakorralise hindamise käigus, võib riik muuta maa erakorralise hindamise alusel pärast nelja aasta möödumist kasutusõiguse andmise lepingu sõlmimisest ning uuesti pärast nelja aasta möödumist tasu viimasest muutmisest.

Kui riigile kuuluv kinnisasi on antud kaevandamiseks kasutada piiratud asjaõiguse seadmise lepingu alusel, võib riik nõuda kaevandamiseks kasutada andmise tasu aastamäär muutmist pärast nelja aasta möödumist piiratud asjaõiguse tekkimisest ja uuesti pärast nelja aasta möödumist tasu viimasest muutmisest. Aastamäär muutmisel võetakse aluseks maa kehtiv maksustamishind või maa erakorralise hindamise tulemus olenevalt tasu aastamäär määramise alusest.

Kaevandamiseks kasutada antud riigile kuuluva kinnisasja või selle osa, millel kaevandamist ei toimu, võib kaevandamisloa omaja anda riigivara valitseja või tema volitatud asutuse nõusolekul allrendile. Allrendile andmine ei tohi takistada loast tulenevate kohustuste täitmist. Allrendile andmise lepingu peab kinnisasja kasutaja esitama kinnisasja kasutada andmise korraldajale, kes tagab selle avalikustamise riigi kinnisvararegistris.

Näide 106. Maarendileping sõlmitakse järgmistel tingimustel:

- „leping jõustub selle allkirjastamisest lepingupoolte poolt ja kehtib kuni 13.01.2039;
- rendilepingu sõlmimise ajal on vastavalt MaaPS §-s 135⁸ sätestatule kasutustasu suuruseks 50,25 eurot (viiskümmend eurot ja kakskümmend viis senti) aastas, mis moodustub Viieristi karjääri katastriüksuse 2001. aasta maa maksustamishinnast (670 eurot) 5% suuruse osa (33,50 euro) suurendamisel 50% võrra;
- alates rendilepingu sõlmimise aastale järgnevast aastast kuni 31.12.2031 suureneb kasutustasu vastavalt MaaPS §-s 135⁸ sätestatule igal kalendriaastal, kuni saavutatakse MaaPS § 90 lõikes 7 sätestatud tasu suurus või tasu maksimaalne määr, milleks on 413,59 eurot hektari kohta;
- alates 01.01.2032 on kasutustasu suuruseks MaaPS § 90 lõikes 7 sätestatud tasu suurus;
- ühe aasta eest tasumisele kuuluv kasutustasu makstakse arve alusel kahes võrdses osas hiljemalt 1. juuliks ja 1. jaanuariks ettemaksuna järgmise poolaasta eest;
- kasutustasu suurus muutub automaatselt maa maksustamishinna muutumisel maa korralise hindamise käigus või maa erakorralise hindamise alusel arvestades MaaPS § 90 lõigetes 7 ja 7¹ ning §-s 135⁸ sätestatud või kui õigusaktides muutub riigile kuuluva kinnisasja kasutamiseks andmise tasu regulatsioon;

- kasutustasu muutumisel kajastub uus kasutustasu arvel ning sellekohast rendilepingu lisa ei sõlmita;
- kasutustasu maksmise kohustus algab rendilepingu mõlemapoolse allkirjastamise päevast;
- rentnik kohustub tasuma katastriüksuse maamaksu maksuteate saamisel selles ettenähtud summas ja korras;
- katastriüksusel kasvava metsa raadamiseks kohustub rentnik pöörduma Maa-ameti poole ning sõlmima raadamise lepingu Riigimetsa Majandamise Keskusega;
- rentnik kasutab katastriüksust ehitusliiva ja ehituskruusa kaevandamiseks;
- rentnik kohustub tegema mäetöid kooskõlas keskkonnakaitse nõuetega;
- rentnik tagab kaevandamisega rikutud maa korrastamise vastavalt maavara kaevandamise keskkonnaloas ja korrastamisprojektis sätestatule;
- rendileandja nõudmisel kohustub rentnik korraldama korrastatud maa katastri-möödistamise teostamise ja katastrimöödistamise toimiku esitamise rendileandjale;
- rendile antavat maad ei ole lubatud anda ilma rendileandja nõusolekuta kolmandate isikute kasutusse.“

Kaevandaja on maarendilepingut riigiga kirjeldanud järgmiselt: „Kuna taotletav mäeeraldis asub riigimaal, siis siin saab kaevandamistegevust alustada alles pärast maarendilepingu sõlmimist Maa-ametiga. Reaalselt näeb see protsess välja aga nii, et pärast loa andmist Keskkonnaameti poolt tuleb korraldada katastri möödistamine koos selle jagamisega ning uue katastriüksuse registreerimine. Pärast uue katastriüksuse registreerimist koostatakse maarendilepingu eelnõu ning kui mõlemad osapooled saavutavad kokkulepe, sõlmitakse rendileping. Kuna nende tegevuste alusdokumendiks on maavara kaevandamise luba siis enne loa väljastamist Keskkonnaameti poolt ei saa alustada juba etteulatuvalt ühegi eelnimetatud tegevusega. Meie varasem kogemus on näidanud, et alates loa väljastamisest kuni rendilepingu sõlmimiseni kulub keskmiselt üks aasta. See on bürokraatia, mis lükkab reaalselt kaevandamise perioodi algust edasi.“

Kaevandamisprojekt. Pärast kaevandamisloa saamist tuleb koostada kaevandamisprojekt. Kaevandada võib vaid kaevandamisprojekti kohaselt. Projekt peab olema koostatud sellises mahus ja nii, et selle järgi oleks võimalik ohutult ja nõuetekohaselt kaevandada. Kaevandamisprojektis peavad olema esitatud vähemalt järgmised andmed ja dokumendid:

- asjakohased geoloogilised andmed;
- mäeeraldise plaan, kaevanduse korral ka kaeveõõnte paiknemise plaan;
- kasutatava tehnoloogia kirjeldus, põhjendus ja skeemid;
- rakendatavate ohutuse tagamise abinõude kirjeldus;
- kaevanduse korral ka avarii likvideerimise ja maa all viibivate isikute üle arvepidamise kord.

Kaevandamisprojekt koosneb osadest, mis sisaldavad selgitavat teksti ja asjakohast graafikat. Kaevandamisprojekti lisaks on kaevandamisluba koos selle juurde kuuluva graafilise osaga. Kaevandamisprojekti muudatused vormistatakse kaevandamisprojekti lisana. Kaevan-

damisprojekti ja selle muudatused allkirjastab need koostanud vastutav spetsialist. Kaevandamisprojekt võib olla allkirjastatud digitaalselt, sisaldades seejuures vastavat märget.

Kaevandamisprojekti ja selle osa tiitellehel esitatakse vähemalt:

- töö number;
- töö nimetus;
- objekti asukoht;
- projekti koostanud isiku nimi ja kontaktandmed, ettevõtja puhul ka registrikood.

Kaevandamisprojekti seletuskirjas kajastatakse:

- mäeeraldise üldandmed ja lähteülesanne;
- asjakohased geoloogilised andmed;
- mäendustingimuste kirjeldus;
- maavara peamised kvaliteedinäitajad;
- asjakohasel juhul kaevise ja kaasneva maavara käitlemise viis;
- asjakohasel juhul KMH soovitude ja kaevandamisloa kõrvaltingimuste täitmine;
- rakendatavate ohutuse tagamise abinõude kirjeldus;
- kaevandatud maa korrastamine ja selle eeldatav ajakava;
- kaevandamisprojekti rakendamiseks vajalikud selgitused ja kooskõlastused;
- kaevandamisprojekti iga osa eest vastutava spetsialisti nimi ja allkiri.

Kaevandamisprojekti graafilised osad peavad vastama kehtivale geodeetilisele süsteemile, mõõtkavadele ning markseiderimõõdistuse nõuetele. Kaevandamisprojekti graafiline osa tuleb varustada kirjanurgaga, mis sisaldab:

- töö number;
- töö nimetus;
- joonise nimetus;
- objekti asukoht;
- joonise koostamise aeg;
- kasutatud mõõtkava;
- joonise lehe number;
- joonise teinud isiku nimi ja allkiri.

Mäeeraldise plaanil näidatakse:

- mäeeraldise ja selle teenindusmaa piirid, piiripunktide koordinaadid, uuritud maavara plokki kontuurid ning geoloogilised läbilõiked;
- karstirikked ja tektoonilised lõhed;
- vähemalt 40 meetri laiuse maa-ala kirjeldus ja seisund väljaspool mäeeraldise teenindusmaa piire;
- kaeveõõnte ruumiline paiknemine;
- olemasolevad ja rajatavad kommunikatsioonid;
- ettevalmistustööde ja kaevandamistööde suund.

Kaevandamise tehnoloogilist protsessi kirjeldavas kaevandamisprojekti osas käsitletakse kaevandamise alustamist, kaevevälja avamist, kaevandamist, kaevandatud maa korrastamist, kaevisse vedu, esmast töötlemist ning kaevandamise toimimiseks vajalike süsteemide ja protsesside korraldamist. Kaevandamise tehnoloogilise protsessi kirjeldavas kaevandamisprojekti osas käsitletakse ka sidepidamist töökohtadega, avariist teadustamise korda ja allmaatööde puhul ka avarii likvideerimist.

Kui kaevandamine toimub kaevanduses, peab olema olemas ka maa all viibivate isikute üle arvestuse pidamise kord. See peab võimaldama igal hetkel kindlaks määrata maa all viibivaid isikuid. Selleks dokumendiks on arvestuspäevik, mida peetakse žetoonide, lubade või elektrooniliste kontrollseadiste andmete arvestuse alusel.

Kaevandamisprojekti kohta esitatavad täpsustatud nõuded on ära toodud määruses „Kaevandamisprojektile esitatavad täpsustatud nõuded“. Kaevandamisprojekti ei pea üldjuhul KeA-le esitama ega seda ka ametiga kooskõlastama.

Vastutav spetsialist. Kaevandamisprojekti koostab, kaevandamist korraldab ja juhib ning markseiderimõõdistusi teeb selleks kompetentsust omav isik ehk vastutav spetsialist. Vastutava spetsialisti määrab kaevandaja kirjalikult. Ohutu ja nõuetekohase kaevandamise korraldamiseks ning juhtimiseks tuleb vajaduse korral määrata mitu vastutavat spetsialisti. Kaevandaja tagab, et vastutava spetsialisti töökoormus võimaldab tal täita oma tööülesandeid töö eripäradele vastava nõutava hoolsusega.

8.2 ETTEVALMISTUSTÖÖD

Maa ettevalmistamine. Kui kaevandamisala on kaetud metsaga, tuleb enne kaevandama asumist raadata mets ja juurida kännud. Alal kasvav mets võib olla erinevates arenguklassides nt noorendik, keskealine mets jne. Metsa arenguklasside määramise aluseks on Keskkonnaministri 16. jaanuari 2009. a määruse nr 2 „Metsa korraldamise juhend“ lisa 3. **Raadamine** on raie, mida tehakse, et võimaldada maa kasutamist muul otstarbel kui metsa majandamiseks. Selleks tuleb esitada KeA-le metsateatis. Keskkonnaluba on küll metsaseaduse tähenduses metsa raadamise alusdokument, kuid raadamise vastavust õigusaktide nõuetele kontrollib KeA metsateatise, mitte keskkonnaloa menetluses. Metsateatise esitamise järgselt kontrollib KeA kavandatava raie vastavust õigusaktide nõuetele (sh looduskaitsepiirangud). Raadamisõiguse tasu rakendatakse alal, mille kohta esitatakse metsateatis raadamiseks ja mis kaevandamisalana kasutusele võetakse. Raadamisõiguse tasu arvutamise lähtedokumendiks on kinnitatud metsateatis. Metsa raadamist reguleerib metsaseadus ja määrus „Raadamisõiguse tasu määra arvutamise metoodika ja tasumäär“.

Näide 107. Ettevõtte sai 2019. aastal kaevandamisloa, kuid ei alustanud ei kaevandamise ega eeltöödega antud alal. 2024. aastal avaldas ettevõtte soovi metsa raadata ja esitas KeA-le metsateatise. Kuna kaevandamisloa andmisest on möödas juba 5 aastat, võib situatsioon looduses olla hoopis teine ja alal võivad nüüdseks esineda näiteks kaitsealused liigid, mis seavad raiele piirangud. Kui selgub, et teatud kohtades mäeeraldisel ei ole metsa võimalik raadata, siis ei saa seda ka teha – hoolimata sellest, et kaevandamisluba annab selleks loa.

Metsa raadamisele järgneb kändude ja katendi eemaldamine. Kaevandamisloa omajal on õigus tarbida ja võõrandada pealmaakaevandamisel eemaldatavat maavarakatendit ning mäeeraldise teenindusmaalt teatud alustel looduslikust seisundist eemaldatavat maavara ja maavarana arvele võtmata kivimit ning setendit. Katendit kasutatakse tavaliselt müratõkkevallide rajamiseks või turustatakse.

Näide 108. Katendi keskmine paksus on 1,1 m, millest 0,6 m moodustab kasvukiht (muld). Katendi kogumaht on 232 tuh m³, millest kasvukihi maht on 128 tuh m³. Kasvukihi omaduste säilitamiseks ei ladustata materjali kõrgemates kui 3 m puistangutes. Põhiline osa kasvukihist turustatakse, ülejääk kasutatakse hilisemate korrastamistööde käigus. Korrastamiseks jääv kasvukiht ladustatakse vallidesse, kuid mitte kauemaks kui kolmeks aastaks. Pärast kasvukihi koorimist eemaldatakse ülejäänud katend, orgaanikarikas liiv, mida kasutatakse 5 m kõrguse müratõkkevalli rajamiseks mäeeraldise idapiirile, kus seda säilitatakse korrastamistööde jaoks. Katendi eemaldamine hakkab toimuma etapiviisiliselt.

Mäeeraldise teenindusmaal väljaspool mäeeraldise piire võib eemaldada kivimit või setendit üksnes korrastamistingimuste täitmiseks korrastamisprojekti määratud ulatuses, mullakaitsenõuete täitmiseks ning kraavide, settebasseinide, teede ja muude kaevandamiseks vajalike tehnorajatiste rajamiseks kaevandamisprojekti määratud mahu. Lisaks võib rajada allmaakaevandamisel mäeeraldise lamamisse ja lasumisse veekõrvalduse, ventilatsiooni, elektrivarustuse ja kaevandamise ohutuse tagamiseks selliseid tehnorajatisi, mis teenindusmaaga mittekattuval alal ei ulatu lasumis pinnakatte setenditeni.

Maavara kohta, mis tekib eelneva tegevuse käigus ja mida tarbitakse sama mäeeraldise teenindusmaa piires, kust see võeti, või mäeeraldise piires, mille kohale või ümber on see teenindusmaa määratud, esitab kaevandamisloa omaja pärast maavara looduslikust seisundist eemaldamist KeA-le teatise, milles kirjeldab:

- eemaldatava maavara kogust ja kvaliteeti;
- olemasoleva plaanimaterjali alusel kaevist tekitava tegevuse asukohta.

Katendi ja mäeeraldise teenindusmaalt looduslikust seisundist eemaldatava maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võõrandamise ning väljaspool mäeeraldist või mäeeraldise teenindusmaad tarbimise kohta tuleb esitada teave kaevandatismahu aruandes. Tasu maksmiseks peab kaevandaja vajaliku info ära märkima kvartali lõpus esitatavas deklaratsioonis. Eraldi luba eelmainitud tegevuseks vaja ei ole.

Kaevandamisel tuleb jälgida mullakaitsenõuded ja ei tohi põhjustada mulla hävimist. Mäeeraldisel ja mäeeraldise teenindusmaal asuvate kaevandamisega seotud ehitiste piiresse jääv ja katendis olev muld tuleb eemaldada. Eemaldatakse mulda tohib kaevandamisloa omaja:

- ajutiselt ladustada mäeeraldise teenindusmaa piires;
- kasutada talle antud loa alusel kaevandatud maa korrastamiseks;
- võõrandada või kasutada väljaspool mäeeraldise teenindusmaad.

Näide 109. Muld ladustatakse aunadesse ning nende bioloogilise aktiivsuse säilitamiseks aunasid ei tihendata. Mulla koorimine ja vallitamine toimub ilma vahelaota ning reeglina kuival aastaajal mulla loodusliku niiskuse juures. Mulla vallitamisel jälgitakse, et ei toimuks segunemist teiste materjalidega. Tagamaks auna geotehnilist stabiilsust selle pealispind ja küljed silutakse. Ennetamaks umbrohtude levikut külvatakse aunadele liblikõielisi taimi, tärpanud taimestikku niidetakse perioodiliselt.

Raadamisel ja katendi koorimisel tuleb muu hulgas arvestada LKS sätestatuga, kuna pesade ja munade tahtlik hävitamine ja kahjustamine, pesade kõrvaldamine, samuti lindude tahtlik häirimine, eriti pesitsemise ja poegade üleskasvatamise ajal, on keelatud aastaringselt. Viidatud säte kehtib keskkonnaloa omajale sõltumata sellekohase tingimuse kandmisest loale.

Maaparandus on nii kuivendamine, niisutamine, maa veerežiimi kahepoolne reguleerimine kui ka agromelioratiivse, kultuurtehnilise ja muu maaparandushoiutöö tegemine ning seda reguleerib maaparandusseadus. Maaparanduse eesmärk on maatulundusmaa sihtots-
tarbega maa viljelusväärtuse suurendamine selliselt, et on tagatud ka keskkonnakaitse. Maaparandussüsteem on maatulundusmaa viljelusväärtuse suurendamiseks ja keskkonna-
kaitseks vajalike ehitiste kogum, mille maa-alale tegevuste kavandamisel tuleb arvestada maaparandusseadusest tulenevate nõuetega. Maaparandussüsteem peab selle kasutamise kestel vastama nõuetele ning drenaažiga kuivendatud maa-ala maakasutus ei tohi kahjustada drenaažisüsteemi toimimist.

Näide 110. Kaevandaja esitas Pikknurme liivakarjääri kaevandamisloa taotluse. Taotletav mäeeraldis ja selle teenindusmaa asub osaliselt Pikknurme drenaažkuiven-
dusega maaparandussüsteemi maa-alal. Põllumajandus- ja Toidumet (PTA) esitas tingimused loale kandmiseks:

1. Enne kaevandamisega alustamist esitada maaparandussüsteemi omaniku (ehk kinnistu omaniku) poolt PTA-le maaparandussüsteemi kasutusotstarbe lõppenuks lugemise taotlus. Pärast taotluse esitamist antakse maaomanikule tingimused ning edasised juhised katastriüksustelt välja jäävate maaparandusehitiste toimimise tagamiseks. Kaevandamisega tohib alustada alles pärast seda, kui PTA on teinud otsuse maaparandussüsteemi kasutusotstarbe lõppenuks lugemise kohta.
2. Arvestada, et planeeritud tegevustega ei tohi takistada ega kahjustada maaparandus-
süsteemi nõuetekohast toimimist lisaks oma kinnisasjale ka naaberkinnisasjadel.
3. Kuivendusvõrgu maa-alusesse torustikku on keelatud juhtida heit- ja sademevett ning muud vett, kui selleks puudub PTA luba.

Kraavid, mis on rajatud kaevandamise jaoks vee ärajuhtimiseks, vajavad teatud aja tagant puhastamist, et vesi saaks vabalt ära voolata. Veeseaduse kohaselt ei loeta veekoguks kraavi, mille kaudu juhitakse veekogusse heit-, sademe- ning kaevandusvett. Kraavi setetest puhastamine on kraavi hooldus ning ei vaja veeluba ega veekeskkonnariskiga tegevuse registreeringut. Sette paigutamisel kraaviäärsele pinnasele tuleb arvestada, et sete valing-
vihmaga kraavi tagasi ei valguks. Kraavi puhastamiseks on parim aeg madalveeperiood.

Kaevandamise ohutusnõuded. Kaevandamisloa omaja on kohustatud jälgitavalt tähistama mäeeraldise ja mäeeraldise teenindusmaa piiri. Selleks võib kasutada teatud vahemaa tagant paigaldatud poste ja teavitusmärke-tahvleid. Ohutuse tagamiseks tuleb kaevandamisel:

- võtta kasutusele abinõud tulekahju, plahvatuse ning tervisele ohtliku keskkonna tekkimise avastamiseks, tõkestamiseks ja leviku vältimiseks;
- tagada piisavate hoiatus- ja teiste kommunikatsioonisüsteemide olemasolu, et abistamis-, evakuatsiooni- ja päästeoperatsioon saaks alustada viivitamata ja need toimuksid tõrgeteta;
- tähistada ja piirata ohutsoonid mäeeraldisel ja selle teenindusmaal;
- veega täitunud kaeveõõne läheduses töötamise korral vältida vee läbimurret;
- ära hoida või juhtida maapinna vajumist ja varisemist.

Kasutatav tehnika. Kõige tõenäolisem mäeeraldisel toimuda võiv õnnetusjuhtum on seotud õli- või kütuselekkega. Avari korral tuleb reostus koheselt lokaliseerida ning teavitada Pääste- ja Keskkonnaametit. Minimeerimaks võimalikku reostustekke ohtu tuleb kaevandamis- ja töötlemistehnika korrasolu regulaarselt kontrollida. Tehniliselt korras seadmete kasutamisel ja nende regulaarsel hooldamisel on lekete tõenäosus väike ja need kiiresti avastatavad. Masinate suuremahulisi hooldusi ja remonttöid karjääris teostada ei tohiks. Seadmeid hooldatakse selleks ettenähtud ja ettevalmistatud hooldusplatsil. Võimalike rikete ning avariide tagajärjel tekkiva kütuse- või õlireostuse likvideerimiseks peab karjääris olema vajalik koguses absorbenti (näiteks turvast, saepuru või sünteetilisi absorbente), millega saab tekkinud reostuse kokku korjata.

Geoloogilise uuringu ja kaevandamise käigus kasutatav tehnika (ekskavaator ja/või puuragregaat ning seda transportiv veok) peab olema läbinud tehnilise ülevaatuse, st et nende tehniline seisund on kontrollitud ja vastab kehtestatud normatiividele. Tehnilise seisundi hindamisel lähtutakse määrusest „Traktori, liikurmasina ja nende haagiste tehnonõuded, nõuded varustusele ning tehnonõuetele vastavuse kontrollimise tingimused ja kord“ ja määrusest „Mootorsõiduki ja selle haagise tehnonõuded ning nõuded varustusele“. Tehnilise ülevaatuse käigus mõõdetakse masinate mootorite poolt tekitatavate heitgaaside koostist ja kogust ning ülevaatuse läbimiseks peavad need vastama Euroopa Liidus kehtestatud piirnormidele.

Kasutatavate masinate töötamisel tekkiv müratase peab vastavalt majandus- ja taristuministri 08.06.2015 määrusele nr 59 vastama Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivile 2000/14/EÜ, välitingimustes kasutatavate seadmete müra kohta käivate seaduste ühtlustamise kohta liikmesriikides (EÜT L 162, 3.7.2000, lk 1–78).

Transport. MaaPS-i kohaselt on maavara kaevandamine muuhulgas kaevise vedu mäeeraldise ja mäeeraldise teenindusmaa piires. Kaevandamisloa omajal on loa alusel õigus korraldada kaevise vedu üksnes mäeeraldise ja selle teenindusmaa piires. KeA pädevuses ei ole kaevandamisloaga reguleerida kaevise vedu väljaspool mäeeraldist. KeA ei kontrolli väljaveoteid. Veose vedajatele kehtivad liiklusseadusest tulenevad kohustused ja piirangud. Kaevise väljavedu toimub kaevandamisloa omaniku ja teevaldaja omavaheliste kokkulepete alusel.

Omanikul, kelle kinnisasjale puudub vajalik juurdepääs avalikult kasutatavalt teelt, on õigus nõuda juurdepääsu üle võõra kinnisasja. Juurdepääsu asukoht, kasutamise tähtaeg ja tasu määratakse kokkuleppel. Kui kokkulepet ei saavutata, määrab juurdepääsu ja selle kasutamise tasu kohus. Juurdepääsu määramisel tuleb arvestada koormatava kinnisasja omaniku huve.

Juhul kui kaevisel väljaveoks kasutatakse erateed, on kaevandamisloa omajal ja kaevisel väljavedajatel õigus kasutada erateed ehitusseadustikus ja asjaõigusseaduses sätestatud tingimustel. Kui ei ole eratee kasutajate ja eratee omaniku vahelisi muid kokkuleppeid, siis ehitusseadustiku § 19 lg 1 p 4 järgi peab omanik tagama ehitise (tee) korrashoiu ja kasutamise ohutuse. Kui eratee omanik ning kaevandamisloa omaja kokkulepet ei saavuta ja loa omajal puudub mäeeraldisele või mäeeraldise teenindusmaale avalikult kasutatavalt teelt muu juurdepääs, on loa omajal õigus nõuda uuringuruumile, uuringuruumi teenindusalale, mäeeraldisele või mäeeraldise teenindusmaale juurdepääsu loa kehtivusajaks asjaõigusseaduse §-s 156 sätestatud korras.

Kui riigimaa kasutamine on vajalik mõne konkreetse kinnistu teenindamiseks, siis seatakse riigimaale reaalservituut. Riigimaa kasutamisel mõne konkreetse isiku huvides koormatakse riigimaa isikliku kasutusõigusega. Riigimaa koormamine servituudiga toimub asjaõigusseaduse ja riigivaraseaduse alusel.

Olenemata põhjusest, miks teedel liigeldakse (nt kaevisel veoks), tuleb liigelda liiklusseaduses ettenähtud nõudeid järgides. Liiklusohutuse ja liiklusreeglite järgimise eest vastutab juht. Liiklusseaduse § 2 p 19 järgi on juht isik, kes juhib sõidukit või maastikusõidukit, juhib või ajab teel loomi. Liiklusjärelvalve on riiklik järelvalve liikluse ja maastikusõidukite liikumise üle ning liiklusjärelvalvet korraldab Siseministeerium.

8.3 LÕHKETÖÖD

Kaljuselise materjali (lubja-, dolo- ja põlevkivi) raimamiseks on vaja teostada puur-lõhketöid. Lõhketööd tuleb teha vastavalt lõhketöö projektile ja ohutusnõudeid järgides. Lõhketöö parameetrid ja kasutatavad abivahendid peavad tagama, et lööklaine, kildude laialipaiskumise ning seismilise võnkumise tõttu avalduvad mõjud oleksid lõhketöö ohualasse jäävatele ehitistele ja seadmetele minimaalsed.

Lõhketöö projekt on ohutuks lõhketööks vajalikku tehnilist teavet sisaldav lõhketöö kirjeldus. Selle kinnitab lõhkematerjali käitlemise korraldaja. Lõhketöö projektita võib lõhata lõhkeauku kaeveõõnele vajaliku gabariidi andmiseks, ripiku kõrvaldamiseks, kaeveõõne süvendamiseks, tõrkelaengu likvideerimiseks, ülegabariitse tüki purustamiseks ning päästesündmuse lahendamisel. Lõhketöö projekt sisaldab vastavalt asjakohasusele järgmist informatsiooni:

- kasutatavate lõhkematerjalide nimetusi ning nende kulu ja erikulu;
- lõhkeaukude parameetreid;
- laengu konstruktsiooni;
- lõhkamise järjekorda;
- topise pikkust ja materjali kirjeldust;
- lõhkevõrgu ühendusskeemi lõhkeaukude lõhkamise järjekorrana koos viiteagadega;
- ohuala suurust kildude laialipaiskumise järgi;

- lõhkaja varjumiskoha kirjeldust, abinõud kõrvalise isiku ohualasse sattumise ärahoidmiseks ning valvurite paigutuse korda ohuala piiril;
- allmaatööl ka tuulutuse skeemi ja aega;
- kildude võimaliku laialipaiskumise ala suurust ning ehitise langetamise suunda ja ulatust;
- ehitise langetamise suunal paiknevate allmaakommunikatsioonide asukohti langetamise ulatuses;
- töö ohutust tagavaid abinõusid;
- ehitise langetamisest tekkiva seismilise võnkumise kiirust;
- ohualasse ja selle vahetusse lähedusse jäävaid teid, tehnovõrke ja -rajatisi.

Korduvaks lõhkamiseks ühel objektil võib koostada lõhketöö tüüpprojekti, milles arvestatakse lõhkamise suurima võimaliku mõjuga ja lõhketöödel esineda võivate tüüpsituatsioonidega. Lõhketöö täpsemad parameetrid määrab lõhkemeister enne igat lõhkamist lõhketöö tüüpprojektis etteantud ohutust mõjutavaid piirväärtusi arvestades. Pärast lõhkamist koostab lõhkemeister lõhkamise kaardi, milles on järgmised andmed:

- lõhkeaugu paigutuse skeem;
- lõhketöö parameetrid;
- lõhkematerjali üldkulu ja kulu iga lõhkematerjali liigi kohta.

Ohtlikumat lõhketööd võib teha loa alusel. Ohtlikum lõhketöö on lõhketöö:

- veekogus ja tiheasustusega asulas;
- mille ohuala piiridesse jääb teise isiku omandis olev ehitis;
- ehitise purustamiseks;
- metalli purustamiseks või liitmiseks.

Ohtlikumaks lõhketööks ei loeta maapinnast sügavamal kui 25 meetrit tehtavat lõhketööd. Kui lubjakivikarjäär asub keset metsa, kus lõhkamiskohta ümbritseb näiteks 3 km laiune metsavöönd, või toimub põlevkivi lõhkamine Estonia või Ojamaa kaevanduses, siis ohtlikuma lõhketööde luba taotleda pole vaja. Ohtlikuma lõhketöö loa saamiseks esitatakse Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametile (TTJA) taotlus järgmiste andmete ja dokumentidega:

- lõhketöö loa taotleja nimi ja kontaktandmed;
- lõhketöö tegemise koht ja eeldatav aeg;
- lõhketöö projekt;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

TTJA kaasab loa menetlusse kavandatava lõhketöö ohualasse jääva ehitise (nt hoone, tee või elektriliini) omaniku või tema esindaja ja võimaldab tal viie tööpäeva jooksul teate saamise päevast arvates kavandatava lõhketöö kohta arvamust avaldada. TTJA hindab ohtlikuma lõhketöö võimalikke tagajärgi, arvestades kahjulike tagajärgede vältimiseks ettenähtud abinõusid, ning annab sellest lähtuvalt loa või keeldub loa andmisest 14 tööpäeva jooksul nõuetekohase taotluse laekumise päevast arvates.

Loa andmisest keeldutakse, kui:

- lõhketöö projekt ei vasta nõuetele;
- kavandatava lõhketöö ohu ja riskide vähendamiseks rakendatavad abinõud ei ole piisavad.

TTJA teavitab loa andmisest Politsei- ja Piirivalveametit, Kaitsepolitseiametit, KOV-i, vastuväite esitanud ehitise omanikku ning vajaduse korral Transpordiametit.

Ohtlikuma lõhketöö luba antakse kehtivusega kuni üks aasta või ühekordse lõhketöö tegemise ajaks. Loa kehtivuse tähtaega võib pikendada aasta kaupa, kui lõhketöö ohuala piirid ja lõhketöö projekt ei ole muutunud. Loa kehtivuse pikendamiseks tuleb esitada taotlus TTJA-le ja tasuda riigilõiv. Aastas antakse kaevandamisaladele välja umbes 25 ohtlikuma lõhketöö luba. **Lõhketöö** on kontrollitav ja juhitud materjali purustamine ning teisaldamine, struktuuri või vormi muutmine, seismilise laine tekitamine või lõhkematerjali hävitamine plahvatuse jõul. Lõhketööd võib teha lõhkaja või lõhkemeister. Lõhkemeister võib kaasata lõhketöösse teisi lõhkematerjali vahetuid käitlejaid. Enne lõhketöö tegemist peab loa saanud isik mõistliku aja jooksul teavitama ohualasse jääva ehitise omanikku ja asjakohasel juhul ka kolmandat isikut, kellele lõhketöö võib ohtu kujutada.

Lõhkemeister peab enne lõhketöö algust tähistama laadimisala piirid. Laadimisalas ei või viibida isikud, kes ei ole lõhketööga seotud. Lõhketöö laadimisalas võib laadimise ajal viibida kontrolli või järelevalvet teostav ametiisik. Ohualasse jäävaid isikuid tuleb aegsasti teavitada lõhketöö kohast ja ajast, ohuala piirist, antavatest signaalidest ja nende tähendusest. Lõhkamise ajaks peavad isikud ohutusse kohta suunduma. Lõhketöö ohuala valve peab olema organiseeritud nii, et kõik võimalikud juurdepääsud lõhkamiskohale oleksid jälgitavad ja juurdepääs tõkestatud. Enne lõhkamist tuleb veenduda, et:

- lõhkamisel kasutamata jäänud lõhkematerjal on viidud ohutusse kohta;
- ohualas ei ole inimesi;
- ohuala valvurid on asunud neile määratud kohtadele või on paigutatud vastavad signalisatsioonivahendid;
- on antud vajalikud hoiatussignaalid;
- ilmastikutingimused võimaldavad ohutut lõhkamist;
- lõhketööde võrgu ühendused on kontrollitud;
- rakendatud on kõik vajalikud ohutusabinõud.

Pärast lõhketööd peab lõhkaja või lõhkemeister lõhketöökoha üle kontrollima. Tõrge on laeng või selle osa, milles on lõhkamise järgselt plahvatamata lõhkematerjal. Tõrkeks peetakse ka laengut, mida ei saanud tehnilistel põhjustel lõhata. Tõrke kahtluse korral tuleb kasutusele võtta vastavad abinõud tõrke likvideerimiseks. Tõrke likvideerimise viisi ja korra määrab lõhkemeister.

Lõhketööd tekitavad maapõues alati seismilisi laineid, sest lõhkamise eesmärk on kivimimassiivi kobestamine. Kivimeid purustavad ja neis pragusid/lõhesid tekitavad pingeained sumbuvad kivimimassiivis levides seismilisteks laineteks, mis kutsuvad esile massiivi/kivimeid mittepurustavaid deformatsioone. Seismiliste lainete levikut mõjutavad kivimimassiivi kihilisus, lõhelisus ja häiritus. Lõhketöödel tekkivad seismilisedained võivad negatiivselt mõjutada erinevaid objekte (kahjustada hooneid, ehitisi, seadmeid), aga ka häirida

elusolendeid. Tänapäeval kasutatakse maavõngete uurimiseks peamiselt elektroonilisi seismomeetreid. Näiteks on inimesed võimelised tajuma seismilisi laineid võnkekiirusega vahemikus 0,5–10 mm/s.

Näide 111. Suurimad lubatud võnkekiirused ehitistele ja hoonetele sõltuvad võnkeallika ja mõõdetava objekti vahelisest kaugusest, objekti aluspinnasest ja ehitise liigist. Maa-võnked levivad hooneni aluskivimite ja kvaternaarisetete kihtide kaudu. Aluskivimite kaudu levivad maavõnked avalduvad esimesena, kvaternaarisetete kaudu aga mõnevõrra hiljem. Maapinnast ülekanduv ja hoonetele avalduv vibratsioon sõltub ehitise aluspinnasest ning hoone konstruktsioonist. Kui ehitise asub pehmes aluspinnases (savi, liiv, kruus, pehme moreen), on lubatud võnkekiiruse väärtused madalamad. Analoogne seos kehtib ka ehitise liigi kohta: kergbetoonist ja silikaattellistest hooned on vibratsioonitundlikumad kui puidust ja raudbetoonist hooned. Maavõngete kahjulik mõju sõltub ka võnkesagedusest, mistõttu lubatud maksimaalsed võnkekiiruse väärtused kauguse suurenedes vähenevad.

Ekspert hinnangus on kirjeldatud, et Maa-ameti geoportaali kaardirakenduse kohaselt on taotletava Harku II karjääri läbiümbrus õhukese pinnakattega ala, mille moodustavad saviliivad ja moreen ning mille kvaternaarisetete paksus tervikuna on alla ühe meetri. Arvestades pinnakatte suhteliselt õhukest paksust, on lähiümbruses hoonete ja ehitiste vundamendid rajatud lubjakivikihtidele (madalvundamendid) ning ekspert-hinnangu edasistes arvutustes on kasutatud keskmise tugevusega pinnase (tugev moreen, kildad, pehme lubjakivi, liivakivi) väärtusi.

Ehitiste liigi määramisel on arvutustes alusandmetena kasutatud ehitisregistris registreeritud hoonete andmeid vundamentide ja kandvate konstruktsioonimaterjalide osas. Arvutuste põhjal on ekspert hinnangus sedastatud, et kui lõhkamine toimub enam kui 175 m kaugusel lähimatest hoonetest (broilerifarmi kompleksi olme- ja väravahoone), siis kaasnevate maavõngete negatiivne mõju hoonetele on välistatud. Kuni antud kauguseni on võimalik lõhkamine ühe astanguga. Kaugustel vahemikus 125–175 m võivad kasutatavad lõhkelaengud ületada prognoosituid ohutuid lõhkelaenguid, aga ei pruugi, sest ei ole täpselt teada, kui suurel määral jõuavad maavõnked hooneni aluskivimite ning kui suurel määral pinnasekihtide kaudu. Seega tuleks selles kaugusvahemikus maavara raimata kahe astanguga, sest eeldatavad vajalikud lõhkelaengud on antud kaugusel väiksemad kui arvutuslikud lubatud lõhkelaengud. Jõudes mäetöödega broilerifarmi hoonetele lähemale kui 125 m, tuleks üle minna kolme astanguga lõhkamistele, et kasutatavad laengud ei ületaks hoonetele lubatud suurusi. Sõltuvalt aluskivimis ja pinnases arvutatud suurustest võib kolme astanguga lõhkamisega liikuda kuni 70–90 m kaugusele hoonetest.

Alternatiiviks on kasulik kiht raimata mehaaniliselt (hüdrovasaratega piikamise teel). Ekspert hinnangu kohaselt tuleks antud kaugusvahemikust lähemal kindlasti kasutada mehaanilist raimamist (mäeeraldise kirdenurgas).

KeA leidis, et seda, millisest kaugusest alates enam lõhata ei saa, tuleb pigem hinnata reaalsete mõõtetulemuste põhjal. Eeltoodu alusel pidas amet vajalikuks lisada muudetavale keskkonnaloale kõrvaltingimuse.

Lõhkamist reguleerivad lõhkematerjaliseadus, määrused „Lõhkematerjalile ja pürotehnilisele tootele, nende nõuetele vastavuse tõendamisele ja käibe jälgitavusele ning arvestuse pidamisele esitatavad nõuded“, „Lõhkematerjali kasutamise ja hävitamise nõuded“ ja „Lõhkematerjalilaole, lõhkematerjali ja pürotehnilise toote hoidmisele esitatavad nõuded“.

Lõhkamise nõudeid käsitletakse küll lõhketööde loas, kuid KeA on ka kaevandamisloa kõrvaltingimustes lõhkamist piiranud.

Näide 112. Kaevandamisloale kantud kõrvaltingimused:

- „Lõhkamistöodel teavitab keskkonnanloa omaja ümberkaudseid ettevõtteid ning Saue Vallavalitsust toimuvatest lõhkamistööst mõistliku aja jooksul ning esitab iga kuu edasise lõhkamistööst ajagraafiku. Teavitusi saada soovijatel ja keskkonnanloa omajal tuleb teavituste edastamise viis ja sagedus eelnevalt omavahel kokku leppida“;
- „Juhul, kui lõhketööde parameetrite seadmisel ei suudeta tagada ohutut vibratsiooni taset ümbritsevate hoonete suhtes, tuleb minna üle mehaanilisele raimamisele. Lõhketöödega kaevandamisel tuleb tagada, et seismilise võnkumise mõjud oleksid ümbritsevatele hoonetele ohutul tasemel. Seismilist mõju tuleb hinnata dokumenteeritavate mõõtmistulemuste põhjal. Seismika seirekava kooskõlastatakse lõhketööde projekti põhjal lõhketööde üle järelevalvet tegeva asutusega“;
- „Lõhketööde kavandamisel tuleb arvesse võtta Laabi borilerifarmi territooriumil asuvat vedelgaasimahutit ning Tammi teega paralleelselt jooksvat gaasitrassi“.

8.4 LOA OMAJA MEELESPEA JA HEA TAVA

KeA ei kanna reeglina lubadele erinevatest seadustest, määrustest või muudest õigusaktidest otsekohaldavaid nõudeid. Need on täitmiseks olenemata sellest, kas on loal kirjas või mitte. Järgnevalt olulisim meelespea loa omajale, kelle üldised kohustused on:

- keskkonnaohtu tuleb vältida ja rakendada ettevaatusmeetmeid;
- toorainet, loodusvarasid ja energiat tuleb kasutada säästlikult;
- käitise asukoha valikul tuleb lähtuda eesmärgist vähendada võimalikult suures ulatuses keskkonnahäiringuid;
- käitises tegutsevatele isikutele tuleb tagada keskkonnakaitsealane väljaõpe;
- olulisest keskkonnahäiringust (nt avarii, vahejuhtum, rikkumine vms) tuleb teatada viivitamata Keskkonnaametile või seaduses sätestatud juhul muule asutusele;
- kui käitaja soovib muuta tegevust, milleks talle on antud luba, ja muudatus võib kaasa tuua olulise keskkonnahäiringu, on käitaja kohustatud kavandatavast muudatusest loa andjat aegsasti teavitama;
- tegevuse lõpetamisel ja selle järel tuleb tagada, et ei teki olulisi keskkonnahäiringuid.

Tähelepanekud maapõue valdkonnas:

- enne kaevandamisega alustamist tuleb loa omanikul keskkonnavalua saamisel riigile kuuluval kinnisasjal saada riigile kuuluva kinnisasja kasutamiseõigus maavaravarude kaevandamiseks (MaaPS § 90). Enne seda ei ole lubatud mistahes kaevandamist ettevalmistavad tegevused määraldise ja selle teenindusmaal;
- juhul, kui maa sihtotstarbe liik ei vasta taotletava määraldise alal maavara kaevandamise loaga kavandatavale tegevusele, tuleb esitada kohalikule omavalitsusele taotlus maa sihtotstarbe muutmiseks vastavalt mäetööstusmaaks või turbatööstusmaaks;
- vajadusel tuleb lahendada kaevandatud materjali veoteede kasutamisega seotud küsimused;
- keskkonnaluba ei anna õigust ehitamiseks määraldise teenindusmaale ja väljapoole määraldist. Ehitamisel tuleb lähtuda ehitusseadustikust. Maavaravarule või maavaravarusse ehitamiseks on vajalik EGT luba.
- ehitise püstitamisel (sh mullakaitseõuete täitmisel ning kraavide, settebasseinide ja teede rajamisel) üle jääva kaevise kasutamiseks ja võõrandamiseks on vajalik KeA nõusolek (MaaPS § 96);
- tuleb tagada ohutus kaevandamisalal (sh ala tähistada);
- kaevandatud, kasutatud või kasutuskõlbmatuks muudetud turbavarude kogus tuleb mõõdistada ja arvutada üks kord keskkonnavalua kehtivusaja jooksul. Instrumentaal-mõõdistamine tuleb läbi viia kolm aastat enne loa kehtivusaja lõppemist;
- esitada markseideri mõõdistamise andmete alusel koostatud aruanne kaevandatud maa ja selle korrastamise kohta markseideri mõõdistamise toimumise kvartalile järgnevas kvartalis koos kaevandamismahu aruandega (MaaPS § 82);
- esimesel võimalusel tuleb alustada kaevandatud maa korrastamisega. Esimese sammuna tuleb küsida Keskkonnaametilt korrastamistingimused, seejärel koostada korrastamisprojekt ja viia selle alusel läbi vajalikud tööd (MaaPS § 81);
- katendi võõrandamise või väljaspool määraldist kasutamise mahud peab kaevandaja ära märkima kvartali lõpus esitatavates deklaratsioonides. Eraldi luba selleks Keskkonnaametilt alates 2020. aasta 1. jaanuarist vaja ei ole;
- loa omaniku muutmiseks tuleb esitada vastavasisuline taotlus (MaaPS § 66);
- keskkonnavalua kehtivusaja pikendamise taotlus tuleb esitada vähemalt aasta enne loa kehtivusaja lõppemist. Kui kavandatava tegevusega seoses on vaja läbi viia KMH, tuleb loa kehtivusaja pikendamise taotlus esitada vähemalt kaks aastat enne loa kehtivusaja lõppemist (MaaPS § 67 lg 5);
- keskkonnavalua kehtivusaja pikendamise taotlusele tuleb lisada viimase markseideri mõõdistuse dokumentatsioon koos maavara jääkvaru arvutusega. Turba kaevandamise loa kehtivusaja pikendamise taotlusele lisatud turba markseideri mõõdistuse dokumentatsioon ja jääkvaru arvutus ei tohi olla tehtud varem kui kolm aastat enne loa kehtivusaja pikendamise taotluse esitamist (MaaPS § 67);

- keskkonnaloa ümberregistreerimisel tuleb lisada kaevandamisõiguse loovutamise kokkulepe ja ümberregistreeritava kaevandamisloaga määratud määraldise piiridesse jääva maavara jääkvaru arvutus ning markšeideri mõõdistuse dokumentatsioon. Jääkvaru arvutatakse markšeideri mõõdistuse tulemuste alusel ümberregistreerimise taotluse esitamise päevale eelneva kvartali lõpu seisuga. Turba jääkvaru arvutatakse turbavaru hinnanguliselt kaevandatud koguse alusel, mille määramisel tuginetakse kaevandamise, tootmise või laoseisu andmetele või aunade mõõdistamise tulemustele (MaaPS § 73);
- Karjääri arendajal on kohustus tagada maaparandussüsteemi toimimine, võttes aluseks maaparandusseaduse §-s 51 „Maakasutus maaparandussüsteemi maa-alal“ sätestatud nõuded. Vajadusel rekonstrueeritakse kaevandamisel maaparandusehitisi maaparandussüsteemi toimimiseks vajalikus ulatuses.
- Müratasemed planeeritava kaevandamisala ümbruses asuvatel elamualadel ei tohi ületada keskkonnaministri 16.12.2016 määruse nr 71 „Välisõhus leviva müra normtasemed ja mürataseme mõõtmise, määramise ja hindamise meetodid“ lisas 1 toodud normtasemeid.

Lisaks võiks kaevandaja:

- kasutada maapõue kasutuse soovimatute mõjude vähendamiseks uuemaid keskkonnasäästlikke ja innovaatilisi või alternatiivseid samaväärset tulemust andvaid tehnoloogiaid ning arendada nendega seonduvaid parimaid meetodikaid;
- vähendada elukeskkonna häiringuid transpordikoridoride loomisel ja kasutamisel;
- purustite ja sõelurite asukoha valikul arvestada kohalike elanike huve;
- kaevandatud maa korrastamisel vaadata ala ning ümbritsevat maastikku tervikuna ning tegeleda korrastamisega esimesel võimalusel ning etapiviisiliselt;
- korrastamislahenduse väljatöötamisse kaasata kohalikke elanikke ning arvestada piirkondlike arenguplaanide ja planeeringutes määratletud arengusuundadega;
- maapõueressursside kasutamisel suurendada pidevalt ressursitootlikkust ja vähendada jäätmeteket.

Keskkonnakaitse põhimõtted ja põhikohustused on järgmised:

- keskkonnakaitse meetmed peavad tagama kõrgetasemelise keskkonnakaitse;
- keskkonnoahtu tuleb vältida;
- keskkonnariski tuleb kohaste ettevaatusmeetmete tarvitusele võtmisega võimalikult suurel määral vähendada;
- taastuvaid ja taastumatuid loodusvarasid tuleb kasutada säästlikult;
- keskkonnoahäiringu, -ohu, -riski või -kahju hindamise, vältimise, vähendamise või heastamisega seotud kulud kannab nende põhjustaja, kui seadusest ei tulene teisiti;
- keskkonnakasutus on tasuline seaduses sätestatud juhtudel;

- hoolsuskohustus. See tähendab, et igaüks peab rakendama meetmeid oma tegevuse või tegevusetusega põhjustatava keskkonnahäiringu vähendamiseks niivõrd, kuivõrd seda on mõistlik eeldada;
- kohustus omandada teadmisi keskkonnanõu vältimiseks. See tähendab, et enne sellise tegevusega alustamist, mis põhjustab keskkonnanõu, tuleb omandada mõistlikus ulatuses teadmisi, mis tegevuse laadi ja ulatust arvesse võttes on vajalikud keskkonnanõu vältimiseks.
- Kaevandamisel, kaevise laadimisel või masinate hooldamisel ja tankimisel tuleb naftasaaduste pinnasesse ja põhjavette sattumise võimalus minimeerida. Kaevandamisel tuleb kasutada vaid korrasolevat kaevandamistehnikat ning tehnika hooldamist ja remonti tuleb teha vaid selleks kohandatud alal. Võimaliku tekkinud reostuse likvideerimiseks peab olema karjääris töötajatel teada kindel tegevusplaan ja tagatud töövahendid.

Toetudes Riigikohtu kohtuasjas nr 3-3-1-31-16 (p 19) toodule, tuleb silmas pidada, et KeA väljastatavatest lubadest tulenev õigus ei ole piiranguteta ja selle adressaat peab järgima ka teisi asjakohaseid õigusakte. See tähendab, et loa omajal on kohustus järgida seadustes (LKS, VeeS jm) kehtestatud asjakohaseid nõudeid ka ilma nende keskkonnaloa täiendavateks tingimusteks lisamiseta.

8.5 SEIRE

Seire on objekti või keskkonna pidev jälgimine teatud ajavahemiku jooksul mh muutuste tuvastamiseks. Seiret tehakse tavaliselt seirekava alusel kindlaksmääratud seirepunktides (nt naaberkindistuse kaev). Seirekavas määratakse ära seirataavad näitajad ja sagedus (nt kord kvartalis). Kaevandamisel tehakse seiret näiteks veele, mürale, välisõhule ja kaitsealustele liikidele. Seirekohustus määratakse keskkonnaloa kõrvaltingimuseks.

Näide 113. Keskkonnaloas esitatud kõrvaltingimuse alusel tuleb turbatootmisalale seiretingimuste täpsustamiseks koostada seirekava. Selle alusel teostatakse turbatootmisalalt ärajuhitavale veele seiret üks kord poolaastas (II ja III kvartalis). Vältida tuleb proovivõttu erakordsete ilmastikutingimuste (nt paduvihm, lume kiire sulamine vms) ning settebasseinide ja voolusängide puhastamise (sette eemaldamise) ajal. Veeproove tuleb võtta vastavalt keskkonnaministri 03.10.2019 määrusele nr 49 „Proovivõtumeetodid“. Proovivõtja peab olema atesteeritud ja analüüsid tuleb teostada akrediteeritud laboris. Veeproovide analüüsimist peab olema võimalik alustada hiljemalt 24 h peale proovi võtmist. Veeproovide transportimisel tuleb neid hoida pimedas, temperatuuril +2 kuni +5 kraadi.

Näide 114. Vastavalt KMH aruandele tuleb mäeeraldise piires ja veealanduse mõjupiirkonnas teha pidevat põhjaveeseiret. Selleks võetakse kasutusele kolm vaatluskaevu-profiili. Põhjaveetasemete vaatluste läbiviimiseks kasutatakse automaatmõõtureid, mis on seadistatud mõõtesagedusele iga 15 ööpäeva tagant (2 korda kuus).

Näide 115. Mürataseme mõõtmised tuleb läbi viia kruusakarjäärile lähimate majapidamiste õuealade piiril üks kord II või III kvartalis, kui tootmine on intensiivsem. Mõõdetud tulemusi tuleb võrrelda keskkonnaministri 16.12.2016 määruses nr 71 kehtestatud piirväärtusega. Juhul, kui mõõtmistulemuste analüüsil ülenormatiivseid väärtusi ei esine, pole edasine müraseire lähimate majapidamiste juures vajalik. Kui aga piirnormi ületamine esineb, tuleb rakendada asjakohaseid ja proportsionaalseid leevendusmeetmeid ning teostada kontrollmõõtmised leevendusmeetmete efektiivsuse kontrollimiseks. Müratasemete mõõtmised tuleb teostada karjääris töötavate masinate tavapärasel tootmisvõimsusel, et fikseerida tegelik mürafoon. Arvestades asjaolu, et karjäär töötab ainult päevasel ajal, tuleb mõõta päevast mürataset (ajavahemikus 07.00–19.00). Mõõtmiste ajal peab tuul olema majapidamiste suunas (müraallikatest allatuult). Esimeste mõõtmistulemuste põhjal saab hinnata edasise seire ja leevendusmeetmete rakendamise vajaduse üle. Usaldusväärsete mõõtmistulemuste saamiseks tuleb mõõtmised läbi viia akrediteeritud mõõtja poolt.

Näide 116. Vastavalt keskkonnaloa kõrvaltingimusele tuleb teostada nii Linnasaare rabas kui Lümatu külas metsise elupaiga seiret, mille eesmärk on kindlaks teha mängupaikade asustus, mängu täpne asukoht ning mängus osalevate kukkede arv. Lähtutakse riiklikult kinnitatud metsise seire metoodikast. Sellega seoses korraldatakse hange ning leitakse pädev tegija seire läbiviimiseks. Seire tegija ülesanneteks on seirata Linnassaare raba ja Lümatu piirkonda alatest märtsi keskpaigast kuni mai alguseni, otsida metsise tegevusjälgi, registreerida metsise mängu (jälgi), loendada mängivaid metsisekukki ning kirjeldada elupaiga kvaliteeti. Metsise seire kohta koostatakse aruanne, mis esitatakse kord aastas KeA-le.

Kohalikud elanikud on seiretulemusi korduvalt kahtluse alla seadnud. Kui olemasolevas karjääris müra mõõdetakse, siis on nende hinnangul teadlikult mõned seadmed või masinad välja lülitatud. Vahel ei nõustu kohalik elanik proovivõtuks oma kaevu avama, sest kardab, et proovivõtmisega veekvaliteet halveneb.

2022. aastal informeeris kaevandaja e-kirja teel kohalikku elanikku: „Teavitame Teid, et Terviseameti Terviseohutuslabori Tallinna labori spetsialistid tulevad jaanuarikuu jooksul teostama välisõhus leviva müra taseme mõõtmist. Täpne kuupäev on selgumas lähiajal, millest informeerime Teid täiendavalt e-kirjaga. Terviseohutuslabori spetsialistid paigaldavad vastava(d)

seadme(d) Teie elamu lähistele (X) ning välisõhus leviva müra taseme mõõtmine viiakse läbi vastavalt kehtestatud standardite nõuetele. Juhul, kui Teil on vastuväiteid Terviseameti Terviseohutuslabori poolt teostatava välisõhus leviva müra taseme mõõtmise osas, palume Teil sellest meid teavitada kirjalikult esimesel võimalusel“. Kohalik elanik polnud nõus ja põhjendas seda järgnevalt: „Me teame, et müratase ei ületaks meie koduaias lubatud piire, aga see on ikkagi väga häiriv. Müratase sõltub nii paljudest erinevatest teguritest ja sellisel lühikesel ajaperioodil teostatav mõõtmine ning purustaja hetkeline asukoht annaks olukorrast vääralt pildi. See tulemus ei peegeldaks igapäevast elu ja oleks pigem eksitav. Seega anname teada, et me ei soovi, et meie kinnistule paigaldataks müra mõõtmise seade.“ Igäühel on õigus seirega nõustuda või sellest keelduda. Seiramise teostamata jätmine aga võib hiljem kaasa tuua vaidlusi.

Kuna veeteemad tekitavad peaaegu iga kaevandamisala puhul hirme, vaatame veeseire nõudeid täpsemalt. Veetaseme mõõtmise vahendid peavad usaldusväärsuse tagamiseks olema taadeldud või kalibreeritud. Mõõtetulemuse jälgitavus on tõendatud, kui mõõtmisel kasutatakse taadeldud mõõtevahendit ja mõõtmise on teinud pädev mõõtja, kes on akrediteeritud või erialaselt pädevaks mõõtjaks tunnistatud, järgides asjakohast mõõtemetoodikat, või mõõtmisel on järgitud mõõteseadusest või muust seadusest ja selle alusel kehtestatud õigusaktist tulenevaid üksikasjalikke nõudeid mõõteprotseduurile ja mõõtetulemuse töötlemisele. Kui õigusaktis ei ole mõõtevahendile seatud taatlemise kohustust, võib mõõtetulemuse jälgitavuse tõendamisel kasutada jälgitavalt kalibreeritud mõõtevahendit või sertifitseeritud etalonainet. Veetaseme mõõtmist tuleks teha ettevõttel, kellel on selleks erialane pädevus, kasuks tuleb hüdroteoloogiliste tööde tegevusloa olemasolu. Kui need eeldused on täidetud, siis on tagatud ka läbiviidavate mõõtmiste usaldusväärsus. Olemas on mõned standardid, millele saab toetuda, näiteks EVS-ISO 5667-22:2023; EVS-EN ISO 22475-1:2021 ja EVS-ISO 5667-1:2023. **Standardid** on vabatahtlikud dokumendid, mille järgimine ei ole olemuselt kohustuslik. Standardi järgimise saab kõigile kohustuslikuks teha ainult õigusaktides standarditele viitamise kaudu. Standardite saamiseks tuleb pöörduda Eesti Standardimis- ja Akrediteerimiskeskuse poole.

Põhjavee veekvaliteedi seire on seadusega reguleeritud, selle tegemisel peab proovivõtja olema atesteeritud ja kasutama veeuuringu eesmärgiga sobivaid mõõte- ja proovivõtuvahendeid ning järgima asjakohast mõõtemetoodikat. Veekvaliteedi seire sagedust ja kvaliteedinäitajaid seadusega ei reguleerita. KeA lähtub veekvaliteedi seire seadmisel ekspertarvamustest ja läbiviidud KMH tulemustest.

8.6 KESKKONNATASUD. DEKLAREERIMISE KOHUSTUS

Keskkonnatasu on keskkonna kasutusõiguse hind. Keskkonnakasutus on maavara kaevandamine, veevõtt, saasteainete väljutamine, jäätmete keskkonda viimine, kalapüük, jahipidamine ja tuuleenergiast elektrienergia tootmine. Keskkonnatasu jaguneb loodusvara kasutusõiguse tasuks, saastetasuks ja keskkonnahäiringu hüvitamise tasuks. Viimane on tuuleenergiast elektrienergia tootmise tasu. Võimalik, et antud tasu rakendatakse kunagi ka kaevandamisele.

Keskkonnatasude kehtestamisel ja rakendamisel lähtutakse keskkonnakaitse vajadusest, riigi majanduslikust ja sotsiaalsest olukorrast ning seaduses sätestatud juhul ka tasustatavast loodusvarast loodavast väärtusest ja riigi tulu teenimise eesmärgist, tekitatavast keskkonnahäiringust ning keskkonnakasutuse eesmärgist ja viisist.

Keskkonnatasude rakendamise eesmärk on vältida või vähendada keskkonnakasutuse, sealhulgas loodusvarade kasutamise, saasteainete keskkonda väljutamise ja jäätmete kõrvaldamisega seotud võimalikku kahju, suunata loodusvara tõhusamalt tarvitama, hüvitada keskkonnahäiringut ning teenida riigile tulu loodusvara kasutada andmisest.

Keskkonnatasu maksab isik, kes on saanud keskkonnaloaga või seadusega sätestatud muul alusel õiguse eemaldada looduslikust seisundist loodusvara, väljutada keskkonda saasteaineid või kõrvaldada jäätmeid, või on teinud seda vastavat õigust omamata. Keskkonnaluba keskkonnatasude seaduse tähenduses on:

- keskkonnaluba vee erikasutuseks, saasteainete viimiseks paiksest saasteallikast välisõhku, jäätmete käitlemiseks ja/või maavara kaevandamiseks;
- kaevisel tarbimise või võõrandamise luba;
- keskkonnakompleksluba;
- kalalaeva kalapüügiluba, kaluri kalapüügiluba, eripüügiluba, harrastuskalapüügiõiguse eest tasumist tõendav dokument ja kalastuskaart;
- jahipidamisõiguse tasu maksmist tõendav dokument või elektrooniline kinnitus selle kohta.
- tuuleelektrijaama ehitamise alustamise teatis ja kasutusluba.

Keskkonnatasu ei võeta, kui loodusvara kasutamine, saasteainete väljutamine keskkonda või jäätmete kõrvaldamine keskkonnaloata või lubatust suuremas koguses toimub:

- sellega tekitatud kahjustusest veelgi suurema kahju ärahoidmiseks;
- inimohvreid põhjustada võiva õnnetuse ärahoidmiseks;
- loodusõnnetuse toimetel või loodusõnnetuse tagajärgede likvideerimiseks.

Keskkonnatasu ei võeta, kui põhjavee ümberjuhtimine on vältimatu õiguslikul alusel ehitatud ehitise kaitseks, välja arvatud korrastamata kaevandus ja karjäär.

2023. aastal deklareerisid ettevõtted Eestis kaevandamise, jäätmete kõrvaldamise, õhu või vee saastamise ning vee erikasutusõiguse tasu kokku ligikaudu 102 miljonit eurot, mis on ligi 47 miljonit eurot vähem kui aastal 2022. Selle 102 mln euro keskkonnatasude hulgas oli 53,8 mln eurot maavarade kaevandamisõiguse tasu, 23,74 mln eurot jäätmete kõrvaldamise saastetasu, 14,03 mln eurot vee erikasutusõiguse tasu, 6,08 mln eurot välisõhu saastetasu, 4,2 mln eurot veesaastetasu ning 48 tuhat eurot tuuleenergiast elektrienergia tootmise tasu, mida hakati esmakordselt deklareerima 2023. aasta III kvartalist. Üle poole kõigist deklareeritud keskkonnatasudest oli seotud maavara kaevandamisõiguse tasuga, millest suurim osa tuleb põlevkivi kaevandamisest ning on seotud nafta maailmaturuhindadega: kui maailmaturuhinnad on kõrged, laekub keskkonnatasu rohkem, kui aga madalamad, siis on ka tasu väiksem. Kohalike omavalitsuste eelarvesse laekus 2023. aastal kokku ligikaudu 15 mln eurot keskkonnatasu, sellest kõige enam Alutaguse valda (4,4 mln eurot), Narva-Jõesuu linna (1,5 mln eurot) ja Saku valda (785 tuhat eurot).

Maavara kaevandamisõiguse tasu makstakse riigile kuuluva maavara kaevandamise, kasutamise või kasutuskõlbmatuks muutmise eest. Tasumäära kehtestamisel lähtutakse maavara kvaliteedist, defitsiitsusest, kaasnevate maavarade kaitsevajadusest, kaevandamiskoha

ökoloogilisest väärtusest, kaevandamistingimustest, maavarasid tõhusamalt kasutama suunamise vajadusest, maavarast loodavast väärtusest ning maavarade kasutusalast ja alternatiivsete materjalide kasutamisevõimalustest samal eesmärgil. Maavara kaevandamisõiguse tasumäära kehtestamisel üle seaduses sätestatud alammäärade lähtutakse riigi tulu teenimise eesmärgist. Energeetilise maavara puhul lähtutakse lisaks veel ka energeetilisest maavarast toodetavast lisandväärtusest.

Maavara kaevandamisõiguse tasumäärad on kehtestatud määrusega „Riigile kuuluva maavara kaevandamisõiguse tasumäärad“. Määrusel on kaks lisa: „Riigile kuuluva maavara, välja arvatud energeetilise maavara, kaevandamisõiguse tasumäärad aastateks 2016–2025“ ja „Riigile kuuluva energeetilise maavara kaevandamisõiguse tasumäärade tasemed ning nende kehtimise aluseks olevad hinnatasemed“. Kaevandamisõiguse tasumäär kehtestatakse maavara tonni või kuupmeetri kohta. Riigile kuuluva maavara kaevandamisõiguse tasu alam- ja ülemmäärad on järgmised:

- dolokivi – 0,76 ja 5,24 eurot kuupmeetri eest;
- fosforiit – 1,53 ja 3,19 eurot tonni eest;
- aluskorra ehituskivi – 1,27 ja 2,57 eurot kuupmeetri eest;
- kruus – 0,57 ja 3,38 eurot kuupmeetri eest;
- liiv – 0,25 ja 3,19 eurot kuupmeetri eest;
- lubjakivi – 0,83 ja 5,11 eurot kuupmeetri eest;
- põlevkivi – 0,275 ja 10 eurot tonni eest;
- savi – 0,51 ja 1,91 eurot kuupmeetri eest;
- turvas – 0,29 ja 2,87 eurot tonni eest. Turba kaevandamisõiguse tasumäärad kehtivad arvestusliku turba kohta niiskusesisaldusega 40 protsenti.

Liiva ja kruusa kaevandamise korral maismaal allpool põhjaveetasel seda taset alandamata rakendatakse kaevandamisõiguse tasu arvutamisel koefitsienti 0,5.

Maavara kaevandamisõiguse tasu arvutamine. Kui kaevandamisloa omaja ei ole teinud markšeiderimõõdistust, arvutatakse kaevandamisõiguse tasu MaaPS-i kohaselt määratud hinnangulise kaevandamismahu alusel. Loa omaja teeb hinnangulise kaevandamismahu alusel esitatud keskkonnatasu deklaratsioonides vajaliku tasaarvestuse loa omaja poolt või markšeiderimõõdistuse tulemuste alusel selles aruandekvartalis, mil markšeiderimõõdistus toimus.

Kui mõõdistamisperioodil deklareeritud hinnanguline kaevandamismaht on loa omaja poolt või markšeiderimõõdistuse tulemusena tuvastatud mahust väiksem, teeb loa omaja tasaarvestuse mõõdistamise toimumise aruandekvartali keskkonnatasu deklaratsioonis. Tasu arvutamisel võetakse aluseks mõõdistamise toimumise aruandekvartalis kehtiv kaevandamisõiguse tasu määr.

Kui mõõdistamisperioodil deklareeritud hinnanguline kaevandamismaht on loa omaja poolt või markšeiderimõõdistuse tulemusena tuvastatud mahust suurem, teeb loa omaja tasaarvestuse, parandades eelmiste aruandekvartalite keskkonnatasu deklaratsioonides deklareeritud kaevandamismahtusid. Parandamist alustatakse viimasest esitatud deklaratsioonist. Tasu arvutamisel võetakse aluseks kaevandamisõiguse tasu määr, mis kehtis aruandekvartalis, mille kohta esitatud deklaratsiooni parandatakse.

Maavara kaevandamisõiguse tasu ei nõuta, kui:

- maavara või keskkonnaregistris maavarana arvele võtmata kivimit, setendit, vedelikku või gaasi võtab füüsilisest isikust kinnisasja omanik isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil;
- maavara kasutatakse või muudetakse kasutuskõlbmatuks ulatuses, mis on vajalik vara või keskkonna kaitseks erakorralises olukorras nagu tulekahju, üleujutus või muu õnnetus. Kaevandamisõiguse tasu maksmisest vabastatud maavara koguse määrab kaevandamisloa omaniku kirjalikul taotlusel KeA.

Energeetilised maavarad keskkonnatasude seaduse alusel on põlevkivi ja hästilagunenud turvas. Energeetilise maavara kaevandamisõiguse tasumäära kehtestamisel lähtutakse tasustatavast maavarast toodetavast lisandväärtusest. Tasumäärade tasemed ning nende kehtimise aluseks olevad hinnatasemed sätestatakse määrusega „Riigile kuuluva maavara kaevandamisõiguse tasumäärad“. KliM jälgib energeetilisest maavarast toodetud energiatoodete ja energeetilisest maavarast loodavat väärtust mõjutavate tegurite turuväärtuste muutumist, mille alusel Vabariigi Valitsus energeetilistele maavaradele tasumäärad kehtestab, ning avaldab analüüsi tulemused regulaarselt oma veebilehel. Vabariigi Valitsus teeb vajaduse korral ettepaneku energeetilise maavara kaevandamisõiguse tasumäära ülempiiri tõstmiseks, kui see on vajalik ettenähtavas perioodis õiglase tulu teenimiseks.

Vee erikasutusõiguse tasu makstakse õiguse eest võtta veekogust või põhjaveekihi vett erikasutuse korras. Ühe kuupmeetri veevõtu erikasutusõiguse tasumäärad on ära toodud määruks „Vee erikasutusõiguse tasumäärad veevõtu eest veekogust või põhjaveekihi“. **Saastetasu** rakendatakse, kui saasteaineid heidetakse välisõhku, veekogusse, põhjavette või pinnasesse või kõrvaldatakse jäätmeid. Saastetasu ei rakendata, kui saasteaineid viiakse välisõhku, veekogusse, põhjavette või pinnasesse või kõrvaldatakse jäätmeid kogustes ja viisil, mille jaoks luba ei nõuta. Saastetasumäärad saasteainete väljutamisel välisõhku on määratud ära keskkonnatasude seaduses.

Saastetasu, vee erikasutusõiguse tasu ja maavara kaevandamisõiguse tasu suhtes rakendatakse maksukorralduse seaduses maksu ja maksumaksja kohta sätestatud. Maksu- ja Tolliamet täidab saastetasu, vee erikasutusõiguse tasu ja maavara kaevandamisõiguse tasuga seonduvalt kõiki maksukorralduse seadusest tulenevaid maksuhalduri ülesandeid, välja arvatud neid ülesandeid, mis on antud KeA pädevusse.

KeA esitab Maksu- ja Tolliametile andmed saastetasu, vee erikasutusõiguse tasu ja maavara kaevandamisõiguse tasu maksja kohta, mis on Maksu- ja Tolliametile vajalikud maksukorralduse seaduses sätestatud maksuhalduri ülesannete täitmiseks. Maksu- ja Tolliametil on õigus kohaldada sunnivahendeid maksukorralduse seaduses sätestatud korras. Maksukorralduse seaduses sätestatud maksuhalduri ülesandeid saastetasu, vee erikasutusõiguse tasu ja maavara kaevandamisõiguse tasu arvutuse kontrollimisel, tasumisele kuuluva keskkonnatasu arvutamisel ja määramisel täidab KeA.

Kui isik kasutab loodusvara, heidab keskkonda saasteaineid või kõrvaldab jäätmeid keskkonnaloas lubatust suuremas koguses, loa omamise nõuet eirates või keelatud kohas, maksab ta keskkonnatasu **kõrgendatud määra järgi**. Keskkonnatasusid arvestatakse kõrgendatud määra järgi, kui:

- saasteaineid heidetakse välisõhku lubatust suuremas koguses;
- saasteaineid heidetakse veekogusse, põhjavette või pinnasesse lubatust suuremas koguses või kontsentratsioonis;
- jäätmeid kõrvaldatakse lubatust suuremas koguses;
- saasteaineid heidetakse merevette;
- saasteaineid või jäätmeid viiakse keskkonda kemikaalide või jäätmete transportimise käigus;
- saasteaineid heidetakse või jäätmeid viiakse keskkonda ilma loata;
- loodusvara kasutatakse lubatust suuremas mahu või ilma loata.

Maavara kaevandamisõiguse viiekordset tasumäära rakendatakse:

- loata kaevandatud maavara koguse eest;
- loaga lubatud, MaaPS § 61 lõike 1 alusel määratud või asjakohasel juhul ka MaaPS § 63 lõike 6 või § 64 lõike 9 alusel loa andja poolt kinnitatud kogusest suurema kaevandatud maavara koguse eest, arvestades MaaPS § 58 lõikes 4 sätestatud;
- kaasneva maavara kaevandamata jäetud koguse eest.

Kui maavara kaevandamise loas on kehtestatud mitme loas nimetatud maavara kohta üks ühine maksimaalne kaevandamise aastakogus ja seda kogust aruandeaastal ületatakse, rakendatakse kogu maksimaalset lubatud aastakogust ületavale kaevandatud maavara kogusele selle maavaraliigi kaevandamise viiekordset tasumäära, mille kaevandamisõiguse tasumäär on kõige kõrgem keskkonnatasude seaduse § 9 lõike 2 alusel kehtestatud määruse kohaselt.

Kui KeA-1 tekib põhjendatud kahtlus, et esitatud aruandes on märgitud ebatäpsed andmed, on tal õigus korraldada aruandega seotud alal kontrollmõõdistamine.

Keskkonnatasudest saadav raha jaotatakse keskkonnatasude seadusega sätestatud ulatuses riigieelarve ja keskkonnakasutuse asukoha järgse või muul alusel määratud kohaliku omavalitsuse üksus(t)e eelarve(te) vahel. See tähendab, et teatud osa tasust laekub KOV-ile, kelle territooriumil kaevandamine toimub. Riigikontrolli 2022. aasta auditist selgub, et kui aastatel 2018–2021 laekus kaevandusõiguse tasudest KOV-idele näiteks ehituskruusa ja ehitusliiva kaevandamise eest keskmiselt 78,3%, täitekruusa ja täiteliiva kaevandamise eest vastavalt 87,3% ja 71,4%, siis kõrge- ja madalamargilise lubjakivi kaevandamise eest, mis põhjustab inimestele enim häiringuid, vaid ca 23%.

Poliitikauuringute Keskuse Praxis uuringust selgub, et kogukondade ja KOV-ide nõustumist häiringuid tekitava tegevusega saab suurendada, kui selle talumiseks mõeldud hüvitis jõuab negatiivset mõju taluvate inimeste või kogukonnani. Nii hakatakse näiteks tuuleenergia tootmiseks vajalike tuuleparkide püstitamise korral nende läheduses elavatele isikutele ja KOV-idele, kelle territooriumil tuulikud paiknema hakkavad, maksma keskkonnahäiringu hüvitamise tasu, mille jaotamisel lähtutakse läheduse põhimõttest, enim mõjutatud osapooltest ja nende õigusest saada keskkonnahäiringu eest hüvitist.

Keskkonnakasutusest riigile laekuvast tulust eraldatakse KliM-ile riigieelarve vahendid sihtotstarbeliseks kasutamiseks KeÜS §-s 1 sätestatud eesmärkide täitmiseks, sealhulgas taastuvate loodusvarade taastootmiseks ja kaitseks.

Deklareerimine. Kaevandamisloa omaja on kohustatud esitama KeA-le kord kvartalis maavaravaru kaevandamise mahu aruande ja maavara kaevandamisõiguse tasu deklaratsiooni infosüsteemis KOTKAS. **Maavaravaru kaevandamise mahu aruanne** tuleb esitada aruande-kvartalile järgneva kuu 17. kuupäevaks olenemata sellest, kas kaevandamisloa omajal on keskkonnatasude seadusest tulenev kohustus keskkonnatasu deklareerida ning kas kaevandamine aruandeperioodil toimus või mitte. Aruandes määratakse kaevandatud, kasutatud või kasutuskõlbmatuks muudetud maavara hinnanguline kogus kaevandamise, tootmise, laoseisu või turba kaevandamisel tehtud aunade mõõdistamise tulemuste järgi. Sõltuvalt kaevandamise aastamahust peab kaevandatud, kasutatud või kasutuskõlbmatuks muudetud maavara kogust täpsustama markšeiderimõõdistamise tulemuste põhjal. **Markšeiderimõõdistus** on maavara kaevandamisel tehtav mõõdistamine ja mõõdistamistulemuste dokumenteerimine.

Tasaarvestuse tegemisel tuleb lähtuda keskkonnatasude seadusega kehtestatud kaevandamisõiguse tasu tasaarvestamise meetodikast. Maavara kaevandatud, kasutatud või kasutuskõlbmatuks muudetud kogus märgitakse kaevandamise mahu aruandes markšeiderimõõdistamise tulemuste põhjal järgmise sagedusega. Kui aastamaht on:

- üle 200 000 tonni/kuupmeetri (edaspidi ühik) – kord kvartalis;
- 50 000–200 000 ühikut – kord aastas;
- 10 000–50 000 ühikut – kord 2 aasta jooksul;
- alla 10 000 ühiku – kord 3 aasta jooksul.

Kaevandatud, kasutatud või kasutuskõlbmatuks muudetud turba kogus mõõdistatakse ja arvutatakse üks kord maavara kaevandamise loa kehtivusaja jooksul. Markšeiderimõõdistamine tuleb teha mitte varem kui viis aastat, kuid hiljemalt kolm aastat enne maavara kaevandamise loa kehtivusaja lõppemist. Järve- ja meremuda kaevandamise korral märgitakse aruandes kaevandatud, kasutatud või kasutuskõlbmatuks muudetud maavara hinnanguline kogus, mille kaevandaja on määranud toodangu mahtude alusel.

Kui viimasest markšeiderimõõdistusest on möödunud rohkem kui kolm aastat ning vahepeal kaevandamistegevust toimunud ei ole, tuleb teha uus markšeiderimõõdistus kaevandamistegevuse alustamisele järgnevas kvartalis. Markšeiderimõõdistus tuleb teha ka kaevandamise lõpetamisel.

Markšeiderimõõdistusi tehakse kooskõlas majandus- ja taristuministri 14. aprilli 2016. a määruses nr 34 „Topo-geodeetilisele uuringule ja teostusmõõdistamisele esitatavad nõuded” ning keskkonnaministri 23. jaanuari 2017. a määruses nr 4 „Üldgeoloogilise uurimistöö loa, geoloogilise uuringu loa ja maavara kaevandamise loa taotluse esitamise kord ning taotluse vorm ja täpsustatud nõuded taotluse kohta ning üldgeoloogilise uurimistöö loa, geoloogilise uuringu loa ja maavara kaevandamise loa vorm” esitatud nõuetega. Markšeiderimõõdistuse läbiviimiseks on lubatud kasutada mehitamata õhusõidukit, kui tagatakse vajaminevate nõuete täitmine, lähtutakse määruse lisas „Fotogramm-meetrilise mõõdistuse nõuded mehitamata õhusõiduki kasutamisele markšeiderimõõdistusel” esitatust ja peetakse kinni lennundus-seaduses sätestatud nõuetest. Markšeiderimõõdistused peavad olema kontrollitavad kordusmõõdistamiste ja -arvutustega.

Markšeideridokumentatsioon koosneb seletuskirjast, mõõdistuste tulemustest, arvutustest ja graafilisest osast. Digitaalsete lisadena esitatakse mõõdistuse tärkandmed, kõik arvutustes kasutatud pinnamudelid ning graafiline osa töödeldavas CAD või GIS formaadis. Markšeideri-

dokumentatsiooni seletuskiri sisaldab selgitusi markšeiderimõõdistuste kohta. Markšeiderimõõdistuste tulemused ja arvutused kajastavad järgmisi andmeid:

- kaevandatud, kasutatud ja kasutuskõlbmatuks muudetud maavara kogus ning jääkvaru;
- mäeeraldise piires ja väljaspool seda kaevandatud maavara, setendi või kivimi kogus;
- kaevandamisega rikutud ja korrastatud maa pindala;
- mõõdistatud punktide kolmemõõtmelised koordinaadid.

Markšeiderimõõdistamise kord on ära toodud määruses: „Markšeiderimõõdistuse täpsustatud nõuded ja kord“.

Keskkonnatasu maksmiseks tuleb esitada **keskkonnatasu deklaratsioon**. Deklaratsiooni esitab isik, kellel on keskkonnatasu deklaratsiooni esitamise kohustus iga keskkonnakasutuse valdkonna kohta eraldi. Maavara kaevandamisõiguse tasu makstakse riigile kuuluva maavara kaevandamise, kasutamise või kasutuskõlbmatuks muutmise eest. Riigile kuuluvad aluspõhja maavara, avalikus veekogus asuv maavara ja riigimaal olev maavara. Kui eramaal kaevandatakse liiva, siis ei maksta keskkonnatasu ja deklaratsiooni ei esitata. Küll tuleb esitada maavaravaru kaevandamise mahu aruanne. Kui liiva kaevandatakse riigimaalt, tuleb esitada deklaratsioon ja maksta tasu. Lubjakivi on aluspõhja maavara ning selle kaevandamisel tuleb samuti tasu maksta.

Keskkonnakasutuse toimumise kvartali eest makstava keskkonnatasu deklaratsioon esitatakse iga keskkonnaloa kohta eraldi. Keskkonnatasu deklareerimise ja tasumise tähtaeg on aruandekvartalile järgnev 17. kuupäev või sellele järgnev esimene tööpäev, kui 17. kuupäev jääb puhkepäevale. Intressi, mida peab maksma saastetasu, vee erikasutusõiguse tasu ja maavara kaevandamisõiguse tasu tähtpäevaks maksmata jätmise korral, arvutab Maksu- ja Tolliamet maksukorralduse seaduses sätestatud korras. Keskkonnaotsuste infosüsteem KOTKAS võimaldab deklareerida keskkonnatasusid kiiresti ja paberivabalt. Keskkonnatasu määrad on kehtestatud keskkonnatasude seadusega. Olenevalt kaevandatud mahust tuleb läbi viia instrumentaalmõõdistamised ja korrigeerida mõõdistamise alusel esitatud deklaratsioone.

Keskkonnatasude haldamine toimub KeA ning Maksu- ja Tolliameti koostöökokkuleppe alusel. Keskkonnatasu arvestamise ja tasumise õigsust kontrollib KeA.

8.7 LOA ÜMBERREGISTREERIMINE

Keskkonnaloa omajal on loa kehtivuse ajal õigus loast tulenevad õigused ja kohustused loovutada teisele isikule. Loa omaja andmete muutmiseks keskkonnaloas esitavad loa omaja ja loa taotleja keskkonnaloa andjale ühise taotluse. Taotluses tuleb märkida tähtpäev, millal loa omaja andmeid muudetakse ja taotlus tuleb esitada hiljemalt kümme päeva enne nimetatud tähtpäeva saabumist.

Ettevõtete ühinemise ja jagunemise puhul reguleerivad ettevõtete vara üleminekuid võlaõiguslikud lepingud. Üldreegel on, et loa andjale tuleb tõendada, kuidas, kellele ja millal on valdus üle antud ja kas loa saamiseks vajalikud eeldused on täidetud. Seega tuleb ettevõttel selgitada ja tõendada, kas, kuidas, kellele ja millal on käitise õiguspärane valdus üle läinud.

Samuti tuleb ettevõttel tõendada, et käitise uus valdaja vastab kõikidele loa saamiseks vajalikele eeldustele/nõuetele ning ei esine loa andmisest keeldumise/kehtetuks tunnistamise aluseid. Mitmetes valdkondades esitatakse loa omajale erinõudeid ehk teisisõnu saab loa vaid isik, kellel on näiteks teatav tehniline võimekus, eriteadmised või kogemused. Loast tulenevate õiguste ja kohustuste üleminekuks on seega piirava tingimusena loa omaja jätkuv vastavus õigusaktidega sätestatud eritingimustele. Seetõttu saab loast tulenevad õigused ja kohustused üle anda vaid isikule, kes võiks olla ka loa nõ algseks omajaks.

Kindlasti tuleb ühinemisest või ettevõtte üleminekust teavitada loa andjat ning taotleda viivitamatult või hiljemalt õigusaktis sätestatud tähtaja jooksul loa omaja andmete osas loa muutmist (esitades mh asjakohased ja vajalikud lisadokumendid). Seejärel teostab loa andja vajalikud uurimistoiminguid, nt hindab loa taotleja vastavust loa omajale kehtestatud nõuetele ning ainult vastavuse korral teeb loasse vajalikud loa omaja vahetust kajastavad muudatused. Seega sõltub loa üleminek igale üksikjuhtumile iseloomulikest asjaoludest ning Keskkonnaamet lahendab olukordi kooskõlas eriõiguses sätestatuga. Andmete muutmisest tuleb loa andjat teavitada viivitamatult või seaduses toodud tähtaja jooksul.

Kaevandamisloa andja võib kaevandamisloa omaja ja kaevandamisluba saada sooviva isiku ühise taotluse alusel registreerida kaevandamisloa ümber teisele isikule. Loa ümberregistreerimisel lähevad loa uuele omajale üle kõik loaga seotud õigused ja kohustused. Kui kaevandamisloa andja hinnangul on see tehniliselt võimalik ning muid takistavaid asjaolusid ei esine, võib kaevandamisloa ümber registreerida ka osaliselt. Sellisel juhul lähevad loa uuele omajale üle ümberregistreeritava osaga seotud õigused ja kohustused. Kaevandamisõiguse osalise loovutamise kokkuleppe kavand tuleb esitada kaevandamisloa andjale heakskiitmiseks.

Ümberregistreerimise taotlusele lisatakse kaevandamisõiguse loovutamise kokkulepe ja ümberregistreeritava kaevandamisloaga määratud mäeeraldise piiridesse jääva maavara jääkvaru arvutus ning markšeiderimõõdistuse dokumentatsioon. Jääkvaru arvutatakse markšeiderimõõdistuse tulemuste alusel ümberregistreerimise taotluse esitamise päevale eelneva kvartali lõpu seisuga. Turba jääkvaru arvutatakse turbavaru hinnanguliselt kaevandatud koguse alusel, mille määramisel tuginetakse kaevandamise, tootmise või laoseisu andmetele või aunade mõõdistamise tulemustele. Loa osalise ümberregistreerimise korral peavad maavara jääkvaru arvutus ning markšeiderimõõdistuse dokumentatsioon näitama ümberregistreeritava osa jääkvaru suurust.

KeA keeldub kaevandamisloa ümberregistreerimisest, kui esineb vähemalt üks järgmistest põhjustest:

- kaevandamisloa omajal on tähtpäevaks tasumata maavara kaevandamisõiguse tasu;
- taotletakse kaevandamisloa osalist ümberregistreerimist ja kaevandamisloa andja hinnangul ei ole see tehniliselt võimalik või esinevad muud seda takistavad asjaolud;
- esineb MaaPS § 55 lõike 3 punktis 1 või KeÜS § 52 lõike 1 punktides 1⁵ või 5⁶ sätestatud asjaolu.

⁵ Taotlejale on määratud rohkem kui üks karistus kuriteo või väärteo eest kaevandamise või kaevandamisjäätmete käitlemise valdkonnas ja nende andmed ei ole karistusregistrist kustutatud.

⁶ Kaevandamisloa andja võib keelduda Vabariigi Valitsuse nõusoleku taotlemisest, kui valdkonna eest vastutava ministri hinnangul riigi huvi loa andmiseks ilmselgelt puudub.

Kaevandamisloa ümberregistreerimine tähendab loa omaja andmete muutmist loal. Loa osalisel ümberregistreerimisel antakse luba saada soovivale isikule uus luba, millele kantavad tingimused lähtuvad asjakohases ulatuses osaliselt ümberregistreeritavale loale kantud andmetest ja loa tingimustest. Ümberregistreerimisel ei toimu avatud menetlust, välja arvatud juhul, kui KeA peab seda vajalikuks. Kaevandamisloa ümberregistreerimisel loetakse kaevandamisloa saajale siduvaks ka loa lisaks olev kaevandamisjäätmekava ja graafilised lisad. Loa osalisel ümberregistreerimisel peab loa saaja esitama uue kaevandamisjäätmekava ning loa saaja ja kaevandamisloa omaja peavad esitama uued graafilised lisad.

9 UURITUD JA KAEVANDATUD ALADE KORRASTAMINE

9.1 KORRASTAMISKOHUSTUS

Uuritud või kaevandatud maa on maa ja maapõu, mille looduslik seisund on üldgeoloogilise uurimistöö, geoloogilise uuringu või kaevandamisega muudetud. **Kaevandatud maa korrastamine** on maa endisel või uuel otstarbel taas kasutuskõlblikuks muutmine. Varasem sünonüüm oli „rekultiveerimine“, mida aga kaasajal ei ole soovituslik tarvitada.

Üldgeoloogilise uurimistöö loa, uuringuloa või kaevandamisloa omaja peab korrastama uuritud või kaevandatud maa tehnoloogia seisukohalt otstarbekal ajal, aga loa kehtivusaja jooksul. Korrastamiskohustus säilib ka juhul, kui luba on kehtivuse kaotanud või kehtetuks tunnistatud. Kui sama maavara uurimine või kaevandamine samas uuringuruumis või samal määraldise jätkub teise loa alusel, läheb korrastamiskohustus üle uue loa omajale. Luba omava juriidilise isiku likvideerimise puhul korraldavad uuritud ja kaevandatud maa korrastamise kohustuse täitmise likvideerijad. Uuritud ja kaevandatud maa korrastamiseks:

- likvideeritakse või kohandatakse asupaiga keskkonnaga üldgeoloogilise uurimistöö, geoloogilise uuringu või kaevandamisega tehtud kaevandid, puuraugud ja muud rajatised;
- kohandatakse kaevandatud maa metsamaaks, veekoguks, muuks tarbimisväärseks maaks või tunnustatud väärtusega maastikuks.

Kui kinnisasja omanik ei luba pärast üldgeoloogilise uurimistöö loa, uuringuloa või kaevandamisloa kehtivuse lõppemist korrastamistegevust oma kinnisasjal, läheb selle kinnisasja korrastamise kohustus üle kinnisasja omanikule, kes peab alustama uuritud või kaevandatud maa korrastamise töid aasta jooksul pärast korrastamiskohustuse temale üleminekut.

9.2 UURITUD MAA KORRASTAMINE

Uuritud maa peab olema korrastatud enne üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu aruande esitamist, või kui aruannet ei esitata, enne üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloa kehtivuse lõppemist. Kui üldgeoloogilise uurimistöö luba või uuringuluba tunnistatakse kehtetuks enne uuritud maa korrastamise kohustuse täidetaks tunnistamist, tuleb uuringuruum ja selle teenindusala korrastada loa kehtetuks tunnistamise otsuses määratud tähtpäevaks.

Kõik geoloogiliste tööde käigus tehtud puuraugud ja kaevandid suletakse pärast välitööde lõpetamist ning uuritud maa korrastatakse. Puuraukude ja kaevandite sulgemine tähendab maapõue ning maapinna geoloogiliste tööde eelse seisundi võimalikult täpset taastamist. Kvaternaarisetete uurimiseks rajatud puuraugud täidetakse kohe pärast geoloogiliste tööde lõpetamist puurmete või pinnasega. Aluspõhja ja aluskorda ulatuvad puuraugud suletakse pärast geoloogiliste tööde lõpetamist hiljemalt ühe kuu jooksul, kui üldgeoloogilise uurimistöö või geoloogilise uuringu loaga ei ole määratud nende kasutamist mõneks muuks otstarbeks. Kui puurauku on sattunud kõrvalisi esemeid, puhastatakse puurauk sellises ulatuses, et oleks võimalik isoleerida puuraugu vettandev osa. Manteltorudega toestatud puuraukudest eemaldatakse torud.

Kui see pole tehnilistel põhjustel võimalik, lõigatakse manteltoru ots allpool maapinda vähemalt 0,5 m sügavuselt maha. Kvaternaarisetete puudumise korral võib jääda manteltoru ots maapinnaga tasa.

Puurauk täidetakse vettandva osa ulatuses puhta loodusliku inertse puistematerjaliga, milleks võib olla jämeteraline liiv, kruus või killustik. Ülejäänud puuraugu õõs täidetakse kaljuses kivimis ehitusbetooni või saviga, purdsetete osas puurmete või pinnasega. Puuraugu ülemine osa täidetakse mullakihi paksuses mullaga. Kui puurauguga on avatud kaks või enam põhjaveekihti, eraldatakse need sulgemisel. Selleks täidetakse puuraugu vettandvad osad inertse puistematerjaliga, neid eraldava veepideme kohas täidetakse puurauk betooni või saviga. Ülevooluga puuraukude sulgemiseks peatatakse ülevool enne täitmist. Kui staatiline veetase on maapinnast kuni 1,5 m kõrgemal, pikendatakse manteltoru ülevoolu lakkamiseni ja seejärel täidetakse puurauk. Kui veetase on kõrgemal kui 1,5 m maapinnast, pumbatakse ülevoolu sulgemiseks puuraugu vettandvasse ossa savipüdelikku ülevoolu lakkamiseni ja täidetakse puurauk.

Suletavad kaevandid täidetakse samast kohast looduslikust seisundist eemaldatud materjaliga. Täidis tihendatakse mehaaniliselt või uhtmisega ja maapinnal taastatakse endise paksusega mullakiht. Uuringuruumi teenindusalalt eemaldatakse tööde käigus tekkinud jäätmed ning maapind viiakse võimalikult uurimiseelsesse seisundisse.

Uuritud maa korrastamise kohta koostab korrastamistöö tegija akti ning küsib akti kohta arvamust kinnisaja omanikult, kelle arvamus kantakse aktile. Akt esitatakse KeA-le ülevaatamiseks ning ameti esindaja käib kohapeal kontrollimas, kas puuraugud ja kaevandid on nõuetekohaselt suletud ning ala korras. Kui esinevad puudused, palub amet need likvideerida. Sõltuvalt sellest, kus uuringuid läbi viidi ja millal puuraugud ning kaevandid suleti, võib alal situatsioon muutunud olla. Näites viidi uuringut läbi töötavas karjääris ning puuraugu sulgemise ja akti esitamise vahele jäi nii pikk paus, et puuraugu kohale oli juba rajatud killustikupuistang.

Üldjuhul tunnistatakse uuringuruumid korrastatuks juba esimesel korral. Vaid üksikutel puhkudel on olnud puudusi. Näiteks tuvastas KeA esindaja ühes uuringuruumis, et kontrollitud kaevanditest oli osa jäetud korralikult silumata ja kohati olid maapinnal vallid. Kord jälle esitas uuringuloa taotleja uuringuruumi uuritud maa korrastamise akti, milles kinnistu maaomaniku esindajaks oli märgitud isik, kes kinnistusraamatu andmetel ei olnud kinnistu omanik. KeA-le ei olnud laekunud ka vastavat maaomaniku volitust, mis oleks volitanud teist isikut kinnitama uuringuruumi korrastatuks.

Kui uuringuruumis ja/või aktis puudusi ei esine ja uuritud maa on korrastatud nõuetekohaselt, kiidab KeA uuritud maa korrastamise akti heaks. Sellega on korrastamiskohustus täidetud.

Üldjuhul kontrollib KeA uuringuruumi esimesel võimalusel, ent seda võivad takistavad ilmaolud, peamiselt lumikate. Seepärast pikendab KeA talviti reeglina uuringuruumi uuritud maa korrastatuks tunnistamise menetluse tähtaega kuni lumikatte sulamiseni.

9.3 KORRASTAMISSUUND JA -TINGIMUSED

Kuigi kaevandamisloa taotlemise ajal on kaevandatud maa korrastamine kauge tulevik, tuleb kaevandajal taotlust esitades ka see läbi mõelda. Selleks on loa taotlejal vaja esitada korrastamissuund, korrastatud maa plaan ning taotluse seletuskirjas peab olema käsitletud maa edasise kasutamise otstarvet ning tehnilist ja bioloogilist korrastamist, korrastatava maa veerežiimi kujundamist ning korrastamistööde eeldatavat maksumust.

Korrastamissuund on kaevandamisloale (keskkonnaloale) kantud ühesõnaline või lühidalt seletatud tulevikunägemus, mille alusel antakse loale korrastamistingimused. Kuigi kaevandamisloa taotlemisel on see pelgalt taotluse lahtri täitmine, on väga oluline, et nii kaevandaja, maaomanik, KOV kui ka KeA mõtleksid hoolikalt läbi esitatud korrastamise suuna. 14.03.2022 seisuga olid kehtivatele kaevandamislubadele kantud korrastamissuunad: metsamaa, põllumaa, heinamaa, rohumaa, looala, märgala, isetaastuv soo, tehisveekogu, kõre ja kivisisaliku püsielupaik, kaitstava liigi elupaik, rekreatsiooniala, ärimaa, tootmismaa, maatulundusmaa, transpordimaa, kinnisvara rajamiseks sobilik maa, sotsiaalmaa (spordiasutuste, sh staadionite maa), ehitus- ja virgestusmaa, autospordikompleks, lasketiir, inertsete jäätmete ladestusala ning ehitusjäätmete sorteerimise ja taaskasutatava materjali töötlemise ala ning avatud paemurd, mille saab kasutusse võtta ühe osana Padise kloostrikompleksi külastuskeskuses. Metsamaa, rohumaa, maatulundusmaa ja tehisveekogu on populaarseimad korrastamissuunad. Mõnikord on korrastamissuunad ka kombineeritud: metsamaa, osaliselt puhkeala; metsamaa, osaliselt veekogu ning metsamaa, rohumaa ja harivesilikele sobivad veekogud.

Kui kaevandamisluba kehtib 15-30 aastat, on ilmne, et maa kasutamise otstarve võib loa kehtivuse jooksul muutuda, mistõttu loale kantud korrastamissuunda on samuti võimalik muuta. Kuni 2023. aastani käis see üldjuhul avatud menetlusega, praegu võib seda teha avatud menetlusega, kui loa omaja esitab loa andjale maaomaniku ja KOV-i nõusoleku kaevandatud maa kasutamise otstarbe muutmiseks kaevandamisloal.

Näide 117. Kaevandamise tulemusel tekkis mäeeraldisele süvend, mis täitis osaliselt veega. Olemasolevad korrastamissuund, -tingimused ja -projekt nägid ette selle ala täitmisega korrastamist metsamaaks. Projekti rakendamine eeldanuks kuni 110 tuh m³ pinnase mujalt karjääri sissetoomist, et kujundada karjääripõhja ja vältida karjäärialal veekogu moodustumist. Ettevõtte sõnul oli ebasoodsate asjaolude kokkulangemisest tingituna projektijärgseks korrastamiseks vajaliku pinnase saadavus muutunud ebatõenäoliseks ja ebamõistlikult kulukaks. Ettevõtte soovis tekkinud olukorra valguses korrastamisel täitmise asemel alale jätta tiigi ehk tehisveekogu. Sellises olukorras pidi ettevõtte minema tagasi esimese korrastamispunkti juurde ehk muutma korrastamissuunda, selle alusel taotlema uusi korrastamistingimusi ja koostama uue korrastamisprojekti.

Kaevandamisloa omajad on aina rohkem huvi tundud võimaluse vastu rajada kaevandatud alale päikesepark. Järgnevalt näide soovist muuta korrastamissuund päikesepargiks, millega maaomanik aga ei nõustunud.

Näide 118. Kaevandamisloa omaja pöördus Maa-ameti poole nõusoleku saamiseks Möllatsi turbatootmisala korrastamissuuna muutmiseks selliselt, et osa turbatootmisala maa-alast korrastataks kaevandamisjärgselt päikesepargiks ning osa taastuvaks sooks. Kaevandamisloale kantud korrastamissuund nägi ette maa-ala korrastamist metsamaaks ja taastuvaks sooks. Vastavalt MaaPS-ile on kaevandatud maa kasutamise otstarbe muutmiseks vajalik maaomaniku ja KOV-i nõusolek. Möllatsi turbatootmisala mäeeraldise teenindusmaa asub Tartu vallas katastriüksusel, mille riigivara valitseja on Regionaal- ja Põllumajandusministeerium ning volitatud asutus Maa-amet. Katastriüksuse oli Maa-amet kaevandamise eesmärgil andnud ettevõtte kasutusse maarendilepinguga.

Tartu Vallavalitsuse kirja kohaselt ei ole vastavalt Tartu Vallavolikogu otsusega kehtestatud Tartu valla üldplaneeringule soovitud alale päikesepargi rajamine lubatud. Päikeseparkide püstitamisel tuleb eelistada väheväärtuslike alade ja inimkasutusest väljalangenud alade kasutamist (väheviljakad põllumajandusmaad, väheväärtuslikud karjamaad, elektriliinide ja alajaamade vahetus läheduses asuvad lagedad ja vähemetsased alad, kasutusest väljas tööstusalad, tootmishoonete katused, parklad jms). Ulatuslike päikeseparkide püstitamine ei ole lubatud väärtuslikul maastikul, rohelises võrgustikus, väärtuslikul põllumajandusmaal ja metsamaal. Antud juhul soovis loa omaja päikeseparki rajada rohelises võrgustikus. Vastavalt üldplaneeringule võib väärtuslikul maastikul, rohelises võrgustikus, väärtuslikul põllumajandusmaal ja metsamaal päikesepargi rajada vaid olemasolevate hoonete päikeseenergiaga varustamiseks. Sellest lähtuvalt ei saanud Maa-amet nõustuda kaevandamisloale kantud korrastamissuuna muutmise osaliselt tootmismaaks.

Põhja-Kiviõli põlevkivikarjääri ja Põhja-Kiviõli II põlevkivikarjääri korrastamissuundasid sooviti samuti täiendada selliselt, et see võimaldaks tulevikus alale planeerida päikese- ja tuuleenergeetika hübriidpargi. Selles menetluses vastas Maa-amet, et saab anda omapoolse hinnangu korrastamissuuna täiendamise osas pärast koostamisel oleva Lüganuse valla üldplaneeringu kehtestamist.

Korrastamistingimused on lähtuvalt korrastamise suunast KeA poolt välja antud täpsemad nõuded korrastamisprojekti koostamiseks. Korrastamistingimuste saamiseks esitab loa omaja ametile vastavasisulise taotluse. Korrastamistingimusi esitades peab KeA lähtuma KMH soovitustest, kui keskkonnamõju on hinnatud, ja kaevandamisloale kantud korrastamise suunast. Põhjendatud juhul võib lähtuda ka muust korrastamise suunast, kui selle mõju on KMH või keskkonnamõju strateegilise hindamise raames hinnatud.

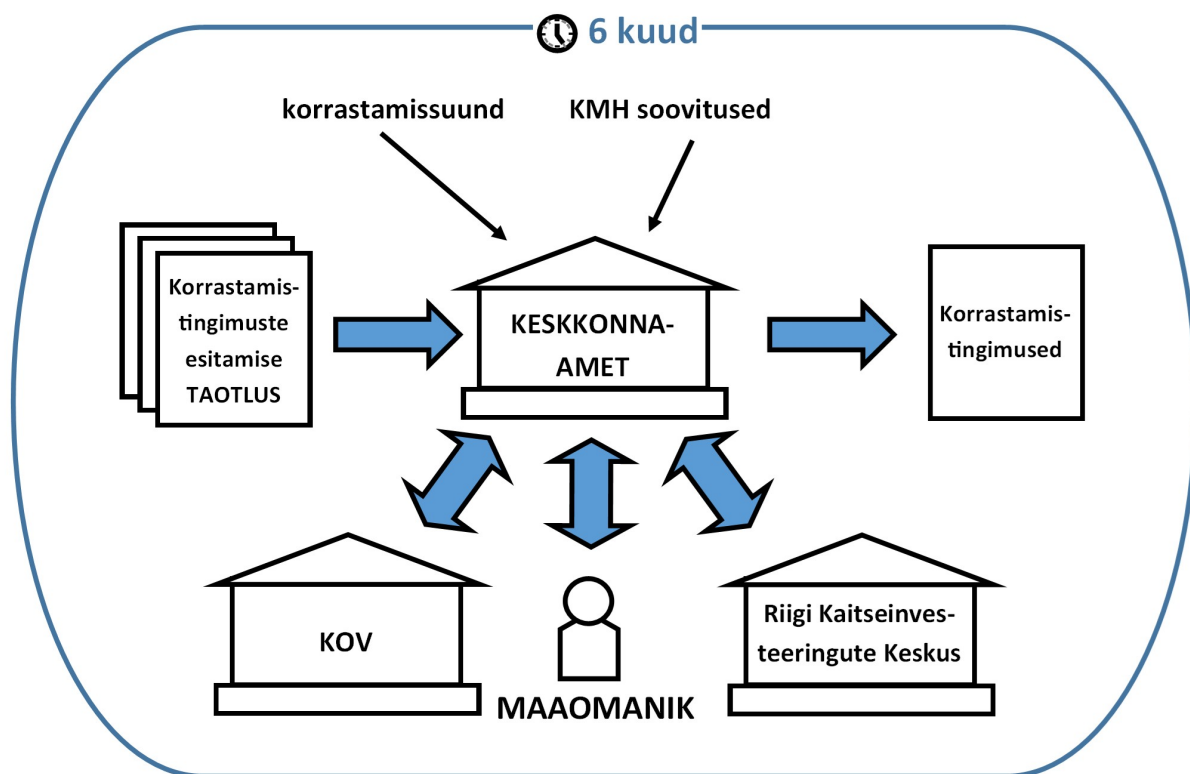
KeA küsib korrastamistingimuste kohta maaomaniku ja KOV-i arvamust ning juhul, kui kaevandatud maa asub riigikaitse ehitise maa-alal või selle piiranguvööndis, ka Riigi Kaitseinvesteeringute Keskuse arvamust. KeA esitab korrastamistingimused kuue kuu jooksul alates kaevandamisloa omajalt sellekohase taotluse saamisest, kuid seda tähtaega on võimalik pikendada.

Näide 119. KOV-i arvamus korrastamistingimuste eelnõu kohta.

„1. Nõustuda Keskkonnaameti poolt esitatud korrastamistingimustega.

2. Lisada lisatingimustesse juurde järgmised tingimused:

- 1) karjääri korrastamist alustada esimesel võimalusel paralleelselt kaevandamisega ehk kaevandamisel tuleb rakendada järk-järgulise korrastamise põhimõtet taastamaks võimalikult kiiresti kaevandamiseelne olukord ja rohevõrgustiku normaalne toimimine;
- 2) karjääri korrastamisel metsamaaks tuleb taastada üldjuhul samad metsakooslused, mis olid enne raadamist. Valdavalt männikud;
- 3) kaevandaja korraldab metsa istutusjärgse hoolduse (lehtpuuvõsa niitmine, et see ei lämmataks taimi) viie aasta jooksul igal aastal;
- 4) Sohlu kruusakarjääri ala puhul on tegemist Teise maailmasõja aegse lahingupaigaga ja seega kaevamise käigus leitud ajalooliselt olulistest leidudest teavitada Põhja-Pärnumaa vallavalitsust ja teisi vastavaid ametkondi.“

Joonis 14. Korrastamistingimuste andmise protsessiskeem.

Järgnevalt mõned näited korrastamistingimusest, mida Keskkonnaamet on kaevandajatele välja andnud.

Näide 120. Keskkonnaloale kantud korrastamise suunaks on rohumaa ja veekogu. Loa omajale on antud järgmised korrastamistingimused:

- „Korrastatud maa sihtotstarve määratakse vastavalt maakatastriseadusele.
- Kaevandatud maa korrastada rohumaa ja veekoguks.
- Korrastatud ala reljeef ja pinnavormid peavad olema võimalikult looduslähedased.
- Karjääri küljed tuleb kujundada nii, et oleks välditud varingud, lihked ning erosioon. Nõlvad ei tohi olla järsemad kui nõlva moodustava materjali looduslik varisemisnurk. Kui korrastamisprojektiga planeeritakse veekogule supluskoht, siis peavad veealused nõlva kalded olema supluskohas vähemalt suhtega 1:8.
- Tagada, et korrastatud ala ei kujutaks oma iseärasustest tulenevalt ohtu seal liikuvatele inimestele või loomadele ning maastiku üldilme oleks esteetiliselt vastuvõetav.
- Korrastamisprojektis esitada mulla või kasvupinnase kasutamise ja käitluse arvestused ning määrata bioloogiliseks korrastamiseks vajalik mulla/kasvupinnase kogus. Kirjeldada ja põhjendada valitud mullakäitlus. Vajadusel fikseerida korrastamistöodel puudujääva mulla/kasvupinnase kogus.
- Karjäärialala maatulundusmaa osas peab kujunev põhjaveetase vastama sihtotstarbelise kasutamise tingimustele. Korrastatud rohumaal ei tohi põhjaveetase tõusta kõrgemale kui 0,7 m sügavuseni korrastatud maapinnast.
- Enne haljastuse rajamist korrastatav maa siluda. Haljastusalaks ette nähtud ala võib jääda laineliseks, nõlvamurraga alla 8°. Korrastamisprojektis anda bioloogilise korrastamise lahendus, sealhulgas määrata külvatavate taimede nimistu ning külvamise või istutamise kord.
- Karjääri rajatava veekogu valdav sügavus peab olema vähemalt 2 meetrit.
- Kaldaperv peab olema vähemalt 2 m lai ja kuni 1 m kõrgemal veetaseme oodatavast maksimaalsest seisust.
- Juhul kui korrastamiseks on vajalik tuua karjääri täiendavalt materjali (sh jäätmeid), tuleb püsijäätmete kasutamise vajadus ja kogus põhjendada korrastamisprojektis. Püsijäätmete kasutamisel tuleb järgida keskkonnaministri 21.04.2004 määrust nr 21 „Teatud liiki ja teatud koguses tavajäätmete, mille vastava käitlemise korral pole jäätmeloa omamine kohustuslik, taaskasutamise või tekkekohas kõrvaldamise nõuded“.

Näide 121. Keskkonnaloale kantud korrastamise suunaks on taassoostumine. Loa omajale on antud järgmised korrastamistingimused:

- „Korrastatud maa sihtotstarve määratakse vastavalt maakatastriseadusele.
- Kaevandatud maa korrastada taastuvaks sooks (luua tingimused taassoostumiseks).
- Korrastatud ala reljeef ja pinnavormid peavad olema võimalikult looduslähedased.
- Soo taastamise võimalikkuse tagamiseks jäetakse mäeeraldise põhja 0,2 m paksune turbast põhjatervik, et luua sobivad kasvutingimused sootaimedele.
- Taastada sooala veerežiim ja luua eeldused soo taastumiseks. Vajadusel näha ette leevendusmeetmed, et tootmisala ümbritsevatel kinnistutel veetase ei tõuseks.

- Parima võimaliku korrastamise lahenduse leidmiseks viia enne korrastamisprojekti koostamist läbi eeluuringud, mille eesmärgiks on selgitada taastatava ala turba hüdrogeoloogilised iseärasused. Tööde planeerimiseks peab arvestama ala topograafia ja inimese poolt kujundatud veeoludega. Soo taastamise üheks põhiliseks tingimuseks on veetaseme tõstmine ja veetaseme stabiilsuse tagamine. Veebilansi uuringutega tuleb välja selgitada, kui palju on võimalik veetaset tõsta ja milliseks võib kujuneda veetaseme sesoonne dünaamika.
- Korrastamisprojekt peab sisaldama meetmeid korrastamistööde käigus tekkida võiva sette ja turbaheljumi vooluveega edasikandumise tõkestamiseks Silmsi ja Vao ojja.
- Korrastamistöödesse tuleb kaasata vastavate teadmiste ja kogemustega sooteadlane.
- Korrastamisprojektis kirjeldada korrastamisega ja korrastatud alaga seotud mõjusid Lõilasmäe järvele, Paraspõllu looduskaitsealale ja II kategooria kaitsealuse liigi *Tetrao urogallus* (metsis) leiukohale.“

Kaevanduse korrastamine erineb teatud osas karjäärade ja turbatootmisalade korrastamisest. Järgnev näide on korrastamistingimustest, mis anti põlevkivikaevanduse maapealse osa korrastamiseks.

Näide 122. Ettevõttele kuulub maavara kaevandamise keskkonnaluba, mille alusel kaevandatakse Estonia kaevevälja Estonia kaevanduse mäeeraldisel põlevkivi. Vastavalt keskkonnaloale on ettevõttel kohustus taaskasutada, sh ringlusesse võtta, vähemalt 40% tekkivast aherainest. Vastavalt keskkonnaloale, tuleb tegevuse lõpetamisel jäätmete tekke ja taaskasutamiskoht korrastada vastavalt korrastamisprojektidele ning kõik jäätmed (v.a kaevandamisjäätmed koodiga 01 01 02) anda üle edasiseks käitlemiseks vastavat tegevusluba omavale isikule või ettevõttele. Eelnevatest tingimustest lähtuvalt soovis loa omaja rajada korrastatud jäätmealale päikeseelektrijaama alustarindi (alustarind nr III). Varasemalt on Estonia kaevanduse alale rajatud Estonia päikeseelektrijaamade I ja II alustarindid ning uus alustarind rajatakse sarnastel tingimustel, kasutades ära vana aherainemäe ning kaevandamise käigus tekkivat aherainet. Eskiislahendusele tuginedes on taaskasutatava aheraine orienteeruv kogus 5,3 miljonit tonni. KeA andis keskkonnaloa alusel jäätmemaanal kasutusel olnud maa korrastamisprojekti koostamiseks Estonia tööstusala katastriüksusel osaliseks korrastamiseks järgmised korrastamistingimused (välja on toodud osa korrastamistingimustest):

- „Kaevandamistegevusega rikutud maa korrastada tootmismaaks.
- Maa korrastada nii, et see sobib ümbritsevasse maastikku ega kujuta oma iseärasuste tõttu ohtu seal liikuvatele inimestele või loomadele.
- Päikeseelektrijaama alustarindi küljed kujundada nii, et ei tekiks varinguid. Nõlvusnurk ei tohi ületada aheraine loomulikku varisemise nurka.
- Korrastamise projektis tuleb välja tuua, milline on olemasoleva aherainemäe maht, kui palju planeeritakse lisaks sellele aherainet taaskasutada ning milline on alustarindi maksimaalne tipukõrgus ning planeeritud kallakus.
- Päikeseelektrijaama alustarindi maksimaalseks pindalaks määrata 19 ha.

- Rajatav päikeseelektrijaama alustarind peab täielikult katma korrastataval alal olemasoleva aherainemäe.
- Kogu raadatava ala ulatuses, mis jääb päikeseelektrijaama alustarindi alla, mis on väljaspool tänast aherainemäge ning kus soovitakse kasutada aherainet või killustikku, kooritakse kasvukiht (muld).
- Ala korrastamistöödel eemaldatav muld kasutatakse nii objekti kui ka Estonia kaevanduse tööstusterritooriumi (sh kasutusest väljas olevatel aherainepuistangutel) heakorrastamistöödel.
- Korrastamisprojektile lisatakse alternatiivseid ehituslahendusi käsitlev finantsanalüüsil põhinev tõend, et aherainest päikeseelektrijaama alustarindi rajamisel on tegemist aheraine taaskasutamisega ning et seda kasutatakse kasulikult otstarbel selliselt, et see asendab teisi materjale, mida muidu oleks sellel otstarbel kasutatud, või jäätmete ettevalmistamine nende eelnimetatud otstarbel ja viisil kasutamiseks kas tootmises või majanduses laiemalt.
- Korrastamisprojekti koostamisel ja tööde planeerimisel tuleb arvestada lindude esinemisega antud piirkonnas ja nende peamist pesitsusaega. Raadamist tuleb teha väljaspool lindude peamist pesitsusaega (tööd teostada ajavahemikus 01.09–15.03).
- Rajatav päikeseelektrijaama alustarind, eelkõige selle kõrgus, peab olema kooskõlastatud Kaitseministeeriumiga. Päikeseelektrijaama alustarindi kõrguse kooskõlastamisel tuleb arvestada ka sellele paigaldatavate päikesepaneelide potentsiaalsete kõrgustega.
- Korrastamisprojekt tuleb kooskõlastada Alutaguse Vallavalitsusega.“

Vajadusel koostatakse korrastamistingimuste andmisele KMH eelhindang. Korrastamisega võivad kaasneda keskkonnamõju ja häiringud, aga need jäävad enamasti analoogseks kaevandamisalal selle tegevusajal kaasnenuga või isegi väiksemaks ega tohi reeglina ületada kehtestatud piirmäärasid. Tihti võib korrastamise mõju kaitsealusele liigile lugeda pigem soodsaks. Inimtegevusest tingitud häiriv mõju liigile väheneb ning pikemas ajaperspektiivis tekivad korrastatud alale liikidele sobivad elupaigad. Ka kasvuhoonegaaside summaarne emissioon atmosfääri väheneb.

9.4 KORRASTAMISPROJEKT

Kui ettevõttel on korrastamistingimused käes, peab ta hindama:

- korrastamisele kuluvaid töömahtusid ning mõtlema läbi kalenderplaani;
- milliseid tehnoloogilisi ja bioloogilisi töid tuleb teostada;
- kulu, et ei tekiks olukord, kus korrastamisele ei jää piisavalt ressursi;
- kas ja mis mahu saab kaevandada ning korrastada samal ajal;
- dokumentide vajadust (lisaks korrastamisprojektile on ehk vaja ehitusluba vms);
- lubadusi, mis on antud maaomanikule, KOVi-le, KeA-le, mõnele muule riigi-asutusele või isikule.

Kui loa omaja on kõik punktid läbi mõelnud, tuleb need fikseerida **korrastamisprojekti**s, mis annab korrastamistegevusest detailsema kirjelduse. Korrastamisprojekt koostatakse korrastamistingimuste alusel ning seda korraldab kaevandamisloa omaja. Selle koostamisele kaasatakse vastavate tööde alal pädevaid isikuid. Kaevandatud maa korrastamine on kas tehniline või bioloogiline. **Tehniline korrastamine** on kaevandatud maa tasandamine ning silumine, vajadusel ekraankihi ja orgaanilise aine rikka kihiga katmine, maa- ning metsaviljeluseks vajalike rajatiste ehitamine ning muud sellekohased tööd. **Bioloogiline korrastamine** koosneb agrotehnilistest, fütomelioratiivsetest või muudest töödest, mis tagavad korrastatud ala sihtotstarbelist kasutamist toetava elustiku kujunemise. Tehniliseks ja bioloogiliseks korrastamiseks koostatakse ühine projekt. Korrastamisprojekt peab käsitlema järgmist:

- korrastatava maa sihtotstarvet;
- uute pinnavormide ja kaevandatud maa kujundamist;
- mulla kasutamist ja käitlust;
- veerežiimi kujundamist;
- bioloogilist korrastamist;
- kõlvikute suurust ja vahekorda;
- ehitiste ehitamist ja likvideerimist ning muude korrastamiseks vajalike tööde kirjeldust.

Korrastamisprojekt koosneb seletuskirjast, graafilisest osast ja lisadest. Projekti seletuskiri peab sisaldama:

- tiitellehte, millel esitatakse mäeeraldise nimetus, maavara kaevandamisloa omaja, kaevandaja, projekti koostaja ja korrastamise teostaja nimi ning aadress, vastutava spetsialisti nimi ja allkiri ning projekti koostamise aeg;
- korrastamistehnoloogia põhjendust lähtuvalt korrastamistingimustest ja majanduslikest kaalutlustest;
- korrastamistööde mahtu ja tööde teostamiseks kasutatavate masinate üldandmeid;
- mullakäitlusviiside põhjendust ja kirjeldust, arvestades käesolevas määruses sätestatud mullakäitluse nõudeid;
- tehnilist ja bioloogilist korrastamist käsitlevas osas rakendatavate võtete kirjeldust ning nende valiku põhjendust;
- andmeid maa peale väljuvate kaeveõõnte ja puuraukude sulgemise või edasise kasutamise kohta;
- allmaatühemike püsivuse ja maa edasise liikumise prognoosi ning põhjendust sellekohase tühemike täitmise, sulgemise või kasutamise tehnoloogia kohta;
- kaevandamata maavara arvestust;
- looduslikust seisundist eemaldatud maavara ja katendi ning kaevandamisjääkide ladustamise andmeid;
- keskkonnamõju vähendamise abinõude kirjeldust;
- tööde kalenderplaani;
- tööohutusnõudeid;
- projektiga seotud majandusküsimuste osa, sealhulgas korrastamise eelarvet.

Projekti graafilises osas tuleb esitada järgmised dokumendid:

- korrastatava maa plaan, milleks on mäeeraldise plaaniga ühilduv mäetööde plaan viimase markseiderimõõdistuse aja seisuga;
- vaalkaevandamise korral kaevandatud maa korrastamise skeem, sealhulgas sisepuistangute moodustamise tehniline skeem;
- tehnilise korrastamise plaan;
- bioloogilise korrastamise plaan;
- korrastatud maa plaan;
- plaanide kohta koostatud geoloogilised läbilõiked, allmaakaevandamisel peamiste allmaakaeveõõnte tüüpläbilõiked;
- vajadusel muud tehnilised skeemid.

Plaanidele tuleb kanda:

- mäeeraldise ja selle teenindusmaa piir;
- hoidetervikute piirid;
- katastriüksuste piirid;
- geoloogiliste läbilõigete asukohad;
- korrastatud maatükkide piirid;
- kaevandamata maavara plokki kontuurid projekti koostamise ajal;
- allmaakaevandamise käigus kaevandatud alad laekäitluse tüüpide kaupa;
- pealmaakaevandamise käigus rajatud rajatised, nagu puistangud ja settetiigid;
- korrastatud maa samakõrgusjooned lõikepindade vahega mitte rohkem kui 1 m;
- maa sihtotstarbelise kasutamise alade piiripunktide koordinaatide tabel.

Kõik plaanid ja kaardid peavad olema L-EST 97 tasapinnaliste ristkoordinaatide süsteemis ja ruumiandmete seaduse § 32 alusel kehtestatud määruses nimetatud kõrgussüsteemis.

Korrastamisprojekt saadetakse kooskõlastamiseks KeA-le. Ametis vaatab projekti üle maapõuespetsialist ja teenusena sisseostetud ekspert. Vajadusel kaasatakse teiste valdkondade esindajad. Kui projekt ei vasta nõuetele, saadab amet selle paranduste tegemiseks loa omajale tagasi.

Näide 123. KeA märkused korrastamisprojektidele:

- „Tiitellehel ei ole määratud korrastamise eest vastutavat spetsialisti. Palume lisada spetsialisti nimi tiitellehele.“
- „Projekti tuleb täpsustada tööohutusnõudeid – tööohutuse osas on käsitlemata buldoosertööd kaeveõõne tagasitäitmisel. Keskkonnaamet palub tööohutusnõuetes eraldi käsitleda tagasitäitmiseks kasutatava materjali mahalaadimist.“
- „Mahakandmisele mineva maavara kogus ei ole välja arvutatud.“
- „Peatüki 3.1.2 kohaselt tuleb püsijäätmete kasutamisel järgida keskkonnaministri 21.04.2004 määruse nr 21 „Teatud liiki ja teatud koguses tavajäätmete, mille vastava käitlemise korral pole jäätmeloa omamine kohustuslik, taaskasutamise või tekkekohas kõrvaldamise nõuded“ § 4¹ nõudeid. Viidatud paragrahvi p 8 sätestab, et

jäätmed ei tohi nende taaskasutamisel ulatuda põhjaveekihini või kokku puutuda põhjaveega veeseaduse §-de 7 ja 15 mõistes. Projektis puudub selgitus, kuidas esitatud projektlahendusega tagatakse antud nõude järgimine.“

- „Seletuskirjas kirjeldatud veerežiimi kujundamise lahendusega ei saa nõustuda. Sisuliselt näeb projekt ette laoplatši sademe- ja lumesulavee juhtimise põhjaveega otseühenduses olevasse veekogumisse (Maardu fosforiidikaevanduse kaeveõõntesse) ilma puhastusmeetmeid rakendamata. Lisaks keskkonnanõuetele riskidele, mis võivad avalduda näiteks kütuse- või õlireostuse korral ning kindlasti heljumi sattumisel kaitsmata põhjaveekogumisse, on asjakohane hinnata võimalikku vastuolu veeseadusega (näiteks § 126 ja § 128, märkus: kaeveõõs ei ole karstiõõs, kuid selle mõju avaldub analoogselt) ja tutvuda olemuslikult sarnaste objektide projekteerimisnormatiividega. On vaja rakendada meetmeid võimaliku reostusohu ärahoidmiseks. Projekteerida ja rajada liiva- ning õlipüüdurid, antud juhul ilmselt ka biotiik heljumi püüdmiseks.“
- „Esitatud korrastamisprojekti veekõrvalduse osa käsitus on puudulik, vaja oleks lisada rajatavate või olemasolevate kraavide ja teiste veekõrvaldussüsteemi osade pikiprofiilid, ristlõiked ning mõõdistusandmed. Lisada hüdroloogilisele kirjeldusele markseiderimõõdistuse käigus fikseeritud veetasemed ja nende mõõdistamise aeg.“
- „Projektile lisada, kuhu ja mis ulatuses moodustatakse veekogusse madalamad, veetaimestiku teket soodustavad alad. Hetkel on käsitletud ainult supluskohta rajamist.“
- „Korrastatud maa plaanile lisada rajatava veekogu põhja kõrgused.“

Vahel tuleb lisaks korrastamisprojektile muuta ka korrastamistingimusi ja -suunda.

Näide 124. Väljavõte KeA kirjust. „2022. aastal inventeeriti Pärnumaal asuvaid ja Keskkonnaameti poolt registreeritud kivisisalike elupaiku, sh Seljametsa elupaika. Enamus isendeist leiti varasemaga võrreldes hoopis kõnealusest karjäärist. Inventuuris on mainitud, et kui Seljametsa järve kõrval asuv karjäär ammendatud saab, võiks koos selle korrastamisega luua ühe suurema kivisisalike elupaiga. Seljametsa liivakarjääri korrastamisprojekt näeb ette osalist metsastamist, mis ei toeta kivisisaliku elupaiga säilimist ja selle seisundi parendamist. Keskkonnaameti hinnangul tuleb korrastamisprojekti muuta lähtuvalt liigi elupaiganõudlustest. Palume kaasata vastav liigiekspert, kes annab projektlahendusele ja tööde tegemisele suunised (kaasa arvatud tööde tegemise aeg) ning soovitusel lähtuvalt liigist ja tema elupaigast. Tulenedes eelnevast tagastasime liivakarjääri korrastamisprojekti ja märkisime, et korrastamisprojekti muutmiseks kivisisaliku elupaiga säilitamiseks, tuleb eelnevalt muuta loal olevat korrastamise suunda ja seejärel korrastamistingimusi.“

Kui korrastamisprojekt vastab nõuetele, siis KeA kinnitab selle. Mõne kaevandaja jaoks on korrastamisprojekt vaid bürokraatlik samm ning korrastamisega on juba alustatud, näiteks on istutatud metsa. Tegelikult ei ole see aga õige – korrastamisega võib alustada alles korrastamisprojekti kinnitamise järel.

KeA säilitab projekti vähemalt kolm aastat kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamisest arvates. Kui KOV selleks soovi avaldab, säilitatakse projekti ka kaevandamise asukoha kohaliku omavalitsuse üksuses.

9.5 KORRASTAMINE JA KORRASTATUKS TUNNISTAMINE

Kaevandatud maa tuleb korrastada enne kaevandamisloa kehtivuse lõppemist. Seaduse ega üldjuhul ka kaevandamisloaga ei ole fikseeritud konkreetset aega, millal tuleb küsida korrastamistingimused, esitada projekt või alustada reaalse korrastamisega. Siiski soovitab KeA, et korrastamisega alustataks tehnoloogiliselt esimesel võimalusel. Näiteks, kui karjääri pindala on 20 ha, millest pool on juba kaevandatud, ja korrastamise suunaks ei ole ühtne veekogu, võiks juba kaevandatud 10 hektaril toimuda etapiviisiline, kaevandamisega paralleelne korrastamine, mille valmimisel saaks KeA selle osa ka juba korrastatuks tunnistada. Kui korrastamissuunaks on tehisveekogu, siis on arusaadav, et ühtne veekogu saab valmida alles pärast varu täielikku ammendamist. Siiski on ka sel juhul võimalik mitmeid töid juba varakult ära teha, näiteks nõlvade nõuetega vastavusse viimine.

Osaline ehk etapiviisiline korrastamine annaks kohalikule elanikule ja KOV-ile kindluse, et kaevandatud ala saab ikka korrastatud. Paljudel inimestel on arusaam, et ettevõtte kaevandab maavaravaru ära ja laseb end seejärel pankrotti, et nii kõrvale hiilida korrastamiskohustusest. Kaevandajad on tagasisidena teada andnud, et neil poleks osalise korrastamise vastu midagi, kui ettevõttele ei tekiks lisakulu. Ettevõttele on täiendav rahaline väljaminek näiteks osalise korrastamise järel keskkonnaloa muutmine koos graafiliste lisade muutmisega.

Kaevandatud maa korrastamisel tuleb tagada, et maa sobiks ümbritsevasse maastikku ega kujutaks oma iseärasuste tõttu ohtu seal liikuvatele inimestele või loomadele. Korrastamise nõuded on kehtestatud määrusega „Uuritud ning kaevandatud maa korrastamise täpsustatud nõuded ja kord, kaevandatud maa korrastamise projekti sisu kohta esitatavad nõuded ning maa korrastamise akti sisu ja vorm“. Järgnevalt on käsitletud vaid olulisemaid punkte, põhjalikumalt on korrastamist kirjeldatud raamatus „Ehitusmaavarade uuringu- ja kaevandamisalade korrastamise käsiraamat“.

Tehisveekogu. Paljud kaevandajad korrastavad oma kaevandatud ala veekoguks, sest see on odavam ja lihtsam kui mõni teine korrastamislahendus. Nõlvad tasandatakse ja pumbad jäetakse seisma (juhul, kui kaevandamise käigus toimub vee väljapumpamine), misjärel veetase tõuseb oma loomulikule kõrgusele. Siiski ei tasu alati mõelda lihtsusele ja odavusele, vaid veekogu otstarbele ning nendele, kes hakkavad veekogu hiljem kasutama. Tehisveekogu ülesanne võib olla lihtne maastikuelement, puhkamiskoht, veespordikoht, kalastuskoht, talispordirajatis, biotiik, vesiviljelus, veevõtukoht, kaitsealuste liikide elupaik või midagi muud.

Rajatava veekogu sügavus tuleb kujundada valdavalt üle 2 m, jättes madalamad alad veetaimestiku arenemiseks, välja arvatud juhul, kui veekogu kujundamine nendel tingimustel ei taga selle otstarbekohast kasutamist. Kui veekogu hakkavad tulevikus kasutama puhkajad

ujumiseks, siis see ei saa olla madalam kui 2 m, sest vastasel juhul kasvab see kiiresti kinni. Ujumis- ja supluskoha puhul lisanduvad erinõuded suplejate ohutuse tagamiseks. Vältida tuleb järske astmelisi sügavuse muutusi, teravat põhjamaterjali, veealuseid suuremaid kive jne. Lisaks tuleb arvestada veevahetusega, mis tagaks supluseks vajaliku vee kvaliteedi.

On olnud olukordi, kus KOV soovib, et veekogust saaks avalik supluskoht, kuid maaomanik ei ole sellega nõus. Võimalus on, et sel juhul läheb maa pärast korrastamist üle KOV-ile, kes tagab supluskohas ohutuse ja korrashoiu. See saab toimuda juhul, kui suudetakse maa ostus-müügis kokkuleppele jõuda.

Kui tehisveekogu on mõeldud looma-, linnu- või taimeliigile, peab veekogu olema võimalikult madal. Madalates veekogudes kujuneb viljaka pinnase korral küllalt kiiresti veetaimestik, mis on elupaigaks nii vee selgrootutele kui ka kaladele ja lindudele.

Näide 125. Kruusakarjääri korrastamistingimustes on nõue, mille kohaselt karjääri tekkiva tehisveekogu valdav sügavus peab olema üle kahe meetri. Korrastamistingimused on seatud 2015. aastal, mil ei olnud veel selgunud asjaolu, et geoloogilise uuringuga määratud lamam jääb tegelikkuses osaliselt kõrgemale absoluutkõrgusele ning mäeeraldise sügavamates intervallides leviv maavara ei vasta ehituskruusa tingimustele. Võttes arvesse kaevandamise käigus selgunud uut geoloogilist olukorda, ei ole kaevandamisväärsel maavara ammendamisel võimalik alale kujundada veekogu valdava sügavusega üle kahe meetri. Antud juhul ei saa otstarbekaks pidada veekogu eraldi süvendamist eesmärgiga saavutada nõutav sügavus, kuna tegevuse tulemusena tekiks juurde hulk turustamiseks mittesobilikku materjali, mis tuleks korrastatavale alale paigutada ning see muudaks veekogu ümbritseva maastiku veelgi tehislikumaks. Kaaludes ka süvendamise majanduslikku külge, ei oleks see tegevus levinuimaid tehnoloogilisi lahendusi kasutades antud juhul kuidagi mõistlik.

Veekogu kaldale jäetakse perv, mis peab jääma kõrgemale veetaseme oodatavast maksimaalsest seisust. Kui veekogu hakatakse kasutama puhkeveekoguna, kujundatakse veekogu nõlv laugeks ning veekogu kallas juurde- ja väljapääsuga. Kalda järsk külg tõkestatakse inimeste ja loomade ohutust tagaval viisil ülevalt valli, põõsastiku, heki, piirdega või muul moel. Veekoguks korrastamise korral kavandatakse koostatavas projektis reostumist takistavad abinõud toite- ja reoainete sissevoolu tõkestamiseks.

Rohu- ja metsamaa. Rohumaa on avamaastik, kus kasvavad rohhtaimed. Puid-põõsaid kas pole üldse või neid leidub hõredalt. Karjääride korrastamisel rohumaaks on võimalik lasta taimestikul looduslikult taastuda ning ala edaspidi poolloodusliku kooslusena majandada, kiirendada poolloodusliku koosluse teket looduslike seemnete külviga või rajada külviga kultuurrohumaa. Rohumaa tundub lihtsa lahendusena, kuid ka sel juhul peab läbi mõtlema selle eesmärgi ning hooldamisvajaduse. Hooldamata rohumaa võib mõne aja pärast looduslikult metsastuda, mis teatud juhul võib lõppeesmärk ollagi.

Loodusliku metsastumise aegluse tõttu eelistatakse looduslikule isetaastumisele sageli puuliikide külv või istutust. Istutamine annab kiireima ja metsamajanduslikult parima tulemuse. Seega, kui korrastamine jääb karjääri eluea lõppu (kaevandamisloa lõppu), on metsa istutamine

kõige otstarbekam metsastamise viis. Kui kaevandamisega paralleelselt on toimunud metsastumine või on metsastatud külvi teel, on kaevandamise lõpus enamik alast juba metsastunud ja seda ala ei ole põhjust uuesti metsastada ning kulutused on lõppkokkuvõttes väiksemad. Metsastamisel valitakse istutatavate puude liigid lähtuvalt tehnogeense pinnase viljakusest. Lahjale rähasele pinnasele istutatakse mändi ja kaske. Paremal maal, kus pinnasesse on segunenud turvast, lähevad edukalt kasvama kask, kuusk, must lepp, saar ja tamm. Istutusmaterjalina kasutatakse peamiselt männi, kase ja musta lepa kaheaastaseid seemikuid; kuuse, saare ja tamme puhul nelja-aastaseid istikuid. Metsa istutamiseks kasutatavad istikud peavad vastama määrusega „Metsa uuendamisel kasutada lubatud kultiveerimismaterjali algmaterjali päritolu, kultiveerimismaterjali tarnimise ja turustamise nõuded“ kehtestatud nõuetele.

Korrastatud metsamaal ja rohumaal ei tohi põhjaveetase tõusta kõrgemale kui 0,7 m sügavuseni korrastatud maapinnast. Korrastatud haritavaal maal ei tohi põhjaveetase tõusta kõrgemale kui ühe meetri sügavuseni korrastatud maapinnast.

Näide 126. Pärast tehnoloogilist korrastamist teostatakse ala bioloogiline korrastamine. Korrastamistingimuste kohaselt tuleb ala korrastada veekoguks ja metsamaaks. Metsastamise kohta erinõudeid esitatud ei ole. Bioloogilist korrastamist tuleb teha karjäärialal kirdenurgas 0,90 ha suurusel alal. Metsastamise edukuse eelduseks on, et silutud pinna ülemine 0,5 m paksune kiht sisaldaks peent materjali terasuurusega kuni 1 mm vähemalt 25% massi järgi ega sisaldaks kive läbimõõduga üle 10 mm enam kui 40%. Samuti peab olema tagatud, et taimestatav maapind oleks maksimaalsest veetasemest vähemalt 0,5 m kõrgemal. Soovitav on külvamisele eelistada istutamist, kuna külvi-kultuuridele võib konkurendiks saada rohttaimestik ning ohuks halb idanemine pinnase ülemise kihi läbikuivamise tõttu. Metsamaa rajamiseks on sobiv kasutada hariliku männi kaheaastaseid paljasjuurseid seemikuid istutustihedusega 1,5 x 2 m (3000 tk/ha). Kokku kulub metsamaa rajamiseks ~2700 seemikut. Ala metsastamine tuleb teha käsitsi. Istikute väljakaevamine, transportimine mäeeraldisele, ajutine säilitamine mäeeraldisel ja istutamine tuleb teostada metsaspetsialisti poolt. Paljasjuursed puuistikud istutatakse nii, et taime juurekael jääb kuni paar sentimeetrit ümbritsevast maapinnast kõrgemale, sest siis jääb taime juurekael vajudes maapinnaga tasa.

Taassoostumine. Soo taastamisel soodustatakse bioloogilise mitmekesisuse arengut luues kasvutingimused soodele iseloomulikele taimedele ja pakkudes elukohti loomadele. Turba lagunemine väheneb ja taimkatte arenguga luuakse tingimused turbaalal süsiniku sidumiseks ning vähendatakse turba mineraliseerumisest tulenevaid CO₂ vooge. Taastatud turbaalad on ka magevee reservuaarid ning veetaseme tõustes väheneb ala tuleohtlikkus. Veetaseme tõstmisega maapinna lähedale korrastataval turbaalal võib kaasneda veetaseme tõus piirnevatel kinnistutel, kui selleks ei nähta ette leevendusmeetmeid. Soo taastamiseks sobivate tingimuste loomisel tõstetakse veetase turbapinna lähedale ning kraavide sulgemisel võib veetase tõusta ka taastatava alaga piirnevatel aladel. Veetaseme tõstmiseks rajatakse alale vastavalt turbatootmisala tehnoloogilisele projektile paisud ja veetõkkevallid. Tagamaks soodele iseloomuliku taimkatte arengut peab korrastataval alal kaevandamata jääma vähemalt

0,3 m paksune turbakiht, et luua sobivad keemilised ja füüsikalised kasvutingimused sootaimedele. Korrastamine tuleb läbi viia esimesel võimalusel peale väljakute ammendumist, et vältida turba edasist mineraliseerumist – sel juhul ei ole vajalik ka turbapinna koorimine. Bioloogilisel korrastamisel läbiviidavatel töödel tuleb kaasata vastava eriala spetsialist, kes omab varasemat kogemust soo taastamisel. Pärast tootmistegevuse lõpetamist tuleb turbatootmisalalt ära viia kõik, mis on tehnik, et taastada kaevandamisest mõjutatud maa-alal looduslik ilme.

Täitmine. Kohalikud elanikud pelgavad, et kui karjääri korrastamisel kasutatakse jäätmeid, tähendab see neile prügimäe tekitamist ja jäätmete peitmist. Samuti kardetakse, et põhjaveekvaliteet halveneb, kui jäätmetest hakkab midagi lekkima. Tegelikult on karjääri jäätmetega täitmine üpris täpselt reguleeritud ja sellised hirmud alusetud.

Korrastamistöodel soovitakse mõnikord nõlvade täitmiseks kasutada püsijäätmeid, mille leostuvus veekeskkonnas, ohtlike ainete sisaldus ning nõrgvee ökotoksilisus ei põhjusta üldjuhul täiendavat keskkonnakoormust, seda eriti põhja- ja pinnavee kvaliteedinõudeid silmas pidades.

Näide 127. Harku VI lubjakivikarjääri korrastamisprojekt näeb ette ala korrastamise maatulundusmaaks (rohumaaks). Alal taasluuakse võimalikult täpselt kaevandamiselne seis, mis tähendab, et korrastatav maa täidetakse esialgse kõrguseni ning haljastatakse, külvates sinna rohhtaimede seemnesegu. Täitmiseks kasutatakse püsijäätmeid, mille loetelu on toodud korrastamisprojekti. Idapoolne nõlv, mis külgneb Harku IV lubjakivikarjääriga, kujundatakse laugeks (1:3).

Näide 128. Liiva- ja kruusakarjäär asub eraomandisse kuuluvatel kinnistutel ja piirneb kasutatava põllumaaga. Ettevõtte soovib tagasitäitena taaskasutada järgmisi jäätmeliike: maavarade kaevandamisjäätmed; mitteraamsete maavarade füüsikalise ja keemilise töötlemise jäätmed; keraamikatoote, telliste, plaatide ja ehitustoodete valmistamisel tekkinud jäätmed; tsemendi, lubja, krohvisegu ning nendest toodete valmistamisel tekkinud jäätmed; betoon, tellised, plaadid ja keraamikatooted; pinnas (sealhulgas saastunud maa-aladelt eemaldatud pinnas), kivid ja süvenduspinnas ning pinnas ja kivid. Kohalikud elanikud on jäätmetega karjääri täitmisele vastu, tuues põhjenduseks:

- Kõige olulisem aspekt antud piirkonnas on põhjavee rikkumine jäätmete matmisega lahtisesse veekokku, kuna karjäär asub nõrgalt kaitstud põhjavee piirkonnas.
- Põhjavee otsese või kaudse rikkumise tulemusena on tulevikus häiritud joogivee tarbimine puudutatud kinnistutel. See protsess on pöördumatu ja risk liiga suur, et antud karjääri jäätmeid mätta.
- Kuna valla arengukava näeb ka järgneval 15 aastal ette “rohepoliitika” suuna jälgimist, siis ei sobi kaevandaja “poliitika” valla “rohepoliitikaga” kokku.
- Kohalikud elanikud on karjääris endi jaoks ideaalse supluskohta avastanud ja aasta-aastalt tuleb inimesi suviti juurde.
- Karjääri servas asub ca 5000 m² maatükk, kuhu Saku vald on andnud välja üksikelamu projekteerimistingimused. Antud kinnistule soovime rajada salvkaevu, kuna suurkaevu on naaberkinnistutel suhteliselt rauarikas.

- Tervisele ja elukvaliteedile avaldab mõju elukeskkond, mis hõlmab füüsilist, psühholoogilist ja sotsiaalmajanduslikku keskkonda. See tähendab, et nii füüsilisele kui vaimsele tervisele avaldab mõju kõik meie ümber toimuv. Inimesed on väsinud lõputust kaevandamisest, suurte veokite poolt tekitatud müra, tolmu ja pidevalt lõhutud teekattest. Kaevandaja plaan matta vastvalminud veekokku jäätmeid rikuks oluliselt piirkonna kinnistute elukvaliteeti järgnevateks aastateks.

Jäätmete taaskasutamine on jäätmekäitlustoiming, mille peamine tulemus on jäätmete tarvitamine kasulikult otstarbel selliselt, et nad asendaksid teisi materjale, mida muidu oleks sellel otstarbel kasutatud, või jäätmete ettevalmistamine nende eelnimetatud otstarbel ja viisil kasutamiseks kas tootmises või majanduses laiemalt. **Tagasitäide** (ka täitmine) on taaskasutamistoiming, mille käigus kasutatakse kaevandatud ala korrastamiseks või maastiku kujunduse eesmärgil selleks sobivaid tavajäätmeid. Tagasitäiteks kasutatavad tavajäätmed peavad asendama materjale, mis ei ole jäätmed, sobima jäätmeseaduses nimetatud eesmärgidega ning olema rangelt piiratud kogusega, mis on vajalik nimetatud eesmärkide saavutamiseks.

Jäätmete taaskasutamise vajadus peab olema põhjendatud. Korrastamisprojektist peab täpselt selguma, miks loetletud jäätmete taaskasutamine karjääris on vajalik, milliseid looduslikke materjale jäätmetega soovitakse asendada ning millises mahus eri jäätmeliikide lõikes soovitakse jäätmeid täitmisel kasutada. Jäätmeliikide, va katendi taaskasutamise soovi korral tuleb taotlejal tõendada jäätmete ohutus keskkonnale ja jäätmete sobivus täitematerjalina kasutamiseks. Jäätmetest tuleb vajadusel võtta proovid ning analüüsida leostuvust, pH-d ja keskkonnale ohtlike ainete sisaldusi vastavalt keskkonnaministri 21.04.2004 määruse nr 21 nõuetele. KeA paneb suurt rõhku korrastamise käigus kasutatavale materjalile ning vajadusel palub täiendavat informatsiooni.

Jäätmetega korrastamisel peab arvestama jäätmeseadusega ja määrusega „Teatud liiki ja teatud koguses tavajäätmete, mille vastava käitlemise korral pole jäätmeloa omamine kohustuslik, taaskasutamise või tekkekohas kõrvaldamise nõuded“. Määruse lisas on ära toodud jäätmeliigid koos koodiga ning võimalik taaskasutamise koht.

Tabel 5. Jäätmeliigid, mida võib kasutada kaevandatud alade korrastamisel.

Jäätme- kood	Jäätmeliik	Taaskasutamise või kõrvaldamise nõuded, käitlustoiming
01 01 01	Maakide kaevandamisjäätmel	Taaskasutamine teedehituses (R5m). Taaskasutamine maa-alade planeerimisel, täitmisel, taastamisel ja korrastamisel (R5t).
01 01 02	Mittemaaksete maavarade kaevandamisjäätmel	
10 12 08	Keraamiliste materjalide, telliste, plaatide ja ehitustoodete jäätmel (pärast termilist töötlemist)	
10 13 14	Betoonijäätmel ja betoonisete	
01 04 08	Kruusajäätmel ja kivipuru, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 01 04 07*	
01 04 09	Liiva- ja savijäätmel	
17 01 01	Betoon	
17 01 02	Tellised	
17 01 03	Plaadid ja keraamikatooted	
17 01 07	Betooni-, tellise-, plaadi- või keraamikatoode segud, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 01 06*	
17 08 02	Kipsipõhised ehitusmaterjalid, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 08 01*	
Jäätme- kood	Jäätmeliik	
19 12 09	Mineraaljäätmel (näiteks liiv, kivid)	
01 04 13	Kivilõikamisel ja -saagimisel tekkinud jäätmel, mida ei ole nimetatud koodinumbritega 01 04 07* ja 01 04 11, sealhulgas paekivi (näiteks lubjakivi, dolomiidi) töötlemisel tekkinud jäätmel	
10 01 01	Koldetuhk, räbu ja katlatuhk (välja arvatud koodinumbriga 10 01 04* nimetatud katlatuhk ning koodinumbritega 10 01 96* ja 10 01 97* nimetatud jäätmel)	
10 01 02	Kivisöelendtuhk	
10 01 03	Turba ja töötlemata puidu põletamisel tekkinud lendtuhk	
17 05 04	Kivid ja pinnas, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 05 03*	
20 02 02	Pinnas ja kivid	
17 05 06	Süvenduspinnas, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 05 05*	
17 05 08	Teetammi täitematerjal, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 05 07*	

Näide 129. KeA lisateabe kirjast kaevandamisloa omajale:

„Juhul, kui korrastusprojektiga nähakse ette mineraaljäätmete (jäätmekood 19 12 09) kasutamine karjääri korrastamiseks, tuleb projektis kajastada ka järgnevaid tingimusi:

- Mineraaljätmeid on lubatud vastu võtta ehitus- ja lammutusjäätmete sorteerimisega tegelevalt ettevõttelt, kellel on olemas eraldiseisev ehitus-lammutusjäätmete sorteerimissõlm, kus on tagatud, et jätmed ei puutu kokku olmejäätmatega.
- Jätmed koodiga 19 12 09 võivad koosneda liivast ja kividest.
- Uutelt partneritelt saadud mineraaljäätmes tuleb analüüsida määruse nr 21 lisas 2 toodud saasteainete, nt plii, kaadmiumi, kroomi, vase, nikli, elavhõbeda, tsingi, ja naftasaaduste (C10–C40, summa) ning orgaaniline süsiniku (DOC) sisaldust.
- Määratud ohtlike ainete sisalduse väärtusi tuleb võrrelda Keskkonnaministri 19. augusti 2016. a määruse nr 26 „Metallijäätmete täpsustatud nimistu” lisas toodud piirarvudega.
- Mineraaljäätmete võõriste maksimaalne lubatud hulk vastavalt standardile EVS-EN 13242:2006+A1:2008 „Ehitustöödel ja tee-ehituses kasutatavad sidumata ja hüdrauliliselt seotud täitematerjalid“ on $X^* \leq 3\%$ (massiprotsent).
- Võõriste määramisel tuleb lähtuda standardist EVS-EN 933-9:2009+A1:2013/AC:2019.“

Kaevandatud maa korrastamise eesmärgil kaevandamisjäätmete tagasitäitmisel peal- või allmaakaevandamise käigus tehtud kaeveõõntesse peab kaevandamisloa omaja:

- tagama kaeveõõnte füüsilise stabiilsuse ja vajumite tekke vältimise, võttes arvesse JäätS §-s 33¹ kehtestatud nõudeid;
- vältima pinnase, pinna- ja põhjavee saastumist;
- tagama kaeveõõntesse tagasi täidetud kaevandamisjäätmete korrastamisjärgse seire vastavalt JäätS §-s 33¹ sätestatud nõuetele.

Veeseisundi halvenemise ning õhu ja pinnase saastumise vältimiseks kohaldatakse kaevandatud maa korrastamisele JäätS § 33¹ lõike 8 alusel kehtestatud nõudeid.

Kui kaevandamisloa tunnistatakse kehtetuks enne kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetaks tunnistamist, tuleb kaevandatud maa korrastada loa kehtetuks tunnistamise otsuses määratud tähtpäevaks.

Kaevandamisloa omaja on kohustatud esitama kaevandamisloa andjale markseiderimõõdistamise andmete alusel andmed kaevandatud maa ja selle korrastamise kohta.

Kaevandamisloa omaja on kohustatud kinnisasja omaniku nõudmisel pärast kaevandatud maa korrastamistööde lõpetamist teostama katastriüksuse mõõdistamise ning esitama enne korrastamistööde vastuvõtukomisjoni töö alustamist kinnisasja omanikule katastrimõõdistamise dokumentatsiooni vastavalt maakatastriseaduse § 17 lõike 2 alusel kehtestatud korrale.

Kui kaevandatud ala on korrastamisprojekti alusel korrastatud, esitab loa omaja KeA-le taotluse ala korrastatuks tunnistamiseks. KeA moodustab ja kutsub kokku korrastamiskomisjoni ning määrab komisjoni juhataja. Enamasti on selleks kohalik maapõuebüroo spetsialist. Korrastamistööde vastuvõtukomisjoni koosseisu nimetatakse kaevandamisloa andja esindaja,

mäeeraldise ja selle teenindusmaa kinnisasja omanik või tema esindaja või riigimaa korral kinnisasja valitseja või tema volitatud isik, kohaliku omavalitsuse üksuse esindaja ja vajalik arv asjatundjaid komisjoni kokkukutsuja äranägemisel.

Näide 130. Korrastamiskomisjoni moodustamine. Võttes aluseks maapõueseaduse § 87 lõiked 1 ja 2, otsustan moodustada Mooste II liivakarjääri kaevandatud maa korrastamistööde vastuvõtukomisjoni järgmises koosseisus:

Komisjoni juhataja:

- Keskkonnaameti maapõuebüroo vanemspetsialist.

Komisjoni liikmed:

- Riigimetsa Majandamise Keskuse Põlvamaa metsaülem, loa omaja esindaja;
- KliM-im ehitusmaavarade valdkonna juht, maa omaniku esindaja;
- keskkonnaspetsialist, Põlva Vallavalitsuse esindaja.

Kokkulepitud kuupäeval saab komisjon korrastatud alal kokku. Korrastamistööde vastuvõtukomisjoni ülesanded on:

- kontrollida korrastamistööde ja korrastatud maa vastavust maapõueseadusele ja selle alusel kehtestatud nõuetele ning korrastamisprojektile;
- teha kaevandamisloa andjale ettepanek kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetaks tunnistamise kohta, kui see on korrastatud nõuetekohaselt ja vastavuses korrastamisprojektiga, või kui maa ei ole korrastatud nõuete ja korrastamisprojekti kohaselt, teha motiveeritud ettepanek jätta kaevandatud maa korrastamise kohustus täidetaks tunnistamata.

Ala võib tunnistada korrastatuks, osaliselt või tingimuslikult korrastatuks või keelduda ala korrastatuks tunnistamisest.

Näide 131. Osaliselt korrastatuks tunnistamine. Piuga kruusakarjääri komisjoni töö käigus vaadati üle informatiivsed korrastamisprojekti osad, näiteks puude istutamine, nõlvade korrastamine, otsiti katastriüksuse tähiseid. Korrastamise komisjon otsustas tunnistada Piuga kruusakarjäär tingimuslikult korrastatuks: korrastatuks tunnistati teenindusala, aga mitte mäeeraldis. Tingimused olid järgnevad:

- 31.12.2023 peavad Maa-ametile olema esitatud katastriüksuse tähised.
- 2024 kevadel tuleb väljalangenud kuused uutega asendada ja korrastamisprojektis määratud kohta istutada kased.
- Mäeeraldise korrastatuks tunnistamiseks peab KeA-le tegema taotluse korrastamiskomisjoni kokku kutsumiseks enne, kui kaevandamisluba läbi saab (kaevandamisluba kehtib kuni 21.10.2034).

Komisjon otsustas Piuga kruusakarjääri korrastamistööd tunnistada tingimuslikult nõuetekohaseks ning tunnistas Piuga kruusakarjääri osaliselt korrastatuks.

Kui kaevandamisloa alusel reaalselt kaevandamist ei toimu, võib amet lubada ala korrastatuks tunnistada lihtsustatud korras. Siiski peab ametil olema veendumus, et alal ei ole kaevandamist ega ettevalmistamistööd (nt katendi koorimist) tehtud.

Näide 132. Ettevõttel oli Tuhalaane liivakarjääri mäeeraldisel kaevandamisluba eesmärgiga kaevandada ehituskruusa ja -liiva. Luba kehtis aastatel 2013–2018. Ettevõttele olid väljastatud korrastamistingimused, aga korrastamisprojekti ei olnud koostatud. Äriregistri andmetel oli kaevandamisluba omav ettevõtte likvideerimisel. KeA järelevalveosakonna esindaja kontrollis kohapeal korrastamiskohustuse täitmist ning jõudis järeldusele, et ettevõtte ei ole loa kehtivusajal Tuhalaane liivakarjääri mäeeraldisel maavara kaevandanud, ala on majandatud metsamaana ning mäeeraldisel jääval territooriumil ei ole korrastustööd vaja teha. Keskkonnalubade infosüsteemis olevate andmete järgi polnud ettevõtte alates 2013. aasta III kvartalist kuni 2018. aasta II kvartalini esitanud ühtegi deklaratsiooni ehk kaevandamist Tuhalaane liivakarjääris toimunud ei olnud. Ka Maa-ameti geoportaali avalikus fotolaos olevate fotode põhjal ei tuvastatud Timuti maaüksusel Tuhalaane liivakarjääris kaevandamistegevust. KeA otsustas ala korrastatuks tunnistada ja kutsus kokku korrastamiskomisjoni.

Kaevandatud maa korrastamise kohustuse tunnistab täidetuks KeA, võttes arvesse korrastamistööde vastuvõtukomisjoni ettepanekut. Kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamise otsuse koopia edastab kaevandamisloa andja katastripidajale.

KeA on teostanud ka korrastatud alade jätkukontrolli.

Näide 133. Saare maakonnas Veske külas asub endine Tomba kruusakarjäär, mis on korrastatuks tunnistatud 2015. aastal. Kaevandamisluba nägi ette kaevandatud maa korrastamise veekoguks. Veekogu koosneb kahest osast, millest üks on kohaldatud ujumiskohaks. 2019. aasta paikvaatluse käigus oli näha, et veekogu kasutataksegi ujumiseks – sinna olid vette pääsemiseks rajatud astmed ja kaldale paigutatud päästerõngad. Ujumiseks ette nähtud veekogu osa oli heas korras ja hästi hooldatud.

Paraku juhtub vahel, et ala ei saa kaevandamisloa kehtivusaja jooksul korrastatuks tunnistatud. See on kohalike elanike, omavalituse ja ka riigi jaoks üks olulisi murekohti. Kehtiva MaaPS-i kohaselt tuleb kaevandatud maa korrastada enne kaevandamisloa kehtivuse lõppemist. Korrastamiskohustus säilib ka juhul, kui luba on kehtivuse kaotanud või kehtetuks tunnistatud. Kui juhtub, et loa omaja ei suuda ala korrastada, läheb korrastamiskohustus üle maa omanikule. Õnneks selliseid olukordi liiga tihti ei teki, kuid ka üksikud negatiivsed näited nõrgestavad avalikkuse usku kaevandamisalade korrastamisse.

Mõnikord tekivad eraisikust maaomaniku ja kaevandaja vahel lahkkelid, mis võivad kaasa tuua tegevuse peatamise – näiteks jääb maavara osaliselt kaevandamata ja ala korrastamata.

9.6 VARINGUD. KAEVANDAJA JA RIIGI VASTUTUS

Pärast kaevandatud ala korrastatuks tunnistamist läheb maa üle maaomanikule, kes kannab edaspidi hoolt ala korrashoiu eest. Kui kolme aasta jooksul pärast kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamist ilmnevad olulised keskkonnahäiringud, mida ei olnud võimalik kaevandatud maa korrastamise kohustuse täidetuks tunnistamise ajal ette näha, kuid mis on tingitud kaevandatud maa korrastamise nõuete või korrastamisprojekti eiramisest, on nende kõrvaldamise kohustus korrastamiseks kohustatud olnud isikul. Lihtsamad vead, mis korrastamise järel välja võivad tulla on, et puude istikud on teatud osas hävinud või nõlvades on mõnes kohas näha erosiooni tõttu vagusid. Tihti püüab loodus ise korrekture teha ja nendel juhtudel sekkumine vajalik pole.

Küll tuleb aga sekkuda, kui altkaevandatud aladel tekivad varingud. Kaevandamisloa omaja hüvitab kaevandamisega tekitatud kahju. Kui näiteks loa kehtivusajal või vahetult peale kaevandamisloa lõppu tekib kaevanduse peal oleva eramaa põllule varing, on kaevandamisloa omaja kohustus see likvideerida. Kui kahju on tekkinud rohkem kui kümme aastat pärast kaevandamisloa kehtivuse lõppemist, hüvitab tekkinud kahju riik maavara kaevandamisõiguse laekunud tasu arvelt. Riik hüvitab tekkinud kahju ka juhtudel, kui see tekkis pärast juriidilisest isikust loa omaja või maapõue kasutanud isiku likvideerimist või maapõue kasutanud isiku surma.

Riik on tegelenud enamasti nõukogude ajal töötanud ning praeguseks pikalt suletud kaevanduskäikude varingute likvideerimisega. Seda põhjusel, et alates 1916. aastast, mil põlevkivi tööstuslikult kaevandama hakati, kuni nõukogude aja lõpuni kasutati põlevkivi kaevandamiseks praeguseks aegunud tehnoloogiat ja käikude toetamiseks meetodeid, mis ei taganud nende püsivust väga pikaks ajaks. Kaevanduste katend oli praeguste kaevanduste omast õhem ning kasutati enamjaolt vaid puittoestikku.

Kui kohaliku elaniku põllule või koduhoovi tekib esmapilgul väike kaevandamisvaring, siis ei ole hea ega õige lahendus seda prügiga täita, nagu vahel on juhtunud. Esiteks tuleb varinguaugud täita materjaliga, mis on keskkonnale ohutu, näiteks aherainekillustik. Teiseks, augud võivad ajapikku edasi vajuda ning suurened, kui neid nõuetekohaselt ei suleta. Varingu avastamisel tuleb sellest teatada KeA-le. Saades varingu konkreetse asukoha ning selle hinnangulised mõõtmed, otsivad amet ja KIK olukorrale lahenduse. Maaomanik peab varinguaugu tähistama või takistama sellele ligipääsu, et sinna keegi sisse kukkuda ei saaks.

Näide 134. Riik korrastas Kohtla vallas Peeri külas asuva endise Käva 2 kaevanduse sissevarisenud šurfiava. Tegevusi koordineeris KeA ja rahastas KIK. Esmalt koostati korrastamisprojekt, seejärel alustati ettevalmistavate tegevustega, nagu töömaa tähistamine ja piiramine ning täitematerjali ajutise laoplatsti ettevalmistamine. Järgnesid kaevetööd ehk siis pinnase eemaldamine, ohtlike osade varistamine ja süvendisse tee kaevamine. Seejärel täideti šurf aherainega fraktsiooniga 25/125 mm, materjal tihendati ning kaeti betoonplaadiga. Lõpuks kaeti betoonplaat pinnasega.

Kui varing ei ole kaevandamisega seotud, ei rakendu MaaPS-ist tulenev riigipoolne tegevus. Seda, kas mõni ala asetseb altkaevandatud ala peal või mitte, saab kontrollida Maaameti geoportaalist. Olemasolevad andmed on saadud KIK-i rahastatud ja Tallinna Tehnikaülikooli Geoloogia instituudi läbi viidud projekti „Põlevkivi altkaevandatud alade varingute uuring“ raames.

10 MAAPÕUE KAITSE. JÄRELEVALVE. PLANEERINGUD. LOODUSLIKU MATERJALI VÕTMINE

10.1 MAAPÕUE KAITSE

Eesti Vabariigi põhiseadus sätestab, et Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. Loodusvarade säästliku kasutamise korraldamine pole üksnes riigi õigus ja kohustus, vaid sellest põhimõttest peavad lähtuma kõik isikud.

Eesti maapõues asuvad maavarad on taastumatud. Seepärast on meie kõigi (kaevandaja ja tarbija) ülesanne tagada varude jätkusuutlik kaevandamine võimalikult pikaks ajaks ja leida maavaradele alternatiive näiteks jäätmete või neist toodetud toodete näol, rakendades säästva kaevandamise printsiipi.

Säästva kaevandamise printsiibi all mõeldakse eelkõige säästvalt kaevandamist minimaalsete kadude ja jäätmetega, kus maavara ei raisata, vaid kasutatakse maksimaalselt ära kogu maardla ulatuses. Seejuures ei tarbita taastuvat maapõueressurssi üle taastumise määra ja uuritakse võimalusi ressursside kasutamise tõhustamiseks ning taastumatute maapõueressursside asendamiseks taastuvate ressurssidega. Maavarade säästliku kasutamise tagamiseks tuleb eelistada riigi ja KOV-i ehitistes maksimaalsel määral kohalikke maavarasid ning selliste tehnoloogiate rakendamist, mis kasutavad võimalikult palju ära ehitusmaterjalide tootmisprotsessis tekkinud saadusi, kaevandamise kõrvalsaadusi ja kaevandamisjätmeid.

Kui kaevandamisalal katavad kasulikku maavarakihti kehvema kvaliteediga maavarad, peab neile leidma väärilise kasutusala. Kui lubjakivikihtide peal lasub turvas, ei tohi seda lihtsalt puistangusse lükata, vaid sellele tuleb leida parim võimalik kasutusviis. Maavara kvaliteedi peab maksimaalselt ära kasutama, näiteks tuleb välistada, et tehnoloogiline ja kõrgemargiline ehituslubjakivi satuks kasutusse täitematerjalina. Vajadusel peab maavara väärindama ehk selle kvaliteeti tõstma.

Maavara kaevandamisel tuleb tagada maardlasse jääva maavara kasutamise- ja kaevandamisväärsena säilimine. Mäeeraldisest ei tohi välja jätta maavara, mille kaevandamine ei ole edaspidi majanduslikult või tehnoloogiliselt põhjendatud. Maapõue kasutamine ainult mulla maapõuest eemaldamise eesmärgil on keelatud.

Haldusorganid lähtuvad otsuste tegemisel lisaks õigusaktidele ka strateegilistest dokumentidest ning maapõue säästva kasutamise üldpõhimõtetest. See on vajalik loodusressursside võimalikult jätkusuutliku kasutamise tagamiseks. Riigikogu poolt kiideti 14.02.2007 heaks keskkonnavaldkonna arengustrateegia „Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030“, mille eesmärgiks on muuhulgas maapõueressursi efektiivne kasutamine minimaalsete kadudega – see tähendab kaevandamisväärses maavara võimalikult täielikku väljamist.

Strateegiadokumendi „Maapõuepoliitika põhialused aastani 2050“ punkt 5.3.3. ütleb: „Varustuskindluse tagamiseks ja ressursside kasutamise juhtimiseks peab riik omama ülevaadet kasutatavatest maavara ja põhjavee varudest ning tulevikuvajadusest.“ KliM-i valitsemisala arengukava märgib järgmist: „On oluline, et oleks tagatud riigi varustatus ehitusmaavaradega. Selleks analüüsitakse uute lubade andmisel piirkonna varustatust ehitusmaavaradega tuginedes nii mineviku kaevandamise andmetele kui ka kasutamise prognoosidele.“

On täheldatud, et näiteks üle 21 000 ha turbatootmisalasid on kehtivate keskkonnalubade alusel avatud, aga märkimisväärses osas neist ei ole viimase kümne aasta jooksul

kaevandatud. Samas toimub varude kahanemine ning kasvuhoonegaaside emissioon. Analoogselt seisab Eestis avatuna mitmeid vanu lubjakivikarjääre, kust viimane osa (väiksema kvaliteediga) lubjakivist on väljamata, viimased viis aastat midagi kaevandatud ei ole, aga luba soovitakse korrastamise edasilükkamiseks pikendada. Samal ajal taotletakse lubjakivi kaevandamiseks lube järjest uutele mäeeraldistele.

Maapõue ei kasutata vaid uuringu ja kaevandamise eesmärgil. KOV-id menetlevad hoonete ja rajatiste projekteerimistingimuste, ehitisteatiste ja ehituslubade taotlusi. TTJA menetleb samuti ehitus- ja kasutusloa taotlusi. Kui menetluse käigus selgub, et taotletav tegevuskoht kattub maardla või geoloogilise uuringu või üldgeoloogilise uurimistöö uuringuruumiga, küsivad asutused EGT-lt kooskõlastust. EGT võib lubada maapõue seisundit ja kasutamist mõjutavat tegevust üksnes juhul, kui kavandatav tegevus:

- ei halvenda maavara kaevandamisväärsena säilimise või maavarale juurdepääsu olemasolevat olukorda;
- halvendab maavarale juurdepääsu olemasolevat olukorda, kuid tegevus ei ole püsiva iseloomuga või
- halvendab maavara kaevandamisväärsena säilimise või maavarale juurdepääsu olemasolevat olukorda, kuid tegemist on ülekaaluka avaliku huviga ehitisega, sealhulgas tehnovõrgu, rajatise või ehitusseadustiku tähenduses riigikaitse ehitise ehitamisega, mille jaoks ei ole mõistlikku alternatiivset asukohta, või tegemist on elektrituruseaduse tähenduses taastuvat energiaallikat kasutava elektrienergia tootmiseseadme ja seonduva taristu ehitamisega.

Näide 135. Saaremaa Vallavalitsus menetles ehitusloa taotlust ja küsis EGT-lt luba maapõueseisundit mõjutavaks tegevuseks, sest tegevusega seotud ala kattus maardlaga. Ehitusloa alusel sooviti elamuhoonest ~32 m kaugusele rajada kuuri. Ala kattus dolokivi maardlaga, elamahoone ise ehitusdolokivi aktiivse reservvaru plokkidega ning elamahoone ja kuur mõlemad aktiivse tarbevaru plokkidega. Piirkonnas oli teisigi maju, mis samuti maardlaga kattusid. Elamust ja kuurist ~92 m kaugusele jäi dolomiidikarjäär. Antud juhul luba ka saadi.

Kui planeeritaval maa-alal asub maardla või selle osa, kooskõlastatakse maakonna-planeering, üldplaneering, detailplaneering ja riigi või kohaliku omavalitsuse eriplaneering planeerimisseaduses sätestatud korras EGT-ga. Planeeringutes peab arvestama ka maavarade levi- ja perspektiivaladega. Tegemist on maardlatega võrreldes vähemdetailselt uuritud aladega, kus võib eeldada maavara olemasolu. Maavarad on piiratud taastumatu ressurs ja neid saab kaevandada vaid seal, kus neid leidub. Seega tuleks vältida tegevuste kavandamist selliselt, mis välistavad potentsiaalse maavarade kasutuselevõttu. Nende alade säilitamine on väga oluline pikemas vaates maavaravarude varustuskindluse tagamisel.

Riigikohus on teinud 2014. aastal otsuse kohtuasjas 3-3-1-15-14, milles lahendas küsimust, mil määral on riigil õigust piirata ehitiste rajamist maardlate territooriumile. Vaidluse all oli Purtse tuulikupargi rajamine Aseri fosforiidimaardla alale, mille kooskõlastamisel oli

KeM seadnud tingimuseks tuulikute ja rajatiste demonteerimise juhul, kui maardlast hakataks kaevandama. Riigikohus leidis, et ministeeriumi tingimused olid liiga koormavad.

Kõnealusel kohtuasjas oli vaidluse all Sonda ja Lüganuse vallas uue tuulikupargi rajamine, täpsemalt Purtse tuulikupargi asukohavalikuks algatatud üldplaneering. Tuulikupargi jaoks plaanitud maa-ala kattus nelja maardlaga, sh Aseri fosforiidimaardlaga. Fosforiidimaardlas on maavaravaru määratud passiivseks, st praegusel ajal ei oleks selle kaevandamine võimalik. MaaPS-is sätestatud nõue säilitada juurdepääs maavarale kehtib samas ühtviisi nii aktiivsetele kui passiivsetele varudele.

Planeeringud, millega kavandatakse maapõue kasutamist mõjutavat tegevust, tuleb maapõueseaduse kohaselt kooskõlastada KliM-iga (varem KeM-iga). KeM andis Purtse tuulikupargi planeeringule oma kooskõlastuse, ent seadis lisatingimuseks, et aktiivsetele maardlatele ehitisi rajada ei tohi ning et fosforiidimaardlale jääva alaga kattuvate kinnisasjade osas sõlmitakse lepingud kehtivusega 35 aastat, mis peavad tagama maavarale juurdepääsu. Samuti oli KeM-i tingimuseks, et kui kaevandamisluba fosforiidi kaevandamiseks antakse, tuleb kahe aasta jooksul pärast seda tuulegeneraatorid demonteerida ja ära vedada ning tehnovõrgud ja -rajatised kõrvaldada.

Riigikohus leidis, et KeM-i seatud tingimused ei olnud õiguspärased. Vaidlusalusel asjas soovis KeM seada Purtse tuulikupargi ehitusõigusele tähtaja piirangu 35 aastat, pikendamise võimalusega 15 aastat – eeldusel, et selle aja jooksul fosforiiti kaevandama ei hakata. Riigikohtu hinnangul ei ole ehitusõigusele ajalise piirangu seadmine iseenesest õigusvastane. Kohus pidas aga ebaproportsionaalseks KeM-i seatud tingimust, et kahe aasta jooksul kaevandamisloa saamisest (isegi kui see juhtub enne 35 aastat) tuleb tuulikud jm rajatised kaevandamisalalt demonteerida. Kohus leidis, et selline tingimus paneb kaebaja liiga ebakindlasse olukorda, kuna tal ei ole võimalik prognoosida, millise ajavahemiku jooksul ta rajatavat tuulikuparki kasutada saab – kas 5, 20 või 35 tegutsemisaasta jooksul. Sellises olukorras ei saa arendaja hinnata tuulikupargi majanduslikku tasuvust ega oma tegevust sellest lähtuvalt kavandada. See ei ole kooskõlas põhiseaduse §-st 10 tuleneva õiguskindluse printsiibiga.

Riigikohus leidis, et kui riigil tekib ootamatu vajadus fosforiidimaardla kasutamiseks enne teemaplaneeringus seatud tähtaja lõppu, tuleb kaaluda, kas tekkinud vajadus on piisavalt oluline, et õigustada tuulikupargi tegevuse lõpetamist ennetähtaegselt. Riigikohus märkis veel, et KeM-il on arendajast oluliselt paremad andmed maavara kaevandamise perspektiivi kohta. Seega peaks just KeM suutma prognoosida, millal võib tekkida reaalne võimalus ja vajadus fosforiidi kaevandamiseks, mitte panema seda vastutust kaebajale. Kohus leidis ka, et asjaoludest nähtuvalt ei ole praegu tugevat avalikku huvi fosforiidi kaevandamise vastu, sest KeM-i enda prognoosi kohaselt ei teki kaevandamise vajadust lähima 35 aasta jooksul.

Kaitse all olevad kivistised. Maapõue teemadel kõneldakse tihti kaitsealuste looma- või taimeliikide kaitsest. Siiski leidub ka eluta looduses kaitsmisväärsed objektid. Määrusega „Kivististe kaitse alla võtmine“ on I kaitsekategooria kivistisena kaitse alla võetud:

- Paleosoikumi vertebraatide (*Vertebrata*) makrokivistised;
- eurüpteriidide (selts *Eurypterida*) makrokivistised;
- okasnahksed (*Echinodermata*) perekonnast *Bothriocidaris*;
- karvane mammut, *Mammuthus primigenius*;
- karvane ninasarvik, *Coelodonta antiquitatis*.

Makrokivistiseks loetakse tinglikult kivistist, mille pikim mõõde ületab 10 mm. Portaalis eestigeoloog.ee on välja toodud, et Paleosoikumi selgroogsete makrokivististe alla kuuluvad enamasti ürgsed kalad ning nende eellased, keda kivististena leidub Siluri ja Devoni ajastute kivides Saaremaal ning Lõuna-Eestis. Meriskorpionite makrokivistisi võib samuti leida Saaremaalt. Okasnahkseid perekonnast *Bothriocidaris* leidub hilisemates Ordoviitsiumi lademetes, näiteks Põhja- ja Lääne-Eestis ning Hiiumaal. Eestis on mammutiluude leidmine haruldane, kuid mitte võimatu. Põlvamaalt on leitud näiteks mammutivõha tükk. Mammutite leiud on pärit ka Tartumaalt Puurmani piirkonnast. Karvase ninasarviku luu on välja kaevatud Võrumaalt.

II kaitsekategooria kivististena on kaitse alla võetud:

- peajalgsete (*Cephalopoda*) kivististe tervikeksemplarid. Peajalgsete tervikeksemplariks loetakse kivistist, millel on säilinud nii elukamber kui ka gaasikambrid;
- okasnahksete (*Echinodermata*) tervikeksemplarid. Okasnahksete tervikeksemplariks loetakse kivistist, millel on säilinud pähik (*calyx*);
- trilobiitide (*Trilobita*) tervikeksemplarid. Trilobiitide tervikeksemplariks loetakse kivistist, millel on säilinud nii sabakilp kui peakilp.

Portaalis eestigeoloog.ee ilmunud artiklis kirjutatakse Põltsamaa lähistel Kalana karjääris avastatud haruldastest leidudest – erakordselt hästi säilinud vetikate kivististest, kokku umbes 10 uut vetikaliiki. Geoloogid on välitööde käigus leidnud karjäärist ka suurel hulgal siluriaegseid (ca 440 mln aastat tagasi) Eesti aladel elanud veeloomi, näiteks nautiloide, tiguseid, koralle, meriliiliaid, käsijalgseid ja graptoliite. Kalana kivim sisaldab hulgaliselt ka mikroskoopilisi kivistisi, mis on enamasti suuremate loomade (näiteks sammalloomade ja käsnade) säilinud osised või väga pisikesed loomad (näiteks skolekodondid, konodondid ja karpvähid). Kuigi lähiaastatel kaevandatavad varud ammenduvad ja karjäär suletakse, on geoloogid kogunud hulgaliselt proove, mis tõenäoliselt toovad päevavalgele veelgi uusi liike ja annavad meile parema arusaama sellest, milline oli elu Eesti aladel 200 miljonit aastat enne esimeste dinosauruste ilmumist.

Muinsuskaitseameti poolt esmase kaitse määramine. Arheoloogiline kultuurikiht on inimtegevuse tulemusena või kaasmõjul tekkinud ladestus, mis võib sisaldada ehitusjäänuseid, vrakke, inim- ja loomaluid, arheoloogilisi leide, sealhulgas töö- ja tarbeesemeid, tootmisjääke ja muud sellist. Arheoloogilist kultuurikihti rikub selle asukohas kaevamine või muu tegevus, mille tagajärjel ladestunud informatsioon paisatakse segi selliselt, et edasine teaduslik uurimine tervikliku ajalooallikana muutub võimatuks. Arheoloogilisele kultuurikihtile viitavate tunnuste ilmnemisel on oht selle rikkumisele nii otsinguvahendi kasutamisega kui ka edasiste töödega antud asukohas.

Muinsuskaitseamet võib ajutist kaitset kohaldada juhul, kui on piisav alus arvata, et kultuuriväärtusega asi või maa-ala ja selles sisalduv teaduslik informatsioon võib enne mälestiseks tunnistamist hävida. Ajutine kaitse kehtestatakse, et hinnata mälestiseks tunnistamise menetluse algatamise vajadust ja vajaduse korral see menetlus ka läbi viia. Ajutise kaitse alla võetud asja või maa-ala suhtes kohaldatakse mälestise kohta käivaid nõudeid ja kitsendusi. Ajutise kaitse all oleva asja või maa-ala omanikul või valdajal on mälestise omaniku või valdaja õigused ja kohustused, sh Muinsuskaitseameti määratud uuringu tegemise kulu hüvitamise

taotlemise õigus. Muinsuskaitseseadus keelab mälestist ohustada, rikkuda või hävitada. Kõik mälestist füüsiliselt mõjutavad tööd tuleb eelnevalt Muinsuskaitseametiga kooskõlastada ja saada nendeks luba.

Näide 136. 2022. aastal kontakteerus Politsei- ja Piirivalveameti esindaja Muinsuskaitseametiga, andes teada inimluude leidmisest Kibuna külas Kadaka katastriüksusel. Esmase informatsiooni põhjal ei olnud võimalik otsustada, kas inimsäilmed on kaas-aegsed või arheoloogilised. Konsultatsiooni käigus lepitati kokku, et luude leiukoht markeeritakse ja kaetakse kinni ning Muinsuskaitseameti esindaja teeb piirkonnas väliuuringu avastatud leiu kohta lisainformatsiooni saamiseks. Muinsuskaitseameti arheoloogia nõunik teostas leiupaigas uuringu, mille käigus leiti vähemalt kahe oma algses asukohas paikneva inimese luustikud. Muinsuskaitseamet võttis Harju maakonnas Saue vallas Kibuna külas asuva kultuuriväärtusega asja – kalmistu – ajutise kaitse alla. Kalmistu paikneb Kadaka katastriüksuse idaosas 1,15 ha suurusel maa-alal ligikaudu 200 m pikkusel ja 30–45 m laiusel voorel. Matmisala põhjaküljel paikneb Kibuna karjäär.

Näide 137. KeA andis Kõstrimäe III uuringuruumi üldgeoloogilise uurimistöö loa. Samal alal võttis Muinsuskaitseamet kultuuriväärtusega kinnisasja – linnuse – ajutise kaitse alla. Linnus ja selle esine potentsiaalne asulakoht paiknevad u 10 ha suurusel, ligikaudu 350 m pikkusel ja 350 m laiusel maa-alal. Üldgeoloogiliste uurimistööde käigus rajatakse uuringualale puurauke ja vajadusel kaeveõõsi, sealjuures on üks puuraukudest kavandatud linnuse õuealale. Kaevetööd, sh ka rasketehnikaga sõitmine, mis pinnast rikub, ohustab linnuse ja selle esise potentsiaalse asulakoha kultuurikihi säilimist.

10.2 JÄRELEVALVE

Nagu muudeski eluvaldkondades, on ka keskkonna ja loodusressursside kaitseks kehtestatud mitmeid seadusi ja normatiive, mille rikkumisega kaasnevad karistused. MaaPS 8. peatükk reguleerib riiklikku järelevalvet maapõue tegevuste üle. Lühidalt võib öelda, et TTJA teostab järelevalvet vastutava spetsialisti olemasolu, kaevandamisprojekti, markšeidermöödistuse, kaevandamise ohutusnõuete (välja arvatud mäeeraldise ja selle teenindusmaa tähistuse), lõhketööde ja allmaakaevetööde kasutamise üle muul otstarbel kui kaevandamine ning KeA ülejäänud MaaPS-i nõuete täitmise üle. Keskkonnajärelevalve eesmärk on õiguskuulekuse tagamine keskkonnavaldkonnas, et säilitada ja parandada keskkonnaseisundit.

Ehkki enamik inimesi ja ettevõtteid täidab keskkonnanõudeid, alustatakse igal aastal rikkumistega seoses nii haldus-, väärteo- kui ka kriminaalmenetlusi. **Rikkumine** on õigusvastane tegevus. Kui keegi näiteks kaevandab maavara ilma kaevandamisloata, on tegu MaaPS-i rikkumisega. Rikkumised ehk süüteod jagunevad raskusastmelt väär- ja kuritegudeks. Kui rikkumisega tekitatakse oluline keskkonnakahju (rahalises väljenduses üle 4000 euro), liigitub rikkumine juba keskkonnakuriteoks.

Väärtegu on süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahvi, arest või sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine. **Kuritegu** on süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud füüsilisele isikule rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus. Nendel puhkudel rakendatakse ka karistusseadustikku.

Väärtegude puhul lõpeb süüdimõistmine reeglina rahatrahviga. Trahvi suuruse määravad konkreetse rikkumise asjaolud ning seadusesäte, mida rikuti. Kriminaalmenetluste puhul teeb uurimistoimingud prokuröri juhtimisel KeA uurija, süüdimõistmisel karistusotsuse prokuröri ettepanekul kohus.

Et keskkonnarikkumisi vähendada, pöörab KeA suurt tähelepanu ka ennetus- ja teavitustegevusele, et inimesed teaksid ja sooviksid keskkonnasäästlikult käituda. Keskkonna kaitsmisel on oluline rikkumistest ja tekkinud reostustest võimalikult kiiresti teada saada. Varase sekkumise korral on võimalik suuremaid kahjusid ära hoida. Kuna paljud juhtumid leiavad aset väljaspool tööaega ja nädalavahetustel, saab teateid edastada ööpäevaringselt riigiinfo telefonile 1247 ja meiliaadressile 1247@1247.ee.

Operaator registreerib saabunud teate ning edastab selle vastava maakonna inspektoritele või teistele spetsialistidele, kes teatega edasi tegelevad. Reageerimisaeg sõltub teate sisust. Kiiret sekkumist nõudvatel juhtudel (kui on tõsine reostusohu või ebaseaduslik tegevus parasjagu toimumas) püüavad inspektorid kohale jõuda nii kiiresti kui võimalik. Küll aga näiteks ei eelda teade metsa alt leitud jäätmevõnnikust kohest kontrolli. Mida täpsem on info, seda lihtsam on inspektoril või spetsialistil kõnealust kohta leida. Tavapäraselt võetakse ka helistaja kontaktandmed, et oleks võimalik vajadusel üksikasju täpsustada. Rikkumise tuvastamisel algatab KeA sõltuvalt rikkumisest kas väärteo- või kriminaalmenetluse.

KeA kontrollid jagunevad järelevalveks, kaebuste kontrolliks, järelkontrolliks ja korraliseks tööplaaniliseks kontrolliks, viimane omakorda veel enne 2025. aastat Maa-ameti ülelendudel tuvastatud puuduste kohapealseks kontrolliks ja riskimudeli alusel aktiivsete kaevandajate kontrolliks. 2020. aastal toimus maapõuevaldkonnas 96 plaanilist kontrolli, kaebuste põhjal tehti lisaks 32 kontrolli, 28 järelkontrolli ja seitsmel korral järelevalvet.

Peamised kontrollides tuvastatud puudused:

- Mäeeraldis või teenindusmaa on jälgitavalt tähistamata. MaaPS § 78 lõige 2 ütleb: „Kaevandamisloa omaja on kohustatud tähistama jälgitavalt mäeeraldis ja mäeeraldis teenindusmaa piiri“. Väärteomenetlust see rikkumine kaasa ei too, küll aga määrab KeA puuduse kõrvaldamiseks teatud aja, misjärel viib läbi järelkontrolli ning rakendab vajadusel haldusmenetlust.
- Puistangud asuvad väljaspool teenindusmaa piire. Tavaliselt laseb KeA need teisaldada või kooskõlastada edasise tegevuse maaomanikuga.
- Markseiderimõõdistus on tähtajaliselt tegemata. KeA laseb mõõdistused teha ja määrab järelkontrolli aja või alustab haldusmenetlust.
- Tuvastatakse ülekaevandamine. KeA nõuab sisse keskkonnakahju, algatab väärteo- või kriminaalmenetluse.
- Kaevandamisloa/keskkonnaloa kõrvaltingimusi on rikutud. Olenevalt nõudest juhib KeA tähelepanu, annab aega puudused kõrvaldada või alustab menetlust.
- Karjääris asuvad jäätmed. KeA laseb puudused kõrvaldada ja vastavalt olukorrale alustab ka väärteomenetlust.

Ülekaevandamise või ilma loata kaevandamise korral määrab KeA ülekaevandamise aja. Kui rikkumise toimepanemisest on möödas rohkem kui kaks aastat, on väärtemenetlus aegunud. Kui ei ole aegunud ja puuduvad muud menetlust välistavad asjaolud, alustatakse väärtemenetlust. Keskkonnakahju arvutatakse vastavalt MaaPS §-ile 112 ehk siis kaevandatuga samaväärse maavara kaevandamisõiguse tasu kümnekordse määra suuruse summamana. Kui keskkonnakahju on üle 4000 euro, on tekkinud oluline kahju ja KeA kaalub kriminaalmenetluse alustamist.

Aerokontroll oli kuni 2024. aasta lõpuni Maa-ameti korraldatav väikelennukilt teostatav kontroll kaevandamistegevuse üle. Lennukile oli monteeritud aerokaamera ortofotode tegemiseks ja laserskanner kõrgusandmete kogumiseks. Mõlemad seadmed töötasid samaaegselt, seega saadi ühest piirkonnast korraga nii fotod kui ka andmed maapinna reljeefi kohta. Korduvate ülelendudega jälgiti kõrguste muutusi ehk selgitati välja, kas kaevandamine on püsinud nii külgmiselt kui ka sügavuti lubatud piirides. Seejärel arvutati lendude vahel väljatud maavara maht. Saadud tulemusi võrreldi kaevandamisloa omaniku esitatud kaevandamise mahu aruannetega, mis on aluseks kaevandamisõiguse tasu arvestusele. Samuti jälgiti puistangute püsimist loaga antud määraldise teenindusmaa piires, kaevandatud ala korrastamise edenemist ja muud konkreetse objektiga seonduvat. Aerokontrollis leitud rikkumiskahtluste tegelikke asjaolusid kontrollisid KeA järelevalve, maapõue ja keskkonnatasude valdkonna spetsialistid. Aerokontroll ei olnud alusdokument deklaratsioonide muutmiseks, vaid juhtis tähelepanu puudustele kaevandatud maavara mahtude deklareerimisel. Deklaratsioonide muutmise aluseks on markseiderimöödistus. Lisaks kontrollib KeA kaevandamist droonidega.

Näide 138. Aerokontrolli seletuskirja kohaselt tuvastati 2020. a ülelennu ajal määraldisel sügavuti ülekaevandamine. 0,05 ha suurusel alal oli kaevandatud ~60 m³ pinnast 0,5–1 m võrra määraldise loajärgsest põhjast sügavamalt. Ülekaevandatud materjal maavarana arvel ei ole.

Näide 139. Analüüsi tulemusena tuvastati, et ülelendude ja aruandluse kuupäevade erinevust ning veealust kaevandamist arvesse võttes on aerokontrolli tulemused mahuliselt kooskõlas aruandlusega, kuid erinevused ilmnevad plokkide mahtude arvestuses. Aerokontrolli andmetel kaevandati perioodil plokist 1 ~200 m³ vähem täiteliiva ning plokist 3 ~300 m³ rohkem ehitusliiva kui deklareeriti.

Näide 140. Analüüsi tulemusena tuvastati liivakarjääris, et 2018. a ja 2020. a kevadise ülelennu vahel paigutati uus puistang kuni 20 m väljapoole teenindusmaa lääneserva.

Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu majanduskontrolli teostav riigiorgan, kelle tegevuse eesmärk on kontrollitegevuse kaudu aidata kaasa riigivara säilimisele ja heaperemeheliku kasutamise tagamisele. Riigikontroll juhindub kontrollimistel nendest õigusaktidest, mis reguleerivad kontrollitavate asutuste, ettevõtete ja muude organisatsioonide majandustegevust. Riigikontroll kui maksumaksja huvides ja palgal tegutsev audiitor uurib, kuidas riik ja omavalitsused on maksumaksja raha kulutanud ning mida selle eest talle pakkunud. Selleks on Riigikontrollil õigus hõlmata oma audititega kogu Eesti avalikku sektorit.

Riigikontrolli lõppenud auditite hulgas puudutavad maapõue järgmised:

- 1) „Ehitusmaavarade kaevandamise riiklik korraldamine“, mille eesmärk oli hinnata, kas riigi tegevus ehitusmaterjalidena kasutatavate maavarade (ehitusmaavarade) kaevandamise korraldamisel tagab maavarade jätkusuutliku ja riigi huve arvestava kasutamise.
- 2) „Ehitusmaavaradega varustamise kindlus“ selgitas välja, milliste vahenditega tagatakse ehitusmaavaradega varustamise kindlus suurte taristuprojektide arendamiseks.
- 3) „Riigi tegevus kaevandusalade korrastamise tagamisel“ auditeeris maavarade kaevandajate kohustust korrastada kaevandamisala, selle kohustuse täitmise tagamise viise ning omanikuta kaevandusalade korrastamist riigi poolt.

„Riigi tegevus põlevkivi kasutuse suunamisel“ soovis hinnata, kas riigi eesmärgid põlevkivi kaevandamiseks ja kasutamiseks on selged, asjakohased ning võtavad arvesse olulisi mõjusid ning kas nende eesmärkide täitmiseks kavandatud tegevused ja kehtestatud nõuded tagavad negatiivse keskkonnamõju vähenemise ning õiglase tulu riiklikult tähtsa maavara kasutuse eest. Auditite plaanis on Riigikontrollil veel „Turbavarude kasutamine, soode taastamine ning kasvuhoonetegaaside vähendamine“.

Viimane maapõueteemaline audit oli „Ehitusmaavaradega varustamise kindlus“ ning auditeeritud asutusteks MKM, KeM, Rahandusministeerium, KeA, Maa-amet ja EGT. 2022. aasta lõpus tõi Riigikontroll oma kodulehel auditist kokkuvõtlikult välja järgmise. Kui Eesti asuks täitma oma kohustusi Euroopa Liidu ees ja välja ehitama nii neljarajalisi maanteid kui ka *Rail Baltic* eesmärgiga need 2030. aastaks valmis saada, seisaks me juba mõne aasta pärast silmitsi kohalike ehitusmaavarade defitsiidiga. Et Eestile majanduslikult ning julgeolekuliselt olulised taristuprojektid ellu viia, tuleb juba lähitulevikus avada ehitusmaavarade kaevandamiseks uusi karjääre. Lisaks tuleks aktiivsemalt välja pakkuda kaevandamisega seotud häiringute leevendamise samme ja kahjude hüvitamist kohalikele elanikele.

Riigikontroll leidis, et MKM peaks välja töötama alternatiivsed lahendused ehitusmaavarade asendamiseks juhul, kui kohalikud karjäärid ei peaks mingil põhjusel vajadusi katma või nende avamine peaks venima. Ka tuleks ministeeriumil hinnata karjääride ammendumise ja uute avamise venimise võimalikke mõjusid. Tuleks täpsemalt selgeks teha, mil määral on ehitusmaavarade kaevandamise vajadust võimalik vähendada alternatiivsete ehitusmaterjalide, näiteks kaevandamis-, ehitus- ja lammutusjäätmete, samuti uute tehniliste lahenduste kasutusele võtmisega. Vaja oleks ühtlasi hinnata, milliseks kujunevad sellisel juhul suurte taristuprojektide ehitushinnad. Kuigi kohalike ehitusmaavarade puudujääki saab leevendada ka neid importides, tõstaks see võrreldes kohalike maavarade kasutamisega objektide maksumust järsult.

Riigikontroll juhtis tähelepanu, et varude kasutamise võimalused ei ole täpselt teada ning varustuskindluse hindamine on seetõttu raskendatud. Suurem osa Eesti ehitusmaavara varust on arvele võetud nüüdseks kehtivuse kaotanud uuringukorra ja sellest tulenevate kvaliteedinõuete alusel. Osa omal ajal aktiivse tarbevaruna arvele võetud maavaradest ei pruugi olla tegelikult kaevandatavad (looduskaitselistel vms põhjustel) ja seetõttu võib kaevandamiseks sobivat varu olla arvestatud tegelikust suuremana.

KeM-il tuleks välja töötada kaevandajate suhtes süsteemne lähenemine, et avatud ja avatavad karjäärid saaksid optimaalse ning kokkulepitud aja jooksul ammendatud ning kiiresti korrastatud. Ühtlasi tuleks senisest enam tegutseda selle nimel, et leevendada karjääriga seotud häiringuid ja et häiringud oleksid võimalikult lühiajalised.

Senisest rohkem tuleks KeM-il ning MKM-il tegeleda huvide tasakaalustamisega. Uute karjääride avamine nõuab ministeeriumidelt ja omavalitsustelt senisest märksa ulatuslikumat ja tõhusamat koostööd. Karjääri rajamise eelsete kaevandusloa konsultatsioonide käigus tuleks leida kõige mõistlikumad lahendused, kuulates ära kohapealsed sisulised ja konstruktiivsed ettepanekud. Üks võimalus oleks maksta hüvitist neile, keda häiringud enim mõjutavad. Omavalitsuste huvi uute karjääride avamise vastu saaks suurendada kaevandamisõiguse tasu kaudu. Vaja oleks luua tagatised, et riik ei peaks ise kulutama raha karjääride korrastamisele, näiteks kaevandusettevõtja pankroti korral. Need sammud aitaks loodetavasti kaasa, et karjääride avamise otsustamise ja kaevandamisloa menetluse otsustamise protsessis ei avalduks mittekonstruktiivne nn mitte-minu-naabrusse-sündroom.

KÕK. SA Keskkonnaõiguse Keskus (KÕK) on sõltumatu, avalikes huvides tegutsev ekspertorganisatsioon, mis pakub juriidilist ekspertteadmist keskkonnaõiguse normide kujundamisel ja nende rakendamisel, seistes keskkonnaalaste avalike huvide eest. KÕK tahab jõuda olukorraneni, milles:

- Ametnikud teevad keskkonda mõjutavaid otsuseid avatult ja argumenteeritult, koguvad piisavalt infot otsuste võimaliku mõju kohta ning kaaluvad asjakohaselt erinevaid huve.
- Üldsuse esindajad suudavad oma huve otsustusprotsessides asjakohaselt väljendada ja kaitsta.

KÕK-i eesmärgid maapõuevaldkonnas:

- uusi kaevandusi planeeritakse läbipaistvalt ja avatult ning selle käigus arvestatakse nende kogumõju;
- kaevandamislubades määratavad nõuded on piisavad keskkonna, inimeste tervise ja heaolu kaitseks;
- kaevandamisel hinnatakse kohasel määral keskkonnamõju ning liigse mõju korral ei anta kaevandamiseks luba.

Mõned näited KÕK-i tegevusest maapõuevaldkonnast. KÕK esindas Riigikohtus Lääne-Nigula valda turba kaevandamise laiendamise küsimuses Salajõe piirkonnas. Marinova karjääride juhtumise aitasid KÕK-i juristid kohalikel elanikel näiteks pöörata KeA tähelepanu mõjudele, millega pidanuks arvestama dolokivikarjääri laiendamisel. Tatramäe II karjääri

puhul vaidlustas kohalik ühing KÕK-i abiga kaevandamisloa, mille andmisel ei arvestanud KeA nende hinnangul piisavalt kohalike inimeste heaoluga.

Analüüsides on valminud:

- Kaevanduste rajamise korraldus Eestis. Praktikas ilmnenud probleemide õiguslik analüüs (2010).
- Maavarade kaevandamise lubade tingimused praktikas. Õiguslik analüüs. Lisa 1. Maavarade kaevandamise lubade tingimused praktikas (2014).
- Maavarade kasutamise ruumilise planeerimise võimalused. Õiguslik analüüs. Lisa 1. Maardlate kasutustingimuste määratlemine kehtivates maakonnaplaneeringutes. Lisa 2. Maardlate kasutamise tingimuste määratlemine maakonnaplaneeringutes 1998-2002: kokkuvõte (2014).
- Ühiskonna kaasatus looduslike maavarade kaevandamise otsustesse (2014).
- Maavarade kasutuse kajastamine koostatavates maakonnaplaneeringutes. Ülevaade praktikast. Lisa 1. Maardlate kasutamise tingimuste määratlemine maakonnaplaneeringutes 2015 (2016).

Juhistest on valminud:

- Osalemisvõimalused ehitusmaavarade kaevandamist puudutavates otsustes. Juhis kohalikele inimestele ja keskkonnaorganisatsioonidele (2021).

10.3 PLANEERINGUD

Maavalitsuste tegevuse lõpetamise tõttu alustas 1. jaanuarist 2018 rahandusministeeriumi koosseisus tööd regionaalhalduse osakond, mis võttis muuhulgas üle osa maavalitsuste seniseid ruumilise planeerimise alased ülesandeid.

Planeering on konkreetse maa-ala (planeeringuala) kohta koostatav terviklik ruumilahendus, millega määratakse seaduses sätestatud juhtudel maakasutus- ja ehitustingimused. Planeerimisel hõlmatakse nii maa- kui ka veeala, õhuruumi ja maapõue. Planeering koosneb planeerimise tulemusena valminud seletuskirjast ja joonistest, mis täiendavad üksteist ja moodustavad ühtse terviku. Planeeringu seletuskirjas esitatakse planeeringuala ja selle mõjuala analüüsil põhinevad järeldused ja ruumilise arengu eesmärgid, nende saavutamiseks valitud planeeringulahenduse kirjeldus ning valiku põhjendused. Planeeringu juurde kuuluvad lisad, mis sisaldavad teavet planeeringu algatamise taotluse ning planeerimismenetluse käigus tehtud menetlustoimingute ja koostöö kohta, planeeringu elluviimiseks vajalike tegevuste ja vajaduse korral nende järjekorra kohta ning muud planeeringuga seotud ja säilitamist vajavat teavet. Kui planeerimismenetluses viiakse läbi keskkonnamõju strateegiline hindamine, siis on selle aruanne planeeringu juurde kuuluv lisa. Planeeringuid reguleerib planeerimisseadus.

Kui planeeritaval maa-alal asub maardla või selle osa, tuleb planeering kooskõlastada EGT-ga. EGT peab tagama, et planeering ei halvenda maavara või sellele ligipääsu.

Üldplaneeringu eesmärk on kogu valla või linna territooriumi või selle osa ruumilise arengu põhimõtete ja suundumuste määratlemine. Üldplaneeringu võib koostada kohaliku omavalitsuse üksuste omavahelisel kokkuleppel mitme valla või linna territooriumi kohta muu

hulgas maakonna arengustrateegia elluviimiseks. Üldplaneeringu alusel võib kinnisomandile seada kitsendusi. Üldplaneeringuga lahendamist vajavad ülesanded on ära toodud planeerimis-seaduses § 75 lg 1. Maapõuevaldkonda puudutab neist p 15: „Maardlatest ja kaevandamisest mõjutatud aladest tekkivate kitsenduste määramine“.

Näide 141. Tahkuranna vallas paiknevad Võiste liivamaardla ja Tolkuse turbamaardla. Kõik maardlad kajastuvad üldplaneeringu kaardil, aga nende asukoht ja piirid on illustratiivsed ja kajastatud riiklike andmebaaside alusel. Kuna KOV-i eesmärk on tagada olemasoleva keskkonna säästlik kasutamine, ei lubata Luitemaa looduskaitsealal ja Uulu-Võiste hoiualal olevates maardlates kaevandada. Nende maardlate alal on lubatud tegevused, mis tagavad looduse säilimise ja ei välista hilisemat võimalikku juurdepääsu maavarale (nt alal on keelatud ehitamine jms). 2008. aastal avatud Häädemeeste vallas asuv Urissaare liivakarjäär ja Tori vallas asuv Kõrsa karjäär tagavad Tahkuranna valla liivaga varustamise vähemalt järgmiseks kümneks aastaks, mistõttu uute karjääride avamine ei ole vajalik. Tahkuranna vallal on otstarbekas koos KeA, Pärnu maakonna teiste valdade ja linnadega välja töötada ühine maavarade kasutamise ja edaspidise kasutuselevõtu kontseptsioon, sest vallas aktiivselt kasutatavad maavarad on piiratud või asuvad oluliste looduskaitseliste piirangutega alal ja neid ei ole looduskaitselisest aspektist mõistlik kaevandada.

Näide 142. Saue valla kehtivas üldplaneeringus on taotletav karjäärialala märgitud kui puittaimestikuga ala, juhtotstarvet ei ole määratud. Määratlemata juhtotstarbega aladel kehtivad hajaasustusega alade maakasutus- ning ehitustingimused. Üldplaneeringu seletuskirjas on toodud, et uute karjääride rajamisel tuleb arvestada kaevandamise ning sellega kaasneva keskkonnamõjuga vastavalt KeHJS-ele. Käsitletavateks teemadeks on muuhulgas võimalik veerežiimi muutumine, uute väljaveoteede ehitamine või olemasolevate ümberehitamine ja nende sidumise võimalikkus riigimaanteega ning tekkiva mõju, eelkõige liiklusohutuse, selgitamine jms. Alade kaevandamisjärgne kasutamine kavandada puhkealadena, maatulundusmaana vm antud asukohta sobiva kasutusviisiga. Rohelise võrgustiku kohta on üldplaneeringus toodud, et maavara kaevandamislubade taotlemine ja väljaandmine rohelise võrgustiku alal toimub õigusaktides sätestatud korras ja tingimustel, arvestades muuhulgas ka rohelise võrgustiku funktsioneerimise tagamise vajadusega (sh tuumaladel vähemalt 90% looduslike alade osatähtsuse säilitamisega). Taotletav Odulemma kruusakarjäär ei kattu rohevõrgustikuga.

Maakonnaplaneeringu eesmärk on maakonna, selle osa või muu regiooni ruumilise arengu põhimõtete ja suundumuste määratlemine. Maakonnaplaneering koostatakse eelkõige kohalike omavalitsuste ülestest huvide väljendamiseks ning riiklike ja kohalike ruumilise arengu vajaduste ja huvide tasakaalustamiseks ning see on üldplaneeringu koostamise alus. Maakonna-

planeeringu koostamisel on kohustuslik keskkonnamõju strateegiline hindamine. Maakonna-planeeringu teemaplaneeringu koostamisel tuleb anda eelhindang ja kaaluda keskkonnamõju strateegilist hindamist, lähtudes keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse § 33 lg 4 ja 5 sätestatud kriteeriumidest ning § 33 lg 6 kohaste asjaomaste asutuste seisukohtadest.

Maakonnaplaneeringu ülesanded on ära toodud planeerimisseaduses § 56 lg 1, maapõue-valdkonda puudutab p 5 „Maardlate ja kaevandamisest mõjutatud alade kasutustingimuste määramine“.

Näide 143. 2018. aasta Pärnu maakonna planeeringust. „Maavara kasutuse perspektiivi järgi on maakonnaplaneeringuga maavarad jagatud kolme kategooriasse:

- I kategooria – alad, kus maavarade kaevandamine on soodustatud. Kaevandustegevus toimub juba praegu ja mõistlik on kaevandamist jätkata.
- II kategooria – alad, kus kaevandamise alustamiseks ei ole teada suuremaid takistusi.
- III kategooria – alad, kus maavara kaevandamiseks on olulised kitsendused (nt tiheasustus, looduskaitsealad, Natura 2000 alad) ja seetõttu maavarade kaevandamine nendel aladel ei ole tõenäoliselt võimalik.

Maardlate ja maavaravaru kaevandamisest mõjutatud alade kasutustingimused:

- maardlate kasutuselevõtul vältida alasid, mis asuvad väärtuslikel maastikel, roheline võrgustiku aladel ja väärtuslikel põllumajandusmaadel. Juhul, kui nimetatud aladel on kaevandamine majanduslikult otstarbekas, rakendada meetmeid, et kaasnevad mõjud nendele aladele oleksid leevendatud ja minimaalsed;
- kaevandamine kavandada ja korraldada selliselt, et tekiks võimalikult vähe mõju rohelinele võrgustikule, maastiku ilmele ning puhkeotstarbelise, metsa- ja põllumajandusliku kasutuse huvidele;
- asustatud alade piirkonnas on maavara kaevandamine problemaatiline tulenevalt kaasnevatest häiringutest elanikele. Eelistada sama maavara kaevandamist eemal asustatud aladest;
- turba kaevandamiseks eelistada juba kuivendusest rikutud alasid;
- kaevandamisel hinnata ja leevendada transpordiga kaasnevaid mõjusid;
- kasutuselevõetud maardlates varud ammendada maksimaalselt ning alad korrastada;
- arvelevõetud maavaravarud säilitada kasutamise- ja kaevandamisväärseks;
- turbamaardlate kasutuselevõtmisel arvestada Pärnumaa turbavarude arengukavaga aastani 2030;
- maavara I ja II kategooria aladele või nende vahetusse lähedusse ei tohi planeerida tegevusi, mis välistavad edaspidi seal kaevandamise (nt planeerida uusi elamualasid);
- üldplaneeringu koostamisel arvestada maardlatega (sh aktiivses kasutuses olevatega);
- maardlate kasutuselevõtul või maardlas uute karjäärade rajamisel tuleb enne maavara kaevandamise lubamist selgitada välja keskkonnamõju võimalik ulatus (keskkonnamõju hindamine; müra, tolmu ja vibratsiooni mõõtmise või modelleerimine, hüdrogeoloogilised uuringud jne) ning rakendada asjakohased meetmed kaasnevate keskkonnamõjude vältimiseks või leevendamiseks. Suur osa maavara kaevandamise negatiivsetest mõjudest on seotud materjali väljaveoga.“

Maakonnaplaneeringutele viidatakse mõnikord kaevandamisloa menetluse käigus.

Näide 144. Rahandusministeerium esitas seoses kaevandamisloale algatatud KMH menetlusega järgnevad tähelepanekud ja ettepanekud:

- „Järva maakonnaplaneeringus on Karinu maardla määratud I kategooria maardla alaks, kus maavarade kaevandamine on soodustatud (kaevandustegevus toimub juba praegu ning on mõistlik kaevandamist jätkata). Nimetatud kategooria kohaldub maakonnaplaneeringu planeeringujoonisel „Majandus- ja looduskeskkondlikud väärtused“ toodud Karinu maardla maa-ala ulatuses. Rahandusministeerium juhtis tähelepanu, et maakonnaplaneeringus määratud Karinu I kategooria maardla maa-ala ei hõlma kavandatavat Karinu IV lubjakivikarjääri mäeeraldise maa-ala.
- Järva maakonnaplaneeringu kohaselt jääb Karinu IV maardla maa-ala maakondliku tähtsusega rohevõrgustiku koridori alale. Rahandusministeerium palub keskkonnamõju hindamisel arvestada Järva maakonnaplaneeringu seletuskirja peatükis „3.1.5 Roheline võrgustik“ toodud soovitude ja üldpõhimõtetega, et tagada rohelse võrgustiku toimimine.
- Järva maakonnaplaneeringu kohaselt jäävad Karinu IV maardla maa-alale väärtuslikud põllumajandusmaad. Rahandusministeerium palub keskkonnamõju hindamisel arvestada maakonnaplaneeringu seletuskirja peatükis „3.2.1 Väärtuslikud põllumajandusmaad ja maaparandussüsteemi maa-alad“ toodud soovitudega väärtuslike põllumajandusmaade säilitamiseks.“

Näide 145. Harju maakonnaplaneeringu kohaselt on maavarade kaevandamise üldistes tingimustes, sh maardlate ja maavaravaru kaevandamisest mõjutatud alade kasutus-tingimustes, ära toodud alljärgnev:

„- Maardlate kasutuselevõtul tuleb vältida võimalusel alasid, mis asuvad väärtuslikel põllumajandusmaadel, väärtuslikel maastikel, rohelistes võrgustikus ja linnade puhkealadena määratud linnade rohevööndis. Juhul, kui nimetatud aladel on kaevandamine majanduslikult otstarbekas, tuleb kaaluda eelnevalt kaasnevaid mõjusid väärtuslikele maastikukomponentidele.

- Väärtusliku põllumajandusmaa, väärtusliku maastiku, rohelse võrgustiku ja linnade rohevööndi toimimise tagamisega tuleb arvestada kaevandamisloale tingimuste seadmisel, korrastamistingimuste andmisel ja nende alusel korrastamisprojekti koostamisel. Vajadusel tuleb lisada kaevandamisloale tingimused leevendavate meetmete rakendamiseks.

- Kasutuselevõetud maardlates tuleb varud maksimaalselt ammendada ning alad majandustegevuse lõppemisel korrastamisprojekti abil korrastada, et võimaldada maade edasist kasutust kas põllu- või metsamaana, puhke- või ehitusalana.

- Turba kaevandamiseks tuleb eelistada juba kuivendusest rikunud alasid.“

Teemaplaneering koostatakse üldjuhul siis, kui on vaja ruumiliselt lahendada mõni konkreetne valdkond, näiteks maapõue kasutamine. Algatatud on Harju maavarade teemaplaneering, mis paneb paika riiklikud maakasutusprioriteedid kaevandamise valdkonnas. Planeeringuga määratletakse perspektiivsete ehitusmaavarade ja turba uuringualade ning kaevandamisalade paiknemine, samuti olemasolevate karjääride laiendamine. Planeeringualasse jääb kogu Harju maakond pindalaga 4333 km², kuhu kuuluvad 16 omavalitsust: Keila linn, Loksas linn, Maardu linn, Tallinna linn, Anija vald, Harku vald, Jõelähtme vald, Kiili vald, Kose vald, Viimsi vald, Saue vald, Saku vald, Rae vald, Lääne-Harju vald, Kuusalu vald, Raasiku vald.

Planeeringuga kavandatakse maakonna maavarade üldised ruumilised arengusuunad, antakse suunised ja seatakse konkreetsete tingimused omavalitsuste üldplaneeringute koostamiseks. Vajadusel tehakse ka ettepanekud riiklike ja omavalitsuse kaitsealade ning kaitseobjektide kasutamistingimuste täpsustamiseks. Koostöös planeeringu konsultandi, KliM-i, KeA, MKM-i, EGT ja teiste osapooltega töötatakse välja metoodika, mille alusel kategoriseeritakse olemasolevad ja perspektiivsed maardlad, karjäärid ning uuringualad vastavalt nende kasutuse perspektiivikusele. Teemaplaneeringu kehtestamise järgselt saab riik kaevandamis- huviga ettevõtteid suunata geoloogilisi uuringuid tegema (planeeringuta määratletud) perspektiivsetele aladele. Lisaks kavandatakse planeeringuga suunised planeeringus määratud alade kasutusele võtmiseks. Kategoriseerimine aitab kontrollida maapõueressursside säästlikku kasutamist, karjääride ammendamiseks kuluvat aega ja kaevandatud alade korrastamist. Harjumaa maavarade teemaplaneering peaks rahandusministeeriumi sõnul valmima 2025. aasta lõpuks.

Algamisel on ka Rapla ja Pärnu maakondade maavarade teemaplaneeringud. Eeltööd on selleks teinud EGT, kes 2018. aastast on kaardistanud maakondade kaupa ehitusmaavarade levikut, analüüsinud maavarade andmestikku ja hinnanud maavarade kasutamise ning kaevandamise võimalikkust. 2020. aastal valmisid Rapla ja Pärnu maakondade uurimistööd.

10.4 LOODUSLIKU MATERJALI VÕTMINE

Maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit, setendit, vedelikku ja gaasi on füüsilisest isikust kinnisasja omanikul (või kinnisasja kasutamise õigust omaval füüsilisel isikul) õigus talle kuuluva kinnisasja piires võtta kaevandamisloata isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil. Võetud maavara kohta esitab kinnisasja omanik või kinnisasja kasutamise õigust omav isik 30 päeva jooksul pärast maavara võtmist EGT-le maavara hinnangulise koguse andmed maavaraliikide kaupa. Maavaraks loetakse looduslikku materjali, mis on arvele võetud. Kui seda pole tehtud, ei pea eemaldatud koguste kohta infot esitama. Eelpoolmainitud tegevuse käigus ei tule maksta kaevandamisõiguse tasu.

Füüsiline isik võib ilma KeA loata talle kuuluvalt kinnistult maavara võtta ja kasutada talle kuuluval teisel kinnistul näiteks metsatee parandamiseks. Meeles peab pidama, et materjali ei tohi anda teistele ettevõtetele ega isikutele – see on mõeldud ainult isiklikus majapidamises kasutamiseks. Antud regulatsioon on kehtestatud peamiselt kaevandajate kaitsmiseks, kes teevad suuri kulutusi karjääri avamiseks, loastamiseks ja haldamiseks, aga ka selliste situatsioonide kordumise vältimiseks, kus linnalähiselt kinnistutelt kooritakse ja müüakse

aiapidajatele või uusehitustele haljastuse tegemiseks maha kasvupinnas ning alles jäetakse tühermaad, millel taimkate ei taastu.

Kaervis on looduslikust seisundist eemaldatud mis tahes kivimi või setendi tahke osis. Kui kaervis tekib ehitamisel, maaparandushoiutöödel, maaparandussüsteemi ehitamisel ja põllumajandustööde käigus ning mahuga vähemalt 5000 kuupmeetrit, tuleb KeA-lt taotleda kaevise võõrandamise luba. Sel juhul ei käsitata kaevise tekitamist ja kasutamist kaevandamisena, sest materjali ei ole võetud materjali saamise eesmärgil. Kinnisasja omanikul või kinnisasja kasutamise õigust omaval isikul on õigus tarbida ja võõrandada, kaasa arvatud kaubastada eelpoolmainitud tegevuse raames üle jäävat kaevist.

Võetud maavara kohta, mida tarbitakse sama kinnisasja piires, kust see võeti, esitab kinnisasja omanik või kinnisasja kasutamise õigust omav isik 30 päeva jooksul pärast maavara looduslikust seisundist eemaldamist Keskkonnaametile teatise, milles kirjeldab:

- eemaldatud maavara kogust ja kvaliteeti;
- olemasoleva plaanimaterjali alusel kaevist tekitava tegevuse asukohta.

Üle jääva kaevise võõrandamise või selle väljaspool kinnisasja tarbimiseks esitab kinnisasja omanik või kinnisasja kasutamise õigust omav isik Keskkonnaametile taotluse, milles kirjeldab:

- kaevise kogust ja kvaliteeti;
- kaevise tarbimise eesmärki;
- kaevist tekitava tegevuse kalenderplaani;
- olemasoleva plaanimaterjali alusel kaevist tekitava tegevuse asukohta.

Ehitamise ja maaparandussüsteemi ehitamise käigus üle jääva kaevise võõrandamise või selle väljaspool kinnisasja tarbimise taotlusele lisatakse asjaomase tegevusloa või projekt-dokumentatsiooni koopiad, näiteks ehitusprojekt. Luba pole vaja taotleda:

- maanteekraavide puhastamisel ning tehnovõrkude ja -rajatiste rajamisel vastava projektiga määratud mahus või projekti puudumise korral vastava töö tegemiseks põhjendatud mahus tekkivale kaevisele;
- tee ehitamisel või maaparandussüsteemi ehitamisel saadud kaevisele, kui seda kasutatakse sama objekti tarbeks;
- riigi omandisse kuuluvate maanteede ja raudteede ehitamisel vastava projektiga määratud mahus tekkivale pinnakatte kaevisele, sõltumata selle kasutuskohast;
- ehitise ehitamisel tekkivale kaevisele, mille kohta on Vabariigi Valitsus otsustanud, et tegemist on ehitisega, mille ainus eesmärk on riigi julgeoleku tagamine või hädaolukorra lahendamine.

Kaevise võõrandamise luba ei väljastata ka tehnogeensele pinnasele. See tähendab, kui inimese poolt ehitustegevuse käigus või muul viisil on pinnast muudetud, ei ole tegu enam looduslikus olekus oleva materjali ehk kaevisega. Näiteks tuleb vana tee alt välja pinnas (killustik-liiv), mis toodi kohale tee ehitamiseks. Sellisel juhul tuleb mitteloodusliku materjali kasutamiseks taotleda jäätmete registreerimistõendit.

KeA otsustab kaevise võõrandamise loa andmise 14 päeva jooksul taotluse saamisest arvates. Kui amet vajab taotluse esitajalt täiendavaid andmeid, pikeneb loa andmise tähtaeg andmete saamiseks kuluva aja võrra. Välja antava loa kehtivusaeg on kuni aasta.

KeA keeldub loa andmisest, kui esineb vähemalt üks järgmistest põhjustest:

- võõrandatav või väljaspool kinnisasja tarbitav kaegis ei ole saadud ehitamise või maaparandussüsteemi ehitamise käigus;
- maavara või maavarana arvele võtmata kivimit või setendit on looduslikust seisundist eemaldatud suuremas koguses, kui see oli vajalik ehitamiseks või maaparandussüsteemi ehitamiseks;
- taotluses kirjeldatud tegevuse eesmärk on kaevandamine.

Kui kaevise võtmine ei olnud vajalik ehitamiseks või maaparandussüsteemi ehitamiseks, peab kinnisasja omanik või kinnisasja kasutamise õigust omav isik taastama kaevise tekitamisele eelnenud looduslikule seisundile võimalikult lähedase olukorra.

Ehitamise ja maaparandussüsteemi ehitamise käigus üle jääva maavara eest, mida tarbitakse sama kinnisasja piires, või kaevise võõrandamise või väljaspool kinnisasja tarbimise eest tuleb tasuda maavara kaevandamisõiguse tasu või maavarana arvele võtmata kivimi või setendi, kaevise või katendiga võrdväärseks määratud maavara kaevandamisõiguse tasu. Maavara, millega võrdväärseks maavarana arvele võtmata kivim, setend, kaegis või katend tunnistatakse, määrab olemasoleva teabe põhjal Keskkonnaamet. Kaevandamisõiguse tasu maksmisel kohaldatakse võrdväärseks määratud maavara madalaima tasumääraga alaliigi tasumäära. Kui maavarana arvele võtmata kivim, setend, kaegis või katend ei ole olemuselt ega kasutusalt võrdväärne ühegi maavaraga, siis selle eest maavara kaevandamisõiguse tasu ei nõuta.

Tasu maksmise kohustust ei kohaldata maanteekraavide puhastamise, tehnovõrkude ja -rajatiste rajamise projektiga määratud mahus või projekti puudumisel vastava töö tegemiseks põhjendatud mahus tekkivale kaevisele ning tee ehitamisel saadud kaevisele, kui seda kasutatakse sama objekti tarbeks.

Näide 146. Isik soovib oma kinnistule rajada tiigi. Teda huvitab, kui suure tiigi ta võib rajada ning mis lube tal selleks vaja on.

1. Veeseaduse kohaselt on vajalik veeluba, kui rajatakse üle ühe hektari suurune tiik ehk seisuveekogu (VeeS § 187 p 16).
2. Kui tiigi rajamine toimub ehitustegevusena, tiigi kaevamise käigus jääb kaevist üle ning see viiakse kinnistult välja, siis on maaomanik kohustatud taotlema kaevise võõrandamise loa (MaaPS § 97).
3. Kui rajatav tiik asub metsamaal, võib vajalik olla metsa raadamine ehk raie, mida tehakse, et võimaldada maa kasutamist muul otstarbel kui metsa majandamiseks (metsaseaduse § 32 lg 2). Raadamiseks on võimalik esitada KeA-le metsateatis.

Kui maaomanikul on põllul kivid, võib ta need viia ka oma teisele kinnistule, näiteks aia ehitamiseks, või koguda kivid põllu äärde puistangusse. Selleks tegevuseks luba vaja ei ole. Mere äärest ja rannaalalt võib kive müügiks võtta ainult kahel juhul:

- kõikide kooskõlastustega ehitusprojekti olemasolul ehitusprojekti teostamiseks ettenähtud mahus;
- supelranna staatusega rannaalal, mille korrastustööd tehakse supelranna valdajaga kokkulepitud korras.

Kui nimetatud juhtudel ületab eemaldatav kogus 5000 kuupmeetri piiri, on mereäärsetest kaugematele kinnistutele kivide veoks vaja ka kaevisse võõrandamise luba.

Suurte kivide meres mõtlematult ümber paigutamine või sealt eemaldamine võib muuta setete kannet, mille tulemusena võib rannajoon oluliselt muutuda. Karistus suurte kivide merest viimise eest ilma ehitusprojekti ja muude nõutavate lubadeta on kuni 300 trahviühikut. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot (MaaPS § 122).

Näide 147. Kapsi ojale kehtib 10 m laiune veekaitsevöönd, 25 m laiune ehituskeeluvöönd ja 50 m laiune piiranguvöönd. Veekaitsevööndis on keelatud pinnase kahjustamine ja muu tegevus, mis põhjustab veekogu ranna või kalda erosiooni või hajuheidet. Pinnase paigutamine veekaitsevööndisse võib erosiooni põhjustada, mistõttu kuni 10 m kaugusel ojast ei ole lubatud kive ega pinnast paigutada.

Väikesaartel kaevandamine. Maavara või maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise loa (mitteametliku nimega väikesaartel kaevandamise luba) liik hakkas kehtima 01.01.2017. Loa taotlemise õigus on väikesaarte nimistusse arvatud väikesaare kohaliku omavalitsuse üksusel või tema volitatud isikul. Väikesaarte nimistusse kantakse väikesaared, millel elas eelneval kalendriaastal rahvastikuregistri andmetel püsivalt kokku vähemalt viis isikut. Määrusega „Väikesaarte nimistu“ alusel arvatakse väikesaarte nimistusse Abruksa saar, Aegna saar, Heinlaid, Kessela, Kihnu saar, Kräsuli saar, Kõinastu laid, Manõja saar (Manija saar), Mohni saar, Naissaar, Osmussaar, Piirissaar, Prangli saar, Ruhnu saar, Vilsandi saar, Vormsi saar ja Väike-Pakri saar.

Loa saamiseks esitab püüasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksus KeA-le taotluse, milles tuleb märkida:

- maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit ja setendit võtma volitatud isiku nimi ning registrikood, kui võtjaks ei ole püüasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksus;
- maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi ligikaudne kogus ning kvaliteet;
- maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise koht;
- teave selle kohta, milleks maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit ja setendit kasutatakse;
- teave selle kohta, kui kaua tegevus kestab.

Loa taotlemisel korraldatakse avatud menetlus. Kui maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise koht asub riigikaitse ehitise maa-alal või selle piiranguvööndis, saadab KeA taotluse arvamuse saamiseks Riigi Kaitseinvesteeringute Keskusele, kes esitab oma arvamuse kirjalikult 30 päeva jooksul taotluse saamisest arvates. Kui materjali võtmise koht asub kinnismälestisel, muinsuskaitsealal või selle kaitsevööndis, saadab KeA taotluse arvamuse saamiseks Muinsuskaitseametile, kes esitab oma arvamuse kirjalikult samuti 30 päeva jooksul taotluse saamisest arvates.

Kui luba taotletakse enne aasta möödumist maavara otsinguks antud üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloo kehtivuse lõppemisest ja taotleja ei ole selle loa omaja, peab loa taotleja esitama selle üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloo omaja nõusoleku. Maapõue osa kohta, mille uurimiseks on üldgeoloogilise uurimistöö luba või uuringuluba antud või maavara otsinguks üldgeoloogilise uurimistöö loa või uuringuloo või kaevandamisloa taotlus esitatud, ei anta väikesaartel kaevandamisluba teisele isikule.

Kui kinnisasi, kust materjali soovitakse võtta, ei kuulu püriasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksusele, on vaja kinnisasja omaniku kirjalikku nõusolekut.

KeA keeldub loa andmisest, kui:

- materjali võtmisega kaasneb või võib kaasneda keskkonnoaht või oluline keskkonnoahäiring;
- maavara võtmisel ei ole tagatud maardlasse jääva maavara kasutamise- ja kaevandamisväärsena säilimine;
- taotletava loa alusel tehtavad tööd piiraksid oluliselt varem antud kaevandamisloast tulenevate õiguste või kohustuste teostamist;
- materjali võtmise koht asub riigikaitse ehitise maa-alal või selle piiranguvööndis ja kavandatav tegevus võib ohustada riigikaitse ehitist või riigikaitsele ehitisele määratud või kavandatud ülesannete täitmist või riigikaitse ehitise töövõimet;
- materjali võtmise koht asub kinnismälestisel, muinsuskaitsealal või selle kaitsevööndis ja kavandatav tegevus võib ohustada kinnismälestist või muinsuskaitseala või nende säilimist neile ainuomases keskkonnas;
- materjali võtmise koht asub kaitstaval loodusobjektil ja kavandatav tegevus võib ohustada kaitstava loodusobjekti seisundit või kaitse-eesmärgi saavutamist.

KeA otsustab loa andmise 90 päeva jooksul taotluse saamisest arvates. Kui amet vajab taotluse esitajalt täiendavaid andmeid, pikeneb loa andmise tähtaeg andmete saamiseks kuluva aja võrra. Loa kehtivusaeg on kuni viis aastat ja seda võib põhjendatud taotluse alusel pikendada kuni viie aasta kaupa. Loale märgitakse järgmised andmed:

- püriasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksuse nimi ja registrikood;
- maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit ja setendit võtma volitatud isiku nimi ning registrikood, kui võtjaks ei ole püriasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksus;
- maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi ligikaudne kogus ning kvaliteet;

- maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise koha kinnisasja andmed ning katastritunnus;
- maavara või maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise loa kehtivusaeg;
- meetmed, mida rakendatakse maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmisest inimese tervisele, varale ning keskkonnale tuleneva keskkonnanäiringu vähendamiseks.

Näide 148. Loale kantud kõrvaltingimused:

1. Abruka hoiualal ei ole lubatud rasketehnikaga sõita;
2. Lindude pesitsusajal ei ole lubatud mürarikkad tööd (01.04–31.07).

Loa alusel saadavat materjali tuleb kasutada vaid KOV-i ülesannete täitmise eesmärgil ja seda on õigus tarbida vaid selle püüasustusega väikesaare piires, kust materjali võeti. Riigile kuuluva maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi eest ei pea tasuma kaevandamisõiguse tasu.

Püüasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksus esitab kord aastas KeA-le teatise, milles kirjeldab eemaldatud maavara kogust ja kvaliteeti. Teatis tuleb esitada aruandeaastale järgneva kuu 25. kuupäevaks olenemata sellest, kas maavara on aruandeperioodil võetud või mitte. Loa omaja peab tagama ohutusnõuded ning materjali võtmise koha tähistama.

Ala, kust materjal võeti, peab loa omaja korrastama samadel põhimõtetel kui kaevandamisloa omaja. Maa korrastatakse korrastamistingimuste kohaselt, mille annab Keskkonnaamet, lähtuvalt maaomaniku arvamuselt. Maa korrastamise kohta koostab püüasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksus akti, mille alusel tunnistab Keskkonnaamet maa korrastamise kohustuse täidetuks.

Luba muudetakse, kui esineb vähemalt üks järgmistest põhjustest:

- loa omaja esitab loa muutmiseks põhjendatud taotluse;
- õnnetuse vältimiseks tuleb kasutada materjali võtmise loaga määramata abinõusid;
- seire tulemusel või muul viisil selgub, et materjali võtmise loaga lubatud tegevusega kaasneb keskkonnanõht või oluline keskkonnanäirung ning huvi loa muutmata jätmiseks ei ole ülekaalukas.

2024. aastal kehtis neli maavara või maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise luba. Lubade alusel võetakse kruusa või kruusliiva Vormsil, Abrukal, Vilsandil ja Naissaarel. Materjali kasutatakse saartel asuvate vallateede remondiks, korrastamiseks ja hoolduseks ning Naissaare sadama parkla ehituseks.

Maa-aines oli praeguseks kehtetu MaaPS-i järgi kivim või setend, mis ei olnud maavarana arvele võetud. Maa-ainese kaevandamiseks andis loa kohalik omavalitsus. Tõllal kehtis ka määrus „Maa-ainese kaevandamise loa andmise kord“. 2005. aasta paiku lõpetati maa-ainese kaevandamise lubade andmine. Kuigi neid lube enam välja ei anta, kehtivad viimased üksikud load nendes märgitud kehtivusaja lõpuni (viimane aastani 2030) või nende kehtetuks tunnistamiseni, ning neid haldab KeA.

KASUTATUD ALLIKAD

- Maapõueseadus ja selle alamaktid (<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025059?leiaKehtiv>)
- Keskkonnaseadustiku üldosa seadus ja selle alamaktid (<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025068?leiaKehtiv>)
- Veeseadus ja selle alamaktid (<https://www.riigiteataja.ee/akt/122022019001?leiaKehtiv>)
- Atmosfääriõhu kaitse seadus ja selle alamaktid (<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025056?leiaKehtiv>)
- Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus ja selle alamaktid (<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025058?leiaKehtiv>)
- Keskkonnatasude seadus ja selle alamaktid (<https://www.riigiteataja.ee/akt/111062024009?leiaKehtiv>)
- Teised Riigi Teatajas leitavad seadused ja määrused (<https://www.riigiteataja.ee>)
- Endine Keskkonnaministeeriumi veebileht
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi veebileht (<https://www.mkm.ee>)
- Kliimaministeeriumi veebileht (<https://kliimaministeerium.ee>)
- Keskkonnaameti veebileht (<https://www.keskkonnaamet.ee>)
- Endine Maa-ameti veebileht
- Transpordiameti veebileht (<https://www.transpordiamet.ee>)
- Eesti Geoloogiateenistuse veebileht (<https://egt.ee>)
- Riigikontrolli veebileht (<https://www.riigikontroll.ee>)
- Keskkonnaõiguse Keskus veebileht (<https://www.k6k.ee>)
- Eesti Linnade ja Valdade Liidu veebileht (<https://elvl.ee>)
- Riigi Metsamajandamise Keskuse veebileht (<https://rmk.ee>)
- Keskkonnaotsuste Infosüsteem KOTKAS (<https://kotkas.envir.ee>)
- Riigiportaali Eesti.ee (<https://www.eesti.ee/et>)
- Portaali Eesti geoloog (<https://eestigeoloog.ee/>)
- Keskkonnaministeerium. (1996) Maapõueseadus ja selle rakendamise õigusaktid 1. osa. Tallinn: Ortwil
- Rammul, Ü. jt (2017) Ehitusmaavarade uuringu- ja kaevandamisalade korrastamise käsiraamat. Tallinn: Inseneribüroo STEIGER (<https://digikogu.taltech.ee/en/item/71b86de4-a8e5-4bd2-a8b4-c37ec918df78>)
- A. Vohta „Eesti Vabariigi 2024. aasta maavaravarude koondbilansid (seisuga 31.12.2024. a)“. Eesti Geoloogiateenistus, Tallinn, 2025. (<https://www.egt.ee/maapouecalane-teave/geoloogilised-andmed/maavarade-register#maavarade-koondbilansid>)
- ENSV maapõuekoodeks
- EKI Sõnaveeb (<https://sonaveeb.ee>)
- Riigi Teataja kohtulahendid (https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html)
- InfoCuria kohtupraktika (<https://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=et>)

Õppisin Tallinna Tehnikaülikooli mäeinstituudis geotehnoloogia õppekaval maavarade uurimist ja kaevandamist. Magistritöö kaitsesin 2015. aastal, ent juba õpingute ajal töötasin mäeinstituudis, kus mind kaasati õppetöösse, kaevandamis- ja korrastamisprojektide koostamisse, veeseire läbiviimisse, müra, peenosakeste ja maavõngete mõõtmistesse ning mitmetesse teistesse tegevustesse. Seejärel suundusin Keskkonnaametisse, kus töötasin nii maavarade spetsialisti kui ka maapõue peaspetsialisti ametikohal. Aastatel 2018–2024 juhtisin Keskkonnaameti maapõuebürood. Aastaid olen teinud koostööd Tallinna Tehnikaülikooli geoloogia instituudiga, osaledes lektorina nii õppetöös kui mäetehnikute ja mäeinseneride täiendkoolitustel. Alates 2024. aastast töötan geoloogia instituudis lektorina ja 2025. aastast Eesti Geoloogiateenistuse maavarade registri osakonna juhatajana.

Juba pikemat aega on mul olnud plaanis koostada õpik, mis annaks tervikülevaate vajalikust tööprotsessist alates kaevandamise mõtte tekkimisest kuni kaevandatud ala korrastamiseni välja. Olen näinud sellise õpiku koostamise vajadust erinevatel ametikohtadel töötades ning eri huvigruppide ja valdkondade esindajatega suheldes.

Õpik on mõeldud eelkõige ülikooli tudengitele, kes õpivad geoloogia ja maapõuega seotud erialadel. Kindlasti leiavad õpikust enda jaoks kasulikku riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse töötajad, aga ka kodanikud, kes on seotud mõne uuringu- või kaevandamisloa menetlusega. Samuti on õpik heaks meeldetuletuseks kõigile maapõuevaldkonna esindajatele.